

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

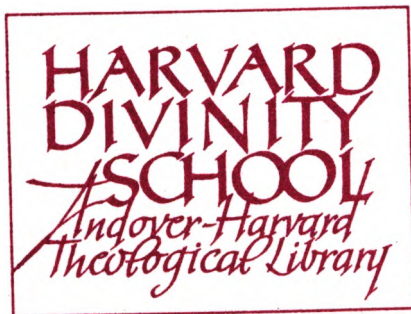
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

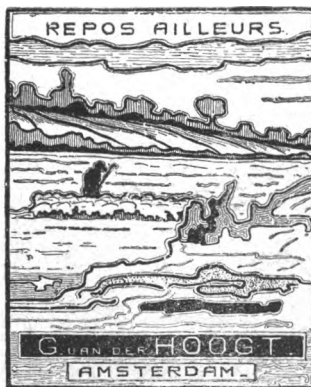
Marnix

MARNIX

Protestantsche Stemmen.

JAARGANG III.

1901.

~~~~~  
**De redactie is niet aansprakelijk voor den inhoud van stuk-  
ken, die op eenigerlei wijze geteekend zijn.**  
~~~~~

Pseud
1172
v. 3
1901

Inleidend woord van de Redactie.

Het is met innigen dank aan God, dat wij de eerste aflevering van onzen derden jaargang in het licht zenden. Indien Gods gunst over ons dezelfde blijft, als tot nog toe, dan zal ook dit jaar alles goed gaan.

Bedenken wij met welke finantieele bezwaren het uitgeven van tijdschriften en couranten bij den aanvang gepaard pleegt te gaan, en zien wij daarbij onze rekening van Jaargang I en II, dan hebben wij niets dan stoffe van tevredenheid, want het nadeelig saldo van het eerste jaar kan binnen weinige jaren worden ingehaald.

En indien wij mogen veronderstellen, dat „Marnix” op onze lezers en lezeressen denzelfden indruk heeft gemaakt als op onze recensenten, dan gaan wij ook dáárom met moed verder, niet het minst in de hoop, dat er heerlijke vruchten gezien zullen worden bij die weinige roomsche geestelijken, die, ook blijkens ingezonden stukken in „Het Centrum,” ons tijdschrift lezen.

Mogelijk heeft de schrijver van bedoelde stukken, die, hoewel anoniem, persoonlijke aanvallen deed op ex-priesters, er nu spijt van, dat hij de aandacht op ons vestigde, want de roomsche pers is voor ons zóó bevreesd, dat ze ons overigens doodzwijgt na de schimpscheuten, die wij ontvingen bij het verschijnen van het prospectus en van onze eerste aflevering. De voorbeelden toch zijn overbekend, dat roomsche verdachtmakingen de beste „reclame” waren voor het Protestantisme, want er zijn gelukkig altijd nieuwsgierige en ongehoorzame Roomschen, die dan eens willen zien wat die ketters toch eigenlijk te beweren hebben.

Juist dat doodzwijgen versterkt in ons de begeerte om in ruime mate afleveringen en overdrukjes onder ontwikkelde room-

schen te verspreiden, inzonderheid onder „geestelijken” en niet minder onder voor Rome buigende Protestanten.

Maar een eerste plicht is, (wat ieder immers toestemt?) onzen medewerkers een behoorlijk honorarium aan te bieden. Tot nog toe werken ze allen „pro Deo”. Laten wij daarom hunne hulp dubbel waardeeren, en wenschen, dat wij hun weldra kunnen geven wat hun toekomt. Eerst daarna mag de kwestie van gratis-exemplaren aan de orde komen.

En nu is wél, vooral door middel van ringleesgezelschappen, het aantal lezers groot, maar niet het aantal inteekenaren! Zijn er onder deze laatsten niet, die op meer dan één exemplaar willen inteekenen, ten einde zelven iets aan verspreiding te doen? Dit draagt zulke goede vruchten! O, Connor krijgt telkens berichten van of over Roomschen, die door middel van de hun toegezonden afleveringen van zijn tijdschrift tot kennis der waarheid zijn gekomen! Men kan ons de adressen opgeven. Een onzer inteekenaren betaalt met dit doel drie exemplaren. Laten anderen dit voorbeeld volgen! En is het te veel gevergd, indien wij aan al onze inteekenaren vragen: „doet uw best toch eens om minstens één inteekenaar te winnen?” Onze lezers zijn geen Amerikanen, anders zouden wij bovendien vragen: „wie tast nu eens flink in de beurs, de een voor de eerste onkosten, de ander voor jaarlijkschen steun?” Maar die vraag moeten wij inhouden, en daarbij tevreden zijn met den tegenwoordigen gang van zaken, in de hoop, dat dan langzamerhand de tijd zal komen, waarin wij ons ruim zullen kunnen bewegen.

Het door ons ingenomen standpunt, dat der Evangelische Alliantie, laat breede medewerking toe, en ons doel heeft recht op de toejuiching van alle ernstige Protestanten.

Laten wij hier nog eens herinneren mogen wat dat doel is. 1^e, uiteenzetting van Rome's leer, praktijken en bedoelingen, 2^e, verdediging van het Protestantisme tegen roomsche aanvallen,

3^e, toetsing van Rome's leer, kerkinrichting en eeredienst aan de H. Schrift. *) Is dat niet noodzakelijk in onze dagen? Ziet, Rome spant alle krachten in om haar stelling in ons land zoo krachtig mogelijk te maken, en dat is haar recht. Maar deze beweging heeft ten doel: overvleugeling, en zoo mogelijk uitroeiing, van het Protestantisme! En de groote massa der Protestanten glimlacht hierbij in het rotsvaste vertrouwen, dat het „roomsche bijgeloof" nimmer weer zijn middeleeuwsche plaats heroveren zal. Nu, wij vreezen dat óók niet, mits ons volk zich zijn protestantsch karakter bewust zij en blijve en een open oog hebbe voor Rome's drijven, en wake tegen roomsche aanmatiging.

Wij weten, dat wij in onzen, veelzins gebrekkigen, arbeid de belangen dienen, niet van een partij, maar van ons vaderland, dat krachtens zijne wording en zijne geschiedenis een protestantsch land is, en blijven moet, zal het zijne beteekenis en zijn recht van bestaan niet verliezen. Rome, het ultramontaansche Rome, onder leiding der Jezuiten, is niet alleen anti-protestantsch, maar ook anti-nationaal, anti-nederlandsch! Deze diepe overtuiging heeft ons ons werk doen opratten en voortzetten tot heden. Wij wenschen mede te werken om ons vaderland te bewaren voor een toekomst, die vloeken zou met zijn verleden.

Daartoe helpe ons God, de Almachtige, ook in dit jaar, en Hij geve, dat nog menige protestantsche stem, goede dingen in onzen „Marnix" moge doen hooren!

Dat daarbij ook eene oud-roomsche stem gehoord zal worden, om, op ons verzoek, onze lezers in te lichten over de Oud-Roomsche Kerk van Nederland, strekke ten bewijze welk een ruim hart wij hebben, en werke mede, dat voortaan gevaardeerd worde, wat bij andersdenkenden gevaardeerd moet worden, en dat meerderen tot de overtuiging komen, dat de O. R. Kerk

*) Zie Marnix I, bl. 3.

feitelijk het beste doorlopende pro-test is tegen jesuitisme en ultramontanisme.

Laten wij ten slotte mededeelen, dat onze vorige uitgerer wegens tijdgebrek genoodzaakt was ons te verzoeken elders onzen toevlucht te nemen. Wij waren daarmede niet spoedig genoeg gereed om deze aflevering op tijd te doen verschijnen.

De O. K. Bisschoppen, die op 21 Nov. 1897 te Bern aanwezig waren tot wijding van A. St. Kozlowski, pastoor van de poolsche gemeente te Cleveland, tot bisschop van de O. K. Kerk in Noord-Amerika.

G. GUL,	Dr. E. HERZOG,	Dr. Th. WEBER,	A. ST. KOZLOWSKI,
Aartsbisschop.	Bisschop.	Bisschop.	Bisschop.
(Nederland)	(Zwitserland)	(Duitschland)	(N.-Amerika)

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland.

DOOR

J. H. BERENDS,*)

Hoogleeraar aan het Seminarie der Oud-Kath. Kerk
te Amersfoort.

Inleiding (Oud-Katholiek en Roomsch.)

Van verschillende bevriende zijden is en wordt nog den Oud-Katholiek de vraag gedaan: „waarom wordt gij niet Protestant; gij zoudt er uw strijd om het bestaan door vereenvoudigen, uw kamp tegen Rome door gemakkelijken?”

Die gevolgtrekkingen zijn niet boven allen twijfel verheven. Het ligt al terstond voor de hand, dat, wie zich door gemakzucht laat leiden, de ware strijder niet is. Ook zou Rome er

niet weinig mee gediend zijn. Die oude Nederlandsche Kath. Kerk is haar te zeer een doorn in het oog, dan dat zij

*) Prof. Berends heeft ons, op ons uitdrukkelijk verzoek, toegestaan zijne beeltenis hier te geven. (Red.)

haar oplossing in het Protestantisme niet als een groot feest zou vieren.

Zien we echter van de meer of mindere waarde dier gevolgtrekkingen af. De vraag zelf, al wil zij van sympathie getuigen, is van oppervlakkigheid niet vrij te pleiten. Alsof bestrijding van Rome's afdwalingen het eenige karakteristieke der Oud-Katholieke Kerk ware; alsof zij geen overtuigingen bezat, die haar zoowel van Wittenberg en Genève, als van Rome, verre hielden!

De Oud-Katholieke Kerk miskent de zegeningen der groote Hervorming niet. De Roomsche zelfs heeft zich aan haar invloed niet kunnen onttrekken, al blijft zij haar voorstellen als de doos van Pandora, als de oorzaak van alle kwalen der moderne staten.*) Haar is, ten deele althans, gelukt, wat kloosterhervormingen en mystiek, wat broeders des gemeenen levens en humanisme, wat algemeene concilies en universiteiten te vergeefs hadden gepoogd: verbetering tot stand te brengen aan hoofd en leden der kerk. Daarom, waar de Hervorming terugkeert tot het Evangelie van Jezus, waar zij opruiming houdt onder een massa instellingen en gebruiken, met dat Evangelie in strijd, waar zij vrijheid stelt tegenover inquisitie, waar zij menschvergoding verwerpt en naast den

*) De laatste officieele uiting daaromtrent is nog jong genoeg. Den 21sten Aug. 1900 werd een ambtelijk schrijven van Leo XIII aan de geestelijkheid van Rome voorgelezen. Daarin heet het onder meer: „het is een aan ieder bekend feit, dat de kettersche sekten, veelvormige misgeboorten van het protestantisme, het plan hebben opgevat om de vanen van tweedracht en religieus oproer in Italië en vooral in deze heilige stad te planten.... Nadat zij in hun vaderland door tweespalt en elkaar bestrijdende systemen de oude en eerwaardige geloofsbelijdenissen, die een deel der heilige openbaring vormen, hebben opgeheven; nadat zij hunnen aanhangers den ijzigen adem van twijfel, scheuring en ongelooft hebben ingeblazen, zijn genoemde sekten ook in dezen heiligen wijnberg des Heeren ingedrongen om haar onheilig vernielingswerk voort te zetten.” Dat is de onfeilbare roomsche leer omtrent andersdenkenden!

eenen God geen onfeilbaren paus erkent, daar reikt de Oud-Katholieke Kerk haar de hand en zegt haar: wij zijn zusters, laat ons samenwerken aan de stichting van het ware Godsrijk op aarde.

Maar de Hervorming deed meer, deed iets wat de Oud-Katholieken in haar *niet* kan doen opgaan. Volgens hun overtuiging heeft zij met het onkruid ook goed zaad uitgeroeid.

In de hitte van den strijd weegt men met geen goudschaaltjes. Later, in meer bezonnen dagen, is het moeielijk, vaak onmogelijk, gemaakte onnauwkeurigheden te verbeteren. Zij zijn dan zoo in vleesch en bloed overgegaan, dat met haar uit te snijden, men zou meenen het leven zelf aan te tasten.

Dat het Romanisme of Ultramontanisme geheel iets anders was dan het zuivere Katholicisme, werd over het hoofd gezien. De caricatuur, die het eerste van het Christendom gemaakt had, werd aan het laatste ten laste gelegd. De goede kern van het Katholicisme, waaraan de ontaringen van het Romanisme zich hadden vastgehecht, werd onder den puinhoop niet ontdekt en met dezen opgeruimd.

Het is duidelijk, dat wij hier nu al met een klove tusschen (Oud-) Katholicisme en Protestantisme te doen hebben. Wat door den een als goede kern wordt beschouwd en gehandhaafd, kan door den ander nog tot het puin worden gerekend. Daar dit werkelijk gebeurt, zijn tal van dogmatische geschillen ontstaan, die de klove niet kleiner maakten. Die klove te dempen, is thans ons doel niet. Het zou nog onbegonnen werk zijn. Haar te peilen kan zijn nut hebben.

Aan vele der aangeduide geschillen ligt nog eene gemeenschappelijke idee ten grondslag. Doop en genade, om maar een enkel voorbeeld te noemen, mogen nog zoo verschillend worden opgevat, alle orthodoxe belijders van het Christen-

dom zijn het er over eens, dat zij tot de kern van hun godsdienst behooren. Anders staat het met misoffer en bijzonder priesterschap. Die beiden vormen wel het principieele onderscheid tusschen Protestantisme en Katholicisme. Aan beiden zijn ook in de Roomsche Kerk groote misbruiken verbonden geweest, en te verwonderen is het niet, dat zij, en eveneens de met hen samenhangende aflat en biecht, den Protestanten den meesten afkeer inboezemen. Daar nu de Oud-Katholieken althans den vorm der roomsche mis en het bijzonder priesterschap hebben behouden is het begrijpelijk, dat de Protestanten, uitgaande van de voorstelling, die de roomsche verbasteringen hebben opgewekt, hen met schele oogen aanzien. Het teekenende volkswoord „papist” moet ook een Oud-Katholiek nog wel eens hooren. Zeker gaan niet alle Protestanten daarin even ver. Velen zijn zelfs reeds tot een juiste waardeering van het Oud-Katholicisme gekomen. Waar dit nog niet het geval is, ligt de oorzaak voor een groot gedeelte in de reeds bovengenoemde vereenzelving van Romanisme en Katholicisme. Die vereenzelving doet de Oud-Katholieken te kort. Zij, die den godsdienst van Jezus in zijn oorspronkelijkste, reinste vormen, in zijn idealen van liefde en genade, van vrijheid der zonde en knechtschap in God beleden willen zien, mogen niet op een lijn gesteld worden met de Roomschen, voor wie dat alles bijzaak is, als men zich maar aan den paus onderwerpt; voor wie godsdienst in menschendienst overgaat. De aanhangers van Rome hebben het recht op den naam van katholiek *verloren!* Hen er voor te houden, schaadt zelfs het geheele Christendom, omdat men er door geneigd wordt, alles, wat thans in Rome geleerd wordt, aan de eerste eeuwen der Katholieke Kerk, aan het onverdeelde Christendom, toe te schrijven. Het Christendom doorleeft thans te moeielijke tijden om het niet met

alle kracht van alle smetten te willen zuiveren. Daartoe kan de juiste onderscheiding tusschen roomsch en katholiek het noodige bijdragen, terwijl zij bovendien den Protestant in zijn verhouding tegenover beiden kan voorlichten. Het zal dus goed zijn op het verschil tusschen roomsch en (oud-)katholiek wat dieper in te gaan en nader te staven, dat die begrippen elkander uitsluiten. *)

Wat beteekent katholiek? In zijn verdienstelijk werk „Rome's voornaamste leerstellingen en bedoelingen voor den Protestant toegelicht" zegt Ds. Snijder: „(De kerk is) katholiek d. w. z. *algemeen*, omdat zij zich niet bepaalt tot een bijzonder land, of volk, of kerkgenootschap, maar alom, waar Christenen wonen, hare leden heeft, die door het geloof waarachtig in Christus en Gods kinderen zijn." Die verklaring, hoe gangbaar ook, is niet geheel juist. Het woord katholiek heeft oorspronkelijk geen betrekking op den omvang, maar op het *wezen*, van de kerk. In de gewone taal werd het soms gebruikt om het eigenaardige van een bepaalde soort aan te duiden. Dat bijv., wat alle boomen gemeenschappelijk hebben, is het „katholieke" begrip van boom. De ouden verklaarden het ook aldus: „katholiek is dat, wat bij deeling noch van wezen verandert, noch zijn naam verliest." Steen blijft steen, zoolang aan een rotsklomp als in gruis. Zoo is ook de kerk van Christus katholiek. Welk deel men er van neemt, zij het nog zoo klein, het heeft hetzelfde karakteristieke n.l. den geest van Christus. Niet anders vat de schrijver van den brief aan de gemeente te Smyrna in de eerste helft der tweede eeuw het op, als hij schrijft: „Daar, waar Christus

*) Wij maken hierbij gebruik van een rede, in 1892 in Berlijn gehouden door den oud-katholieken bisschop Dr. Reinkens: Warum ist das in der römischen Kirche jetzt geltende ultramontane System nicht Katholisch? Bonn 1892.

Jezus is, daar is de Katholieke Kerk." Een georganiseerd geheel kende die schrijver nog niet. Iedere gemeente met haar bisschop en presbyters (ouderlingen, priesters) vormde een geheel en iedere gemeente was katholiek, niet wanneer of omdat zij tot een grootere gemeenschap behoorde, maar als zij in den naam van Christus was vergaderd, als Hij haar Hoofd was en men naar Zijne voorschriften handelde.

Toen in de eerstvolgende eeuwen het verband tusschen verschillende gemeenten grooter werd en er provinciale en nationale kerken ontstonden, waren deze katholiek om dezelfde reden en niet om hun samenhang met andere nationale kerken. Het praedicaat „katholiek”, zooals het door de meeste gemeenten in haar doopsymbool werd opgenomen, betrof den gemeenschappelijken, christelijken geest, hetzelfde wezen, ook in het kleinste deel. Voor de uiterlijke, alle volken omvattende, vereeniging kreeg het woord „oekumenisch,” d. i. : „over de geheele (bewoonde) aarde,” burgerrecht.

Te Rome heeft men later dan in de oostersche kerken het woord katholiek in het doopsymbool opgenomen, maar terstond gaf men er een gewijzigde beteekenis aan. Op het voorbeeld van bisschop Cyprianus van Carthago bracht men het met het kerkelijk bestuur, met de apostolische opvolging en met de apostolische (door apostelen gestichte) gemeenten in verband. Katholiek sloeg nu niet meer op den universeelen geest, maar op het universeele *verband*, in de kerk. Dat universeele verband heeft zich na de breuk met de Oostersche Kerk in den bisschop van Rome geconcentreerd. De mededinging van Constantinopel legde toen geen breidel meer aan. Onder den invloed dier mededinging verklaarde paus Gregorius I (590—604), dat de zucht naar de waardigheid van oekumenisch patriarch of universeel bisschop een misdadig verlangen tegen het gebod van God en het

Evangelie was, en noemde hij dat streven een belediging van God, een blasphemie. Zijn stem bleef, evenals die van andere pausen, bijv. van Adriaan VI, een stem van een roepende in de woestijn. De Roomsche Kerk heeft in 1870 die belediging van God, die blasphemie, voltrokken en de leer van het universeele ambt van den bisschop van Rome plechtig tot leerstelling verheven. Volgens haar is nu nog slechts katholiek, wie zich aan de almacht van den paus onderwerpt. Niet meer de geest van Christus zou tot de Katholiciteit doen behooren, maar de gehoorzaamheid aan den paus. Wie naar de opvatting van Rome nog katholiek wil heeten, moet, als de paus het verlangt, wit zwart noemen, moet van wil en verstand afstand doen, moet gehoorzamen als een lijk.

Katholiek is, wie den geest van *Christus* heeft — zoo heette het in de oude kerk.

Katholiek is, wie den geest des *pausen* heeft — zoo luidt het in de Roomsche Kerk.

Het is duidelijk, dat de Roomsche Kerk door zoo de Katholiciteit voor zich alleen te willen handhaven, het zuiver christelijk standpunt verlaten heeft. Daardoor heeft zij dan ook het omgekeerde bereikt van wat zij voorgeeft. Zij is niet *katholiek bij uitsluiting*, zij is *niet katholiek*. Men zal wél doen bij de bestrijding van Rome's leerstelling en bedoelingen op dat onderscheid te letten. *Zij zelve* moge nog met valsche veeren pronken, een *ander* tooie haar daarmee niet! Omgekeerd schrijve men niet het Katholicisme iets toe, waar het Romanisme alleen aansprakelijk voor is. Bij een woeste volksoploop moge het treffen van onschuldigen naast schuldigen te vergoelijken zijn, bij het rustig zoeken naar waarheid bestaat daarvoor geen verontschuldiging.

Een verdere ontwikkeling van de gevolgtrekkingen der

ware en der valsche Katholiciteit zal het verschil tusschen beiden nog duidelijker doen uitkomen.

„Katholiek is, wie den geest van Christus heeft”, zegt de eerste. Te allen tijde moet daarbij terstond de vraag zijn opgekomen: wat is die geest van Christus en waar leert men hem kennen? Te allen tijde was het antwoord van den Katholiek en kan het slechts zijn: raadpleegt het Nieuwe Testament in verband met de overlevering. Men mag als Protestant huiverig zijn, dat als waarheid te erkennen, bewust of onbewust aanvaardt men die waarheid toch. Al onze kennis van vroeger dagen berust op overlevering, dus ook die van het Christendom. De openbaringen van den Godmensch hebben zich niet herhaald. Wat zij behelsden is door de eene eeuw aan de andere tot op onze dagen overgeleverd. In die overlevering ligt de inhoud van het geloof van iederen Christen. Zal het Christendom blijven bestaan, dan moet die inhoud onvervalscht bewaard blijven. Onder Gods leiding kan en zal dat gebeuren. Die leiding vindt in de christelijke overleveringen haar uiting. Om ware christelijke overleveringen te zijn, moet deze dan ook met Christus en de apostelen, of, wat voor ons hetzelfde is, met het Nieuwe Testament beginnen. Het Nieuwe Testament is de eerste en voornaamste schakel aan de keten en alle verdere schakels moeten met die eerste in verband staan. Alles, wat buiten het Nieuwe Testament om ontstaan is, mist die eerste schakel en kan daarom niet tot den inhoud van het geloof behooren. Deze, met het N. T. beginnende en er op berustende, overlevering is de eenige toetsteen, dien wij voor het geloof hebben. Zij dan ook is voor den waren Katholiek de eenige onfeilbare rechter over zijn geloof. Geen kerkvaders, geen particuliere meeningen, geen bijzondere, provinciale of nationale synoden, geen algemeene concilies zijn uit zichzelf onfeilbaar. Be-

slissend is alleen het op het N. T. berustende geloof van alle eeuwen. Dogma, leerstelling, kan alzoo slechts zijn de goddelijke leer, de leer, die op grond van het N. T. altijd overal en door allen is geleerd.

Zulk eene opvatting van de overlevering en het dogma laat aan de vrije meening van ieder individu de meest gewenschte speelruimte. Die opvatting schuwt het licht niet, houdt de ontwikkeling niet tegen. Naast het onveranderlijke goddelijke is er plaats voor het veranderlijke menschelijke. Gelijk in de eenheid van den staat binnen de grenzen der wet ieder huisgezin de onaantastbare vrijheid heeft zich naar eigen wenschen en behoeften in te richten, zoo heeft in de eenheid van de kerk van Christus binnen de grenzen der goddelijke wet ieder land, iedere gemeenschap het onvervreemdbaar recht van zelfbestuur, van inrichting naar eigen nooden en begeerten. In broederlijke gemeenschap kunnen provinciale en nationale kerken met verschillende vormen en gebruiken, zelfs met verschillende meeningen, naast elkander bestaan, ieder als deel van de eene Katholieke Kerk, zoo ieder dan slechts den in de onafgebroken, onveranderde overlevering geopenbaarden, geest van Christus heeft. „Eenheid in het noodzakelijke, vrijheid in het onzekere, liefde in alles” is de leuze der ware Katholiciteit.

Katholiek is, wie den geest der pausen heeft, zoo luidt de roomsche bepaling tegenwoordig, zooal niet in zulke korte bewoordingen, dan toch naar den geest. Ook hier ligt de vraag voor de hand: wat is de geest der pausen? Het ware mogelijk, dat de geest van Christus en die der pausen dezelfde ware. De verwisseling van persoon zou wel hoogst aanmatigend zijn, maar de gevolgtrekkingen waren dan toch dezelfde. Dat die mogelijkheid niet tevens werkelijkheid is, is bekend genoeg. Reeds de verschillende opvatting van de

overlevering wijst op de grootst mogelijke tegenstelling. Den waren Katholiek is zij, wij zagen het, de uit het Nieuwe Testament gewonnen overtuiging aller eeuwen. Wat is zij den paus? Pius IX gaf het antwoord. Den kardinaal Guidi, die bang was, dat de paus iets in strijd met de overlevering tot dogma wilde maken, riep Pius toe: „De overlevering ben *ik!*” Weg dus met het geloof en de overtuiging der eeuwen! Weg met de keten, wier schakels tot op Christus opklimmen! Geen paus laat zich daardoor boeien. Wat hij zelf uit eigen macht, zonder eenige bemiddeling, krachtens zijn pauselijk ambt als waarheid verkondigt, dat is dogma, dat moet ieder gelooven, die zijn zaligheid lief heeft. Wat de paus verwerpt, moet ieder verwerpen, die niet de hel tot woonplaats wil krijgen. De paus, en de paus alleen, is onfeilbaar. Het is waar, men heeft er aan toegevoegd, dat zijn uitspraak alleen bindend is in zaken, die het geloof en de zeden betreffen. Gelukkig voor de minder ver zienden, hebben de pausen zelve geleerd, waar hier de grenzen te trekken zijn. Eenvoudig nergens! Daardoor is die roomsche leer niet minder gevaarlijk voor den staat dan voor den godsdienst. Een aanhaling zal hieromtrent allen twijfel wegnemen. „Het Evangelie,” zoo schrijft Bonifacius VIII in de hoogst officieele bul Unam Sanctam „leert dat aan Petrus (dat wil in de pauselijke taal altijd zeggen: aan mij) twee zwaarden zijn gegeven, het geestelijke en het wereldlijke. Beide staan onder het opzicht van de kerk. Het geestelijke zwaait zij eighandig, het wereldlijke hanteeren de vorsten, maar ten dienste van de kerk en *voor zoo ver het de priester gedooft*. Het eene zwaard moet onder het andere staan, de wereldlijke macht der geestelijke onderworpen zijn. De geestelijke macht stelt de wereldlijke aan en oordeelt over haar ingeval zij zich vergrijpt. De aldus uitgeoefende autoriteit is, ofschoon

aan een mensch gegeven, geen menschelijke, maar een goddelijke; wie haar wederstaat, wederstaat aan God zelf. Daarom verklaren wij en stellen vast, dat de geheele menscheid om harer zaligheid wil aan den opperpriester van Rome gehoorzaamheid verschuldigd is."

Duidelijker taal kan men niet verlangen. In dien pauselijken brief ligt het roomsche ideaal zoo helder als glas voor ieders oogen. De paus de absolute alleenheerscher over de geheele aarde met hier en daar een stadhouder naar zijn smaak! Die brief is wel oud, maar hij spreekt van goddelijk recht en dat verjaart niet. De zeven eeuwen, die er tusschen Bonifacius VIII en Leo XIII verlopen zijn, hebben in de roomsche aanmatigen geen verandering gebracht. Ze zijn alleen nog officieeler geworden. Het recht op de absolute monarchie is dus gebleven, en waar het kan, wordt het toegepast. Het wereldlijke zwaard is — tijdelijk, naar zij hoopt en bidt — aan haar hand ontvallen, maar met ijzeren vuist zwaait Rome het geestelijke. Evenmin als Rusland een vrij en zelfstandig Finland zich in zijn eigen eenheid kan denken, evenmin kan Rome vrije en zelfstandige kerken naast zich dulden. Daarom moest de onafhankelijke Nederlandsche Katholieke Kerk worden vernietigd om plaats te maken voor een roomsche missie. Daarom moet iedere afwijking stelselmatig worden onderdrukt. Milaan, Parijs, Keulen en andere steden hebben door opheffing harer eigen liturgie onder Pius IX en Leo XIII het laatste vonkje van zelfstandigheid zien uitblazen. Wie in de wetenschap het nog waagt een vrije meening te hebben, ziet zich terstond ter verantwoording geroepen en wordt gedwongen zijn verstand aan den roomschen Moloch ten offer te brengen. Geen eenheid in den geest van Christus wordt langer geduld. Doodende gelijkvormigheid is de eenige eisch.

Niet alleen door het opgeven der historische overlevering heeft de Roomsche Kerk alle aanspraak op den naam van katholiek verloren. Tal van afdwalingen heeft haar bovendien het recht op dien naam doen verliezen.

Het middelpunt van zijn godsdienstoefeningen ziet de Katholiek in het vieren van het heilige avondmaal. Alle dramatische handelingen, die daarbij worden verricht, hebben met dat avondmaal zelf slechts ten doel te gehoorzamen aan de woorden van Christus: „Doet dit ter mijner gedachtenis” en aan die van Paulus: „zoo dikwijls gij van dit brood zult eten en van dezen beker zult drinken, zult gij den dood des Heeren verkondigen.” „Die mijn vleesch eet en mijn bloed drinkt, blijft in mij en ik in hem” zegt Christus ook. Daarom is dat avondmaal door de nuttiging een allerinnigste vereeniging met Christus en door de eraan verbonden liturgische handeling een reale vertegenwoordiging van het kruisoffer, dat Christus in werkelijkheid eens voor altijd heeft gebracht.

Het Romanisme heeft van deze vertegenwoordiging een onbloedige herhaling van het kruisoffer gemaakt. Aan die herhaling zijn in de praktijk allerlei nieuwe vruchten verbonden, die met de innige vereeniging van Christus met den geloovige niet veel te maken hebben. Bij iedere mis, die de priester leest, onderscheidt de Roomsche Kerk: 1. een algemeene vrucht, die den schat der kerk ten goede komt en waarover de paus beschikt; 2. een algemeene vrucht voor de aanwezigen; 3. een bijzondere vrucht voor hem, die de mis betaalt; 4. een bijzondere vrucht voor den priester zelf. Bij de heilige handeling, die ter herinnering aan Christus moet verricht worden, is de gemeente slechts lichamelijk tegenwoordig. De priester is de eenige handelende persoon. De leeken houden zich ondertusschen bezig met rozenkrans en heiligenlegenden, of wat dan ook, alleen niet met de

gebeden der liturgie. Zulk een opvatting van de verhevenste godsdienstige handeling is niet katholiek, was in de oude kerk niet bekend. Zij is roomsch. Roomsch ook is dat geloof aan allerlei openbaringen, aan Maria- en heiligenverschijningen, waaraan al die bedevaarten en gezegende water-tjes, die gewijde medailles, scapulieren en rozenkransen, waaraan vooral die grof zinnelijke vereering van lichaamsdeelen van Jezus haar oorsprong te danken hebben.

Aan al het uiterlijke behoeft, ook bij waarachtige godsvereering, de rug niet gekeerd te worden. Alles, wat den mensch tot God opheft, wat veredelend en reinigend werkt, is zelf reeds godsdienst. Boven alles geldt den Katholiek echter, zoowel als den Protestant, de uitspraak van Christus: „God is een geest, en die Hem aanbidden moeten Hem aanbidden in geest en in waarheid.” Alles, wat niet bijdraagt tot geestgemeenschap tusschen God en den mensch, is den godsdienst onwaardig, althans onnut. Waarheid sta op den voorgrond bij al het zoeken en streven. Op het bezit van den geheelen inhoud dier waarheid maakt geen Katholiek voor zich zelf aanspraak. Hij weet alleen, dat die waarheid in de gemeenschap der in Christus geest vereenigden gevonden wordt. Daar, en bij God zelf, wil hij haar met vallen en opstaan en onder allerlei moeielijkheden zoeken. Waar anderen iets anders dan hij als waarheid meenen gevonden te hebben, verkettert hij niet, maar indachtig aan het „liefde in alles”, onderzoekt hij rustig en tracht hij het goede te behouden.

In 1871 schreef bisschop Hefe: „Ik meende de Katholieke Kerk te dienen en ik diende de caricatuur, die het Romanisme en het Jezuitisme daarvan gemaakt hebben. Eerst in Rome heb ik duidelijk ingezien, dat het leven en streven daar slechts den *naam* van het Christendom heeft; de bast

is overgebleven, de kern is verdwenen, alles is in uiterlijkheid opgegaan." Zooals het dien bisschop ging, is het velen gegaan. In den boezem der Katholieke Kerk zelf heeft men langen tijd noodig gehad om tot de wetenschap te komen, dat katholiek en roomsch niet alleen elkaar niet dekken, maar dat zij zelfs in de grootste tegenspraak met elkaar zijn. Ook in Nederland is dat principieele verschil niet spoedig opgemerkt. In hun eeuwen langen strijd om het bestaan tegen de Roomsche Kerk noemden de dragers der Katholiciteit zich nog bij voorkeur oud-roomsch. Het kwam hun voor, dat Rome, trots al het verderf, toch nog de kern van het ideale Katholicisme bewaard had, en dat vroeg of laat het goede element het van het kwade winnen zou. De naam oud-roomsch moest aantoonen, dat men zich van dat goede katholieke element niet wilde losscheuren. De geschiedenis heeft het hoe langer hoe duidelijker gemaakt, dat men zich vergist heeft. Het concilie van 1870, dat de onfeilbaarheid der pausen als godsleer verkondigde, heeft den laatsten twijfel daaromtrent weggenomen. Roomsch en katholiek hebben niets meer met elkaar te maken. Zich nog oud-roomsch te noemen zou het tegendeel bewijzen van wat men wilde. De Katholieken in Nederland hebben niet, als bisschop Hefele en zooveel anderen, erkend en — gebukt. Zij blijven de vanen van het ware Katholicisme hoog houden, het tegen alle vermenging en verwarring met Romanisme, Ultramontanisme, Jezuitisme verdedigen.

Duizenden en tienduizenden in Duitschland, Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk, Amerika hebben zich met de oude Katholieke Kerk van Nederland verbonden ter bereiking van dat doel. „Katholieken”, zonder eenige toevoeging, ware hun juiste naam. Nog echter is de indentificeering van dien naam met het Romanisme te groot. Daarom hebben zij zich als Oud-

Katholieken verbonden, niet als eene erkenning van een nieuw Katholicisme, maar als eene belijdenis van het onveranderlijke Katholicisme der eerste eeuwen. Met die belijdenis strijden zij *tegen* Rome, maar meer nog *voor* een zuiver Christendom. Hen in dien strijd bij te staan, hen daarbij den broederhand te reiken, hebben vele Protestanten reeds als een blijde plicht erkend, en ongetwijfeld zullen nog velen hen daarin volgen. Strijd tegen verkeerde denkbeelden is nu eenmaal noodzakelijk, maar door geen Christen worde het ooit vergeten, dat het beste wapen in dien strijd nog altijd dat der eerste Christenen is: een christelijk leven, dat bewondering afdwingt.

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE.

Prof. Berends houde ons ten goede, dat *wij* blijven spreken van „oud-roomsch”. Hoewel wij ons van harte verheugen in den bloei zijner Kerk, zijn wij het toch niet met hem eens, dat zij de leer van Christus *zuiver* heeft. Op dat verschil in overtuiging heeft Prof. Berends zelf gezezen. De O. R. Kerk toch heeft de leer der eerste acht eeuwen, en het is onze overtuiging, dat de leer in die acht eeuwen niet zuiver bleef. 't Is de groote vraag: wat acht men de Katholieke Kerk te zijn?

Dit daargelaten, hebben wij zijn stuk met groote instemming en met veel genot gelezen.

Laten wij hem verder verzekeren, dat wij den scheldnaam „papist” nog nimmer gehoord hebben, maar integendeel menigmaal dit: de Oud-Roomschen zijn *evangelische* Roomschen”, terwijl diegenen onder ons, die van deze kwestie niets weten, toch nog wél kunnen vertellen, dat de O. R. „heel andere” R. zijn dan de „gewone.”

De klove tusschen ons en hen is te diep voor vereeniging, maar wij kunnen hun over die klove heen de hand reiken, wat wij *niet* kunnen doen tegenover Rome!

De Hervorming in Spanje in de negentiende eeuw

DOOR

DR. M. F. VAN LENNEP.

Het licht des Evangelies, dat in de 16de eeuw zoo heerlijk in Spanje begon te schijnen, was door Filips II uitgedoofd. Deze koning, die verklaard had liever over een woestijn te willen regeeren, dan over een land, door kettters bewoond, had zijn wensch verkregen; bij zijn dood was in Spanje geen Protestant meer te vinden. De weinigen, die aan de autos da fé der inquisitie waren ontkomen, hadden de wijk genomen naar het buitenland. Spanje was, in geestelijken zin, door zijn koning tot een woestijn gemaakt, waar de plant des geloofs niet meer kon bloeien.

En zóó bleef het tot in de 19de eeuw. In deze begon het licht eener tweede hervorming aan te breken, die, trots veel tegenstand van menschen, tot op dezen dag zegen in Spanje heeft gebracht. Droevige ervaringen zijn opgedaan, teleurstellingen zijn in menigte ondervonden, maar ook heerlijke belijdenissen zijn gehoord en namen van moedige martelaren zijn te vermelden. Van de geschiedenis van deze hervorming iets mede te deelen is het doel van dit opstel. Meer dan een overzicht kan het natuurlijk niet zijn.

I.

Eerste pogingen tot evangelisatie. Borrow, Rule, Vasquez;
Spanish Evangelisation Society.

Tengevolge van binnenlandsche onlusten was er, zoo niet rechtens, dan toch in der daad, een zekere mate van

godsdienstvrijheid in Spanje in de jaren 1834 tot '43 en '54 tot '56. Daarvan maakten eenige Christenen gebruik tot evangelisatiereizen en het verspreiden van Bijbels en traktaten. Zoo bereisde George Borrow Spanje en Portugal van 1835 tot '40 en stelde zijn lotgevallen later te boek.(*). Hij voegde zich van Badajoz tot Madrid bij een gezelschap Zigeuners en leerde hun taal, waarin hij later het Evangelie van Lukas vertaalde. Op zijne verschillende reizen verkocht en verspreidde hij zeer vele Bijbels en Testamenten en kwam herhaalde malen in moeilijkheden, nu en dan zelfs in gevangenschap, waaruit hij door bemiddeling van den engelschen gezant bevrijd werd.

In 1824 reeds was van methodistische zijde eene „Spaansche Zending” begonnen, die echter nog zeer weinig had kunnen uitrichten, tot William Rule in 1832 met de leiding der zaken belast werd. Hij stichtte eene school te Gibraltar en deed van daar uit reizen, met het doel te prediken en Bijbels te verspreiden. In Cadiz werd in 1836 de eerste protestantsche school op spaansch grondgebied geopend (voor jongens en meisjes), welke in '38 op last van den militairen gouverneur gesloten, doch door bemiddeling van den engelschen gezant lord Clarendon heropend, en in '39 door den burgemeester van Cadiz voor goed gesloten werd. In die jaren was er des Zondags ook godsdienstoefening gehouden. De engelsche regeering wilde zich niet verder met de zaak bemoeien en het gevolg was, dat kort daarop twee agenten der methodistische zending te Cadiz en Algecira, gegrepen en naar Gibraltar werden overgebracht. Rule

(*) The Bible in Spain, or the journeys, adventures and imprisonments of an Englishman, in an attempt to circulate the Scriptures in the Peninsula. By George Borrow, Author of the Gypsies of Spain. London 1843.

schreef ook een boek over zijne ervaringen in Spanje. (*)

Dr. James Thomson, die gedurende eenigen tijd agent van het Britsch Bijbelgenootschap in Spanje geweest, doch op last van koningin Christina uit dat land verdreven was, werd door eenige belangstellende vrienden in 1852 in staat gesteld een Spanjaard als evangelist in zijn vaderland aan te stellen. Dr. Thomson stierf kort daarop zeer plotseling en, daar niemand den naam van den spaanschen evangelist kende, dien Dr. T. uit vrees voor moeilijkheden had geheim houden, zou de zaak niet verder zijn voortgezet, indien eene engelsche dame, in Spanje reizende en in Sevilla spaansche lessen nemende, niet in haren leermeester toevallig een Protestant, ja dien verloren evangelist, had gevonden.

Don José Vasquez, zoo was zijn naam, was terstond bereid zijne evangelisatiereizen verder voort te zetten en werkte gedurende verscheidene jaren met grooten ijver voor de in 1855 opgerichte edinburgsche „Spanish Evangelization Society”, (**), totdat hij door de vervolging in Matamaros' tijd genoodzaakt werd naar Gibraltar te vluchten.

In 1856 werd een tijdschrift uitgegeven „El Alba” (De Dageraad) door Dr. Thomas Parker en Don José de Mora, een spaansch protestant, die als balling in Londen vertoefde. Het verscheen gedurende verscheidene jaren en werd in menigte in Spanje verspreid. In dienzelfden tijd werden vele traktaten gedrukt; een van de meest bekende was „Andres Dunn”. Ook een spaansch gezangboek zag het licht.

(*) Memoir of a mission to Gibraltar and Spain, with collateral notices of events favouring religious liberty and of the decline of romish power in that country, from the beginning of this century to the year 1842. By the Rev. W. H. Rule. London 1844.

(**) Orgaan: „Times of refreshing in Spain”, uitgegeven door Mrs. Robert Peddie (thans overleden). Van dezelfde schrijfster zag het licht: „The dawn of the second reformation in Spain, being the story of its rise and progress from the year 1852.” London 1871.

II.

Don Luis de Usoz y Rio en de „Reformistas Espanoles”.

Don Luis de Usoz y Rio werd in 1806 te Madrid geboren. Hij was rijk, van goede familie en wetenschappelijk zeer ontwikkeld. In Spanje en Italië had hij met lof zijne rechtsgeleerde en letterkundige studiën voltooid. In 1835 werd hem in Madrid door een boer een boek aangeboden, dat hij nog niet kende doch met belangstelling las. Het was eene spaansche vertaling van Barclay's „Apology”, „Apologia de la verdadera Theologia Christiana”. Hierdoor kwam hij in kennis met de leer der Kwakers, en toen hij in 1839 met zijn vrouw in Londen was, bezocht hij ook verscheidene leden van die sekte. Een hunner, Jeremiah Wiffen, groot kenner der spaansche en italiaansche letterkunde en vertaler der gedichten van Garcilaso de la Vega in het Engelsch, dien hij gehoopt had in Londen te ontmoeten, was reeds overleden. Hij maakte echter kennis met zijn broeder Benjamin Wiffen. Deze kennismaking werd eene hartelijke, innige vriendschap, die tot den dood van Usoz, in '65, bleef bestaan.

In 1841 brachten L. de Usoz en zijn echtgenoot een bezoek aan B. Wiffen op diens landgoed. Wiffen's oude moeder was onwel en stierf gedurende hun verblijf te zijnen huize. De christelijke wijze, waarop die smart door allen werd gedragen, en de blijde hope, waarmede zij de gestorvene nastaalden, maakten diepen indruk op de bezoekers. Usoz getuigde later: „ik geloof, dat de Heer mij op dat oogenblik daarheen gebracht had, opdat ik het sterven van een ware Christin zou zien”. Hij en zijn vrouw namen het Evangelie aan.

Van dat oogenblik wijdde Usoz zich geheel aan de verbreiding van de beginselen der hervorming in Spanje. De lang-vergeten werken der spaansche hervormers van de 16e eeuw, waarvan geen enkel exemplaar meer in Spanje te

vinden was, werden door hem in geheel Europa opgespoord en herdrukt. Van sommige dier geschriften werd met groote moeite slechts één exemplaar gevonden. Usoz deed alles op eigen kosten en werd in zijn arbeid door Wiffen zeer gesteund.

Achtereenvolgens zagen twintig deelen der oude Reformistas Espanoles (Spaansche Hervormers) (Valdéz, Constantino Ponce de la Fuente, Perez de Pineda, enz.) het licht*) De voornaamste bibliotheken van Europa ontvingen een exemplaar; op deze wijze werden zij voor een tweede vernietiging bewaard. Usoz stierf in Aug. '65, tot groote droefheid van zijn trouwen vriend Wiffen. Zijn einde was zeer kalm en christelijk.

III.

Voortgang van het Evangelie. — Protest der roomsche geestelijkheid.

Eene Spaansch-Protestantsche Kerk in Gibraltar.

Don Manuel Leon.

De reizen van Vasquez en anderen waren zeer gezegend. Op vele plaatsen in Spanje, vooral in het Zuiden, in Andalusië, ontstonden kleine protestantsche gemeenten, nog wel niet georganiseerd, maar op tijden van vrijheid wachtend om van „kerken onder 't kruis" gevestigde kerken te worden. Bijbels, Testamenten en traktaten werden overal met gretigheid ontvangen, ofschoon het van zelf spreekt, dat het rondzenden en uitdeelen van dergelijke boeken met de grootste omzichtigheid moest geschieden. Eens gebeurde het, dat Vasquez in Madrid, ten einde verdenking te voorkomen, zijn intrek had genomen bij den commissaris van politie. Deze klaagde bitter over de protestantsche propaganda; hem was opgedragen naar verboden boeken en colporteurs te zoeken, en tot nu

*) Obras antiguas de los Espanoles reformados 1847—1870. 20 dln.

toe had hij er geen enkel in handen kunnen krijgen! Vasquez beklaagde den armen beambte zeer, gelijk zich denken laat, doch keerde, na zijn werk volbracht te hebben, in veiligheid naar Sevilla terug. Zijn gastheer had, onwetend, een engel geherbergd!

Het spreekt van zelf, dat de roomsche geestelijkheid die toestrooming van protestantsche geschriften niet zonder protest liet voortgaan. In „la Cruz” las men in 1855 het volgende: „Spanjaarden, wordt wakker! nieuwe en vreeselijke gevaren bedreigen het katholicisme in Spanje. De protestantsche propaganda heeft ons ongelukkig land tot terrein van haar arbeid gekozen. Bijbels, catechismussen en andere bedorven en bederfaanbrengende geschriften worden met groote onbeschaamdheid verspreid. Dit alles moet dienen om ons van goede onderdanen in verraders, van christenen in ketteren, van kinderen Gods in duivelskinderen, van katholieken in ongeloovigen, van Spanjaarden in barbaren te veranderen! Dat is het doel der protestantsche propaganda!”

In Mei '56 vaardigde koningin Isabella, na eene kennisgeving van den bisschop van Cartagena, dat hij twee spaansche, protestantsche traktaten in zijn diocese had gevonden, een bevel uit aan alle ambtenaren om met de uiterste gestrengheid tegen den invoer en de verspreiding van dergelijke geschriften te waken.

Uit een roomsche courant van Avila nemen wij nog het volgende over: „wij kunnen niet anders dan met afschuw vervuld zijn, wanneer wij zien, hoe het protestantisme, dank zij de onmetelijke schatten, waarover het beschikt, zijn dwalingen heeft verspreid en het verderf der zielen heeft veroorzaakt door de duizenden Bijbels, die het in de wereld verspreid heeft. Maar onze verontwaardiging wordt nog veel grooter wanneer wij zien, dat het nu zijn Medusahoofd zelfs

op den klassieken grond van het katholicisme opheft. Indien de regeering nog maar één enkel uur nalatig blijft dezen gruwel te keeren, zijn wij verloren. Onzedelijkheid en ketterij kunnen slechts worden bedwongen door de sterke hand van vorsten, die niet te vergeefs den roemrijken titel van „katholiek“ dragen, en zonder wier bescherming de kerk onmachtig is het onkruid, door den vijand gezaaid, uit te roeien.”

Na den val van het liberale bewind onder Espartero, kwamen vele protestantsche vluchtelingen te Gibraltar, alwaar weldra eene Spaansch-Protestantsche Kerk werd gevormd. Don Francisco Ruet, vroeger verdreven uit Barcelona, waar hij het Evangelie had verkondigd, was haar eerste voorganger (1857).

Het aantal leden was zeer spoedig tot een vijftigtal geklommen, terwijl het getal hoorders vaak tweehonderd bedroeg. Het eerste avondmaal werd met 24 leden gevierd en was zeer indrukwekkend.

Don Manuel Leon werkte in dienzelfden tijd in Sevilla met grooten ijver en toewijding; bij het volk was hij bekend als „el profeta”, een eernaam, dien hij tot zijn dood behield. Viermalen werd hij gevangen gezet, ééns tien maanden lang, en telkens in gezelschap van dieven en moordenaars; door den gevangenebewaarder en den geestelijke der gevangenis werd hij bovendien op allerlei wijze mishandeld en gekweld. Zijne gezondheid leed onder dit alles zeer; kort na zijne vierde gevangenschap, gedurende de vervolging tegen Matorros, stierf hij, evenals deze laatste een martelaar voor de zaak des Evangelies.

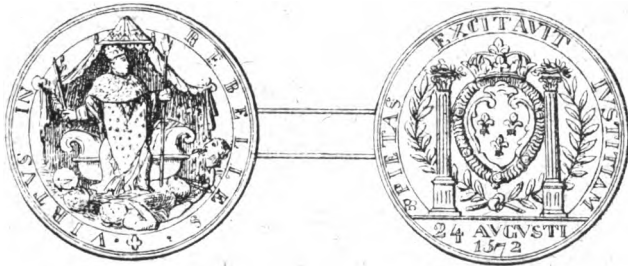
(Wordt vervolgd.)

De kwestie van den Bartholomeüs-nacht

DOOR

H. J. SCHOUTEN.

Wanneer men spreekt van *de* kwestie van den Bartholomeüs-nacht, dan is deze geen andere dan: is het bloedbad lang van te voren beraamd, of is het een gevolg van een

plotseling opgekomen plan? Lang is daarover getwist, en hoewel deze kwestie in 1881 voor goed is uitgemaakt door de ontdekkingen van den hoogleeraar M. F. Combes van Bordeaux, in het staatsarchief te Simancas gedaan, wordt er nog steeds nu en dan over gehandeld, alsof zij nog onopgelost ware.

Prof. Combes heeft n.l. in gemeld archief brieven in de spaansche taal gevonden, welke hij tot overmaat van zekerheid door een spaansch hoogleeraar heeft laten vertalen. Na zijne ontdekking medegedeeld te hebben aan verschillende geleerden, die met hem tot dezelfde gevolgtrekking kwamen (wat trouwens wel niet anders mogelijk was), heeft hij haar in 1882 wereldkundig gemaakt door bij den boekhandel G. Fischbacher te Parijs uit te geven: „L'Entrevue de Bayonne

de 1565 et la Question de la Saint-Barthélemy d'après les archives de Simancas" *) (49 bladz. op holl. papier f 1.65), waarin hij de zaak uiteenzet en de brieven met hunne vertaling mededeeld. 't Zijn brieven of copiën van brieven van Philips II aan den groot-commandeur van Castilië, aan Francis de Alava, intiem raadsman van Philips, die door hem bij zijn voornaam wordt genoemd, aan Juan de Acuna, kapitein-generaal van de provincie Guispuzcoa en alcalde van Fontabarrie, die de samenkomst had voorbereid, aan kardinaal Pacheco, gezant des pausen, en aan Catharina de Medicis, en verder van Juan de Acuna aan Francisco de Eraso, minister van Philips.

Te Bayonne bevonden zich in 1565 Karel IX, nog een kind, die echter, naar Alva's opmerking, goed zijne les geleerd had van zijne moeder-voogdesse, Catharina de Medicis, die óók aanwezig was. Verder waren daar hare dochter Elisabeth, de vrouw van Philips, en de hooggeplaatste personen van beide hoven.

De volgende gesprekken hadden er plaats, blijkens de brieven van Alva aan Philips II, welke reeds vroeger door den predikant Weiss waren uitgegeven.

Alva tot Karel IX. „Sire, Gij moest de wapenen opvatten tegen de Protestanten.”

Antwoord van Karel: „Ik heb geen zin mijn rijk te gronde te richten.”

Alva tot Catharina de Medicis: „Ik weet wat u terughoudt, Mevrouw, het is de kanselier De L'hôpital. Er is niets goeds te beginnen met dezen Hugenoot.

Catherina: „Dat is hij niet.”

*) „De samenkomst van Bayonne in 1565 en de kwestie van den Bartholomeüsnacht volgens de archiven van Simancas.”

Elisabeth: „Zeker, mijne moeder, dat is hij; hij was het vóór mijn vertrek uit Frankrijk, en ieder wist het.”

Catharina: „Mijne dochter, gij zijt eene goede Spaansche geworden.”

Elisabeth: „Dat is mijn plicht; gij moet den kanselier wegzenden.”

Catharina: „Nooit.”

Alva tot Catharina: „Maar volg ten minste de besluiten van het concilie van Trente op.”

Catharina: „Mijnheer, in Frankrijk staan de zaken anders dan in Spanje. Ik zal de bisschoppen bijeen roepen, de staatsraden, de parlamentsleden, en wij zullen zien.”

Alva: „Maar de ketterij maakt de grootste vorderingen.”

Catharina: „Integendeel, wij winnen terrein, en, zoo gij wilt, laten wij een verbond sluiten, en wel den keizer van Duitschland als bondgenoot.” *)

Alva: „Maar het protestantisme is slechts eene secte van schelmen, een schurkenstreek, en indien de Koning van Frankrijk soms zijn koninkrijk wil verliezen, heeft de koning van Spanje *geen* lust het zijne te verliezen [de Nederlanden n.l.] Er zijn twee middelen om het kwaad uit te roeien.”

Hier zette Catharina groote oogen op en luisterde zij met aandacht, want wat men haar ging voorstellen was afgesproken met den Maarschalk de Montluc, den hertog de Montpensier en den kardinaal de Bourbon.

„Die middelen, Mevrouw, zijn deze: 1°. bevel geven aan de gouverneurs der provinties, die allen de zaak zijn toegedaan, op twee na, om onmiddelijk de predikanten en begunstigers van deze schelmerij te verdrijven. 2°. ten slotte onthoofden, doch slechts een vijf- of zestal, die ik ken.”

*) Ze wist, dat de Keizer dit niet zou kunnen doen, vooral met het oog op den vrede van Augsburg. (Opmerking van Prof. Combes.)

Catharina gaf hierop geen antwoord. De volgende dagen was zij over dit onderwerp niet te spreken, tenzij in haar eigen huis, doch niet in het huis, waar het spaansche hof verblijf hield. Zij sprak slechts van huwelijken, en zeide op een dier dagen: „ziedaar het geneesmiddel voor de kwaal, een inniger band tusschen de katholieke hoven” — en in het kleine kamertje, waar zij was, keerde zij zich om en zag naar het feest op de markt. Grooter onverschilligheid was haast niet mogelijk; Alva was wanhopig; hij was op het punt Catharina aan haar lot over te laten. Maar hij besloot te volharden en — *slaagde*. Dit bewijst de ontdekking van Prof. Combes. Want op 4 Juli, toen het spaansche hof reeds te St. Sebastiaan, op den terugkeer was, schreef Frances de Alava aan Francesco de Eraso, staatsminister des konings, het volgende briefje.

Doorluchtigste Heer!

De hertog van Alva zal aan Zijne Majesteit en aan Uw Heerschap mededeelen, waartoe met deze Allerchristelijke Koningin *) besloten is. Indien het ten uitvoer wordt gebracht, zal het een groote dienst zijn voor God en voor den Koning, onzen Heer. Ik ben bevreesd wegens de onrust, die zij, naar ik bemerk, soms heeft, en omdat ik voorzie, dat men deze ketterhoofden moet martelen, en anderen, die het zijn, zonder er den naam van te hebben. **) Het is voor God en voor Zijne Majesteit, dat de overwegingen worden nedergelegd, welke Uw Heerschap, in zijne groote voorzichtigheid, van gewicht kan maken, opdat dit voorstel worde opgevolgd en bevorderd worde. Hetgeen vooral moet helpen, is de tevredenheid, die Hare Majesteit (Elisabeth) toont, in haar ijver voor

*) Er staat: „Reyna Christianisima.” „Rex Christianissimus” was de titel der koningen van Frankrijk.

**) Michel de l'Hôpital en zijne partij filosofen of politieken. (Noot van Prof. Combes.)

de volvoering van de onderneming. Als een christelijk vazal en een dienaar van Zijne Majesteit, herinner ik aan Uw Heerschap de hooge plaats, waarin God u heeft gesteld. Ook smeek ik u, omdat de gelegenheid zich aanbiedt, dat Uw Heerschap ijvere in deze zaak, zooals ik zelf dit versta; ik voor mij wil verder Uw Heerschap niet lastig vallen, want ik zou onrecht doen aan het vertrouwen dat ik in haar stel. Dat Onze Heer de Doorluchtigste persoon van Uw Heerschap en den Staat beware.

Sint-Sebastiaan, 4 Juli 1565.

Doorluchtigste Heer.

D. Frances de Alava kust de Doorluchtigste handen van
Uw Heerschap.

Zooals men ziet, is dit briefje „verpletterend” — zooals Prof. Combes het uitdrukt. Hij erkent, dat hij van ontroering beefde bij de ontdekking, vooral wegens dat woord „martelen”, omdat hierdoor *de* vraag van den Bartholomeüsnacht was opgelost, die groote vraag van het vooruitberaamd plan, waarover de geschiedschrijvers het tot nog toe niet eens waren, en welke zelfs niet door het werk van den predikant Weiss was opgelost — omdat Alva in zijne brieven aan Granvelle de geheime afspraak verzweg! De zaak werd volkomen geheim gehouden. Behalve de bij dit geheime gesprek aanwezige personen, n.l. Catharina en Elisabeth, Alva en Francesco de Alava, heeft niemand de afspraak gewezen dan Philips en de paus, door middel van zijn gezant. Philips verzocht daarbij uitdrukkelijk, dat de paus het niet zou mededeelen aan de „Allerchristelijke Koningen” (in 't meervoud: Reyes Christianisimos), n.l. Karel IX en zijne broeders. Men besloot dus tot een geheim plan, waar men den jeugdigen koning plotseling vóór zou stellen.

Bij welke *gelegenheid* men het plan zou volvoeren, wist men *nu* natuurlijk nog *niet!*

Mocht iemand (maar 't is niet denkbaar!) nog twijfelen aan de bedoelingen van Catharina en Alva, dan is de bedoelde brief van Philips aan den pauselijken gezant, kardi-

naal Pacheco, aanwezig om den laatsten twijfel weg te nemen. Philips toch maakt daarin duidelijk onderscheid tusschen een burgeroorlog, die het land verwoest, en „een *ander middel*”, waartoe men *besloten* had, en dat onfeilbaar zou helpen!

Laat ik hieraan toevoegen wat F. de Félice in zijne

„Histoire des Protestants de France” (bl. 237) meldt over het sterfbed van van Karel IX. Hij schrijft: ¹⁾

Karel IX stierf te midden dezer onlusten, bestormd door onbepaalde en sombere verschrikkingen, meenende in de lucht verzuchtingen te hooren, gedurende den nacht plotseeling ontwakende en overeind springende, en bezocht met eene krankheid, die het bloed door al zijne poriën deed loopen.

Twee dagen vóór zijn einde had hij bij zich, zegt l'Estoile,²⁾ zijne voedster, van welke hij veel hield, zelfs hoewel zij Hugenoote was. Toen zij zich op een koffer had nedergezet en begon te slapen, naderde zij zeer zacht het bed van den koning, dien zij had hooren klagen, weenen en zuchten, en de koning begon, zijn deken wegtrekkende, tot haar te zeggen, terwijl hij diep zuchtte en zoo sterk weende, dat zijn snikken zijne woorden onderbraken: „Ha! mijne voedster, mijne vriendin, mijne voedster, wat een bloed, wat een

¹⁾ Charles IX mourut au milieu de ces troubles, assiégé de vagues et sombres terreurs, croyant entendre des gémissements dans les airs, se réveillant en sursaut la nuit, et atteint d'une maladie, qui lui faisait couler le sang par tous les pores.

Deux jours avant sa fin, il avait près de lui, dit *l'Etoile*, sa nourrice qu'il aimait beaucoup, *encore qu'elle fût huguenote*. Comme elle se fut mise sur un coffre et commençait à sommeiller, ayant entendu le roi se plaindre, pleurer et soupirer, elle s'approcha tout doucement du lit, et tirant sa couverture, le roi commença à lui dire, jetant un grand soupir, et larmoyant si fort que les sanglots lui interrompaient la parole: „Ah! ma nourrice, ma mie, ma nourrice, que de sang et que de meurtres! Ah! que j'ai suivi un méchant conseil! O! mon Dieu: pardonne-moi et me fais miséricordé, s'il Te plaît. Je ne sais où j'en suis. „Que ferai-je? Je suis perdu; je le vois bien.” Alors la nourrice lui dit: „Sire, les meurtres soient sur ceux qui vous les ont fait faire? Et puis-que vous n'y prêtez pas consentement, et en avez regret, croyez que Dieu ne vous les imputera pas, et les couvrira du manteau de la justice de Son Fils, auquel seul faut que vous ayez votre recours.” Et sur cela, lui ayant été querir un mouchoir, parce que le sien était tout mouillé de larmes, après que sa Majesté l'eut pris de sa main, il lui fit signe qu'elle s'en allât et le laissât reposer.

²⁾ De l'Etoile „Journal de Henri III” t. I. pag. 71, 72.

moorden! Ha! dat ik een slechten raad heb gevolgd! O, mijn God, vergeef ze mij, en heb medelijden met mij, indien ik U behaagt. Ik weet niet hoe het met mij is. Wat zal ik doen? Ik ben verloren, ik zie het wel." Hierop antwoordde de voedster: „Sire, laten de moorden voor rekening zijn van hen, die ze u hebben laten volbrengen. En omdat gij ze niet goedkeurt, en berouw hebt, zoo geloof, dat God ze u niet zal toerekenen, en ze zal bedekken met den mantel der gerechtigheid van zijnen Zoon, tot Wien alléén gij den toevlucht moet nemen." En hierop gaf Z. M., haar een zakdoek hebbende laten halen, omdat de zijne geheel nat van tranen was, en nadat hij die van haar had aangenomen, haar een teeken, dat zij heen moest gaan en hem moest laten rusten.

Deze woorden, genomen uit het dagboek van Hendrik III, zijn voorzeker geloofwaardig!

De gedenkpenning, aan het hoofd van dit stukje afgebeeld, werd in Frankrijk geslagen ter verheerlijking van den Bartholomeüsnacht. De afbeelding van den moord is naar eene muurschildering in het Vaticaan.

De Communie van Maria.

DOOR J. N. SANDERS.

Er zijn reeds heel wat woorden — gesprokene en geschrevene — ten beste gegeven tegen de afgodische vereering van de moeder van Christus, tegen de werkelijke vergoding van de maagd Maria in de Roomsche Kerk. Deze, op hare beurt, bleef daarop maar zelden het antwoord schuldig, immer en altijd bewarend en bevestigend dat, wat men haar daaromtrent verweet, van allen grond ontbloot was.

Neen, zegt de Roomsche Kerk, wèl vereeren wij de moeder van Christus als het volmaakste wezen, dat ooit onder de menschen uit Gods handen is voortgekomen, wèl erkennen wij haar als onze machtigste voorspreekster bij God; wèl verheffen wij haar boven alle heiligen of noemen wij haar de Koningin der Engelen, en liever nog de Koningin van Hemel en Aarde, maar haar in macht gelijk stellen met Christus, den Zoon Gods, haar aanbidden, haar vergoden, neen, dat doen wij niet.

Ook wij toch kennen het woord van Jezus, bij Matth. IV : 10, „Ga weg van mij Satan, want er staat geschreven: Den Heer Uwen God zult gij aanbidden, en Hem alleen dienen.”

Zeker de Roomsche Kerk kent dat woord van Jezus, even goed als het woord, dat Paulus aan Timotheüs schreef. (1 Tim. II : 5). „Want er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus.” Maar in hun begrip en uitlegging van het Woords Gods door een gezag van menschenlijke vinding gebonden, wordt zij maar al te dikwijls bij de toepassing van dat Woord gestraft naar de toepassing zelve. Onze Heere Jezus, zegt bij Math. XV : 9. „Doch

te vergeefs eeren zij mij, leerende leeringen, die geboden van menschen zijn." „*Te vergeefs eeren zij mij*”.

Zou in dit woord ook niet de sleutel liggen ter verklaring van het ontstaan dier bijgeloovige zaken, welke wij in den boezem der Roomsche Kerk ontwaren? Zou dat bijgeloof, daar in zoo ruime mate voorhanden, niet het bewijs zijn, dat zij Gods gebod krachteloos hebben gemaakt door hunne inzetten?

Men kent, zegt men, het Woord Gods: „Er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus,” en nochtans duldt men naast het middelaarschap van Christus nog een middelaarschap van heiligen, of liever van heilig verklaarde zielen. Tot welk een ergelijke en weerzinwekkende gevolgen zulk eene insetting van menschen kan leiden, zal men kunnen zien uit hetgeen ik ga mededeelen over eene uitvinding op christelijk gebied, om het zoo eens te noemen, n.l. over de Maria-Communie.

Op sommige plaatsen heb ik bij mijn optreden daarover reeds een enkel woord gesproken. Doch bij een optreden, onder mijne omstandigheid, zou men gaarne willen getuigen van alles, wat God door Zijne Genade in Christus in ons hart heeft uitgewerkt. Doch het hart is dan te vol, zoodat het eene het andere verdringt, en de tijd is dikwijls dan nog te kort, om niet verplicht te zijn zelfs de belangrijkste zaken slechts in 't kort en als in 't voorbijgaan te behandelen.

Zeër welkom was mij daarom de uitnoodiging van zeer gewaardeerde zijde gedaan, om over die z. g. Maria-Communie in een schriftelijke bijdrage een woordje meer te zeggen. — Zij is voor de Maria-vergoding een bewijs te meer! Die „Maria-Communie” toch bestaat in niets meer of minder dan in een nabootsing van de werkelijke Communie, van de waarachtige avondmaalsviering. Wij noemen dit een ergelijke Maria-vergoding. Laat ons zien waarom.

In de Roomsche Kerk staat het Sacrament des Altaars (het sacrament des Avondmaals) daar als eene zon, die alles bestraalt, alles verlicht, alles verwarmt! En geen wonder. Volgens de leer van Rome is daar in het brood, in den ouwel, geen brood, maar het waarachtig vleesch en bloed van Jezus Christus tegenwoordig. De ouwel is geen brood dus, maar Jezus Christus zelf, met vleesch en bloed, met ziel en lichaam, met godheid en menschheid, gelijk Hij verheerlijkt is in den Hemel. (antw. Cath.)

Wél natuurlijk is het derhalve, dat, waar men dit gelooft, bij de avondmaalsviering de grootste eerbied, zoowel innerlijk als uiterlijk, wordt vereischt.

Volgens het roomsche ceremonieel begeven zich dan ook de geloovigen, die ter avondmaalviering gaan, met neergeslagen oogen, de handen in opwaartsche richting plat tegen elkaar gedrukt naar de communiebank. Daar knielen ze neder, het hoofd gebogen en de handen verbergend onder de linnen doek, welke van de communiebank afhangt. Inmiddels neemt de priester aan het altaar de kelk met de geconsecreerde (gewijde) ouwels, zich daarmede naar het volk keerend, neemt hij een der ouwels tusschen duim en wijsvinger van de rechterhand en die een weinig boven den kelk aan het volk vertoonend, zegt hij in het Latijn deze woorden: „ziedaar het Lam Gods, dat wegneemt de zonde der wereld.”

Vervolgens daalt hij de trappen van het altaar af en legt iederen avondmaalganger een ouwel op de tong, dien ze dan, zonder met de tanden aan te raken, moeten nuttigen. Als zoo alle avondmaalvierders hebben aangezeten, begeeft de priester zich weder naar het altaar om den kelk met de overgebleven ouwels in het tabernakel weg te sluiten en over de avondmaalvierders, met de rechterhand een kruis teeken makend, den zegen uit te spreken. Deze verwijderen

zich van de communiebank in dezelfde houding als zij zijn gekomen, doch nu in de stellige meening, dat zij Christus, den Heer, in hun binnenste meedragen.

Veel had men reeds uitgedacht tot verheffing en uitbreiding der vereering van Maria. De vereering van Maria door het rozenkransgebed of het dragen van het scapulier*) (schouderkleed) begon reeds sporen van verslijting te dragen. Van daar, dat nog telke jare uit Rome een stroom van nieuwe aflaten en gunsten dien geloovigen toestroomt, welke godvruchtiglijk Maria door rozenkrans of scapulier willen blijven vereeren.

Jaarlijks ook geven de maanden Mei en October, zoo bijzonder aan de vereering van Maria gewijd, door overdadigen rijkdom en niet te miskennen weelde in de versiering van Maria's beeld, steeds grootere bewijzen in de Roomsche Kerk van een werkelijk verdringen van Christus ten gunste van Maria.

Toch is dit voor velen nog niet genoeg, en zoo vindt men nog telkens ter eere van Maria zaken uit, die werkelijk grenzen aan afgoderij. Of wat zouden wij anders kunnen zeggen van de uitvinding, die wij onder zoo vele vooral hier op oog hebben en die voor eenige jaren in ons land gedaan werd door de volgelingen van den even vromen, als geleerden, kerkleeraar, den H. Alphonsus de Ligorie?

Wij beschreven hierboven de avondmaalviering in de Roomsche Kerk. Welnu, zoo dacht men in ziekelijke dweepzucht voor Maria, had men in de kerk in het Avondmaal een herinnering van Jezus' zoenoffer, door de telkens herhaalde hernieuwing van Jezus' kruisdood, waarom zou men

*) Dat schouderkleed, bestaande uit twee wollen lapjes met twee linten aan elkander gehecht, wordt over de schouders zóó gedragen, dat het eene lapje op de borst, het andere op den rug hangt. Aan het dragen van zulk een scapulier zijn vele en groote aflaten en andere geestelijke en tijdelijke gunsten verbonden.

dan ook geen Avondmaal kunnen hebben ter herinnering aan haar, die als moeder van Christus met dien Christus gestreden en geleden heeft, en door dat lijden en strijden ook is gekroond geworden in den hemel, waar zij kroont als Koningin van hemel en aarde?

En zie, zulk eene voorstelling vond in zekeren kring van menschen gretig bijval. Weldra ging, even als bij de boven beschrevene werkelijke avondmaalviering, een geheele schare geloovigen, in dezelfde eerbiedige houding naar de communiebank om daar onder gelijke of gelijkschijnende ceremonieën uit de handen eens priester ook een ouwel op de tong te ontvangen. Op deze ouwel was echter de beeltenis van Maria ingebakken. Nu werd wel niet geleerd, dat die ouwel was het lichaam of vleesch van Maria. O neen, volstrekt niet! Maar hoevele eenvoudige, ongeletterde zielen werden door het nuttigen van zulk een ouwel met de beeltenis van Maria in den waan gebracht, dat zij, zool niet het lichaam, dan toch iets van Maria ontvingen. Afgezien van al het andere zeggen wij: welk eene weerzinwekkende speculatie op de domheid in deze zake bij de geloovigen! Weerzinwekkend! Zeker, maar toch echt roomsch.

Ziedaar dan de Maria-communie, zooals hij werd uitgevonden en in beoefening gebracht, niet door oningewijden, niet door leeken, maar door mannen, die, gelijk wij reeds zeiden, in de Roomsche Kerk zeer gewaardeerd worden als de echte volgelingen en waren zonen van den kerkleeraar Alphonsus de Ligorie. Maar juist dit geeft hier het meest te denken. Waar mannen, die in de verkondiging van Rome's leer boven anderen hun sporen hebben verdiend; waar mannen, die onder hun leden meerdere auteurs tellen, als Aertnijs, den bewerker van de „Theologia moralis” juxta doctrinam S. Alphonsi Mariae de Ligorio; waar mannen, die in de

redacteurs van het door Pius IX reeds zoo hoog aanbevolen maandschrift „Nouvelle Revue Théologique” hunne medebroeders begroeten; waar zulke mannen dergelijke zaken uitvinden ter eere van Maria, dáár ziet men des te duidelijker, dáár weet men met des te meer zekerheid, tot welke ergerlijke afgoderij, tot welk een weerzinwekkende Maria-vergoding eene leer leidt, die naast het middelaarschap van Christus nog een middelaarschap van heiligen, van Maria, aanneemt.

Nu is het wel waar, dat die Maria-communie ook in de Roomsche Kerk zelf als eene al te duidelijke en niet te weerpreken vergoding werd gebrandmerkt, en dat zelfs meerdere geestelijken het weerzinwekkende daarvan inzagen en er tegen gekant waren, doch dit doet niets af aan de bewering, dat de leer van Rome, in hare consequenties gevolgd, zulk een afgodische vereering van Maria toelaat.

Een bewijs te meer voor deze bewering vonden wij nog onlangs in de couranten, waar wij onder het hoofd: „Eetbare heiligenbeeldjes” o. m. het volgende uit „*de Ost-deutsche Rundschau*” zagen overgenomen. Daar werd onze aandacht gevestigd op de ongelooflijkste dingen, waaraan sommige poolsche bisschoppen o. a. Lucas Jolecki von Przemyl, een pater Jezuïten, hunne officieele goedkeuring schenken. De Jezuïeten, verspreiden o. a. zoogenaamde *eetbare* heiligenbeeldjes, met door de bisschoppen goedgekeurde gebruiksaanwijzing. Een van die gebruiksaanwijzingen bevat na een lange reeks van de ongelooflijkste wonderverhalen ten slotte deze opmerkingen: „De miniatuurbeeltjes van de Moeder Gods uit Campo Cevallo, die men dagelijks met gebed moet *innemen*, hebben blijkens vele ons geworden berichten zulk een uitwerking, dat aan werkelijk geloovige lieden daardoor verschillende genadebewijzen ten deel vallen.”

Ziedaar nu twee rijen van mannen, als priesters misschien even vroom en geleerd, maar toch zoo onderscheiden door den grond hunner geboorte, door de wijze hunner wetenschappelijke opleiding, zoo verschillend van levenswijze door het verschil hunner regels en constitutiën. En toch, die mannen, zoo verschillend door geboorte, karakter en wetenschappelijke opleiding, zij zijn één in de aanneming van menschelijke instellingen, zij zijn één in de aanneming van een middelaarschap der heiligen, zij zijn één in het geloove met een Alphonsus de Ligorie of met een Bernardus van Clairvaux, dat er geene genade van Christus tot ons komt, tenzij door de handen van Maria; zij zijn één ook in hunne gevolgtrekkingen en komen daardoor gezamenlijk tot het uitdenken en uitvoeren van de ongelooflijkste dingen, welke zich vooral openbaren en concentreeren in eene Maria-vereering, welke daardoor al zeer spoedig zal moeten overslaan tot een vergoding van Maria.

Nog een enkel woord tot slot.

In de Roomsche Kerk opgevoed, heb ik als knaap mij reeds getrokken gevoeld tot de vereering van Maria — als jongeling leerde ik de moeder van Christus liefhebben en beminnen, en als priester heb ik een tijd gehad, dat ik nooit met meer vuur en geestdrift sprak, dan wanneer ik den lof verkondigde van Maria.

En nu. . . . nu breekt gij Maria af, nu schrijft gij tegen Maria, zoo zullen zij zeggen, die mij vroeger gekend hebben en nu wellicht deze regelen onder de oogen krijgen. Mijn antwoord daarop is: Ik breek Maria niet af, ik heb niet geschreven *tegen* Maria, maar, hoe zonderling het misschien moge klinken) ik heb geschreven Maria ter eere, *voor* Maria.

Maria ter eere? voor Maria?

Ja zeker, want sinds ik door de genade van Christus ben gebracht tot het licht van Jezus' Evangelie, begreep ik, dat Maria zelve niet tevreden kan zijn met eene vereering, zooals de Roomsche Kerk haar brengt.

Zij, de meest begenadigde onder de menschen, zij kan niet willen begiftigd worden met een middelaarschap, dat alleen aan Christus toekomt. Zij, de begenadigde, kan niet dulden gelijk te worden gesteld met Christus, Die, ofschoon haar Zoon, toch ver, oneindig ver, boven haar verheven is, omdat Hij God is als zijn eeuwige Vader in den Hemel.

Zeker, wij eerbiedigen Maria als de moeder van Christus, als de begenadigde bij uitnemendheid, maar wij erkennen haar niet als onze middelares, omdat wij het woord kennen, dat ons zegt: „Er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus.” En onze getrouwheid aan dat woord zal haar meer eer geven, dan al, wat Rome ter harer eer reeds uitgevonden heeft of nog uitvinden zal. Doch om tot deze overtuiging te komen moet men den vinger op de wond leggen en begrijpen, dat die wonde zoo verschrikkelijk rottend is, juist omdat men meer heeft gebouwd op de inzettingen van menschen dan op het Evangelie van Jezus, op het woord van God.

In Memoriam.

Toespraak, gehouden bij de begrafenis van JEAN CLAVEAU
(ex-Priester), door den Predikant

MATTH. LELIÈVRE.

Wanneer ik den levensloop van onzen dierbaren broeder Jean Claveau naga, komt mij een tekst uit de Heilige Schrift voor den geest en wel die, waar de schrijver van den brief aan de Hebreërs (II : 8) over Abraham zegt: „Door het geloof „is Abraham, geroepen „zijnde, gehoorzaam ge- „weest, om uit te gaan „naar de plaats, die hij „tot een erfdeel ont- „vangen zoude. En hij „is uitgegaan niet we- „tende waar hij komen

„zoude.” Dat woord teekent het leven van elken geloovige, maar het is in zeer bijzondere mate van toepassing op het leven van onzen vriend. Het is, uit dat oogpunt beschouwd, dat ik U iets wil mededeelen uit zijn leven, een leven dat ik U, in de tweede plaats, ten voorbeeld stellen wil.

Evenals Abraham, en in meer letterlijken zin dan een onzer, ontving ook hij op zekeren dag het geheimzinnige bevel: „Ga uit uw land en uit uw maagschap en uit uws vaders huis, naar het land dat ik u wijzen zal.” (Gen. 12 : 1) Aan Jean Claveau werd letterlijk bevolen om zijne familie, zijn land en het huis zijns vaders te verlaten, en hij ging „niet wetende waar hij henenging.”

Geboren in 1859 in een streng roomsche omgeving en deel uitmakende van eene familie, die innig gehecht was aan haar geloof, werd hij op tien-jarigen leeftijd naar het Klein-Seminarie gezonden en aldus bestemd om opgeleid te worden in den geestelijken stand, op een leeftijd, waarop hij niet in staat was om zelf de keuze van een beroep te doen. Op lateren leeftijd brandmerkte hij, in een brief aan den Aartsbisschop van Tours, deze wijze van beslag leggen op den wil van een jongmensch in dezer voege: „Welk een sluwe voorbereiding om onmerkbaar, wel is waar, maar toch onfeilbaar, het kind en de jonge man te brengen tot het edelmoedige, ofschoon onbewuste, offer van zijn persoonlijkheid en van zijn heiligste vrijheden aan de kerk van Rome, tot meerderen roem van God. En zijn geweten, wat maakt gij daarvan? Een slavin, aan handen en voeten gebonden, smachtend naar 't oogenblik, waarop zij, eindelijk bevrijd, zal kunnen uitroepen met den apostel: „Ik ben van Christus gegrepen.”

Van het Klein-Seminarie van Dorat (Hte Vienne) ging hij naar het Groot-Seminarie van Tours en daarna in een Dominicaner klooster om er, gedurende 6 jaar zijne theologische studiën te volgen en in 1886 tot priester te worden gewijd. Hij was toen 27 jaar oud, en had bijgevolg 17 jaar lang gestaan onder de leiding van die kerkelijke meesters, die zoo bedreven zijn in het vormen (of mis-vormen) van

het verstand en het kneden van den wil. Voeg bij die lange geestelijke opvoeding nog drie jaren van zendingsarbeid onder leiding van de Dominicanen, dan 7 of 8 jaar ambtsbediening als pastoor in 2 parochiën van het Bisdom Tours en men kan er zich eenig begrip van vormen, hoe machtig de overtuiging moet zijn geweest en hoe onweerstaanbaar de roepstem, die dezen priester noodzaakten om alles te verlaten en een onbestemde toekomst tegen te gaan. Hij was geen jongmensch meer. Hij naderde de 40 reeds. Hij was geacht door zijn meerderen, bemind door zijn parochianen, zijne talenten waren hem borg, dat hij kon rekenen op snelle bevordering. Alles scheen er op aangelegd, dat hij bleef in die atmosfeer van geestelijk leven, waarin hij tot nu toe had geleefd, een atmosfeer die, ongetwijfeld, wat drukkend was, maar des te meer geschikt voor eene valsche zielsrust.

Maar Jean Claveau had geen vrede voor zijne ziel. Een zielestrijd werd binnen in hem gevoerd. Gedurende zijn laatste pastoorschap voelde hij zijne twijfelingen van vroeger, die hij van zich afgeslingerd had als zoovele beproevingen van Satan, weder boven komen en post vatten. Gedurende eenigen tijd voelde hij zijne innigste geloofsovertuiging wankelen, zelfs het geloof aan den levenden God. Hij schreef: „Ik „werd voor een tijd een godloochenaar. Maar op raad van „den heer Bourrier, zette ik mij tot een meer met ernst „lezen van het Evangelie. En toen ik voelde, dat ik niet „langer kon leven in de Roomsche Kerk, noch voortgaan in „de bediening van mijn ambt zonder te handelen tegen mijn „geweten en zonder te leven in voortdurende schijnheiligheid, „nam ik het besluit de R. Kerk te verlaten en over te „gaan tot het Protestantisme, niet om er mij bij aan te „sluiten, maar om het te onderzoeken”

De aartsbisschop van Tours, op de hoogte gesteld van den gemoedstoestand, die een van zijn onderhoorigen doormaakte, geloofde, dat hij dien te boven zoude komen met behulp van de leer van 't gezag der kerk. Hij gaf hem bevel de geloofsbelijdenis van Paus Pius IV te teekenen en er aan toevoegende, dat het vergeefsche moeite zoude zijn hem te komen bezoeken, indien hij niet genegen was te onderteekenen. Claveau antwoordde daarop 18 Oct. 1898: „Mijn geweten veroorlooft mij niet U de gevraagde onder„teekening te geven. Alles is dus uit tusschen ons. Ik ben „geen priester meer, ik behoor van nu aan niet meer tot „de R. Kerk. Ik blijf echter Christen, discipel van Jezus „Christus, Dien ik voortaan erken als mijn eenigen Heer en „Heiland. Dat is mij voldoende, dat is alles voor mij.”

In een voorafgaanden brief aan den aartsbisschop had de heer Claveau hem reeds mededeeling gedaan aangaande den twijfel, dien het lezen van het Evangelie bij hem had gewekt met betrekking tot de transsubstantiatie, de oorbiecht, het geestelijk celibaat en het gezag van de kerk en hij voegde er aan toe, dat zijn besluit om de R. Kerk te verlaten hem werd voorgeschreven door „de stem van een oprecht „geweten, dat voor alles christelijk wilde zijn, innig en „voor altoos verbonden door het geloof en door de liefde „aan den alleen- zaligmakenden Christus, onzen Verlosser „en Rechter.”

Tot zijne parochianen richtte hij bij zijn uittreden een aandoenlijk schrijven, waaraan ik de volgende regelen ontleen: „Ik heb niet lichtvaardig gehandeld. Ik heb gepeinsd, gestu„deerd, gebeden. Ik gehoorzaam slechts aan God en mijn „geweten. Ik kan het Roomsche-Katholicisme niet aanvaarden. „Ik behoud het Christendom en hecht er mij sterker aan „dan ooit tevoren. Ziedaar de reden, waarom ik overga tot

„het Protestantisme. Om zijn geloofsleer te bestudeeren en „zijne werken, die ik altijd heb beschouwd als meer in „overeenstemming met het Evangelie van Christus en met „den geest uit de eerste eeuwen der kerkgeschiedenis, beter „te waardeeren.”

Diengenen, die hem vraagden, waarom hij niet vroeger de Roomsche Kerk had verlaten, antwoorde hij: dat men zich toch een juist begrip vorme van de groote moeilijkheden, de hinderpalen, alles, wat den priester terughoudt en ketent in de afschuwelijke positie, waarin hij geplaatst is; dat men zich in zijn plaats stelle en zie hoeveel moed er toe behoort, om zijne banden te verbreken. Dan zal alle verbazing verdwijnen. Wat mij aangaat, ik kan slechts het woord van Paulus herhalen: „waartoe ik van Christus gegrepen ben.” Ik loof Hem daarvoor iederen dag en wijd Hem vrijwillig mijn leven.

Zijn er ook al priesters, die de R. Kerk verlaten om elk juk van godsdienst van zich af te schudden en te breken met het Christendom op 't oogenblik, waarop zij breken met de R. Kerk, Claveau behoorde niet tot dezulken. Het was niet de vrijdenker in hem, die hem losmaakte van den Paus, het was Jezus Christus. „Waartoe ik van Christus gegrepen ben.” (Phil. 3 : 12). Dit woord geeft ons een juist beeld van den ernst, waarmede hij brak met zijne familie en met zijne kerk en heenging „niet wetende, waar hij komen zoude.” Hij had de stem van God vernomen in zijn hart. Hij was door Christus gegrepen.

En God geleidde hem bij de hand op den nieuwen weg, dien hij betreden had. Hoort nogeens wat hij zelf daaromtrent zeide: „Ik wilde het Protestantisme theoretisch bestudeeren, maar God heeft het mij genadig in de werkelijkheid getoond door mij in aanraking te brengen met den

„heer Whelpton*) en andere ware Christenen. Mijn overgang „tot het Protestantisme is de werking van de genade geweest, „die God heeft toegevoegd aan het mij ingeschapen natuur- „lijke verlangen om het Evangelie daadwerkelijk in toepassing „te brengen. De keuze, die ik deed, door mij aan te sluiten „bij de Evangelische Methodisten-kerk is eerst onwillekeurig „geweest, doch deze heeft zich later bevestigd door de be- „keering, die ik er heb gevonden, na eenigen tijd van aar- „zeling, van duisternis, van strijd en van een soort van „wanhoop, gevolg van de onmacht om zelf te doen, wat ik „rondom mij zag doen.”

Het was op den langen vooravond voor 31 December 1898, dat Jean Claveau de vrijheid der kinderen Gods in de kapel Malesherbes deelachtig werd. Van toen af wenschte hij zich geheel te wijden aan de Evangelisatie. Terwijl hij de lessen volgde in de inrichting van onderwijs in de Rue Demours, hield hij zich tegelijkertijd bezig met den evangelischen arbeid in de Rue Clairaut en daarin ontwikkelde hij een ijver en een christelijke liefde, die allen tot opbouwning is geweest. Dat jaar van studie en van evangelisatie gaf ons de overtuiging, dat deze oud-priester verdiende tot predikant te worden aangesteld. In Juli van het vorige jaar aan onze synode voorgesteld, werd hij met de grootste hartelijkheid aangenomen en, na zeer bevredigende examens, als proponent toegelaten.

Hij ging voort met zich steeds meer te wijden aan het werk, waaraan hij zijn hart gegeven had, toen hij op een Zondagavond in den afgelopen nazomer, terugkeerende van eene godsdienstige samenkomst te Suresne, waar hij was voorgegaan, op zijn rijwiel werd aangereeden door een rijtuig

*) Pred. bij de Engelsche Gem. te Parijs, bestuurslid van het Oeuvre des p. c. (Red.)

en zijn been brak. Deze breuk scheen op den goeden weg ter genezing, doch zij compliceerde zich met pleuris en eene leveraandoening, die de geneesheeren meenden te boven te zijn, toen, geheel onverwacht, het einde daar was op een Zondagmorgen. Zijne laatste woorden waren: „Ik sterf met het Evangelie.” Op het oogenblik, dat hij gereed stond, om voor God te verschijnen, heeft hij uitdrukkelijk verklaard, dat hij geen spijt had van die groote beslissing in zijn leven, die een priester van den paus tot een dienaar van Jezus Christus had gemaakt en dat hij, na door Hem gegrepen te zijn, kon sterven in vrede, in het geloof aan het Evangelie des heils en der verlossing.

Ja, als Abraham heeft hij geloofd, heeft hij gehoorzaamd aan de roepstem van God, heeft hij alles verlaten om die stem te volgen, niet wetende, waar hij kome zoude, maar geloovende, dat God het hem zou toonen. En hij heeft, evenals de Aartsvader, zoekende naar een aardsche woonstede, een beter vaderland gevonden, de hemelsche stad, waarin God hem had plaats bereid en met het uitzicht waarop Hij hem heeft gerijpt door de beproeving.

Mochten wij allen leeren van het voorbeeld van dezen Christen, om alles te verlaten, om te gehoorzamen aan de roepstem van God, om te leven en te sterven „met het Evangelie.”

Ik zal slechts enkele woorden aan deze toespraak toevoegen. De heer Claveau was een waarlijk bekeerd-priester. Na een zielestrijd, die zijn komst te Parijs volgde, vond hij eindelijk den Zaligmaker en het licht ging in hem op, denzelfden dag, dat hij voor zijn hart bezat: Hem, Die het licht der wereld is. Het is het Oeuvre des Prêtres, dat hem zijne studiën aan de Methodisten-school in de Rue Demours

en het begin van zijn ambtsbediening te Batignolles vergemakkelijkte. Hij koesterde voor het Oeuvre eene oprechte genegenheid. In het dagboek, waarin hij al zijn indrukken opteekende, schreef hij: „Het Oeuvre des Prêtres is uitnemend, dat zal goed stichten.”

Ik heb hem altijd opgewekt gezien. Christus was de oorzaak van zijne vreugde. Zoo vaak zeide hij tot mij: Ik ben de gelukkigste onder de gewezen priesters. Gedurende de drie en een halve maand, die hij onbewegelijk op zijn legerstede moest blijven liggen, was hij, ondanks zijn lichamelijk lijden, altijd vroolijk en vriendelijk.

Die kalme berusting heeft hem niet verlaten in zijn laatste levensuur, getuigen de laatste woorden, die hij gesproken heeft: „Ik heb mijn taak voleindigd, ik sterf met het Evangelie” en tot zijn dappere gezellin: „God zal met u zijn.”

Wij hadden over het Oeuvre door en voor priesters dezelfde gedachten. Toen hij te Courbevoie kwam wonen, hadden wij te zamen plannen beraamd, die zijn dood op wreede wijze komt verstoren. Maar hoe groot ook onze droefheid is, zij wordt geheiligd door de zekerheid, dat onze vriend is ingegaan in de rust, ingeslapen in de armen van zijn Heiland.

„Zalig zijn zij, die in den Heer sterven.”

J. B. CORNELOUP.

(Vertaald uit „Le Prêtre Converti.”)

Mkrtitsch I.

Opperpatriarch en Katholicus van alle Armeniërs.

Mkrtitsch Chrimian, de opperpatriarch der Armeniërs, werd 4 April 1820 te Wan geboren. Een oom nam de opvoeding van den veelbelovenden knaap op zich, en bevorderde in hem de ontwikkeling van zijne naastenliefde, die zich vooral bij armen en bij zieken openbaarde.

Zijn dorst naar kennis en ontwikkeling dreef den jongeling zijne vaderstad uit. Hij doorreisde het land en bezocht inzonderheid beroemde kloosters, waar hij de oud-armenische taal en de kerkgeschiedenis bestudeerde. Hoewel hij groote achting had voor het armenische kloosterleven, huwde hij toch, op aandringen zijner moeder. Kort daarop deed hij wederom eene reis tot Konstantinopel toe. Teruggekeerd, werd hij weldra leeraar aan eene meisjesschool. Nu gaf hij (in 1850) een goed werk uit: „Uitnoodiging naar den Ararat,“ waarin bij deze provintie, en inzonderheid de oud-armenische residenties, gelijk ook de moederkerk van St. Etschmiadsin roemde, ten einde daardoor de vaderlandsliefde van zijn volk aan te vuren. Hij ging ook naar Jeruzalem en schreef daarna: „Uitnoodiging naar het H. Land“ (1851).

Als gezant van den armenischen patriarch te Konstantinopel deed hij eene reis naar Cilicië in 1853. Intusschen waren zijn vrouw en haar kindje gestorven, zoodat hij nu vrij was om in een klooster te gaan. Hij ging in het klooster Warag bij Wan, waar hij (14 Feb. 1854) tot monnik („Wardapet-Doktor“) werd gewijd.

Mkrtitsch Wardapet, zooals hij nu genoemd werd, ging in zijne vaderstad prediken en de groote waarde van onderwijs aanprijzen, zoodat er meisjesscholen gesticht werden, wat echter afgunst bij zijne kloosterbroeders ten gevolge had. Hij besloot daarom deze plaats der bekrompenheid te verwisselen voor Konstantinopel. Hij verwierf daar in korten tijd de sympathie der rijke en ontwikkelde Armeniërs en overtuigde hen, dat zij hunne werkzaamheid niet in eene vreemde stad, maar in Armenië moesten uitbreiden. Hij werd benoemd tot abt van het klooster Warag, waar hij natuurlijk niet vriendelijk werd behandeld. Hierdoor liet hij zich echter niet van de wijs brengen, want hij stichtte nu eene kloosterschool, eene typographie en eene bibliotheek en begon een tijdschrift uit te geven: „De Adelaar van Waspurakan”.

De roem van het klooster werd nu door geheel Armenië verbreid, doch de medewerkers van M. gingen tegen hem intrigeeren, zoodat hij gedwongen was zich voor den patriarch te gaan rechtvaardigen. Niet alleen gelukte hem dit, maar hij ontving bovendien te Konstantinopel veel geld voor zijn arbeid. Na teruggekeerd te zijn, bezocht hij St. Etschmiadsin, waar hij met eene aanbeveling van den katholicus onder de russische Armeniërs geld bijeen bracht. Door zijne predikingen, die nog niet vergeten zijn, maakte hij in alle steden indruk. De bijnaam „vadertje” werd hem gegeven*) en sinds 1861 kan hij beschouwd worden als populair in geheel Armenië. Terwijl hij nu in Warag de voortzetting van zijnen arbeid aan zijne leerlingen kon overlaten, begon hij in het klooster St. Karapet te Taron met hetzelfde werk. Doch zijne vijanden lieten hem niet met rust. Sinds 1864 had hij on-

*) Hij is echter van reusachtige gestalte.

ophoudelijk onaangenaamheden, evenals zijne medewerkers en leerlingen, welke in geheel Armenië gevonden werden.

In 1868 werd hij te St. Etschmiadsin tot bisschop gewijd en tot prelaat van Taron benoemd. In het volgende jaar werd hij gekozen tot patriarch van Konstantinopel. Hij werd er ingehaald als een vorst, maar was zoo verstandig weldra te zeggen: „hoewel het volk mij met hosanna's inhaalt, zoo zal het toch, zoodra ik aan de onwettige toestanden naar eisch van mijn ambt een einde maak, roepen: „kruist hem, kruist hem". Wat hij vermoedde, zou geschied zijn, indien hij niet op 3 Aug. 1873 zijn ambt had nedergelegd, vermoeid van den voortdurenden strijd tegen zijne vijanden, Aan zijnen opvolger Nerses gelukte het een eind aan dezen strijd te maken.

Mkrtitsch wilde weer naar Taron terug, doch men stond hem dit niet toe. Daardoor had hij allen tijd voor litterarisch-theologischen arbeid. Hij schreef nu o.a. „De familie van Eden“, „Sirak en Samuel“, „De paarl van het Godsrijk“, „Het woord des Kruises“, welke boeken zulk een hartelijk onthaal vonden onder zijn volk, dat de turksche regeering ze gevaarlijk waande en de verspreiding verbood.

In 1878 werd hij als afgezant van den patriarch naar de europeesche hoven gezonden. Op het congres van Berlijn moest hij een verzoekschrift van de Armeniërs overhandigen. Hij bezocht Rome, Parijs en Londen, wekte overal belangstelling voor zijn land, en trachtte de overtuiging ingang te doen vinden, dat de Armeniërs het éénige volk vormen, dat de beschaving in Azië kan invoeren en doorvoeren. Hij werd door de politieke toongevers vriendelijk ontvangen en wist op het congres § 61 ten gunste der Armeniërs te doen vaststellen, zoodat Turkije verplicht werd de hervormingen in Armenië ten uitvoer te brengen en waarborgen te geven

voor de veiligheid van het leven en den eigendom der bewoners, een en ander, zooals men weet, een doode letter.

Teruggekeerd van Berlijn, ging hij over Konstantinopel, waar hij slechts korten tijd vertoefde, naar zijn vaderland, waar hij het volgend jaar als een reddende engel optrad tijdens een hongersnood. Hij hielp zelfs Turken en Kurden, zoodat deze op zijn naam zwoeren (inplaats van bij Mohammed) en hem ook „hajrik“ (vadertje) noemden. Te Warag stichtte hij eene school, en hij voerde er nieuwe machineriën in.

De turksche regeering, bang voor zijn invloed, wilde hem niet langer in Armenië dulden en ontbood hem in 1885 naar Konstantinopel. Zijn reis was een triumftocht. De onlusten in deze stad en in Erzerum in 1890 werden mogelijk deels aan hem geweten, althans in Maart 1891 bewoog de regeering hem tot een pelgrimstocht naar Jerusalem, niets anders dan eene beleefde politieke verbanning. In Jerusalem ging hij wonen in eene cel, die, evenals het heilige graf, een bedevaartplaats werd.

In 1892, op den 17en Mei, werd hij te St. Etschmiadsin met algemeene stemmen verkozen tot katholicus aller Armeniërs. Deze verkiezing was een feest voor het gansche land, waar de jubelkreten alom gehoord werden. Maar Turkije kon niet toelaten, dat een banneling op het hoogtepunt van zijn roem kwam, en wachtte twee jaren met de goedkeuring der keuze. Toen ging M. over Triëst, Weenen, Warschau en Odessa, Konstantinopel vermijdende, naar zijne residentie. Overal, waar hij doortrok, werd hij door zijn geloofsgenooten als redder begroet.

De dag der zalving van „Zijne Heiligheid“ (8 October) was een dag van onbeschrijflijke vreugde voor het volk, en sinds dien tijd is hij voortgegaan met de welvaart van zijn land te bevorderen o. a. door scholen, museums en biblio-

theken te stichten. Met de Oud-Roomsche Kerk in Europa is hij zeer ingenomen, vooral wegens haren strijd tegen den, gemeenschappelijken ervvijand, n.l. het pauselijke Rome.

Helaas, deze eerwaardige grijsaard heeft getuige moeten zijn van de uitmoording van zijn land!

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

The Converted Catholic, onder redactie van den ex-priester J. A. O'Connor, directeur van „Christ's Mission” te New-York. 1900 Af. 12. „The Tablet” beweert, dat sinds 1896 veertien anglicaansche predikanten roomsch zijn geworden. Men weet, dat het aantal geestelijken, die prot. werden, zeker 25 keer grooter is. En daarbij de duizenden „leeken” in alle landen! Hetzelfde blad zegt, dat de R. Kerk in Duitschland in deze eeuw een millioen zielen aan het Protestantisme verloor. Brief van den ex-priester A. Milanese over zijn gezegenden arbeid in Pittston. „From Romanisme to Bible Christianity” door Mej. M. B. Robinson, voorheen roomsch (toespraak in Christ's Mission). Afbeelding van de eerste prot. kerk op de Philippijnen en van den predikant Nicolas Zamora, een gègradueerde van het Catholic College te Manilla. Hierbij wordt herinnerd aan den ex-Dominicaan Manrique Alonso Llalave (zie Marnix I, register), die daar vergiftigd werd. Een zijner Bijbels, die aan de vernietiging ontkwam, kwam in handen van den vader van Zamora, die met zijn geheele familie prot. werd. Brief van zendeling Rodgers, die de inwijdingsprediking had gehouden. Hij schrijft o.a. over den afkeer, dien het volk van de monniken heeft. „Dangers from Romanism”, (overgenomen) artikel van Rev. H. A. Schaffler, superintendent van de zending in Cleveland —

over „paepsche stouticheden“. „Is the Papacy Antichrist?“ door J. W. Magee. Plaat, voorstellende de 27 predikanten der Italiaansche Ev. Alliantie in Amerika, die zich 26 Oct. l.l. hebben vereenigd om elkaar te steunen bij de heftige aanvallen van Rome. Allen waren voorheen roomsch, minstens één hunner (George Vital, ex-Capucijn) was priester. Het boek van Prof. H. Fischer „Die Hin zu Rom-Beweging“. Naar aanleiding van het roomsch worden van den dichter A. Strindberg bespreekt hij de oorzaak van zulke overgangen, die geen andere is dan de bekoring van den eeredienst, waarmede ongeloovigen zich tevreden stellen. Een abonné bericht, dat hij van 't begin af de afleveringen van The C. C. heeft uitgedeeld, waarvan 't gevolg is, dat 30 Roomschen protestantsch werden.

Le Prêtre Converti. Onder redactie van den ex-priester J. B. Corneloup, directeur van het Tehuis voor ex-priesters.

1900 No. 12. Portret en biographie van den ex-priester J. Claveau. „Cardinal Manning et les Protestants“ door den red. (Loftuiting van Manning op de Protestanten, waarbij de red. er op wijst hoe de 600.000 Protestanten in Frankrijk een reuzenwerk van chr. liefde verrichten. „Consécration de M. Bonhomme“, met het grootste deel zijner toespraak. Op 22 jarigen leeftijd werd hij Carmeliet. Hij studeerde in Frankrijk in de Philosophie en in Spanje in de Theologie, werd zendeling aan den Senegal, en spoedig daarop in Brazilië, waar hij in 't Portugeesch ging prediken. De gele koorts drong hem terug te keeren. Nu werd hij vicaris te Matha, leeraar te Saintes, pastoor te Courant en te St. Palais de Phiolin, waar hij zijn kerk verliet, gedwongen door den bisschop, die hem anders op 't gerucht zijner „ketterijen“ zou hebben verplaatst, of naar Amerika zou hebben gezonden.

Een verzoekschrift van zijne laatste gemeente aan den bisschop was n.l. vruchteloos geweest, gelijk ook vruchteloos was de schitterende aanbieding van zijn deken, indien hij terug wilde keeren. Vervolgstuk over de bekeering van J. J. Rousseau (die „bekeering“ was eigenlijk een kwájongensstreek.)

1901 No. 1. „Pas Protestants, mais Chrétiens!“ Tot blijdschap van den red., die deze leus van den ex-priester Bourrier reeds bestreed, kiest prof. Doumergue partij voor hem in zijne voorrede bij de brochure van den ex-priester F. Meillon „l'Ancien-prêtre et le ministère évangélique.“ Laatstgenoemde, thans pred. te Nérac, betoogt, dat de „schapen zonder herder“ in de schaapskooi van het Protestantisme moeten worden gebracht. Portret van L. J. Bertrand, directeur van het „Oeuvre des pr. c.“ en mededeeling, dat hij wegens hoogen leeftijd zijn directeurschap nederlegt, waarna het aan den heer C. wordt overgedragen. In „La Vérité française“ van 4 Dec. l.l. beweert A. Roussel, dat de ex-priesters door vleeschelijke lusten gedreven worden! E. Morin, vicaris te Trois-Moutiers, verliet de R. Kerk om aan zijn geweten te gehoorzamen. Aangezien hij niet onverdienstelijk schilderde, bezorgde prof. G. Godet hen eene betrekking te Neuchâtel. Dáár leerde hij het Protestantisme kennen en liefhebben. Hij gevoelde zijne eerste roeping weer herleven en ging te N. in de Theologie studeeren, waarmede hij over een jaar gereed hoopt te zijn. Te Graulhet (Tarn), een stadje van 8000 zielen, geheel roomsch, onverschillig en ultra-socialistisch, hebben in 1899 twee predikanten eene evangelisatie gesticht. Op dringend verzoek om een ex-priester te mogen hooren, heeft de heer Meillon er onlangs voor 800 personen gesproken. Met algemeene stemmen werd eene motie van toejuiching aangenomen. Den volgenden ochtend

(Donderdag 13 Dec.) waren er 104 hoorders in het lokaal. „Papes édifiants et réformateurs“ door den ex-seminarist A. Guendon (Schanddaden enz. der pausen, volgens roomsche schrijvers.)

Afl. 2. De redactie heeft vele ex. van het blad aan priesters gezonden. De abbé R. te C. antwoordt vriendelijk, maar wijdt elken overgang, van Luther af, aan vleescheijken hartstocht. Hierop antwoordt de red. in een open brief. Stichting van de „Société fraternelle des Anciens Prêtres“ om elkander voort te helpen. „Capucinade“ (In de 17de eeuw waren tooneelvoorstellingen in de Capucijner-kloosters in Italië zeer geliefd). De evangelisatie in les Landes: samenkost te Labastide, eerst een uur lang hevig gestoord door geestelijken, doch daarna goed gelukt; spreker was, voor 200 hoorders, de ex-pr. Meillon, aan wien door een, met algemeene stemmen aangenomen dagorde, dank werd betuigd. Vervolgstukken.

Le Chrétien Français, onder redactie van den ex-priester A. Bourrier, hulpprediker te Sèvres.

6 Oct. 1900. De ex-priester Carré heeft zich aangesloten bij de staatskerk van Engeland en heeft zich ingescheept voor Madagascar, met 12 pred. uit Noorwegen, wier kennismaking hem doet schrijven: „Zij zijn veel liefdevoller, en dus veel christelijker, dan mijne egoïstische medebroeders van voorheen; hoe meer ik in nauwe aanraking kom met het Protestantisme, hoe meer ik het eerbiedig en liefheb.“ „Conférence ecclésiastique par Mgr. Ireland au Grand Séminaire de Brou“, waarin de erkentenis, dat de r. kerkgebouwen in Frankrijk bijna ledig zijn.

13 Oct. Het aantal gegradueerde r. geestelijken is niet groot; in de grootste diocese, die van Lyon, slechts 109 op de 1922. Uittreden van C. Arnaud, pastoor te Saint-Romans

(Gard), baccalaureus in de Letteren, priester in 1885, tien jaar werkzaam in Louisiana. Hij is voorzien van uitnemende getuigschriften. De overblijfselen van Augustinus zijn weder gebracht in de hoofdkerk van Pavia, waaruit ze eene eeuw geleden verwijderd waren. Tijdens de invallen der Vandalen in Afrika was zijn gebeente naar Pavia gebracht. Toen het bisdom Algiers tijdens Louis Philippe hersteld werd, werd aan de hoofdkerk aldaar een arm van den kerkvader afgestaan.

20 Oct. Uittreden van een ongenoemden priester, die naar Engeland is gegaan om daar pred. te worden bij de staatskerk. De romanschrijver Paul Bourget is roomsch geworden en gaat zijne romans omwerken; P. Féval en Coppée deden hetzelfde, toen hunne werken niet meer zoo druk gekocht werden — hetwelk uitnemende uitwerking had! De gemeenteraad van Bicêtre heeft het dragen van een geestelijk gewaad verboden buiten de aangewezen terreinen, en wel aan hen, die geen door den staat erkende geestelijke waardigheid hebben.

27 Oct. De gemeenteraad van Lyon zal waarschijnlijk hetzelfde besluit nemen als die van Bicêtre. De regeering heeft een maand tijd om zulke besluiten te vernietigen. „Vols au Vatican” (in de laatste jaren)

3 Nov. In Oostenrijk zijn drie joodsche meisjes (met name genoemd) opgelicht en in hetzelfde klooster opgesloten; alle pogingen om ze terug te krijgen zijn vergeefs. „Rome en zijne methode”, brochure van den engelschen ex-priester Galton, teruggekeerd tot het Protestantisme, na Rome te hebben leeren kennen.

10 Nov. Te Parijs studeeren in de Theologie de ex-priesters Sansot, Nardon, F. Granjon, H. Bouvier, Paul Lamothe, Goe-rung, C. Arnaud, Corneloup, Vigier, Moureaux, en drie worden er verwacht. Andere studeeren in de Rechten of in de Medicijnen, en een in de Philosophie. De kloosterbezittingen in

Frankrijk hebben eene waarde van meer dan een milliard francs, in 1880 was deze waarde 700 millioen fr., dus eene vermeerdering met 45 %. Daarbij is het de vraag of alles wel is aangegeven. Voordracht van den ex-priester Charbonnel. Hij zegt te spreken uit naam van 348 ex-pr., die in de laatste drie jaren Rome verlieten. Van de 63 seminaristen, die met hem gewijd werden, zijn er 34, van wie hij brieven heeft, meldende, dat ze hun geloof verloren hadden; een heeft zich in een afgrond laten vallen, de anderen bleven priester. Helaas, Charbonnel's „geloof” is een vaag pantheïsme; hij breekt af, maar bouwt niet op.

17 Nov. Uittreden van den abbé D., uit de diocese van Toulouse; hij gaat te Parijs in de Rechten studeeren. Lijst van geestelijken, die de R. Kerk verlieten: Pierre Brully, Dominikaan te Metz, pred. te Straatsburg, gaat uit het klooster 1541, levend verbrand te Doornik 19 Febr. 1544; Otto Brunfelds, Karthuizer te Straatsburg, verlaat het klooster 1520, pred. te Steinheim bij Frankfort; Jean Caperonius, prior der Dominikanen te Montpellier, pred. te Nines en te Lyon, ging naar Genève 1548; Jean Cartus, of Cateu, Cordelier, predikt te Lecelles en te Rijssel, opgehangen te Valenciennes 29 Maart 1567, reeds, doch minder uitvoerig, vermeld in No. 20 van Jaarg. II; Bernard Castelhon, pastoor van Asté, in de Pyreneën, gevangen genomen 15 Aug. 1562 en met drie ketters uit zijne gemeente in de gevangenissen te Bagnères en te Toulon opgeslōten, levend verbrand te Asté 1 Sept. d.a.v.; Jean Chassevant en Paul Graindorge, priesters, beschuldigd van ketterij, worden door het parlement teruggezonden naar den bisschop van Sééz 12 Sept. 1534; Corneille, monnik te Rouaan, die belast werd het „Traité de l'Eglise” van Duplessis-Mornay te weerleggen; Jehan Duell, priester-rector van de stad en het kasteel van Najac (bij Aveyron), veroordeeld op 10 Dec.

1536 tot het betalen van 10 ponden Doorniksch aan den inquisiteur van Languedoc en Guijenne; Jehan du Bosc, frater-Benedictijn te Moissac (Tarn-en-Garonne), veroordeeld 10 Dec. 1536 tot het betalen van vijftig solz, door denzelfden inquisiteur; Adrien Fourré, pr. van de parochie Ste Marguérite te Beauvais, martelaar ongeveer 1559; Madeleine de Longwy (-Givry), abdis van den Paracleet te Amiens, verlaat de R. Kerk begin 16e eeuw; Michel Malsang, Jacobijn, pred. te Valdrome, bij Die, 1562, na drie jaar te Genève gestudeerd te hebben. De gemeenteraad van Elboeuf heeft hetzelfde besluit genomen als die van Bicêtre. Malvert meldt in zijn werk „Science et Religion” (blz. 183), hoe het volk voor pijn in verschillende lichaamsdeelen verschillende heiligen aanroept, b.v. Saint Genou voor pijn in de knie, Saint Mains voor pijn in de handen, enz. [Blijkbaar is dit niet algemeen bekend, maar in Italië is dergelijk heidendom zeer gewoon.] Een rijk industriëel van het kwartier van Bercy, heeft met drie vrienden zijne reeds lang verdachte vrouw 's nacht om 1 uur met een vicaris uit het midden van Parijs in vertrouwelijk gesprek gevonden. Iets uit de vervolgingen: Bofflers schrijft in de „Histoire d' Issabeau Menet,” dat hij op 11 Jan. 1767 met den prins Beauvau naar den toren van Constance ging. In een zaal zonder licht en lucht vonden zij 14 vrouwen om hun geloof gevangen. De jongste was 50 jaar en was er op haar achtste jaar in gekomen. 't Was een hardverscheurend schouwspel, vooral toen zij allen weenend voor den prins nedervielen. Deze had toestemming er 3 of 4 uit te laten, maar hij stelde allen in vrijheid.

De Hervorming in Spanje in de negentiende eeuw

DOOR
DR. M. F. VAN LENNEP.

IV

Manuel Matamoros.

F. Ruct.

Manuel Matamoros*) werd 8 Oct. 1835 te Lepe in de prov. Huelva geboren, alwaar zijn vader overste bij de artillerie was; spoedig daarop werd deze naar Malaga verplaatst, alwaar Manuel zijne jeugd doorbracht. Na den dood zijns vaders kwam hij in 1850 op de militaire school te Toledo, doch het, in Spanje, zeer ruwe soldatenleven trok

*) Manuel Matamoros and his fellow-prisoners, a narrative of the present persecution of Christians in Spain. Compiled from original letters written in prison. Bij William Greene. London 1862.

Vida y muerte de D. Manuel Matamoros. Relacion de la ultima persecucion de cristianos en Espana, extractada de cartas originales y otros documentos. Por Guillermo Greene. Madrid 1871.

De kracht des geloofs, of bijzonderheden uit het leven en lijden van D. Manuel Matamoros, door Dr. A. Capadose. Amsterdam 1863.

hem niet aan, zoodat hij, vóór het einde zijner studiën, naar Malaga tot zijne moeder terugkeerde. Vandaar uit maakte hij in '58 een reis naar Gibraltar, die voor zijn leven beslissend werd. Hij hoorde er n.l. „toevallig” een prediking van den bovenvermelden Ruet, die hem zoozeer trof dat hij een N. Testament kocht, dat vlijtig bestudeerde, van den prediker nader onderricht vroeg en weldra geheel voor het Evangelie gewonnen werd. Spoedig daarop riep de dienstplicht hem naar Spanje terug; in Sevilla werd hij soldaat. Daar vond hij een vriend in Manuel Leon „el profeta”.

Matamoros wenschte niets liever dan allen, die hem omringden, met het Evangelie bekend te maken, dat hemzelve eene kracht Gods tot zaligheid geworden was, en waar hij kon, beled hij den naam van zijn Heiland. Aan een zijner kennissen, een jong officier, gaf hij een Testament en een traktaat „Andres Dunn”. Deze, door de lezing getroffen, toonde de beide geschriften aan zijn moeder, in de hoop dat ook haar hart voor het licht des Evangelies zich openen mocht. Het tegendeel was waar; de moeder verhaalde oogenblikkelijk de geheele zaak aan den regimentsgeestelijke en Matamoros, die tot nog toe, ook om de wille van zijn overleden vader, zeer bij de officieren gezien was, werd van dat oogenblik op alle manieren gekweld. Dit ging zoover dat hij met groote dankbaarheid het aanbod van zijne moeder, om hem uit den dienst los te koopen, aannam en naar Malaga terugkeerde. Daar werd hij lid van de kleine protestantsche gemeente, maakte kennis met Vasquez, den evangelist der schotsche Vereeniging, en verzocht door dezen eene plaats bij dezelfde Vereeniging. Deze kon hem, wegens gebrek aan fondsen, toen niet in dienst nemen, doch spoedig kreeg hij een aanstelling van een parijsch comité en begon met grooten ijver zijn evangelisatiewerk, waarbij hij reizen maakte

naar Granada, Sevilla en eindelijk (1860) naar Barcelona.

Den 9den October van dat jaar werd hij in deze laatste stad in hechtenis genomen en in de gevangenis geworpen. Hoe had zich dit toegedragen? Een jong seminarist te Granada, Alonso geheeten, had van een zijner vrienden een Testament en eenige andere protestantsche boeken ontvangen. Zijn hart werd voor de waarheid geopend; natuurlijk kon dit niet lang verborgen blijven. Een week lang werd hij in zijne cel opgesloten doch, daar hij zijn veranderde gevoelens niet wilde herroepen, namen de directeur en de aartsbisschop maatregelen om hem aan de wereldlijke overheid over te leveren. Hij kon nog in tijds naar Gibraltar de wijk nemen, doch José Alhama, een hoedenmaker in Granada, die reeds sedert eenigen tijd het Evangelie beleed en verkondigde, werd beschuldigd hem in zijne vlucht te hebben bijgestaan, gevangen genomen en in een donkere, onderaardsche cel geworpen. Zijn huis werd doorzocht en alle zijne papieren in beslag genomen. Onder die papieren bevonden zich ook verscheidene brieven van Matamoros; vandaar zijne inhechtenisneming te Barcelona. Nu de justitie eens den draad in handen had, was het gemakkelijk de vervolgingen en inhechtenisnemingen voort te zetten; deze hadden in verscheidene steden tegelijk plaats, o.a. te Sevilla, Malaga en Granada.

In Malaga alleen werden een twintigtal personen gevangen genomen, o.a. drie personen uit een gezin, de vader, de moeder en de oudste zoon, zoodat vijf jonge kinderen onverzorgd achterbleven! Een beeldhouwer werd in een zoo vochtige cel opgesloten, dat hij het gebruik zijner oogen bijna geheel verloor! Vele protestanten wisten in tijds naar Gibraltar te vluchten, o.a. de evangelist Vasquez, terwijl verscheidenen van diegenen, die eerst waren gevangen

gezet, spoedig daarna werden vrijgelaten. De „hoofdschuldigen” waren gegrepen! Gevangen bleven:

In Malaga: D. José Gonzales, D. Juan Flores, D. Felipe Laguna, D. Manuel Bazan, D. Antonio Carrasco, D. Antonio Marin.

In Sevilla: D. Manuel Leon en D. Fernando Bonhome.

In Granada: D. Miguel Trigo en D. José Alhama.

Matamoros werd de eerste acht dagen in een vuile, donkere, eenzame cel opgesloten; later kwam hij in gezelschap van dieven en moordenaars. Voor de rechtbank gebracht, vroeg hem de president: „Belijdt gij den roomschen godsdienst, of zoo niet, welken dan?” Het antwoord van den gevangene was: „Mijn godsdienst is die van Jezus Christus. De regel van mijn geloof is het Woord van God, de Bijbel. Daar de roomsche Kerk niet op den Bijbel is gegrond, kan ik hare leerstellingen niet aannemen en haar niet gehoorzamen”. — De rechters schenen over dit antwoord te ontstellen en de president sprak: „Jongmensch, weet gij wel wat gij daar gezegd hebt?” — „Ja zeker”, was het moedig antwoord, „ik weet zeer goed wat de gevolgen voor mij zullen zijn, maar ik heb mijn hand aan den ploeg geslagen en kan niet teruggaan!”

Daar de rechtbank van Granada den gevangene opeischte, werd hij aan het einde des jaars daarheen overgebracht. Het oorspronkelijke plan was dat hij de meer dan 1100 kilometer lange reis van Barcelona naar Granada te voet zou moeten afleggen, geketend tusschen misdadigers, blootgesteld aan de beledigingen van het gepeupel in elke stad of dorp, waardoor men trok, doch, dank zij eenige belangstellende vrienden die hem eene som gelds zonden, kon de reis met twee bewakers per stoomboot tot Malaga en vandaar per diligence tot Granada worden afgelegd. Hij

kwam den 1sten Januari in deze plaats aan en werd in de „carcel de la Audiencia” (gevangenis van de Audiencia) opgesloten. Met groote wreedheid werd hij, even als Alhama en Trigo, behandeld. Hun eerste cel was een onderaardsch hol, waarin de arme gevangenen veel leden. Matamoros schreef: „ik lijd veel, en mijne lichaamskrachten nemen sterk af, ik gevoel het, dat de vreeselijke vocht en kilheid van deze cel mij vermoorden, maar mijn vrede en blijdschap in den Heer zijn ongestoord.” Later werden de gevangenen, door de bemoeienissen van Sir Robert Peel, dien God Matamoros op zijn diligence-reis naar Granada had doen ontmoeten, naar een beter verblijf overgebracht. De engelsche edelman bezocht hen en sprak hun woorden van troost en bemoediging toe, waarna hij hun eerste cellen verlangde te zien; hij gaf daarvan later eene beschrijving, diep verontwaardigd over de schandelijke mishandelingen, waaraan de gevangenen waren blootgesteld geweest. Doch die mishandelingen waren nog niet ten einde, ja werden door de overheden aangemoedigd. Een der rechters schaamde zich niet tot Matamoros te zeggen: „indien gij een moordenaar of inbreker waart, zou ik u nog met consideratie behandelen, maar voor een protestant heb ik geen genade”, terwijl de vrouw van den directeur der gevangenis aan Alhama toevoegde, „dat zij niet begreep, waarom hij niet terstond onthoofd werd, daar zijn misdaad toch de zwaarste was die een mensch bedrijven kon”.

Hoe echter te straffen, waar geen misdaad gepleegd was? De rechters waren daarmede eenigszins verlegen, doch de omstandigheden zouden hen helpen. Begin Juli '61 brak een opstand uit in Loja, een klein stadje tusschen Granada en Malaga. Negen duizend gewapenden doorkruisten de straten met de roode vlag en proclameerden de republiek, onder de

kreten : „weg met de Koningin! dood aan den Paus!“. Ziedaar een heerlijke gelegenheid voor de priesters, die den dood van Matamoros hadden gezworen. Overal werd door hen de meening verbreid dat die opstand door de protestanten was voorbereid en aangestookt. Strenger nog dan tot dusver werden de gevangenen bespied, terwijl hunne brieven nauwkeurig werden onderzocht. Daar men echter in hunne correspondentie niets verdachts vinden kon, werden andere maatregelen genomen. Den 8sten Juli werd Matamoros opeens weder naar een onderaardsche cel overgebracht, waar weldra een hevige koorts hem aangreep. Hij vroeg om een dokter, om medicijnen; beiden werden hem geweigerd. Meer dan een week lag hij, zonder hulp, in een brandende koorts, vaak kermende om water, waarvan hem maar eene kleine hoeveelheid werd gebracht. Tegen alle menschelijke berekening (en hoop der overheden!) herstelde hij. Den 25ste mocht hij voor het eerst weder het daglicht aanschouwen en werd voor de rechters gebracht. Zijn verhoor duurde elf uren en de volgende beschuldigingen werden, tot zijne groote verbazing, tegen hem ingebracht :

1. dat hij in zijn gevangenis het plan voor het oproer te Loja had ontworpen en door den hoofdleider was bezocht;
2. dat hij de rebellen van geld had voorzien;
3. dat hij van plan was geweest zich aan het hoofd van een oproer te Granada te plaatsen en de gevangenen onder den kreet van: „dood aan den paus!“ te bevrijden;
4. dat hij daartoe den voormaligen gouverneur der gevangenis voor f 3600.— en de overige beambten voor mindere sommen had omgekocht;
5. dat twee personen, die Alhama op 6 en 7 Juli hadden bezocht, samenzweeiders waren en dat een van hen

met Matamoros een onderhoud gehad had, ten einde met hem af te spreken welke kreten gedurende het oproer zouden worden aangeheven.

Tot verbazing en ontsteltenis van den gevangene verschenen twintig (omgekochte) getuigen tegen hem.

Een hunner, een gevangene, betuigde onder eede, dat hij niet slechts den hoofdleider van den opstand te Loja, vóór dat oproer, met Matamoros had zien spreken, maar ook had gezien hoe hij na dat tijdstip door het raam van de gevangenis een onderhoud met den protestant had gehad. Een priester bevestigde het getuigenis van den gevangene en voegde er bij dat Matamoros herhaaldelijk de overige gevangenen tot oproer tegen den directeur had aangezet.

De zaak werd naar de rechtbank verwezen en een doodvonnis scheen onvermijdelijk; doch God waakte. De gevangene, de voornaamste getuige tegen Matamoros, kreeg berouw; den dag vóór de terechtzitting trachtte hij zich, hoewel te vergeefs, het leven te benemen, en voor de rechtbank herriep hij zijne eerste getuigenissen en verklaarde hoe hij door overheden en geestelijkheid omgekocht was. De booze toeleg was dus mislukt en de gevangenen werden van deze misdaad vrijgesproken, doch daarom niet losgelaten. Neen, een veroordeelend vonnis *moest* worden uitgesproken!

En dat geschiedde ook! Na een lange gevangenschap van twee en een half jaar, werd in Mei 1863, nadat reeds zoowel door den procureur-generaal als door de gevangenen geappelleerd was, het eindvonnis over Matamoros en zijne medegevangenen uitgesproken. Matamoros en de gevangenen van Malaga (o. a. Antonio Carrasco) werden veroordeeld tot negen en Alhama en Trigo tot acht jaren galeistraf; (de laatste werd later vrijgesproken). Weinig had de schitterende verdediging der advocaten gebaat, weinig de publieke opinie

van zeer velen in Spanje en van allen daarbuiten; Isabella II meende voor haar grof zondig leven op geen betere wijze verzoening te kunnen doen dan door de protestanten te vervolgen! Matamoros schreef, na de uitspraak, o. a. het volgende aan een vriend: „Vaarwel, deze brief zal de laatste zijn dien ik u schrijven zal; waarschijnlijk zal ik niet lang op de galeien kunnen leven, en bovendien zal ik daar niet mogen schrijven, noch ook door brieven van vrienden vertroost worden. O, mijn arme, arme moeder, *gij* ook zijt een slachtoffer der pauselijke tyrannie! Wat hebt *gij* deze twee laatste jaren geleden, sedert uw zoon van uwe zijde werd weggerukt! Daar, op de galeien, zal ik geheel aan de willekeur van een fanatiek commandant zijn overgeleverd. Daar zal ik, evenals de andere ongelukkigen, worden geslagen, gegeeseld, mishandeld; maar ik wensch mijn kruis op te nemen en Jezus te volgen. De Heer heeft het mij niet vergund de blijde boodschap des heils langer van stad tot stad in Spanje te verkondigen, maar nu zal ik het Evangelie op de galeien kunnen prediken. Daar zijn de diepst gezonken misdadigers; welk een blijdschap, welk een eer voor mij hun den dierbaren Jezus-naam te prediken, die gekomen is om hen te zoeken en zalig te maken! Welk een blijdschap als een derzulken zich door den Goeden Herder laat vinden!”

Wat Matamoros hier schreef, had hij reeds in de gevangenis gedaan. *) In het begin van '63 was zijne gezondheid zóó verminderd, dat hij zelf en zijne vrienden niet anders dachten dan dat zijn einde nabij was. De directeur der gevangenis bood hem toen een der andere gevangenen als bediende aan en liet hem de keus. „Zend mij den slechtste van allen,” was het antwoord van Matamoros. Een jongmensch

*) Herinnering uit mijne gevangenis, door Manuel Matamoros. Amsterdam, de Hoogh 1865. 24 bl.

van 28 jaar, het voormalig hoofd eener rooverbende, die tot 35 jaren galeistraf veroordeeld was, welke hij weldra zou moeten ondergaan, werd hem toegevoegd. Matamoros won niet alleen de vriendschap van dezen ongelukkige, maar leerde hem lezen en won hem voor den Heer. De voormalige roover werd een kind Gods, een vrijgekochte door het bloed van Christus. Vaak ging hij tot de andere gevangenen om hun uit het Evangelie voor te lezen en traktaten onder hen uit te deelen, iets wat Matamoros ten strengste verboden was. En toen eindelijk de ure gekomen was dat hij naar de galeien zou worden gevoerd, nam hij onder tranen van Matamoros afscheid, die zijn geestelijke vader geworden was, en in de blijde hope hem éénmaal hierboven te zullen wedervinden.

Matamoros zou hem op de galeien niet volgen. Reeds geruimen tijd had het christelijk Europa met belangstelling en deelneming het lot der ongelukkige spaansche gevangenen gadegeslagen. O. a. hadden 30.000 protestantsche dames in Frankrijk door middel van den hertog van Montpensier, zwager van Isabella II, een verzoekschrift aan deze koningin gezonden, de bede inhoudende dat de straf in verbanning mocht worden veranderd.

Isabella weigerde echter, zeggende dat de gevangenen ketters waren en dat zij liever haar rechterhand zou willen afhouden dan hun gratie met die hand teekenen. De Evangelische Alliantie *) had ook niet stil gezeten, maar 13 Febr. '63 besloten eene europeesche deputatie naar Madrid te zenden. Deze kwam dan ook tot stand en bestond uit 25 personen, als afgevaardigden van negen landen (Beieren,

*) Narrative of the proceedings of the deputation to Madrid on behalf of the Spanish prisoners. Bij Edward Steane, D. D. London 1864. Met bijlagen en portretten der afgevaardigden. 68 bl.

Denemarken, Engeland, Frankrijk, Nederland, Oostenrijk, Pruisen, Zweden en Zwitserland).

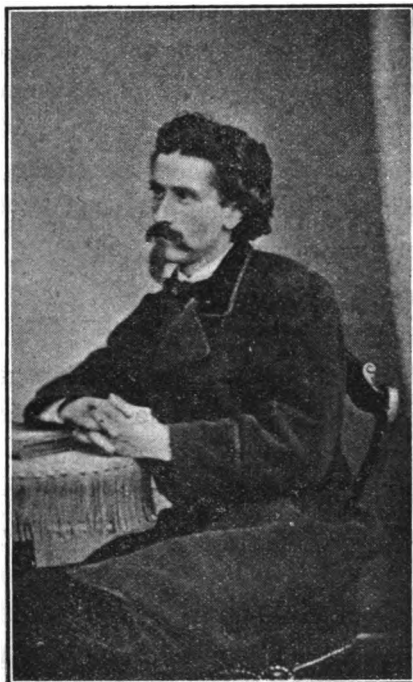
Voor ons vaderland vertrokken de Heeren: Dr. A. Capadose, K. F. Baron van Lynden en Jhr. Mr. J. W. van Loon. De verschillende afgevaardigden waren tevens dragers van vele verzoekschriften. Uit Nederland kwam een petitie van vijftien aanzienlijke roomsch-katholieken en een door Jonkvrouwe C. van Loon opgesteld adres, dat in ééne week door 45.000 vrouwen van Nederland geteekend werd.

De deputatie ging naar Madrid, doch de koningin weigerde haar ten gehore te ontvangen. Toch had zij den gewenschten uitslag. De straf werd in acht jaren verbanning veranderd. Men zegt dat de koningin eindelijk zwichtte door de overweging dat de galeislaven bedorven zouden worden door de verpestende tegenwoordigheid der protestanten, en dat zij dus beter deed ze uit haar land te jagen! De galeiboeven waren te goed voor zulk gezelschap!

Den 29 Mei '63 verlieten de gevangenen hun kerker en werden terstond naar Malaga gevoerd en aldaar ingescheept. De moeder van Antonio Carrasco hoorde te laat dat haar zoon zou worden weggevoerd; zij spoedde zich naar de haven, doch hij was reeds ingescheept. Zij zag hem nooit weder.

Alhama begaf zich naar Gibraltar, waar hij zich nederzette, Carrasco ging naar Genève om aldaar in de theologie te studeeren en Matamoros reisde eerst naar Frankrijk, later naar Engeland en eindelijk naar Lausanne, waar ook hij zijne studiën begon, met het doel tot Evangeliedienaar te worden gewijd. Op zijn doorreis bezocht hij, door Dr. Capadose uitgenoodigd, ook Nederland in den zomer van '64; velen waren in de gelegenheid hem op het zendingsfeest te Wolfhezen te zien en de hand te drukken en menigeen zal zich den

jeugdigen Spanjaard met de schoone donkere oogen vol uitdrukking nog herinneren.

Matamoros, tijdens zijn bezoek in Nederland.

kend hebben en aan wie hij een voorbeeld nagelaten heeft van geloofsmoed, christelijken ijver en getrouwheid, dat voor velen steeds tot blijvenden zegen zijn zal. *)

In Pau en Lausanne had Matamoros nog met vurigen ijver de hoogste belangen van zijn arm vaderland behartigd. Door zijn toedoen werden twee instellingen in het leven geroepen tot christelijke opleiding van spaansche jongens en meisjes.

De laatste woorden van den martelaar, want zóó mogen

*) Gedurende zijn kort verblijf in Nederland, leerde Matamoros ook Jonkvrouwe van Loon kennen, die reeds sedert geruimen tijd in de zaak van het protestantisme in Spanje levendig had belanggesteld. Van zijn sterfbed zond hij haar nog de dringende bede zich ook verder aan die zaak te wijden.

Helaas! de arme gevangene had wel terecht geschreven: „de vocht en kilheid dezer cel dooden mij,” zijne gezondheid was door zijne langdurige gevangenschap onherstelbaar verwoest. Een verblijf in Pau in het zuiden van Frankrijk, gedurende den winter, mocht niet baten; hij ontsliep den 31sten Juli '66 te Lausanne, diep betreurd door allen, die hem ge-

wij hem noemen, tot de spaansche studenten, die hem waren komen bezoeken, waren: „tracht zeer dicht bij den Heiland te leven! God zegene u allen! o, welk een heerlijke reis is het, van de aarde naar den hemel, langs den weg van Golgotha!”

In het lieflijk-rustige kerkhof van Salaz, bij Lausanne, op een heuvel boven het schoone meer van Genève, wijst een eenvoudige wit marmeren steen de plaats aan waar de moedige belijder slaapt, tot de Heer hem zal wekken. Op den steen lezen wij het volgende opschrift:

Manuel Matamoros, van Malaga.

October 8, 1835—Juli 31, 1866.

„Want ik houde het daarvoor, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet is te waardeeren tegen de heerlijkheid die aan ons zal geopenbaard worden. Wij roemen in de hoop der heerlijkheid Gods.” (Rom. 8 : 18; 5 : 2).

Onder deze, in het Fransch gestelde, staan nog de volgende spaansche woorden:

„Por la obra de Cristo he llegado hasta la muerte,” d. i. : „om het werk van Christus ben ik tot nabij den dood gekomen.” (Filip 2 : 30 gewijzigd).

Twée jaren na zijn dood, ging het licht der vrijheid voor Spanje op; de om het geloof verbannen en ijden naar hun vaderland terug om er het Evangelie te verkondigen. Aan Matamoros was door den Heer een beter vaderland bereid.

Luther's laatste Uur.

De geleerde Priebisch heeft een brief vertaald, dien hij in de handschriften van het Britsch Museum gevonden heeft en waarin eenige minder bekende bijzonderheden over Luthers laatste ure voorkomen. Deze brief, in het Latijn, werd geschreven door Johannes Aurifaber aan dr. Pfaiffinger te Leipzig. De vertaling luidt aldus:

Ik deel u een zeer treurige tijding mede. De eerwaarde vader Luther is den 18den Februari des morgens om drie uur overleden. Deze Wagen Israëls en zijne ruiters had drie weken te Eisleben vertoefd, met het doel om onze twee graven te verzoenen. Hij had viermaal gepreekt en tweemaal het sacrament genomen; den 16den en den 17den Februari. Te een ure des morgens stond hij op, riep zijn bediende en gelastte hem dr. Jonas te roepen, die bij zijn komst vroeg hoe het hem ging. „Beste doctor”, antwoordde Luther, „ik zal in Eisleben blijven.” Hij voegde erbij „dat hij opnieuw door zijn oude kwaal was aangetast.” Hij liet toen doeken warm maken, waarmede hij zich wreef.

Dr. Jonas had onmiddellijk de hulp ingeroepen van twee gencesheeren, die zijne pijnen trachtten te verzachten; graaf Albert kwam ook met zijne vrouw en tal van predikanten, in wier tegenwoordigheid hij ijverig bad. Stervende had hij aldus: „Almachtige God, Vader van mijn lieven Heer Jezus Christus, van Wien ik geleerd heb wat ik weet, en Dien de paus en de wereld hebben uitgestooten, erbarm U over mij en ontvang mijne ziel in Uwe handen.”

Daarop, onder het aanhalen van eenige troostvolle woorden uit de Schrift, zooals: „Zoo lief heeft God de wereld gehad”, blies hij den laatsten adem uit, vervuld van het geloof in den Zoon Gods. Diep bedroefd schrijf ik u dit, eerwaarde heer, ik had meer kunnen zeggen als ik niet zoo bedroefd was. Van hetgeen ik hier mededeel is reeds kennis gegeven door Justus Jonas aan Frederik, keurvorst van Saksen, die morgen zijne bevelen geven zal voor de begrafenis. Met aanbeveling en groete.

Eisleben, 18 Februari 1548.

D. JOANNES AURIFABER.

Het feit der mededeeling van Jonas aan den keurvorst wordt door den schrijver van den brief aangehaald als een waarborg van echtheid. Wat opmerking verdient is, dat deze brief in bezit was van Reinhart, roomsch vicaris van de bisschoppelijke fundatie te Wurzburg. Dat deze hem bewaard heeft als een echt bewijsstuk van een ooggetuige van Luthers dood, toont genoeg aan hoe ongerijmd en kwaadwillig de telkens herhaalde bewering is, dat de Hervormer zichzelf het leven ontnomen heeft.

Constitutiones Societatis Jesu.

(*Vervolg.*)

Quomodo juventur Scholastici ad has facultates bene addiscendas.

CAP. VI. (van Quarta Pars.)

1. Ut autem Scholastici plurimum in doctrina proficiant; in primis animæ puritatem custodire, ac rectam studiorum intentionem habere conentur, nihil aliud in litteris, quam divinam gloriam, et animarum fructum quaerentes; et in suis orationibus gratiam, ut in doctrina proficiant ad hunc finem, crebro petant.
2. Praeterea serio et constanter animum studiis applicare deliberent, sibi que persuadeant, nihil gratius se Deo facturos in Collegiis, quam si cum ea intentione, de qua dictum est, studiis se diligenter impendant. Et licet nunquam ad exercenda ea, qua didicerint, perveniant; illum tamen studendi laborem ex obedientia et charitate (ut par est) susceptum, opus esse magni meriti in conspectu divinae ac summae Majestatis apud se statuunt.
3. Impedimenta etiam removeantur, quae a studiis animum avocant, tam devotionum ac mortificationum, quae vel nimiae vel sine ordine debito suscipiuntur, quam curarum et occupationum, quae domi in officiis domesticis, et foris collo-

De Statuten van het Genootschap van Jezus

(Vervolg.)

Op welke wijze de scholieren geholpen moeten worden, om deze vakken goed te bestudeeren.

HOOFDSTUK VI (van deel IV).

1. Opdat de scholieren te grooter vooruitgang mogen maken in wetenschap, moeten zij in de eerste plaats zich er op toeleggen, om te waken over de reinheid hunner zielen, en het rechte doel van hunne studiën in het oog te houden, in hunne wetenschappelijke strevingen niets anders najagende, dan de eere Gods en het heil van zielen; en in hunne gebeden moeten zij dikwijls smeeken om genade, opdat zij tot dat doel in de wetenschap mogen vooruitkomen.
2. Dat zij bovendien zich ernstig en standvastig voornemen, om zich met alle krachten toe te leggen op hunne studiën, en zich verzekerd houden, dat zij in de kweekscholen niets kunnen doen, dat Gode aangenamer is, dan wanneer zij, met het doel, waarover wij zoeven hebben gesproken, zich met ijver aan de wetenschap toewijden. En zelfs wanneer zij nooit in praktijk brengen wat zij geleerd hebben, moeten zij zich overtuigd houden dat den arbeid der studie uit bloote gehoorzaamheid en liefde (zooals het ook behoort) te hebben ondernomen, een werk van groote verdienste is in het oog der goddelijke en hoogste Majesteit.
3. Alle belemmeringen, die de gedachten van de studie aftrekken, moeten uit den weg worden geruimd, zowel die van devotie en lichaamskastijding, welke of op buitensporige wijze, of zonder behoorlijke orde worden ondernomen, als die van zorgen en bezigheden, welke

quibus, confessionibus, atque aliis erga proximos functionibus assumuntur: quatenus ab eis declinari in Domino poterit. Est enim laudabile, quo aliis postea utiliores cum doctrina, quam didicerint, se praebeant, hujusmodi exercitia (licet pia) donec studia sint absoluta, differri. Et haec quidem omnia majori cum studio obscuri et gloriae divinae fiant.

4. In disciplinis ordo servandus est, ut prius in Latina lingua solidum jacent fundamentum, quam Artium liberalium, et in iis, antequam Theologiae Scholasticae, et quidem in hac, antequam Positivae studiis se dedant. Sacrae scripturae vel eodem tempore, vel postea tractari poterunt.

5. Linguae vero illae, in quibus scriptae vel versae fuerunt, prius, aut posterius, ut Superiori pro varietate causarum occurrentium, ac diversitate personarum videbitur, disci poterunt. Itaque ordo temporis ejus prudentiae relinquetur. Sed si linguarum studio nostri vacant, inter caetera, ad quae discentium intentio feratur, illud sit, ut versionem ab Ecclesia approbatam defendant.

6. Scholastici omnes lectiones publicorum Professorum juxta Rectoris Collegii arbitrium audiant: qui quidem Professores sive de Societate illi sint, sive externi, optandum est, ut docti, diligentes, et assidui, et profectus studentium

tehuis uit huiselijke plichten, of daarbuiten door samensprekingen, biechten en andere werkzaamheden ten behoeve van onze medemenschen, ontstaan, — althans voor zoover zij in den Heer kunnen worden geweigerd. Want het is prijzenswaardig, dat deze bezigheden, hoe godvruchtig ook, worden uitgesteld, totdat hunne studiën, voltooid zijn, opdat zij daardoor zich later zooveel te nuttiger mogen maken voor anderen met die wetenschappelijke kennis, die zij verworven hebben. En laat al deze dingen met te grooter waardigheid geschieden tot den dienst en de verheerlijking van God.

4. In de studie moet deze volgorde in acht worden genomen, dat zij een stevig fundament leggen in de Latijnsche Taal, voordat zij zich wijden aan de studie der Vrije Kunsten, en in deze voordat zij tot de Scholastieke, en in deze weer voordat zij tot de Positieve Theologie overgaan. De Heilige Schriften kunnen of op denzelfden tijd, of later worden behandeld.
5. Die talen echter, waarin zij geschreven of vertaald werden, kunnen vroeger of later geleerd worden, zooals de Superieur, met het oog op de verscheidenheid der voorkomende gevallen en op het verschil van personen, het best zal achten. De orde van den tijd zal daarom aan zijne wijsheid worden overgelaten. Maar indien onze scholieren zich toeleggen op de studie van talen, dan moet tot de dingen, waarop hunne aandacht moet worden gevestigd, ook *dit* behooren: dat zij de door de Kerk goedgekeurde overzetting moeten verdedigen. (N.B.! Red. M.)
6. Al de scholieren moeten de voorlezingen van de openbare professoren volgens het goeddunken van den Rector der kweekschool bijwonen; en het is te wenschen, dat deze professoren, hetzij zij tot het Genootschap behooren

- tam in lectionibus, quam in aliis litterariis exercitationibus studiosi sint.
7. Bibliotheca communis, si fieri potest, in Collegiis habeatur; cujus clavis illis, qui juxta Rectoris judicium habere debent, tradatur. Praeter hos autem, quisque libros alios, qui necessarii fuerint, habebit.
 8. Scholastici in audiendis lectionibus sint assidui, et in eis praevidendis diligentes; et postquam eas audierint, repetendis, iis, quae non intellexerint, interrogandis, aliis vero, quae oportuerit, adnotandis; quo in posterum memoriae defectui consulatur.
 9. Rector autem Collegii id curae habeat, ut videat, num Magistri, et discipuli suum in Domino officium faciant, nec ne.
 10. Cum perutilis sit (praesertim Artium, ac Theologiae Scholasticae studiosis) disputandi usus; intersint Scholastici communibus Scholarum, ad quas accedunt (licet non sint sub cura Societatis) disputationibus, et singulare sui specimen in doctrina praebere, modeste tamen, curent. Convenit etiam singulis Dominicis, vel aliquo alio die hebdomadae in Collegio nostro aliquem ex quavis Classe, Artium ac Theologiae studiosorum a Rectore designatum a prandio (si aliqua ex causa peculiari impedimentum non accideret) aliquas positiones tuendas suscipere; quae pridie ejus diei sub vespere valvis Scholarum (quo ad disputandum vel audiendum, qui vellent, convenirent) essent affigendae; quibus breviter ab eo, qui responsurus

of niet, geleerd, ijverig en naarstig zijn, en zich toeleggen op den vooruitgang der studenten, zoowel in hunne voorlezingen als in hunne andere wetenschappelijke werkzaamheden.

7. Er moet, zoo mogelijk, een gemeenschappelijke bibliotheek in de kweekscholen zijn, waarvan een sleutel moet worden gegeven aan hen, die hem, naar het oordeel van den Rector, hebben mogen. Behalve deze boeken echter, moet ieder andere hebben, die noodig zijn.
8. De scholieren moeten naarstig zijn in het bijwonen van de voorlezingen en zich met vlijt daarvoor voorbereiden; zij moeten ze repeteeren, nadat zij ze gehoord hebben, vragen doende over hetgeen zij niet hebben begrepen, en over andere punten aantekeningen makende, waar het noodig is, ten einde later hun geheugen te hulp te kunnen komen in hetgeen daaraan ontsnapt mocht zijn.
9. Het zal de taak van den Rector der kweekschool zijn, na te gaan, of onderwijzers en scholieren hun plicht doen in den Heer, of niet.
10. Daar de gewoonte van disputeeren zeer nuttig is, inzonderheid voor de studenten in de Vrije Kunsten en in de Scholastieke Theologie, moeten onze scholieren de gewone disputaties van de scholen, waartoe zij behooren (al staan deze ook niet onder de contrôle van het Genootschap) bijwonen, en er voor zorgen, dat zij een duidelijk bewijs leveren van hun wetenschappelijke kennis, maar met alle bescheidenheid. Het is ook raadzaam, dat iederen Zondag, of op een anderen dag der week, iemand van onze kweekschool, door den Rector daartoe aangewezen uit een van de klassen der studenten in de Vrije Kunsten en in de Theologie, na het middageten (indien om de eene of andere reden geen verhindering mocht ontstaan)

est, confirmatis, argumentari ex domesticis vel externis liceat cuicumque libuerit: aliquis tamen praesit oportet, qui argumentantes dirigat, et ex ea concertatione eliciat declaretque ad audientium utilitatem doctrinam, quae tenenda sit; qui signum etiam det finiendi iis, qui disputant, ac tempus sic distribuatur, ut omnibus, quoadejus fieri poterit, disputandi locus detur.

11. Praeter haec duo disputationum praedictarum genera, quotidie aliquod tempus designandum, quo in Collegiis praesidente aliquo, ut diximus, disputetur; ut ea ratione et ingenia magis exercentur, et difficilia, quae in his facultatibus occurrent, magis ad Dei gloriam elucidentur.

12. Qui litteris humanioribus vacant, sua etiam stata tempora ad conferendum et disputandum de iis, quae pertinent ad studia illa, coram aliquo, qui eosdem dirigere possit, habebunt: et Dominicis, vel aliis constitutis diebus alternatim vel suae facultatis positiones a prandio tuebuntur, vel se in componendo carmine, aut soluta oratione exercent; sive id ex tempore proposito ibidem themate ad explorandam promptitudinem fiat; sive domi composita de re prius proposita illic publice legantur.

eenige stellingen ter verdediging op zich neemt, die den avond te voren aan de deuren der scholen (waar allen, die het verlangen, samen kunnen komen, om te disputeeren of te luisteren) moeten worden bekend gemaakt; en nadat deze stellingen kortelijk bekrachtigd zijn geworden door hem, die ze verdedigen zal, zal het allen geoorloofd zijn, daartegen te argumenteeren, hetzij zij tot de kweekschool behooren, of niet. Er moet evenwel iemand zijn, die presideert om de disputeerenden te leiden, en ten nutte van de toehoorders de leer, die vastgehouden moet worden (N.B!! Red. M.), te doen uitkomen en te bewijzen, en ook om aan de disputeerenden het teeken te geven, om te eindigen, en op deze wijze den tijd te verdeelen, opdat, voor zoover het mogelijk is, aan allen de gelegenheid tot spreken worde gegeven.

11. Behalve deze twee soorten van disputen, waarover wij gesproken hebben, moet er elken dag een tijd worden vastgesteld, om in de kweekscholen te disputeeren, onder het toezicht van een voorzitter, gelijk wij gezegd hebben, opdat op deze wijze niet alleen hunne talenten mogen worden geoefend, maar ook de moeilijke dingen, die in deze vakken voorkomen, te beter mogen worden opgehelderd ter verheerlijking van God.
12. Zij, die zich wijden aan de Classieke Talen en hare letterkunde, moeten ook hunne bepaalde tijden hebben, om samen te komen en te disputeeren over hetgeen op die studiën betrekking heeft, in tegenwoordigheid van iemand, die hen zal kunnen leiden; en op de Zondagen, of op andere vastgestelde dagen, moeten zij na het middageten ieder op zijn beurt stellingen verdedigen over hun eigen vak van studie, of zich oefenen in het maken van verzen of het schrijven van proza; hetzij

13. Omnes quidem, sed praecipue humaniorum litterarum studiosi latine loquantur communiter; et memoriae quod a suis Magistris praescriptum fuerit, commendent, ac stylum in compositionibus diligenter exerceant; nec desit qui eisdem corrigendis operam suam impendat. Licebit etiam nonnullis juxta Rectoris arbitrium praeter eos authores, qui praeleguntur, quosdam etiam alios privato studio legere; et singulis hebdomadis die aliquo designato unus ex provectoribus a prandio orationem latinam aut graecam de re aliqua ad aedificationem domesticorum pertinente, qua ad perfectiora in Domino animentur, habeat.
14. Praeterea Artium et Theologiae studiosi potissimum, sed et reliqui suum habeant privatum studium et quietum, quo melius et exactius ea, quae tractata sunt, intelligant.
15. Ut reprimi oportet quorundam cursum plus aequo concitatum in studiis; ita movendi, incitandi, et animandi ad studia sunt alii, quibus id necessarium est; quod ut melius praestare possit Rector, intelligat oportet per se, et per aliquem alium, cui Syndici, vel Visitatoris studiorum curam ipse dederit, quomodo Scholastici suum officium faciant. Quod si animadverteret aliquem in studiis tempus inutiliter terere, quod nolit, aut certe non possit

dit voor de vuist geschiedt, terwijl het onderwerp hun op dat oogenblik wordt opgegeven, om hunne vaardigheid te beproeven, hetzij zij in het openbaar voorlezen wat zij tehuis hebben opgesteld over een onderwerp, dat hun daar vooraf werd opgegeven.

13. Allen, maar vooral zij, die in de Classieke Letteren studeeren, moeten Latijn onder elkander spreken, en in het geheugen prenten al wat door hunne leermeesters zal zijn opgegeven, en ijverig hun stijl beschaven door het maken van opstellen; en er moet iemand zijn, die de moeite neemt om ze na te zien. Het zal ook aan sommigen geoorloofd zijn, naar het goeddunken van den Rector, bepaalde andere schrijvers voor zich zelven te lezen, behalve die, welke door de leermeesters worden behandeld; en iedere week moet op een bepaalden dag na het middageten, een van de meer gevorderden een latijnsche of grieksche rede houden over een onderwerp, dat strekken kan tot opbouwning van de huisgenooten, en waardoor zij tot grooter volmaaktheid in den Heer kunnen worden opgewekt.
14. Bovendien moeten inzonderheid de studenten in de Vrije Kunsten en in de Theologie, maar ook de anderen, hunne private stille studie hebben, waardoor zij beter en nauwkeuriger kunnen leeren wat behandeld is geworden.
15. Gelijk de al te groote ijver van sommigen in hunne studiën behoort onderdrukt te worden, zoo moeten ook anderen, die het noodig hebben, tot de studie worden opgewekt, aangezet en aangevuurd; en opdat de Rector dit te beter zou kunnen doen, moet hij zich, zoowel door persoonlijke waarneming, als door middel van een ander, aan wien hij het ambt van Syndicus of Visiteur der studiën zal hebben toevertrouwd, zich op de hoogte

progressum in litteris facere; expedit illum ab eis removere, et ejus loco alium, qui ad scopum divini servitii in collegiis praefixum magis proficiat, constituere.

16. Absoluto studio alicujus facultatis, eandem privatim repetere conveniet, authorem unum aliquem, vel plures, quam prius, juxta Rectoris arbitrium legendo. Poterit autem ex eis, quae ad eam facultatem pertinent, si eidem, Rectori visum fuerit, in scripta brevius, distinctius, et accuratius, redigere ea, quae prius in lectionum decursu scripserat, cum minori doctrina praeditus erat, quam peracto studiorum curriculo.

17. Suis constitutis temporibus se ad publicos actus examinationum ac responsionum praeparent; et ad gradus consuetos, qui per diligentem examinationem digni inveniuntur, promoveri poterunt. Loca tamen certa, *ut ab omni ambitionis specie atque ab aliis affectibus parum temperatis recedant*, quanvis ea in Universitate, ubi gradum accipiunt, dari soleant, non accipiant; sed simul omnes extra numerum se constituent; nec sumptus, qui pauperes non deceant, in gradibus hujusmodi faciant; ad quos sine humilitatis detrimento, non ob aliud, quam ut possint proximis ad Dei gloriam esse utiliores, promoveri debent.

stellen van de wijze, waarop de scholieren zich van hunne taak kwijten. En indien hij bespeurt, dat iemand gedurende zijne studiën zijn tijd verspilt, dat hij onwillig is, of niet in staat om vorderingen te maken in de wetenschappen, dan zal het goed zijn, hem weg te zenden en een ander in zijn plaats te nemen, die meer vooruitgang zal maken in het doel, dat in de kweek-scholen voor den dienst van God is aangewezen.

16. Als de studie van eenig vak voltooid is, dan zal het goed zijn, het weër voor zichzelf te repeteeren, door één of meer schrijvers, dan vroeger te lezen, zooals de Rector dit goed zal vinden. Hij kan ook, indien het den Rector goed toeschijnt, korter, duidelijker en nauwkeuriger op schrift brengen wat hij vroeger over datzelfde vak had opgeschreven gedurende den cursus van voorlezingen, toen hij er minder van wist, dan nu aan het einde van den cursus.
17. Zij moeten zich op de vastgestelde tijden voor de openbare examens en responsies voorbereiden; en zij, die na naarstig onderzoek bevonden mochten worden, het waardig te zijn, kunnen bevorderd worden tot de gewone graden. Laat hen echter geen bijzondere plaatsen innemen, ofschoon deze in de Universiteit, waar zij hun graad ontvangen, plegen gegeven te worden, *opdat zij allen schijn van eerezucht en van andere ongeregelde hartstochten mogen vermijden*, maar laat hen allen zich plaatsen, zonder daarbij eenigen voorrang in het oog te houden; en bij het behalen van die graden moeten zij geen kosten maken, die den armen niet zouden voegen, maar zij moeten daartoe bevorderd worden zonder schade voor hun ootmoed, en met geen ander doel, dan om

18. Num autem his, qui jam studiorum suorum cursum peregerunt, praelegere privatim vel publice ad suam, vel aliorum utilitatem conveniat; penes Superiorem id erit iudicium, qui quod magis in Domino expedire videbitur, statuet.

De Scholis Collegiorum Societatis.

CAP. VII.

1. Habita ratione non solum profectus in litteris Scholasticorum nostrorum, sed etiam profectus in litteris et moribus externorum, quos in nostris Collegiis instituendos suscepimus, scholae publicae, ubi commode id fieri poterit, aperiantur, saltem in disciplinis humanioribus. In gravioribus autem disciplinis pro locorum, in quibus Collegia fuerint, ratione, semper, quid Deo gratius sit, ante oculos habendo, aperiri poterunt.

2. Teneatur in huiusmodi Scholis is modus, quo externi Scholastici in iis, quae ad doctrinam Christianam pertinent, bene instituantur; cureturque quoadejus fieri poterit, ut *singulis mensibus ad sacramentum Confessionis* accedant, et verbum Dei frequenter audiant, et demum cum litteris mores etiam Christianis dignos hauriant. Et quia in rebus particularibus multum varietatis esse oportebit,

zich nuttiger te maken voor hunne medemenschen, ter verheerlijking van God.

18. Of het voor hen, die den cursus hunner studiën reeds volbracht hebben, goed zal zijn, tot hun eigen nut of tot dat van anderen private of openbare voorlezingen te houden, zal worden overgelaten aan het oordeel van den Supericur, die beslissen zal wat hem het nuttigst zal toeschijnen in den Heer.

Over de scholen der kweekscholen van het Genootschap.

HOOFDSTUK VII.

1. Rekening houdende, niet alleen met de vorderingen onzer eigene scholieren in de Letteren, maar ook met die van hen, die niet tot ons Genootschap behooren, maar door ons tot onze kweekscholen werden toegelaten, om onderwijs te ontvangen, in de letteren en in de Zedeleer, moeten er openbare scholen worden geopend, waar dit zonder bezwaren geschieden kan, voor de vakken van algemeene ontwikkeling. Voor ernstiger wetenschappen kunnen zij geopend worden naar gelang van de omstandigheden der plaatsen, waar onze kweekscholen bestaan, altijd voor oogen houdende wat Gode het meest welbehagelijk zal zijn.
2. In deze scholen moet die methode gevolgd worden, waardoor de externe scholieren goed onderwezen kunnen worden in al hetgeen op de christelijke leer betrekking heeft; en men zorge er voor, voor zoover dit mogelijk is, *dat zij eens in de maand gebruik maken van het Sacrament van de biecht*, en dikwijls het woord Gods hooren, en tegelijk met de wetenschappen die zeden in zich

pro varietate locorum, et personarum singula persequi non est hujus loci. Id tamen dictum sit ; in quovis collegio regulas, quae ad omnia necessaria descendant, constitui debere. Hoc tamen commendatum hoc loco volumus, ne externis scholasticis *correctio*, quoad illis opus erit, *desit* ; quae tamen *per aliquem de ipsa Societate exercenda non erit*.

3. Cum tam proprium sit nostrae professionis, *nullum temporale praemium* accipere pro spiritualibus ministeriis, in quibus juxta nostrum institutum in proximorum auxilium occupamur : non convenit ullam Collegii dotationem admittere, per quam ad dandum concionatorum, aut Confessarium, aut Lectorem aliquem Theologiae, Societatis obligetur. Quanvis enim aequitatis et gratitudinis ratio nos ad serviendum cum majori diligentia in dictis ministeriis, quae nostri instituti sunt propria, moveat : in Collegiis tamen, quae majori cum liberalitate et devotione fundata sunt, non sunt recipiendae obligationes vel conditiones, quae sinceritatem impediunt nostri in procedendo modi, qui est, dare gratis, quae gratis accepimus : quanvis pro eorum sustentatione, qui communi bono Collegiorum serviunt, vel propter illud student, *dotatio* quam Fundatorum charitas assignare ad gloriam divinam solet, *admittatur*.

opnemen, die aan Christenen betamen. En omdat er in de bijzondere dingen veel verscheidenheid zal moeten zijn, overeenkomstig het verschil van plaatsen en personen, zullen wij hier niet bij ieder afzonderlijk blijven stilstaan; maar *dit* moet toch worden gezegd: dat er in iedere kweekschool regels moeten worden vastgesteld, die alle noodzakelijke punten omvatten. En wij willen op deze plaats aanbevelen, dat *de bestraffing*, die voor de externe scholieren noodig zal zijn, *nooit achterwege mag blijven*; alleenlijk late men haar toedeelen door *iemand, die niet tot ons Genootschap behoort*.

3. Daar het aan onze professie eigen is, *geen tijdelijke be- looning* aan te nemen voor geestelijke diensten, waarin wij overeenkomstig onze Orde bezig zijn ten nutte van onze medemenschen, betaamt het niet, eenige begiftiging van een kweekschool aan te nemen, waardoor het Ge- nootschap gehouden zal zijn een Prediker, of een Biecht- vader, of een Lector in de Theologie te verschaffen. Want hoewel het gevoel van billijkheid en dankbaarheid ons zou kunnen aansporen, om met te grooteren ijver ons toe te leggen op de genoemde diensten, die tot onze Inrichting behooren, zullen nochtans in onze kweek- scholen, die met grootere milddadigheid en godsvrucht gesticht zijn, geen verplichtingen of voorwaarden worden toegelaten, die afbreuk zouden kunnen doen aan de oprechtheid van onze manier van handelen, om n.l. om niet te geven wat wij om niet hebben ontvangen; ofschoon voor het onderhoud van hen, die arbeiden of studeeren tot het algemeen welzijn der kweekschool, *die schenking mag worden aangenomen*, welke de christe- lijke liefde der stichters pleegt aan te wijzen, tot ver- heerlijking van God.

De Scholasticis instituendis in iis, quae ad proximos
suos juvandos pertinent.

CAP. VIII.

1. Scopum illum intuendo, ad quem studia Societatis diriguntur, sub ipsorum finem congruum erit, ut ad arma spiritualia in proximorum auxilium tractanda assuescere incipiant. Quanvis enim id proprie magis et diutius in domibus fiat, poterit tamen in Collegiis inchoari.

2. Primum illi, qui juxta Superioris judicium ad sacros ordines erunt promovendi, in ratione Missae dicendae, ut praeter intelligentiam, et devotionem internam, decentem etiam habeant exteriorem modum ad audientium aedificationem, instituantur: et ceremoniis eisdem omnis Societas, quantum fieri potest, utatur: in quibus usum Romanum, ut magis universalem, et quem peculiari quadam ratione Sedes Apostolica amplexa est, quantum patietur regionum varietas, sequetur.

3. In concionibus etiam, et in sacris lectionibus eo modo proponendis, qui aedificationi populi conveniat (qui a Scholastico diversus est) se etiam exerceant, studeantque ad id munus obeundum linguam populo vernaculam bene addiscere. Res etiam alias vidisse oportet, et praemanibus habere, quae ad hoc officium utiles futurae sunt; ac demum, ut melius et cum majori fructu animarum id

Over het onderwijzen van onze scholieren in die dingen, welke betrekking hebben op het heil hunner medemenschen.

HOOFDSTUK VIII.

1. Het doel in het oog houdende, waarop de studiën van ons Genootschap worden gericht, zal het tegen het einde daarvan gepast zijn, dat zij beginnen, zich te gewennen aan het hanteeren van geestelijke wapenen tot het welzijn van hunne medemenschen. Want hoeveel dit geschikter en langer in onze huizen geschiedt, moet nochtans in onze kweekscholen daarmede worden begonnen.
2. In de eerste plaats moeten zij, die naar het oordeel van den Superieur tot de heilige wijdingen zullen worden toegelaten, onderwijs ontvangen in de manier, waarop zij de mis moeten bedienen, opdat zij, behalve kennis en innerlijke devotie, een betamelijke uitwendige manier van doen mogen hebben, tot opbouwning van de toehoorders, en opdat het geheele Genootschap, voor zoover het mogelijk is, dezelfde ceremonies moge gebruiken; ten opzichte waarvan het, voor zoover de verscheidenheid van landen dit zal toelaten, het roomsche gebruik, als het meer algemeene, zal volgen, en dat, hetwelk de Apostolische Zetel op meer bijzondere wijze heeft aangenomen.
3. Zij moeten zich ook oefenen, om hunne preeken en gewijde voorlezingen in te richten op de wijze, die het meest geschikt is tot opbouwning van het vo'k, en die verschillend is, van de schoolsche manier; en om zich goed van deze taak te kunnen kwijten, moeten zij er zich op toelagen, om een grondige kennis te verkrijgen van de taal van het land. Ook andere dingen, die tot deze taak nuttig zullen zijn, moeten zij geleerd en te

munus obeant, *omnibus mediis utantur*, quibus commode juvari possint.

4. In ministerio etiam Sacramentorum Confessionis, et Communionis sese exercent; et non solum quod ad ipsorum, sed etiam quod ad poenitentium, et communicantium officium pertinet, ut bene ac utiliter ad Dei gloriam ea percipiant, et frequentent, perspectum habere ac exequi curent.
5. Ad exercitia spiritualia aliis tradenda, postquam quisque in se ea fuerit expertus, assuescant; et dent operam omnes, ut et eorum reddere rationem, et in hoc armorum spiritualium genere tractando (quod Dei gratia ad ipsius obsequium tantopere conferre cernitur) dexteritatem habere possint.
6. Studium etiam congruum ad modum tradendae doctrinae Christianae addiscendum, qui sit captui puerorum ac rudium accomodatus, adhibeatur.
7. Ut in superius dictis proximi ad bene vivendum juvantur: ita curandum est, ut ea, quae ad bene moriendum illis conferunt, percipiantur; quique modus in ea tempore, in quo tantum est momenti ad finem ultimum aeternae felicitatis consequendum, vel ab ea excidendum, teneri debeat, intelligatur.
8. In universum loquendo, edoceri eos convenit, quem modum tenere oporteat hujus Societatis operarios, qui

hunner beschikking hebben, en zij moeten, om kort te gaan, *alle middelen gebruiken*, die hen kunnen helpen, om deze taak te beter te volbrengen en met te meer vrucht voor de zielen van anderen.

4. Zij moeten zich ook oefenen in het bedienen van de Sacramenten van biecht en avondmaal, en hun best doen, om die taak goed te begrijpen en te volbrengen, niet alleen voor zoover zij op hen zelve, maar ook voor zoover zij op de biechtenden en de communicanten betrekking heeft, opdat deze die Sacramenten goed mogen verstaan en gebruiken ter verheerlijking van God.
5. Zij moeten zich gewennen, hunne geestelijke oefeningen aan anderen mede te deelen, nadat ieder in zichzelf daarvan de proef heeft genomen; en zij moeten zich allen er op toe leggen, om niet alleen daarvan reukenschap te geven, maar ook om vaardigheid te verkrijgen in het hanteeren van deze soort van geestelijke wapenen, hetgeen door de genade Gods bevonden wordt, zoo ruimschoots bij te dragen tot zijn dienst.
6. Er worde behoorlijke naarstigheit aangewend, om een geschikte methode te verkrijgen bij het geven van onderwijs in de christelijke leer, overeenkomstig de bevattingswijze van kinderen en onwetende personen.
7. Gelijk in hetgeen in het voorgaande gezegd is onze naasten geholpen worden, om goed te leven, zoo moet er ook voor gezorgd worden, dat zij worden onderwezen in al hetgeen er noodig is om goed te sterven; en men leere goed verstaan, welke methode gevolgd moet worden (N.B.! Red. M.) in die ure, die van zooveel gewicht is voor het verkrijgen of verliezen van de eeuwige gelukzaligheid.
8. In het algemeen gesproken, moet hun worden geleerd, welke methode behoort gevolgd te worden door de

in tam variis mundi regionibus, cumque tam diversis hominum generibus versari debent, antevertendo incommoda, quae possunt accidere; et *emolumenta, quae ad majus Dei servitium conferunt, captando, omnibus rationibus adhibitis, quae possunt adhiberi.* Et quanvis hoc sola *unctio sancti Spiritus, et ea prudentia, quam communicare solet Dominus* illis, qui in divina sua Majestate confidunt, docere possit; *via certe aliquo modo quibusdam documentis, quae juvent, et ad effectum divinae gratiae disponant, aperiri potest.*

arbeiders van dit Genootschap (die verkeeren moeten in zoo verschillende streken der wereld en met zoo verschillende klassen van menschen), om alle ongeriefelijkheden, die zouden kunnen ontstaan, te vermijden, en *zich meester te maken van de emolumenten, die bijdragen tot meerderen dienst van God, met alle middelen, die gebruikt kunnen worden.* En hoewel *die zalving des Heiligen Geestes en die wijsheid, welke God pleegt mede te deelen aan hen, die op zijn goddelijken Majesteit vertrouwen, alleen bij machte zijn om dit te onderwijzen, kan er nochtans op de eene of andere wijze een weg worden geopend door die lessen, welke de strekking hebben om de goddelijke genade te bevorderen en daarvoor geschikt te maken.*

De Oud-Katholieke Kerk in Nederland.

DOOR

J. H. BERENDS.

I.

In het Nieuwe Testament wordt van ouderlingen en opzieners of, naar de Grieksche benaming, van priesters en bisschoppen gesproken als van door den Heiligen Geest aangestelde personen om de Kerk van God te weiden. *) De aanstelling had plaats door gebed en oplegging der handen. **) De aldus aangestelden — gewijden — moesten op dezelfde wijze voor hunne medehelpers en opvolgers zorgen. ***)

In korte woorden is hier het ontstaan en het goedrecht van het bisschoppelijk herdersambt in de Katholieke kerk geschetst. Berustend op het N. T. en door een onafgebroken overlevering bevestigd is dat ambt in die kerk altijd aangezien als een door God gewilde en daarom noodzakelijke instelling. Wie echter op dien goddelijken wil en die noodzakelijkheid zich wil beroepen, moet dat ambt in zijn oorspronkelijke beteekenis nemen. Heerschappij, hooger stand, voorrechten boven de gemeente waren er niet aan verbonden. Het bestond in het leeren en vermanen, in het bedienen der goddelijke genademiddelen en in het uitoefenen der tucht in naam der gemeente. Bisschoppen en priesters vormden met de gemeente een geheel en dat geheel was de drager der goddelijke beloften.

Gelijk de gemeenten onafhankelijk van elkander waren, zoo waren het ook haar bisschoppen. Door de gemeente ge-

*) Hand. der Apost. XX : 28. **) 2 Tim. I : 6. ***) Tit. I : 5.

kozen en door hun ambtsbroeders gewijd stond er buiten de gemeente, op kerkelijk gebied, niemand boven hen dan God. Zoo was de opvatting van het N. T. en der eerste eeuwen van het Christendom, zoo is zij in de Katholieke kerk gebleven. Dat, bij de uitbreiding dier kerk, praktische belangen een zekere rangorde onder de geestelijken deden ontstaan, is met die opvatting niet in strijd. Het verschil in rang betreft slechts de uiterlijke organisatie. Krachtens hun opdracht en hun wijding zijn de eenvoudigste bisschop en de grootste patriarch gelijk; als leden eener georganiseerde kerk nemen zij een verschillendé plaats in. Hun herdersambt met zijn verplichtingen en bevoegdheden is hetzelfde, hun aandeel in het uitwendig bestuur is verschillend. Om die gelijkheid bij het verschil te laten uitkomen is de uitdrukking gebezigd: *primus inter pares* d. w. z. de hoogste in rang is niets anders dan de eerste onder zijns gelijken.

In de Roomsche kerk is die verhouding der geestelijken tot de gemeenten en onder elkander anders geworden. Tegenover den leek wordt iedere priester reeds tot een soort halfgod verheven, tegenover den paus wordt zelfs iedere bisschop tot een vasal verlaagd. De paus is eigenlijk de eenige bisschop. Alle anderen dragen dien naam slechts door zijn toelating. Al zijne dienaren zijn allen hem verantwoording schuldig, hij stelt ze aan en zet ze af naar zijn welbehagen. Wie zich aan die alleenheerschappij niet onderwerpt en zich op zijn goddelijk en kerkelijk recht beroept, wordt uitgekreten voor ketter en scheurmaker.

De Oud-Katholieke kerk in Nederland is het levend, tragisch bewijs van die verschillende opvattingen. Aan haar wordt door den paus en zijn partij het recht van bestaan ontzegd, omdat zij is blijven handhaven haar recht van bisschoppelijk zelfbestuur, een recht dat zij van hare stichting

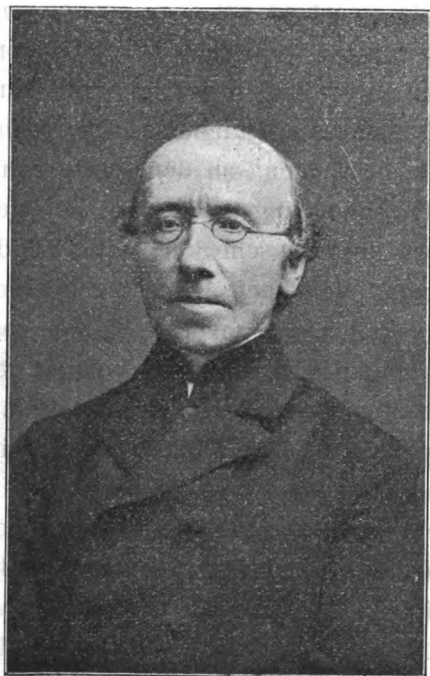
door Willibrordus af heeft bezeten, dat haar volgens Nieuwe Testament en overlevering ontwijfelbaar toekomt. Zij wordt door Rome van ketterij beschuldigd, maar van een ketterij, die niet bestaat, van een ketterij, die namen van enkele personen gedragen heeft, totdat „Jansenisme” de meest geschikte bleek, maar die, onder welken naam ook, feitelijk op niets anders neerkwam dan op de verwerping der tegen waarheid en recht indruischende leer van de onfeilbaarheid. Jansenisme is de misdaad van allen, die aan geen misdaad schuldig zijn. De Jezuïeten, de Roomsche handlangers, wisten wel waarom zij met de beschuldiging van ketterij voor den dag kwamen. Voor de buitenwereld moest het den schijn hebben, alsof het een strijd was over leerstukken. Voor zulk een strijd, vooral als hij het afgetrokken onderwerp der genade betreft, maakt men zich in 't algemeen niet zoo warm. Bovendien, wie van de leer heette af te wijken, was bij de menigte al vanzelf veroordeeld. De eigenlijke strijd, die over beginselen, werd door de gewaande ketterij op den achtergrond gedrongen. Dat was ook het doel. Men mocht vooral niet merken dat in het kleine Nederland het recht aller nationale kerken werd bevochten. De sympathieën waren mogelijk te groot, de tegenstand algemeener, de overwinning twijfelachtiger geworden. Het doel is bereikt. De Nederlandsche Katholieke kerk is alleen gebleven in haar strijd. Wel ontving zij honderden bijvalsbetuigingen, maar geholpen hebben deze haar evenmin, als zij het in onze dagen de Boeren doen. Toch, overwonnen is zij niet. Al zijn haar gelederen gedund, nog bestaat zij, evenals Nederland zelf, als een monument der vrijheid, als een levend protest tegen overheersching.

Nog bestaat zij. Of dat lang zal duren? Zelfs iemand, die haar genegen is en haar weet te waardeeren als profes-

sor Bolland, spreekt van een groote, doch verloren zaak. *) Daarmede is dus feitelijk het einde aangekondigd. Alleen de tijd kan leeren of hij gelijk heeft. Velen, geloovende in de zegepraal der waarheid, houden dat einde voor onmogelijk. Toch zou het niet voor den eersten keer zijn, dat waarheid en recht hier op aarde niet tot hun recht kwamen. De waarheid in de Kerk van Christus kan niet ondergaan, maar het particuliere behoud dier waarheid is niet gewaarborgd. Het blijvend bezit van haar voor bizondere gedeelten der Kerk hangt af van de wijze, waarop men dat bezit handhaaft en verdedigt. Er is een tijd geweest, dat de Katholieken in Nederland zich bepaalden tot lijdelijk verzet. Zulk een bestaan moet op ondergang uitloopen. Slechts het leven kan leven voortbrengen. Wie de waarheid wil doen zegevieren, moet haar evenmin als het licht onder een korenvat verbergen. Bij die lijdelijkheid kwam nog vrees en vrees verlamt de krachten. Terwijl men met heldenmoed zijn recht tegenover Rome verdedigde, heeft men, om den schijn zelfs van scheuring te vermijden, met angstvalligheid zich geklemd aan veel van hetgeen de Roomsche kerk uit de Middeleeuwen heeft meegenomen. Men heeft Rome tegelijk bestreden en naar de oogen gekeken. De gevolgen werken nog na. De eigen vrije ontwikkeling is er door aan banden gelegd. Ook bestendinging van dien toestand moet in ondergang eindigen. Zulk een handhaving en verdediging van waarheid en recht is te tweeslachtig. Men moet beide aanvaarden in al hun consequenties. Het recht van zelfbestuur sluit het recht van ontwikkeling en alle verbetering in zich. Lijdelijkheid en menschenvrees leiden tot niets goeds. De geest van Christus alleen voert ter overwinning. Tot dat inzicht is de

*) De Kerk van Utrecht. Een hoofdstuk uit de geschiedenis des Vaderlands. Leiden 1900 bl. 82.

Oud-Katholieke kerk gedeeltelijk reeds gekomen. Hoe meer zij er zich van doordringt en hoe meer zij er zich door laat besturen, des te zekerder kan zij zijn, dat haar groote zaak niet verloren is. Door in den tijd van rust na den strijd het hoofd in den schoot te leggen en bij nieuwe kerkelijke emoties schoorvoetend achter aan te hinken heeft zij veel verloren, is zij bijna onbekend geworden. Door zich haar taak volkomen bewust te worden, het Katholicisme tot zijn bloeitijd van geest en leven terug te brengen, kan zij het verlorene herwinnen en zoowel in het toenemend streven naar hereeniging als in de „Los van Rome” beweging, die zich vroeg of laat ook buiten Oostenrijk moet uitbreiden, een grooten rol spelen.

Mgr. J. Heykamp, Aartsbisschop van Utrecht, gest. 8 Jan. 1892.

Het schoon verleden der Utrechtsche kerk verdient gekend te worden.

De door Rome voltrokken breuk dagteekent van het jaar 1702, toen de Utrechtsche bisschop Codde na een allerhartelijkste ontvangst te Rome plotseling door den paus werd afgezet, omdat — ja, waarom heeft men hem nooit gezegd. „Hij heeft niet voldaan” was al wat Rome op de tot haar gerichte vragen antwoordde. De oorzaken

van dit wonderlijke voorval zijn veel vroeger te zoeken. Reeds lang voor de officieele scheiding bestond er een Roomsche en een Oud-Katholieke kerk in Nederland.

Den 15 Aug. 1580 was Frederik Schenk van Toutenburg, aartsbisschop van Utrecht, gestorven met de klacht op de lippen: „Wee mij, dat ik geboren ben, om de verdrukking mijns volks en de verdelging der heilige stad te aanschouwen.” Wel had hij reden tot die klacht. Hij moest zijn kerk in de grootste wanorde achterlaten. De Hervorming had haar geweldige slagen toegebracht. De vijf nieuw opgerichte bischopszetels waren alle vacant. Verscheidene plaatsen in de kapittels werden door Protestanten bezet. Bezittingen werden geconfisceerd, vaste kerkelijke inkomsten aan Protestanten geschonken. Vele pastoors vluchtten weg of sloten zich bij de Hervorming aan. Van dezen benarden toestand maakten de Jezuiteten gebruik. In 1592 kwamen de eersten naar Holland. Zes jaar later moest er reeds van hen geschreven worden: De stoutmoedigheid van sommigen uit de sociteit van Jezus is gevaarlijker en schadelijker [dan van andere ordensgeestelijken], want, terwijl zij het gezag van den Ordinarius (eigen bisschop), dat voor een kerk toch zoo hoog noodig is en ook reeds lang gevestigd was, zoeken te ondermijnen en hunne meerdere voortreffelijkheid onbezonnen verkondigen, veront-rusten zij het volk, beleedigen de geestelijkheid, veroorzaken wanorde en maken, dat het volk minder goede gevoelens heeft over het rechtsgebied en het gezag van den Ordinarius, waaruit geringschatting en afkeer volgen, alsmede dat het niet zooals behoorlijk is oordeelt over de sociteit, die het opperbestuur wil hebben. Want zij schijnen er zich op toe te leggen, om niets goed te keuren dan wat zij gedaan hebben.*)

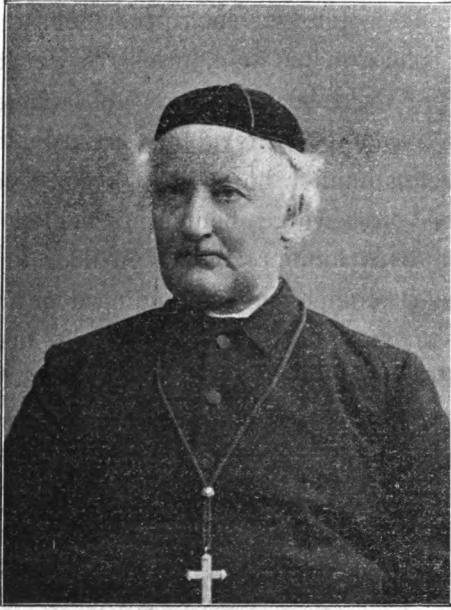
*) Bijdragen voor de geschiedenis van de R. K. Kerk in Ned. Rotterdam. 1888 bl. 4.

De toeleg der Jezueïten valt niet te ontkennen. Zij trachtten eerst zelf den toestand reddeloos te maken en kwamen daarna met de verklaring voor den dag: de Hervorming heeft alle orde in de Nederlandsche Katholieke kerk opgeheven, van een georganiseerd bestuur is geen sprake meer, Nederland is een missie geworden, waarover de paus de vrije beschikking heeft. Dat, de juistheid dier voorstelling aangenomen, het de eerste plicht was voor een Christenbisschop een kerk, die nog 300 geestelijken telde, te reorganiseeren, daaraan dacht men niet. Maar de voorstelling zelf was valsch. Het geregeld bestuur in de (Oud) Katholieke kerk dezer landen heeft nooit ontbroken. Benard was de toestand bij Schenks dood, maar niet reddeloos. Het domkapittel, welks rechten toen nog door niemand werden betwist, bezat nog leden en veerkracht genoeg om in den eersten nood te voorzien. Terstond een bisschop te kiezen was onmogelijk. De twee door de Spaansche regeering aangewezenen kwamen dan ook niet eens naar Holland. Het kapittel kweet zich daarom van zijn taak door het benoemen van een Vicaris-Generaal, den gewonen bestuurder van een bisdom, zoolang de bisschopskeuze niet heeft plaats gehad. Sasboud Vormeer, de benoemde, aanvaardde 1583 zijn moeilijke taak. Stad en land liep hij af om straten en wegen, maar vooral om zeden en neigingen der menschen, beter te leeren kennen. In den aanvang hooren wij hem klagen: „De overvloed van goede menschen is altijd klein geweest, maar nu is hij zeer klein. De toestand is ellendig; geloof is er bijna niet, de godsdienst bestaat alleen in naam”. Rusteloos was hij ter verbetering van dien toestand bezig en eenige jaren later reeds kon hij schrijven: Omdat mijn naam ter oorzaak van [mijn familie mij gunstig was (hij stamde uit een aanzienlijk Delftsch geslacht), bovenal omdat het God den Heer

dus behaagde, is schier ongeloofelijke vrucht voortgebracht. De orde werd in vele plaatsen hersteld, priesters werden onthouden van censuur of tot gehoorzaamheid gebracht en hun werd bevolen de sacramenten godvruchtig, waardig en kosteloos te bedienen. Velen hunner berouw hebbende over hun voorgaand leven en onwaardige bediening begonnen door een algemeene belijdenis hunner zonden en door vrijwillige beloften van gehoorzaamheid en onthouding door hun voorbeeld tot stichting te wezen. In korten tijd wies deze vrucht en weldra was Friesland, Gelderland en Zeeland tot navolging overgehaald, zoodat, naar het scheen, de oude kerk een nieuwe gedaante ontvangen zou in hen, die zich uit eigen beweging onder één hoofd schaarden!*)

Sasbouds verdiensten werden ook in Rome erkend. In 1592 werd hij door den paus tot Apostolisch Vicaris benoemd. Die onderscheiding heeft hartebloed gekost. De Roomsche partij heeft haar als wapen tegen de oude kerk misbruikt. Men beweerde, dat door het verleenen en aanvaarden van dien titel erkend werd, dat het zelfbestuur had opgehouden te bestaan en dat Rome in de nationaal kerkelijke rechten daarvan was getreden. Vreemde opvatting! Alsof men niet wist, dat Apostolisch Vicaris een bijkomende, niet een plaatsvervangende titel was! Wie den titel ontving, kreeg bij de bevoegdheid, die hij als rechtmatig bestuurder bezat, het recht om te voorzien in alle gevallen, die de Roomsche stoel tot zijn rechtsgebied had getrokken, zich had „voorbehouden.” Zonder Apostolisch Vicaris zou men voor zulke gevallen naar Rome hebben moeten gaan, met dien vicaris kon men bij dezen terecht. Uit het misbruik van dat „voorbehoud” zelf werden dus nieuwe misbruiken afgeleid. Zoo is Rome groot geworden.

*) Bijdragen bl. 7.

Mgr. C. J. Rinkel, Bisschop van Haarlem.

Wat Sasboud als Vicaris-Generaal en Apostolisch Vicaris voor zijn kerk ook vermocht te doen, het bisschoppelijk ambt zelf mocht hij volgens de kerkwetten niet uitoefenen. Priesterwijding noch vormsel kon hij toedienen. Een bisschop bleef daarom dringend noodig, maar de omstandigheden waren er nog niet op verbeterd. De Staten wilden van geen bezetting der zetels weten.[‡] De Jezuïeten werkten tegen. Aartshertog Albert, als gemaal van Philips erfgename en dochter Isabella, had het recht van voordracht. Onderhandelingen met hem konden verkeerd worden uitgelegd. Sasboud echter stapt over alle moeielijkheden heen. Hij gaat te Ostende met den hertog spreken. Om hem uit Holland te verwijderen wordt hem het bisdom Antwerpen aangeboden. Hij verklaart de bisschoppelijke waardigheid voor zich zelf niet te begeeren, maar moet hij haar aanvaarden, dan zal het alleen zijn voor de Hollanders. Aan zijn verlangen wordt voldaan. De bisschop van Rome hecht zijne goedkeuring aan de onderhandelingen en verklaart Sasboud tot aartsbisschop van *Utrecht* te willen laten wijden. *) Deze verklaring is voor het vervolg van ge-

*) Broedersen Tractatus Historicus III. Cap. IV § 3.

wicht, want toen de wijding na lang dralen te Rome plaats had (22 Aug. 1602) kreeg Sasboud den titel van Aartsbisschop van *Philippi*.

Ook deze titel is gebruikt om het voortbestaan der Hollandsche kerk in twijfel te trekken. Utrecht, zoo rede- neerde men, heeft na 1580 geen eigen bisschop meer gehad, hoe kan er dan nog van bisschoppelijk bestuur sprake zijn?! De paus alleen is sinds dien tijd Utrechts rechtmatig hoofd.

Valsche voorstelling alweer. De aangehaalde pauselijke verklaring reeds bewijst het tegendeel en wat er onmiddellijk aan de wijding voorafging, neemt allen redelijken twijfel weg. Sasboud schrijft daarover het volgende. *) „Toen er over mijn wijding gesproken werd, zeide mij de paus zelf en later zijn neef, de kardinaal Aldebrandini, dat zij mij op een andere titel wenschten te wijden om den ketters (de Hollandsche regeering) geen aanstoot te geven. Overigens zou mijn wijding de Nederlanders gelden en zij hebben mij bij consistoriale wet verboden eenige rechtsmacht in *Philippi* uit te oefenen er bijvoegende dat ik, als het den aartshertog behaagde, mijn titel kon veranderen en dien van Utrecht in plaats van *Philippi* aannemen”.

De maatregel had iets zonderlings, maar de omstandig- heden waren er naar. De kerkelijke toestanden eischten een bisschop. De regeering, de verbindingen met den Spaanschen hertog vrezend, duldde er geen. Hier moest de listigheid van de slang aan de eenvoudigheid der duif zich paren. De nieuwe bisschop werd voor Utrecht gewijd, maar zijn op- treden moest zijn incognito. Als het geschikte oogenblik gekomen was, zou de mom worden afgelegd. **) Men zou

*) Broedersen t. a. p. **) Broedersen en vele anderen hebben met tal van bescheiden uit de O. K. archieven bewezen dat Sasboud en zijn opvolgers den titel A. B. v. U. werkelijk gevoerd hebben.

meenen, dat de aanhangers des pausen de eersten zouden zijn om zich naar diens uitdrukkelijken wensch te voegen. Het tegendeel is waar: Pauselijke uitspraken gelden voor de eigen partij alleen, als zij haar bevallen. Als anderen daarentegen den zuiverder maatstaf van waarheid en recht aanleggen, zijn zij kettters en scheurmakers.

Sasboud aanvaardde zijn ambt onder geen blijde voor teekenen. Zijn tocht naar Ostende was de regeering bekend gemaakt. Al had hij geen staatszaken behandeld, de schijn was tegen hem. Hij werd veroordeeld wegens hoogverraad en gestraft met verbanning en verbeurdverklaring van zijn vermogen. Ook de Jezuïeten zaten niet stil. „Ik geloof niet” schrijft Sasboud November 1605 aan zijn agent te Rome „dat er iemand gevonden wordt, wiens geduld het mijne evenaart in het verdragen van den smaad en de beschimping waarmede zij mij zoeken gehaat te maken. Ik mag en kan echter hun verraad aan de zielen en de kerkwetten, hun schandelijke „de losbandigheid bevorderende leer, niet goedkeuren.” Anderen oordeelen niet zachter over de sociteit. Alle berichten stemmen overeen in het feit, dat de kerkelijke orde en tucht door de Jezuïeten werd opgeheven. *) Geen wonder, dat Sasboud reeds in 1605 de scheuring zag aankomen, die honderd jaar later werkelijk de Hollandsche kerk zou verdeelen. Hij bezweert den nuntius te Brussel, alles te doen, om dien ramp te voorkomen. Het antwoord was karakterestiek. Hij moest maar een middel zoeken om met de Jezuïeten klaar te komen „Kunt gij niet in vrede met hen leven, neem er dan den schijn maar van aan”.

Tot aan zijn dood is Sasboud tegen hun kwade praktijken moeten blijven strijden. Het in 1610 met hun provinciaal gesloten verdrag bleef zonder uitwerking. Hun kuiperijen

*) Broeders Tract. Hist. V Cap. 5.

namen nog toe. Alle middelen waren hun goed indien ze slechts leidden tot het eene doel : opheffing van Utrechts kerkbestuur. Nogmaals werd Sasboud een ander bischdom aangeboden. Toen hij weigerde zijn zetel te verlaten, deugde hij plotseling niet meer voor bisschop. In naam van zes duizend Katholieken, zoo het heette, werd een stuk naar Rome gestuurd, door slechts enkelen onderteevend, waarin zijn afzetting werd begeerd. Als opvolger wenschten de Jezuïeten Arboreus, den meest be-ruchten onder hen en die voor de regeering niet minder ge-vaarlijk was dan voor de kerk. Op die verlangens in te gaan vond Rome toen nog wat gewaagd. Arboreus werd terug geroepen en vervangen door pater Minden, die onderwerping en gehoorzaamheid aan den aartsbisschop beloofde.

Dat Sasboud onder zulke omstandigheden, leed is be-grijpelijk. In Jezus en de apostelen echter zag hij zijn voorbeeld en vond hij zijn kracht. Onvermoeid heeft hij meer dan dertig jaar zich alle opofferingen getroost voor het heil zijner kerk. Onder de grootste gevaren, vooral sedert zijn verbanning, bezocht hij de verschillende gemeenten om te vormen, te prediken, de heilige geheimen te vieren en christelijke tucht en leer en wandel te kweeken. Bij al zijn bezigheden vond hij nog tijd om zich ter ontspanning bezig te houden met het vervaardigen van kerkelijke kleederen. Meer dan dertig kazuifels door hem gemaakt zijn aan arme kerken ten geschenke gegeven. Zijn laatste dagen brachten hem nog nameloos lijden door den steen veroorzaakt. Door het heilige avondmaal gesterkt beidde hij blijmoedig het einde. Den 3den Mei 1614 stierf hij, „bid-dende voor allen, vol betrouwen kalm en rustig”.

Met recht sprak de lijkredenaar naar aanleiding van de woorden uit 2 Sam. III : 38 „Een prins, ja een groote, is heden in Israël gesneuveld.”

„Luther en de Paus.”

Het „Bulletin” van de commissie voor de geschiedenis der Waalsche Kerken, dl. VIII, afl. 2, bevatte onder het opschrift: „Une amusette huguenote ou catholique”*) een gedicht (als het dien naam mag dragen!), dat kort te voren bekend was gemaakt in „eene geschiedenis van het protestantisme te Havre”**). Het is een stel van halve regels, die, naar mate men ze *onder* elkaar of *achter* elkaar leest, eene protestantsche of eene roomsche ontboezeming bevatten. De redactie schrijft onder genoemd opschrift nog dit: „(Sub judice lis est)”, daarmede betuigende, dat zij het twijfelachtig vindt van *welken* oorsprong deze aardigheid is. Het komt ons voor, dat geen enkele Roomsche het in zijn hoofd zal krijgen zoo iets te schrijven, *derhalve* dat het gedicht van *protestantschen* oorsprong is.

Een opschrift staat er niet boven. Wij betwijfelen of het van *franschen* oorsprong is, want dan zou de naam van Calvijn er eer in staan dan die van Luther.

’t Gedicht luidt aldus :

J’abjure de bon coeur	Le pape et son empire
Luther, ce grand docteur,	Est l’object qui m’ attire,
Oui, j’abandonne en forme	Et la messe et sa loi,
Luther et sa réforme	Ont tout pouvoir sur moi.

*) Eene hugenootsche of katholieke (lees natuurlijk: *roomsche*) aardigheid.

**) Wonderlijk genoeg, dat hier geen nadere aanduiding staat! En dat in een geschiedkundig tijdschrift! Er staat bij, dat het gedicht werd overgenomen uit „eene hollandsche courant”, ook al weer zonder nadere aanduiding!

„Sub judice lis est” beteekent, vrij vertaald: de rechter heeft het nog niet uitgemaakt.

Je combattrai toujours	Les feux du purgatoire,
Luther et ses discours,	Me préparent la gloire,
Il faut que j'extermine	Et le pape et sa cour,
Luther et sa doctrine	Est mon plus grand amour,
Dieu destine à l'enfer	Rome et ceux qui la suivent,
Les enfants de Luther,	Au ciel toujours arrivent.

De „Kerkelijke Courant” van 22 Maart l.l. bevatte de mededeeling, dat een der lezers een oude vertaling van dit vers bezit. Daar luidt het opschrift: „Confessie van den Koning van Polen, zamenspraak tusschen Lutherus en den Roomschen Paus”, d.w.z. tusschen een Lutheraan en een en een Roomsche.

Lutherus spreekt :

De Paus spreekt :

1 Ik zweer nu ganschlijk af	1 Het Roomsch geloof en leven
2 Lutherus tot in 't graf.	2 Blijft in mijn hart geschreven.

Meer wordt niet medegedeeld.

Het komt ons voor, dat dit opschrift licht geeft. Zooals men weet, is Frederik Augustus I, keurvorst van Saksen, in 1697 roomsch geworden ten einde de koningskroon van Polen te verwerven. Hij had den bijnaam „de Sterke”, doch *niet* wegens *moreele* kracht. Dat hij *die* niet bezat, blijkt niet alleen uit zijne geloofsverandering om *zulk* eene reden, maar óók uit het feit, dat zijn hof losbandig was. Dien naam dankte hij aan zijne enorme *lichaamskracht*, die hij o. m. te Utrecht vertoonde door een ijzeren ornament van het toenmalige hek in de Maliebaan krom te buigen. *)

Welnu, het komt ons voor, dat dit vers bij gelegenheid van die geloofsverwisseling gemaakt is, hoewel er geen toespelingen op deze zaak in te vinden zijn.

*) Het is ons ontschoten waar wij dit lezen.. Wij meenen in het Dagverhaal van 1795, dat in „de Navorscher” wordt uitgegeven. Men liet het kromgebogen ornament tot gedachtenis zoo zitten. In 1795 was was het er nog, met het hek.

Van uit Duitschland zal het dan zijn weg naar andere landen gevonden hebben. In ons land heeft een vertaler het specifiek luthersche er uitgenomen, zooals blijkt uit eene mededeeling in hetzelfde nummer van de K. C., waarin eene vertaling voorkomt, die aldus begint :

Ik zweer volkomen af
Den Bijbel tot in 't graf
En ik belach, bespot
Het Protestantsch gebod. Enz.

Hieronder volgt eene vrije vertaling, die reeds in 't begin dezer eeuw bestond (blijkens het naast ons liggend handschrift). Zooals men ziet, is het vers uitgebreid en aan 't slot in 't bijzonder op *ons* land toepasselijk gemaakt. Evenwel het is óók mogelijk, dat de fransche vertaling eene verkorting is van het oorspronkelijke.

Luther en de Paus.

Ik zweer u ganschlijk af	Het opperhoofd van Rome
Luterus tot in 't graf	Bemin ik zonder schroomen
Ik haat als scherp venijn	De Jesuïten al
Luteer en al de zijn	Zijn mij een lief getal
Ook schuw ik als de pest	Al die in 't pausdom leven
Luteer en al de rest	Zijn mij in 't hart geschreven
Ik banne uit mijn zin	De Roomsche leere oud
Luterus zijn begin	Is op Gods woord gebouwd
Ik belagch en bespot	De Paus met zijn aflaten
Luterus zijn gebod	Bemin ik boven mate
Het strijdt tegen Gods woord	Al wat de Paus gebiedt
Dat Luterus bragt voort	Dat overtreed ik niet
't Is kinderachtigheid	Te bidden voor de dooden
Al wat Luterus zaid'	Is ons van God geboden
't Is door een mensch verdicht	Het vagevuur en de mis

Dat Luther bragt aan 't licht	Dat houd' ik voor gewis
Het is geheel verkeerd	Al wat de priesters zeggen
Al wat Luterus leert	Is niet te wederleggen
Ik haat tot in den dood	De gansche Roomsche kerk
De Reformatie groot	Die is een god'lijk werk
Ik vliede meer en meer	Die Roomsche kerken stijven
De Protestantsche leer	Zal ik volstandig blijven
Gods gunste hij verliest	Die op den Paus vertrouwt
Die Luthers leer verkiest	Heeft op geen zand gebouwd
Hij is van 't rechte spoor	Die Rome houd in waarde
Die Luther geeft gehoor	Geniet Gods gunst op aarde
Hij is van zin beroofd	Die op den Paus zich vest
Die Luthers leer gelooft	Verkiest het allerbest
Weg, weg uit Neerlands dal	De Priesters en Jesuiten
De Protestanten al	Die zullen 't land genieten
Vertrekt dan haastig voort	Gij Roomschezinden al
Die 's Pausen rijk verstoort	Bezit het Neerlands dal
Die Protestant hier sterft	Hij zal den Hemel erven
In eeuwigheid verderft	Die Roomsche hier komt testerven
Gods heil is hem ontzeid	Die Rome blijft constant
Die van den Paus afscheidt	Komt in 't beloofde land.

Iets over de vereering van den H. Antonius van Padua.

Antonius van Padua is, volgens de ontdekkingen der laatste jaren, specialiteit in het aanwijzen van verloren voorwerpen. Zijn dienst is vooral in Frankrijk zeer toegenomen. Een afzonderlijk tijdschrift is aan dezen afgod gewijd. Hij dreigt Maria in de schaduw te stellen. Dat de kerken daarmede vette zaakjes maken en dat de geestelijkheid in haar vuistje lacht over de domme menigte, kan men begrijpen.

Men moet tegenwoordig dan ook niet schrikken als men staaltjes van *zuiver* heiden dom leest, zooals het volgende :

De „Kirchliche Korrespondenz für die deutsche Tagespresse” van 14 Mei l.l. (z.g. „Zeitungsausgabe”) zegt dat de „Echo des grottes de St. Antoine de Padoue” den volgenden brief van een monnik openbaar gemaakt :

Ik had bij mijn afreis een deel van mijn brevier verloren en kon het, toen ik in het klooster teruggekeerd was, niet wedervinden, niettegenstaande mijn ijverig zoeken. Ik riep daarop den H. Antonius aan en liet hem ook door andere vrome zielen smeecken ; hij bleef echter voor al dit aanroepen doof. In mijne vertwijfeling kwam ik op de gedachte den goeden heilige op mijne wijze te bestraffen. Een klein beeld van den heilige op mijn schrijftafel werd naar den wand omgedraaid en de reden dezer boeteoefening op den heilige werd verteld aan ieder, die het wilde hooren. Zoo kon ik ten minste de hoop koesteren, dat de vrees, van zijn welbekenden roep als terugvinder van verloren voorwerpen in te boeten op den wonderdadigen heilige eene diepe uitwerking zou hebben. Maar ook daarin bedroog ik mij : nieuwe weken gingen voorbij zonder dat ik antwoord kreeg.

Tegen 27 Dec. stelde ik den heilige een ultimatum en bedreigde hem, dat ik, indien hij mij niet uiterlijk 1 Jan. 's avonds bericht verschaftte over mijn Brevier, in uw blad een formeele ontkenning zou plaatsen aangaande het onwrikbaar vertrouwen, dat ik tot nog toe met alle geloovigen had gesteld op de macht van den H. Antonius!... Wie was nu de gefopte? Uw onderdanige dienaar, en wel op een gansch verbazende wijze. Op den avond voor 1 Januari, dus vlak voor het einde van het ultimatum, kreeg ik van een mijner collega's, die sinds de bestraffing, welke ik den heilige had opgelegd, dikwijls bij mij was geweest, een kort bezoek om over familie zaken te spreken. Ik raadde hem dringend aan zich om bovengenoemde redenen niet tot den H. Antonius te wenden. Nauwelijks had ik mijn aanklacht geëindigd, of de collega riep uit: „Wat? Zoekt gij een brevier? Een ligt er in de kast in de bovenzaal, waarin nooit iemand komt.” Ik liet mij de plaats beschrijven en kon de gedachte niet van mij zetten, dat ik wegens mijn wantrouwen zóó bestraft moest worden, zooals de heiligen plegen te straffen, n.l. door het wedervinden van het lang gezochte brevier. Mijn collega ging zelf naar boven om het te halen, het was werkelijk hetzelfde, dat ik zoo lang gemist had... Het ultimatum had uitwerking gehad; de H. Antonius telde eene overwinning meer en ik herstelde hem terstond op zijn eereplaats”.

Ontzettend!

Geen wonder, dat men in Sicilië het beeld van Petrus een zouten sardine in den mond legt in de hoop, dat Petrus daardoor dorst zal drijven en regen zal zenden, en dat men er de heiligenbeelden in tijd van droogte met vuile kleederen omhangt en een koord aan den nek doet, om hen te straffen.

Wat is de R. Kerk toch onpeilbaar diep gezonken, al zien we dat niet zoo in Nederland!

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

The Concerted Catholic. 1901 Alf. 1 Miss Elder, bekend door het op het congres te Chicago door haar voorgelezen stuk van haren (toen zieken) oom, den bisschop van Cincinnati, waarin deze erkende, dat de R. Kerk in Amerika in een eeuw 20 millioen zielen had verloren, zegt, dat New Orleans, hare woonplaats, de meest roomsche, maar tevens de ruwste stad is in Amerika. De red. wijst er op, dat dit de overal voorkomende vrucht van de R. Kerk is. O'. Connor ontving tot nog toe 70 priesters. Dr. A. Fasanotti, priester, heeft Rome verlaten en heeft herhaaldelijk in Christ's Mission gesproken. Hij is geboren in Italië. Kardinaal Simeoni te Rome, prefect van de propaganda, is zijn oom. Op jeugdigen leeftijd ontving hij van de propaganda den titel van Theol. Doctor. In 1883 werd hij tot priester gewijd en naar San Francisco gezonden. Daar bleef hij 7 jaar, waarna hij te Rome eene parochie kreeg en redacteur werd van de „Acta Sanctae Sedis”, waarin de pauselijke besluiten gedrukt worden. Vervolgens werd hij huiskapelaan van den hertog van Norfolk, het hoofd van den r. adel in Engeland. Twee jaar geleden werd hij pastoor in de diocese van Trenton (N. Jersey.) In New-York komende, ging hij menigmaal in C. M. luisteren, hetwelk zijne bekeering ten gevolge had. Uit twee bladen van 1889 en 1890, te San Francisco verschijnend, blijkt, dat F. hoog in eere was. Stukje van F.: „De bekeering van Roomschen het werk van de nieuwe eeuw”, e. a. stukken van denzelfden. Het werk te Porto Rico gaat goed vooruit. In dit stukje wordt o.a. medegedeeld, dat een echtpaar bij hun huwelijk hun gansche bezitting, 126 dollars, aan den priester had moeten afstaan. De r. bisschop van Newark, Wigger, die 5 Jan. l.l.

stierf, vaardigde op 28 Dec. l.l. een bevel uit aan de Roomschen in het district Hudson om hunne dooden voortaan te begraven te Jersey — waar elke begrafenis hem een dollar opleverde!

Afl. 2. Uit Manilla wordt op 28 en 29 Januari bericht, dat 10.000 leden van de federale partij besloten hebben zich van Rome af te scheiden. Sommigen wilden zelf bestuur, maar de meerderheid wilde tot het uiterste gaan, en prot. worden, waartoe de leiders met den presbyt. zendeling J. B. Rodgers zijn samengekomen. Een rijke en bekende Ier in New-York J. Murphy heeft de sacramenten der stervenden afgewezen en is op prot. wijze begraven. De red. zegt, dat in de groote steden wekelijks honderden van dergelijke gevallen voorkomen. Overgenomen stukken van Miss Elder over de minderheid van het Romanisme tegenover het Protestantisme, waarin o. a. de bekentenis van een r. gevangeniskapelaan in Engeland, dat 80% van de gevangen vrouwen roomsch zijn, (en dat bij zulk een overgrootte prot. bevolking!) Verschillende mededeelingen, waarbij, dat de in afl. 1 genoemde bisschop Wigger r. begrafenis weigerde aan eenē zelfmoordenaress, die in een vlaag van waanzin had gehandeld, en arm was, doch voor een rijken zelfmoordenaar werd de kerkelijke begrafenis toegestaan. Beide namen worden genoemd. De priester Ch. P. Reigel is dood gevonden in den gang van een berucht huis, Achste Straat, Noord, Philadelphia. Dit is de derde priester, die in 1900 aldaar vermoord is; een werd dood gevonden op zijn trap, terwijl zijne kamer de sporen van een drinkgelag vertoonde. Graaf de Susini, eens pauselijk gunsteling, is te N.-York gestorven zonder de s. der stervenden en werd niet kerkelijk begraven; eveneens de groote componist Verdi, terwijl diens familie weigerde den p. zegen te vragen, hoe zeer kardinaal Ferrari er ook op aandrong. De prot. bisschop

Potter van New York heeft eene beweging op touw gezet tegen het toenemen van de misdaad. Zelfs Joden en godsdienstloozen hielpen mede, doch de priesterschap onthield zich, zelfs de Paulistenorde, die op de R. Kerk in Amerika een eenigszins vrijzinnig stempel wil drukken. Brief van den ex-Redemptorist A. Lambert, die op Porto Rico werkt. Hij onderschrijft het getuigenis van den Jezuiët Sherman: Porto Rico is een land zonder godsdienst. Met hem werkt er ook de Spanjaard Manuel Ferrando (de Ortollak), ex-guardiaan der Capucijnen. Wederom voortzetting van: „Life in roman catholic monasteries”, door den ex-Passionist A. Baumann; hoofdstuk XXXIII: „Het afstand doen van onzen wil”, met plaat, voorstellende een Passionist, die den vloer likt. Herinneringen van een christen-krijgsman, den generaal T. M. Harris. (wordt vervolgd.)

Afl. 3 De r. majoor Brownson constateert eveneens de groote verliezen van Rome in Amerika. Wederom eene klacht van Miss Elder over het r. gepeupel in New Orleans en over de onmacht der R. Kerk. Zij meldt, dat bijna alle Negers protestantsch zijn (wat ongetwijfeld een der oorzaken is van het fanatisme tegen hen!) Wederom, evenals in elke afl., getuigenissen van bekeerde Roomschen. Een r. inzender in „The Sun” klaagt: „Onlangs is veel gezegd en geschreven over den invloed der katholieke bladen. De lezers van de Sun moeten zich herinneren, dat 25 percent van de zoogenaamde bladen worden uitgegeven door, of in bezit zijn van, grappenmakers en kwakzalvers. Vandaar, dat ontwikkelde Katholieken zelden een katholiek blad lezen.” „The Rosary”, het tijdschrift der Dominicanen, klaagde over hetzelfde feit. „The Inquisition”, door mevr. Fisher. (wordt vervolgd).

Afl. 4 Zoodra bekend werd, dat Dr. Fasanotti de R. Kerk wilde verlaten, bood de hertog van Norfolk hem eene diocese

aan. Hij geeft nu lessen en schrijft een boek over het hofleven van het Vaticaan. In de weinige maanden, die hij in C. M. doorbracht, heeft hij meer van den Bijbel geleerd dan in alle voorafgaande jaren. Het, wegens afgoderij met Maria, beruchte werk van Liguori wordt nog voortdurend herdrukt. O'Connor krijgt veel brieven van priesters, aan wie zijn tijdschrift wordt gezonden. Sommigen schelden, maar nog geen een heeft geschreven, dat hij gelukkig was. Twee priesters in C. M.. Een daarvan, verbonden aan een der grootste kerken van N.-Y., is nog slechts twee jaar priester. Hij sprak in C. M. „A. Christian Statesman”: Benjamin Harrison, president, (met portret). In het nummer van Mei 1896 werd bericht, dat Lady O'Hagan, weduwe van den lord-kanselier van Ierland, met al hare kinderen prot. was geworden. De oudste zoon ging naar Z.-Afrika en werd daar getroffen. Toen hij in het hospitaal lag, wilde de r. kapelaan hem bezoeken, doch de toegang werd hem geweigerd omdat de zieke prot. was. Daarop verzocht de kapelaan hem ten minste te mogen *zien*, wat in tegenwoordigheid van getuigen werd toegestaan. De jonge lord stierf, waarop de regimentskapelaan verkondigde, dat hij tot de R. Kerk terug was gekeerd. In „The Times” van 25 Feb. l.l. sprak zijne moeder dit tegen. (Rome moet zich toch wel zwak gevoelen, dat het telkens tot zulke middelen zijn toevlucht neemt!) De ex-priester T. V. Jakimowicz, pred. bij de Poolsche Baptisten, bericht van uit Chicago, dat een man, die zijn prediking volgde, door een r. geneesheer voor krankzinnig werd verklaard en in een gesticht werd opgesloten. Zijne vrouw werd door de biecht gedwongen tegen hen te getuigen. Hij werd eerst in een huis van bewaring gebracht, waar hij verhoord werd, doch geen tolk kreeg, hoewel hij slechts Poolsch kent. De jury verklaarde hem krankzinnig. De zaak is in

handen van den rechter. In Keenan's, door 4 bisschoppen goedgekeurden, katechismus tot bekeering van Protestanten (Edinburgh 1851) staat op bl. 102: „moeten de Katholieken niet gelooven, dat de Paus in zichzelf (als Paus) onfeilbaar is?“ Het antwoord luidt: „Dit is een protestantsch verzinsel; het is geen katholiek geloofsartikel; geen beslissing van hem is verplichtend onder straffe van ketterij, tenzij deze is ontvangen en bekrachtigd door het onderwijzend lichaam, dat is door de bisschoppen der kerk“. Sinds 1870 is dit weggelaten!*) Processie van Maria te Manilla op 14 Oct. l.l., waaraan alle geestelijken en monniken deelnamen. De zes beelden van de processie hadden eene waarde van 200.000 dollars aan edelgesteenten! De eenige r. Amerikaan, die er aan deelnam, was de legaat des pausen. Voortgezet stuk van Baumann; hoofdstuk XXXV: „Heilige onwetendheid“, met afbeelding van een voor straf biddenden Passionist.

Le Prêtre Converti. No. 3. Bevat o.a.: „Souvenirs de Paul Minault“, den jeugdigen predikant, die op Madagascar vermoord werd door leerlingen van de Jezuïeten. Naar aanleiding van eene lezing over den martelaar Brousson schreef hij aan een vriend: „Wij kunnen de roemrijke herinnering aan onze martelaars niet verlevendigen, zonder de woede gaande te maken van de Roomschen, die niets geleerd en niets (vergeten hebben. „Nos anti-cléricaux“, die schelden op de clericalen, maar hunne kinderen aan hen toevertrouwen. De Jezuïet Fontaine heeft een boek geschreven: „De prote-

*) Keenan durft het verhaal van Hand. 15 aldus weergeven: „En toen Petrus geëindigd had met spreken, hield de gansche menigte stil, en zelfs Jacobus, die bisschop was van Jeruzalem, waar de apostelen vergaderd waren, stond alleen op om te herhalen wat St. Petrus beslist had en om er in te berusten Hand. XV“. De vereering van heiligen en engelen verdedigt hij met Openb. 22: 8, maar vs. 9 laat die bedrieger weg!

stantsche doorwatering en de fransche clerus", waarin hij dus den prot. invloed op de priesters toestemt.

No. 4 is bijna geheel gewijd aan de 6e algemeene vergadering van het Oeuvre, die te Parijs gehouden is in de kapel der Methodisten, 4 rue Roquépine, op 11 Maart l.l. te 4 ure. Niettegenstaande het ongunstige weder was de verg. druk bezocht. Er hebben o.a. gesproken de ex-priesters Morin en Barascud (stud. te Neuchâtel), J. Moullet (ex-novitius bij het Oratoire, nu stud. te Parijs). J. Ver (pred. te Laparade) en Corneloup. Te Cardiff (Engeland) is 11—14 Maart de nationale vergaring der dissenters gehouden. Het Oeuvre was uitgenoodigd zich te laten vertegenwoordigen. De ex-priesters Corneloup, Ver, Vigier, Morin en Barascud hebben voor 3000 personen gesproken. Berichten uit Oostenrijk. Van 13.000 personen is het bekend, dat zij prot. werden en van 7000, dat zij tot de O.R. Kerk overgingen. Maar de getallen zijn veel grooter. Alleen Warnsdorf met vier annexen telt 8000 + 4000 Oud-Roomschen. De beweging wordt door 60 couranten gesteund. De afgevaardigde George von Schoenerer ging over toen hij 10.000 berichten van overgang had ontvangen. Met 20 aanhangers werd hij herkozen. Hij is door 12 steden benoemd tot eereburger en door 150 vereenigingen tot eerelid. In Silezië heeft de beweging plaats in 350 gemeenten. Men bouwt op 't oogenblik 40 kerken. Jaarvergadering van het werk onder de doofstommen door den ex-pr. Vigier, die voor hen ook de toespraken en gebeden der spekers begrijpelijk maakte.

Le Chrétien Français. 24 Nov. Wederom (zie Chr. Fr. van 3 Nov.) een geval van kinderroof: een priester verliet zijn ambt en ging met eene weduwe samenleven; alle kinderen stierven, op één na; toen dit vijf jaar oud was, keerde de priester, door armoede gedreven, „berouwvol" terug, ging naar de Trappisten en bezorgde het kind in een

school. De priester is nu gestorven, het kind is 13 jaar en de moeder weet niet waar het is. Op de tentoonstelling heeft eene jurie, bestaande uit notabelen uit alle landen, aan het openbaar onderwijs 2432 prijzen uitgedeeld, en aan de broederscholen 57! Geen enkel vorstelijk persoon heeft van het jubeljaar gebruik gemaakt! In Italië kon van de gehuwde paren 45% niet schrijven, n.l. man én vrouw. De R. Kerk in Bohemen bezit 102.525 hectaren grond, 63 kasteelen, 237 boerderijen, 147 houtvesterijen, 15 bierbrouwerijen, 13 distilleerderijen, 46 fabrieken, en men zegt, dat de Premonstranzers van Tepl in Engeland 80 millioen florijnen hebben belegd. Een der r. bladen bevatte kort geleden het alom overgenomen bericht, dat een predikant met zijne vijf hulp-predikers roomsch was geworden; zelfs de naam van het land werd niet genoemd, en nu blijkt, dat men zich heeft „vergist”: de pastoor van Warnsdorf in Bohemen is met 6 helpers en 12000 gemeenteleden oud-roomsch geworden.

1 Dec. „La foi implicite” (het aannemen van al, wat Rome leert, als geheel en zonder onderzoek). Bonhomme is 1 Nov. te Pons tot predikant ingezegend, maar heeft nog geen gemeente. „L'Orient Chrétien” bevat het portret van het hoofd der dansende dervichen te Urfa (Syrië), die zich beroemt 100 armenische kinderen doorstoken te hebben, welke zich bevonden in een kring, die door zijne dervichen gevormd was. Dit doet denken aan den goudsmid Cruce te Parijs, die zich beroemde in den B. nacht 400 Hugenoten vermoord te hebben. De Hernhutters zijn 30.000 zielen sterk en besteden jaarlijks 9 ton voor de zending. Ze hebben 424 zendelingen, 131 stations met 45 bijstations en 96000 bekeerlingen. Ze werken in hoofdzaak op Groenland en Labrador, onder de Indianen, de Negers der Antillen, de Hottentotten en de bergbewoners van Tibet. Weer belangrijke berichten uit

Oostenrijk, waarvan zeker het belangrijkste, dat de aartshertog Frederik de beweging steunt. Aan de prot. gemeente te Trzynietz (Silezië) heeft hij 20.000 florijnen gegeven en een huis met 10 kamers voor pastorie, zoodat de gemeente zelfstandig kan optreden. Alleen in Goritz zijn van af 1 Jan. 1899 tot Aug. 1900 niet minder dan 600 personen overgegaan, in Salzburg 117 in ééne maand, te Toeplitz op één dag (29 Juli) 70.

8 Dec. De aartsb. van Parijs heeft op een hoogen en gebiedenden toon aan de „Revue du Clergé français” verboden de artikelen van den geleerden abbé Loisy over Israëls godsdienst verder op te nemen. De redacteur onderwerpt zich „loffelijk”. De abbé J. heeft de R. Kerk verlaten en heeft een burgerlijke betrekking. In 1894 is hij te Meaux gewijd. Hij heeft onderwijs gegeven in verscheiden scholen en seminaries en was het laatst aalmoezenier in een hospitaal in Tunis. Dáár leerde hij bij een officier „Le Chr. Fr.” kennen. Merkwaaardige bekeering van een Jezuiet. Overtuigd geworden van Dreijfus' onschuld, wekte hij de verontwaardiging zijner confraters; hij werd door den superieur gezonden naar een biechtvader, een behendig provinciaal. Hij vraagde dezen of het geoorloofd was te zeggen wat hij niet geloofde. Antwoord: „Mijn zoon, het is steeds moeilijk te weten wat men moet zeggen en niet zeggen. Zoo komt men mij sinds maanden in den biechtstoel vragen of het geoorloofd is den heer Loubet te doden. Ik weet niet wat ik moet antwoorden. Ik zeg geen ja, en ik zeg geen neen. De vraag is ingewikkeld. Het is een gewetensvraag, die overwogen moet worden.” Nu zag de Jezuiet voor welk een afgrond hij stond; hij verliet de R. Kerk en is nu onderwijzer in een stadje. De ex-pr. Sansot heeft zijne theol. studien te Parijs voltooid, maar wil zonder ambt tot de Vrije Kerk behooren. Brief

van den pred. en ex-pr. Figueiredo te Lissabon. In 't afge-loopen jaar zijn honderden overgekomen en de prot. kerken zijn stampvol. De geestelijken zijn woedend, verlangen naar de Inquisitie en lasteren op de predikstoelen. Eenige priesters hebben hem geschreven, dat zij de R. Kerk willen verlaten. Te Oporto verliet Manuel Gonçaves de Sousa, Kanunnik van Loanda, de R. K. Hij is nu onderwijzer, maar wil gaan prediken. „M. Brunetière, docteur de la foi” door J. Dalnoy (pseud. van den ex-pr. Ernest Frapereau): Brunetière's toespraak op 't congres te Rijssel op 18 Nov. l.l., waarin deze bekeerling herhaaldelijk verzekerd heeft: „wat ik geloof, gaat dat te Rome vragen“. De voormalige r. priester Isca wil in Oostenrijk een Vrije Oud-Kath. Tsechische Kerk stichten nadat de O.R. synode aldaar hem (hoewel door bisschop Herzog gewijd) heeft afgewezen, opdat het duitsche element niet verdrongen zou worden. In 1900 hebben tot Pinksteren 680 personen te Praag bij hem gecommuniceerd (met brood en wijn, naar den ouden eisch der Hussiten), te Brun zijn op 5 Aug. l.l. 125 Tsechen toegetreden tot zijne kerk, in Weenen werd zijn kerkdienst door de politie gestoord. Ook elders heeft hij aanhangers. De marteldood van Huss in Bohemen herdacht met illuminaties en fakkelop-tochten.

15 Dec. Eenige maanden geleden heeft de abbé Ardin, oomzegger van den b. van Sens, de R. kerk verlaten. Op 30 j. leeftijd had men hem groot-vicaris gemaakt, nu is hij 40 jaar. Een boekhandelaar schrijft, dat hij aan priesters vele exx. van „Le Chr. Fr.“ verkoopt en ook prot. boeken. De meesten achten eene hervorming in de R. K. hoog noodig. Te Casto Regio gaan vele gehuwde roomsche vrouwen biechten bij den griekschen priester omdat hij gehuwd is. „La crise dogmatique. V. La doctrine du salut“ door Wilfred

Monod (wordt vervolgd.) Het milliard aan onroerende goederen van de 1517 congregaties moet slechts een klein gedeelte aangeven, want het meeste staat geboekt ten name van stroomannen.

22 Dec. Jaarvergadering van de „Société française d'Évangélisation par les anciens prêtres.” Toespraken o.a. van de ex-p. Bourrier, Bouvier, Goerung, Arnaud, en Frapereau. „La Semaine religieuse” heeft medegedeeld. dat lord Halifax en de engelsche schrijver O. Wilde, die kort geleden te Parijs stierf, roomsch zijn geworden. Dit is een verzinzel.

29 Dec. Te Kremlin—Bicêtre heeft de eerste bekeuring plaats gehad over het dragen van het geestelijk gewaad. De beweging in Oostenrijk. Te Praag is een pastoor overgegaan; hij gaat te Halle studeeren om pred. te worden. Te Weipert heeft na 275 jaar weer de eerste prot. prediking plaats gehad, en wel voor 500 hoorders; 400 sloten zich aan. Te Schonou is de oud-priester Kofinek prot. geworden. Te Grulich werd voor 500 personen gepredikt, waarna zich 17 terstond aansloten. Te Dux zijn drie Prot. gestorven, waarbij de pas bekeerde ingenieur Dyk. Te Trautenau is de kerk ingewijd, waaraan zelfs roomsche fabrikanten, de stadsadministratie en de spaarkas medewerkten. Te Skotschau zijn in 1900 gesloten 761 prot. huwelijken en 145 gemengde; aangenomen zijn 1867 kinderen van prot. ouders en 105 uit gemengde huwelijken; 149 personen werden prot., en 71 roomsch. In de streek van Skotschau, het „Senioriaat van Silezië”, zijn 90.323 Protestanten. Tegenover de uitzetting van drie predikanten wordt er op gewezen, dat Pruisen de Redemptoristen stil laat werken in Silezië. In het koninkrijk Saxon zijn in 1899 in 't geheel 508 personen prot. geworden en 41 roomsch, 31 Joden werden prot. en 1 prot. werd Jood. In Wurtenberg zijn op 100 inwoners 70 prot. en 30 r.,

daarentegen op 100 veroordeelden 60 prot. en 40 r.; het kleinst aantal veroordeelingen was in de prot. provincie Sleeswijk—Holstein, het grootste aantal in Posen. „L'Affaire du Bon Pasteur.“

5 Jan. 1901. Pater Ollivier heeft op 21 Dec. l.l. in eene kapel te Malakoff gezegd: „ik geef evenveel om de wetten van mijn land als om een oude schoen.“ De Jezuitet H. A. Krose heeft in de „Stimmen aus Maria Laach“ (1900, no. 657) medegedeeld, dat de Roomschen in Duitschland sterk achteruitgaan. Er zouden nu, bij evenredige toeneming, 300.000 R. meer moeten zijn dan 't geval is.

12 Jan. Uittreden van een vicaris te Parijs, geacht prediker, die voorloopig zijn naam niet kan noemen. Pastoor Paul Gohre te Frankfort heeft de R. Kerk verlaten en is socialist geworden. De schrijver Ola Hansen en zijn vrouw de schrijfster Laura Marholm, zijn weer prot. geworden. De prot. geworden abbé Stephan, die den monseigneurstitel heeft, komt uit Amerika terug. Hij is doctor in de Theologie en in de Philosophie, en heeft de colleges van de Sorbonne, van het Collège de France en van de Ecole du Louvre gevolgd. Hij kent bijna allen talen van Europa en de oostersche levende en doode talen, voor zooverre die met zijne studie te maken hebben. In Amerika heeft hij de zedelijke meerderheid van het Protestantisme boven de R. Kerk gezien. De maires van Issoudun en van Auxerre (en, volgens het vorige nummer, ook die van Monceau-les-Mines) hebben het voorbeeld van den heer Thomas, burgemr. van Kremlin, gevolgd in zake het geestelijk gewaad. Een meisje, te Luik, opgesloten in een klooster, is in een onderaardsch hol in den tuin teruggevonden. De Superieure had tot de moeder, die van deurwaarder en griffier vergezeld was, gezegd: „ik geef u mijn eerewoord, dat het kind hier niet meer is“.

De Hervorming in Spanje in de negentiende eeuw.

DOOR

DR. M. F. VAN LENNEP.

V.

Revolutie en Restauratie. Terugkeer der ballingen.

D. Antonio Carrasco.

De September-revolutie van '68 verdreef koningin Isabella en bracht vrijheid van godsdienst aan Spanje. In Juni '69 werd de „Unidad Catolica” (d.i. geen andere godsdienst dan de roomsche kan in Spanje geduld worden) door de Cortes afgeschaft, na langen en hevigen tegenstand van de zijde der geestelijkheid. Er woei echter een adem van vrijheid en liberalisme door het land, die niet kon worden gesmoord. Het was in datzelfde jaar, dat de „Quemadero de la cruz”, de plek waar voorheen de autos de fé buiten Madrid gehouden werden, toevallig werd ontdekt. Men vond verschillende lagen asch, menschenbeenderen, houtskool, verroeste ketenen, ja nog de half verbrande haarlok eener vrouw! Een der leden van de Kamer, de liberale afgevaardigde Echegaray, hield naar aanleiding daarvan een beroemde rede over het fanatisme en de wreedheid van inquisitie en papisme.

Met de vrijheid keerden ook de ballingen terug. Alhama vestigde zich weder in zijn eigen stad, Granada, waar hij tot aan zijn dood, vele jaren later, getrouw het Evangelie bleef verkondigen; Trigo, die den tijd zijner ballingschap in de Fransche kolonie Oran (Noordkust van Afrika) had doorgebracht, ten einde aan de aldaar woonachtige Spanjaarden

het Evangelie te verkondigen, ging naar Cartagena en weinige jaren daarna naar Madrid, waar hij tot zijn dood bleef. Antonio Carrasco, die te Genève zijne theologische studies

ANTONIO CARRASCO.

had voltooid en aldaar tot predikant geordend was, vernam, op reis naar ons vaderland in het najaar van '68 (hij was ook reeds in '67, als afgevaardigde voor de Evangelische Alliantie in Nederland geweest) den veranderden toestand van Spanje. Hij reisde terstond derwaarts en vestigde zich, evenals Francisco Ruet (dezelfde, die voor Matamoros ten zegen was geweest) in Madrid. Carrasco was voorzeker de meest ontwikkelde

en meest begaafde van allen, die in die dagen het Evangelie in Spanje verkondigden. Hij was in '43 te Malaga geboren en als jongeling van 18 jaar door den evangelist Gonzalez tot den Heer gebracht en tot de gemeente die Matamoros aldaar vergaderd had. Twee jaren moest ook hij (evenals Gonzalez) in den kerker zuchten eer hij, tegelijk met Matamoros, verbannen werd. In Madrid predikte hij in de kerk van de „Madera baja” en wist in korten tijd eene aanzienlijke gemeente te verzamelen. Overal, waar hij predikte, verdrongen zich de scharen en, daar zijne welsprekendheid uit het hart voort-

kwam en de uitdrukking was van een leven met God, volgden vele bekeeringen op zijne evangelieverkondiging.

Helaas, dat dat veelbelovende leven zóó snel en zóó plotseling moest worden afgesneden. In September '73 bezocht hij nog eens ons vaderland op zijne doorreis naar Amerika waar hij, als gedelegeerde van de spaansch-protestantsche kerken, de vergadering der Evangelische Alliantie zou bijwonen, doch hij keerde niet weder naar Spanje terug. De „Ville du Havre”, waarop hij 15 November de terugreis van Nieuw-York had aanvaard, werd in den nacht van 23 Nov. door de Loch-Earn aangevaren en verdween binnen enkele minuten in de diepte. Van de 313 opvarenden konden slechts 87 worden gered; helaas, onder hen was Carrasco niet. Toen de tijding van zijn dood in de godsdienstoefening van den 4en December van den kansel zijner kerk aan de gemeente werd medegedeeld, was de spreker genoodzaakt zijne rede gedurende een kwartier af te breken, daar het luid geween en snikken der aanwezigen hem beletten voort te gaan. Nog langen tijd daarna was de gezegende invloed merkbaar die, overal waar hij gearbeid had, van Antonio Carrasco was uitgegaan. Zijne plaats werd ingenomen door D. Juan B. Cabrera, dit tot op dit oogenblik nog te Madrid werkt, thans als (protestantsch) bisschop der spaansch-episcopaalsche kerk.

In de eerste jaren na de revolutie van 1868 was de geestdrift voor de pasgeboren vrijheid en voor het, tot nu toe onbekende, Evangelie groot in Spanje. Bijbels en Testamenten werden in groote menigte verkocht, traktaten bij duizenden uitgedeeld en overal, waar maar het Evangelie verkondigd werd, waren de hoorders in grooten getale aanwezig. Allen, die in Spanje in het Evangelie arbeidden, en ook de vreemdelingen, die het land bezochten, spraken met

geestdrift over de krachtige deur, die de Heer in dat land geopend had, en zagen van verre reeds den dag aanbreken, waarop Spanje, het juk van het pausdom afschuddend, als een vrij, protestantsch land eene eervolle plaats in de rij der volkeren zou gaan innemen. Helaas, hoe snel zijn die fraaie visioenen in eene droeve werkelijkheid veranderd! Een koning werd opnieuw voor Spanje gezocht; in 1872 beklom Amedeo van Savoyen den troon, doch slechts voor een jaar. In 1875 kwam de regeering weder aan de Bourbons; Alfonso XII, zoon van de verdreven vorstin Isabella, werd koning, na zijn dood opgevolgd door zijn zoon Alfonso XIII, onder het regentschap van zijne moeder. En met de Restauratie werden de pas verkregen vrijheden telkens meer ingekort en, zoo mogelijk, vernietigd. Het land werd armer, zonk dieper en dieper, naarmate Rome weer meer heerschte en de „Unidad Catolica” het wachtwoord der geestelijkheid werd, en het protestantsche volk, verdrukt, bemoeilijkt, had de kracht niet zich te verzetten. Een tijdperk van reactie volgde op de krachtige actie van de jaren na 1868.

Over den tegenwoordigen toestand van het protestantisme en den tegenstand, dien de evangelisatie op haren veroveringstocht ontmoet, spreken wij in een volgend hoofdstuk.

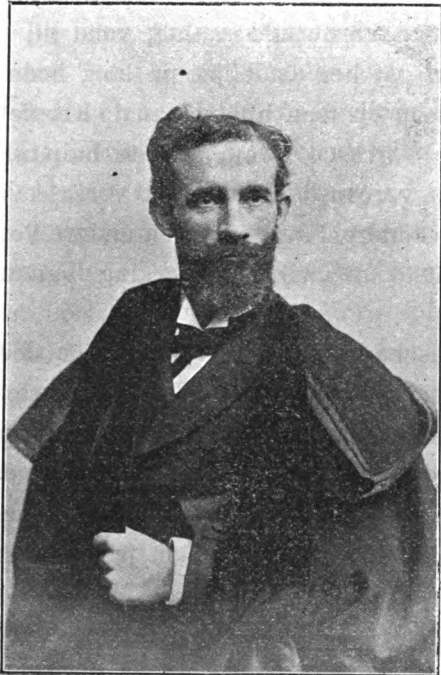
VI.

Tegenwoordige toestand. Onkunde van volk en geestelijkheid.

Bijgeloof. Heidendom. Moeilijkheden en tegenstand.

Het spaansche volk heeft zeer vele goede eigenschappen; het zou een machtig, gezegend en zegenbrengend volk kunnen zijn, indien het zich liet bestralen en doordringen door het licht des Evangelies; thans is het onkundig en fanatiek, terwijl een groot deel van het meer ontwikkelde volk met

allen godsdienst heeft gebroken. Het protestantisme wordt door de fanatick-roomsche bevolking gehaat en verafschuwd, en door de vrijdenkers veracht, omdat het een „godsdienst” is en van een levenden God en bekeering spreekt. Het grootste deel der Spanjaarden spreekt eenvoudig den pastoor na, die in de protestanten kinderen des duivels ziet, die met hem een verbond hebben gesloten en zich op zijn bevel (de duivel schrijft hun in dat geval een brief) van het leven berooven! *) Van de bevolking kan slechts 25 0/0 lezen, en

MANUEL CARRASCO.

velen verstaan dan nog niets van wat zij lezen. De geestelijkheid is ook zeer onkundig en, wat erger is, over het algemeen zedeloos.

Wat het eerste betreft, ziehier een voorbeeld ons door D. Manuel Carrasco, onzen predikant te Malaga, verhaald. Vele jaren geleden kwam hij in aanraking met een kanunnik (die later tot bisschop benoemd is, dus niet een van de

minsten der broederen) en sprak met hem o.a. ook over het z.g. primaatschap van Petrus. De kanunnik beweerde dat Petrus

*) Historisch! — Zoo hoorde het de heer Manuel Carrasco, als kind, van zijn roomschen onderwijzer te Malaga.

altijd de prins der apostelen was geweest en als zoodanig door alle andere apostelen was erkend. „Indien dat waar is”, antwoordde de heer Carrasco, „hoe verklaart gij dan het feit, dat Paulus hem eens te Antiochië wederstond, omdat hij te bestraffen was?” — „Dat is nooit gebeurd, daar weet ik niets van!” — „Wel zeker, Paulus verhaalt het immers zelf in den brief aan de Galaten.” — Ik heb het nooit gelezen en geloof er ook niets van, maar wij kunnen het gemakkelijk opzoeken.” — De kanunnik haalde zijn Vulgata, en begon den brief aan de Galaten te zoeken, doch, daar hij in het Oude Testament verdwaald raakte, vond hij niet spoedig wat hij zocht en gaf het eindelijk, na lang heen en weer bladeren, in wanhoop op toen hij tot aan de Kronieken gekomen was! De heer Carrasco kwam hem te hulp, sloeg Galaten 2 op en las den verbaasden kanunnik vers 11 voor. „Maar dat is zeker een andere Paulus en een andere Petrus geweest,” was ten laatste de wijze opmerking van den geestelijke!

Wij, die den roomschen godsdienst gewoonlijk slechts kennen, zooals hij zich in protestantsche landen vertoont, kunnen ons geen denkbeeld maken van de wijze, waarop hij in een land als Spanje optreedt. Het grofste bijgeloof is daar te vinden, en wat voor christendom wordt uitgegeven, maakt op ons vaak meer den indruk van heidendom, ja fetischisme. Zóó is het, wat de vereering betreft van de Madonna van het klooster te Monistrol, eene leelijke zwarte pop, die nooit anders dan zwart geweest is, eene neger-Maagd dus, van de Virgen del Pilar van Saragossa, een beeldje dat uit den hemel gevallen is! *), van de Maagd van Atocha, aan welke

*) Te harer eer zag ik eens groote kerkelijke feesten uitgeschreven, onder sanctie van den aartsbisschop, waarbij een koorddanser voorkwam, die zijne kunsten op een touw, van de eene kerk naar de andere gespannen, vertoonen zou, en een groot stierengevecht! Let wel, ter eere van de H. Maagd!

koningin Isabella hare afgedankte baltoiletten vermaakte, enz. De vereering van de Maagd Maria heeft overal die van den Heiland overvleugeld en verdrongen. Wat dunkt ons van het volgende versje *) „A la santisima Virgen de las angustias, patrona de Granada” (de allerheiligste Maagd des angstigen lijdens, de patrones van Granada):

„Geef in uwe groote goedheid, dat dit volk dat u aanbidt, eens met u in de eeuwigheid moge zijn. Wees ook aldaar zijn schild, wees aldaar zijne moeder, Maria! Want zonder u zou er zelfs in den hemel geen heerlijkheid voor hem zijn!”

Bij eene plechtige processie te Sevilla in de stille week werden levensgrootte beelden van den Heiland aan het kruis, en daarna van Maria, rondgedragen. Terwijl het volk, toen de Heer voorbijging, onverschillig bleef praten en lachen, vielen allen oogenblikkelijk op de knieën om het beeld van Maria hulde te doen. Een vreemdeling vroeg aan een Spanjaard, die bij hem stond: „hoe komt het dat allen zoo veel meer eerbied toonen voor Maria dan voor Jezus?” — „Wel, dat is natuurlijk genoeg,” was het antwoord, „Jezus is dood en van Hem hebben wij dus niets meer te verwachten, maar Maria leeft nog!” — Zóóveel weet men in Spanje van het Evangelie.

Nog het volgende staaltje van christendom met heidendom gemengd: „Twee oude mannen, wien het was opgedragen de stierengevechten aan te kondigen die elken Zondag ge-

*) Y hace en tu inmensa bondad
Que este pueblo, que te adora
Este algun dia Senora
Contigo en la eternidad.

Sé tambien su escudo alli,
Sé alli su Madre, Maria,
Porque gloria no hallaria
Ni aun en el cielo sin Ti!

urende den geheelen zomer plaats hebben en op Paasch-Zondag een aanvang nemen, zaten Zaterdag vóór Paschen op de trede van een huisdeur van de stad Puerto, in ongeduldige afwachting van het oogenblik, waarop zij met hun werk zouden mogen beginnen. — „Hoe laat zou het wel zijn?” zeide de een tot den ander. — „Ik meen, dat het nog geen tien geslagen heeft,” was het antwoord. — „Nu, dan zal ik het maar laten slaan,” hernam de eerste, en zijne stem verheffende, zong hij luidkeels: „Ha resucitado! Toros en el Puerto, el Domingo.” (Hij is opgestaan! Stierengevechten in Puerto, op Zondag!)

Hoe staat het tegenwoordig met de vrijheid van godsdienst in Spanje? Artikel 11 van de Constitutie van 1876, thans nog van kracht, luidt als volgt:

„De roomsche godsdienst is die van den Staat.

„De Staat verplicht zich dien godsdienst en zijn dienaren te onderhouden.

„Niemand zal, op spaansch grondgebied, om zijn godsdienstige meeningen worden lastig gevallen, noch om de „uitoefening van zijn godsdienst, behoudens den eerbied aan „de christelijke zedeleer verschuldigd.

„Echter zullen geen andere openbare eerediensten noch „uitingen (manifestaciones) geoorloofd zijn, dan die van den Staatsgodsdienst.”

Dit artikel, een model van fijne casuïstiek, geeft volkomen vrijheid, of recht tot vervolgen, al naarmate de regeering zulks wenscht. Vooral dat verbod van „manifestaciones publicas” (openbare uitingen, bekendmakingen enz.) is zeer rekbaar, en daarvan wordt dan ook gedurig door lagere en hoogere regeeringsambtenaren misbruik gemaakt tot een voorwendsel om de protestanten te vervolgen en hun allerlei

moeilijkheden in den weg te leggen. Daar tegenwoordig de overheden voor het grootste gedeelte gehoorzame dienaren der Jezuïeten zijn, kan men licht begrijpen dat de protestanten het niet gemakkelijk hebben.

Wanneer dezen b.v. bij hunne godsdienst oefeningen zingen en het gezang wordt door de geopende vensters op de straat gehoord, dan kan de politie den dienst verbieden op grond dat eene openbare manifestatie gehouden is!

Weinige jaren geleden zou eene protestantsche kerk te Madrid worden ingewijd. Vreemdelingen waren er voor overgekomen, dag en uur der plechtigheid waren bepaald, toen op eens verbod van de regeering kwam, op grond van genoemd artikel. Er was n.l. een kruis boven het gebouw en dat was eene „manifestacion publica”. Toch waren, vóór den bouw, teekeningen en plannen door den architect aan de regeering voorgelegd en goedgekeurd. De minister had echter, bezweken voor den sterken aandrang der Koningin-regentes, van adel en geestelijkheid, besloten te doen wat hij kon om de inwijding te beletten. Het kruis werd weggenomen; was het nu goed? Neen, want er stond een opschrift boven den ingang: „Christus Salvator mundi.” Dat was eene „manifestation publica”. Het opschrift werd verwijderd. Was de zaak nu in orde? Neen, want wanneer de groote deuren der kerk openstonden, zou men kunnen zien dat het eene kerk was; dat was eene „manifestacion publica”, de inwijding mocht wel plaats hebben, mits de voordeur nooit geopend werd! Wat te doen? Door eene achterdeur binnengaan. Aldus werd besloten, en nog steeds blijft des Zondags de voordeur gesloten en gaat de gemeente eerst door het huis van den onderwijzer, dat aan de kerk grenst, en dan door eene achterdeur de kerk binnen. En dat in de twintigste eeuw, in de hoofdstad van Spanje!

Toen de predikant Carrasco voor circa 18 jaren te Malaga zijn dienstwerk begon, en naar de burgerlijke begraafplaats vroeg, die, volgens de wet, in elke gemeente ten behoeve van Joden, protestanten en zelfmoordenaars moet worden aangelegd, vond hij deze in een schandelijken toestand. Het gemeentebestuur van eene stad van 130.000 inwoners, waaronder vele vreemdelingen, had het niet noodig geoordeeld dat kerkhof in een eenigszins dragelijken toestand te brengen. Carrasco schreef in de bladen, richte adressen aan den gemeenteraad, bracht zelf geld bijeen, en het einde was, dat het kerkhof door zijne zorgen werd opgeknapt, met boomen en bloemen beplant en van een muur en hek voorzien. Op het hek werden, in vergulde letters, de woorden „cementerio civil”, „burgerlijke begraafplaats” aangebracht, de eigene uitdrukking van de zaak in het wetsartikel. Toch maakte de burgemeester van Malaga bezwaar tegen dat opschrift als eene „manifestacion publica” tegen den godsdienst van den Staat, waaraan katholieken zich zouden ergeren! Protesten haatten niet; het einde was, dat de letters moesten worden omgekeerd, zoodat de woorden niet van den weg, doch slechts van binnen konden worden gelezen. Spotters zeiden, dat blijkbaar niet de levenden, doch slechts de dooden het opschrift lezen mochten! — Na jaren te hebben dienst gedaan, is nu onlangs, zonder eenige reden, dit kerkhof op last der overheid op eens weder gesloten.

Men ziet, dat het bewuste artikel over de vrijheid van godsdienst tot eindelooze chicanes aanleiding kan geven. Een eenvoudig opschrift als „escuela evangelica” (evangelische school) kan op last van de politie worden verwijderd. Soms wordt, geheel willekeurig, school of kerk eenvoudig gesloten. En protesten bij de lage of hooge overheid baten doorgaans weinig en kosten veel. Alle ambtenaren wachten daarbij op

foeien, daar zij anders met de zaak in 't geheel geen voortgang maken. Heeft men geen lust in omkopen, dan kan men wachten.

Om nog eens op de kerkhoven terug te komen; er is een spreekwoord in Spanje: „de wetten zijn er om overtreden te worden”. Dit is ook het geval met het bewuste artikel over de burgerlijke begraafplaatsen. Nog heden zijn er, zoovele jaren na het in werking treden van genoemde wet, zeer vele groote en kleine gemeenten waar niet voor een burgerlijke begraafplaats is gezorgd. Sterft daar een protestant, dan kost het de grootste moeite hem begraven te krijgen. De pastoor weigert dit te laten doen op het gewone kerkhof, waar de aarde gewijd is; de burgemeester weigert een ander stuk grond af te staan; met moet protesteeren, eischen, vechten en het einde is dat het lijk dagen lang onbegraven ligt, terwijl de begrafenis in Spanje, om het warme klimaat, binnen de 24 uren moet plaats hebben, en eindelijk op een onoogelijke plaats ter aarde wordt besteld. Vaak is het gebeurd dat de pastoor een stervenden protestant, die weigerde zich te laten bedienen, de bedreiging toevoegde: „weet wel, dat gij, wanneer gij sterft, op den mesthoop geworpen zult worden of in het open veld zult blijven liggen!”

Het is eveneens gebeurd dat ouders, die hun kindje op protestantsche wijze, op het burgerlijk kerkhof wilden doen begraven, daarin werden verhinderd door den pastoor die, geholpen door de politie, met geweld het kind uit de armen der moeder wegrukte om het volgens roomschen ritus in gewijde aarde bij te zetten, op grond dat het kind, vóór den overgang der ouders tot het protestantisme geboren, roomsch gedoopt was en dus der roomsche kerk toebehoorde!

Wanneer zulke daden van geweld door de overheid worden gesteund, dan begrijpt men, dat het voor protestanten

moeilijk is recht te krijgen en dat het leven van een spaansch predikant, die voortdurend tegen alle mogelijke chicanes van overheden strijden moet en telkens voor zijne gemeente moet opkomen, verre van gemakkelijk is. Een vreemdeling, als pastor Fliedner of Mr. Gulick, kan zich bij den duitschen of amerikaanschen gezant beklagen, en dan volgt gewoonlijk spoedig een voldoende antwoord van de spaansche regeering, maar een Spanjaard zelf krijgt eenvoudig geen recht.

Terwijl het kerkelijk huwelijk in Spanje algemeen is, heeft de regeering, voor andersdenkenden, toch ook een soort burgerlijk huwelijk ingesteld. Dit wordt echter door vele overheidspersonen, onder allerlei nietige voorwendsels, aan belanghebbende protestanten telkens en telkens moeilijk gemaakt of volstrekt geweigerd, met het doel hen tot de roomsche kerk terug te voeren. De predikant Carrasco zelf moest vele maanden lang protesteeren, in couranten schrijven, advocaten nemen, rekesten aan ministers en kamerleden richten, eer de weerbarstige ambtenaar, die het eenvoudig geweigerd had, door de regeering te Madrid gedwongen werd zijn huwelijk burgerlijk te voltrekken. Men begrijpt wat de gevolgen zijn, wanneer zij, die in het huwelijk wenschen te treden, eenvoudige, ongeletterde, onbemiddelde menschen zijn, die niet al die stappen kunnen doen, welke den heer Carrasco ten dienst stonden; het lange wachten en den langdurigen tegenstand moede, buigen velen het hoofd en laten zich door den pastoor trouwen.

Een dwangmiddel tegen protestanten, dat de roomsche kerk in Spanje ook steeds gaarne, en vaak met goed gevolg, ter hand neemt, is het brood hun te ontnemen. Een werkmans op eene fabriek, een beambte op een kantoor, zijn protestant, bezoeken de protestantsche kerk, of zenden hunne kinderen naar de protestantsche school; nauwelijks komt dit

den pastoor ter ooren, of hij begeeft zich naar hun patroon en eischt van dezen de wegzending van den ketterschen ondergeschikte. Weinige patroons zijn liberaal en moedig genoeg om den pastoor te wederstaan, daar zij zeer goed weten welk eene macht ten goede of ten kwade de geestelijkheid bezit. Daar staat nu de protestantsche werkman voor de keus: of zijn geweten en zijn God getrouw te blijven, maar dan verlies van zijn betrekking, armoede en honger voor zich en de zijnen, of die betrekking te behouden, doch gekocht met de verloochening van zijn Heer. Is het wonder, zoo sommigen bezwijken en schipbreuk lijden aan hun geloof! En toch zijn er helden, die, den hongerdood voor oogen, hun Heiland getrouw blijven. Toch zijn er velen die liever hun kinderen naar de protestantsche school blijven zenden (zelfs roomsche ouders), waar zij een vrij hoog schoolgeld moeten betalen, dan naar de roomsche school, die vrij is en waar de leerlingen nog vaak een maal eten toe krijgen, omdat zij overtuigd zijn, dat het onderwijs op de protestantsche scholen oneindig beter is.

Een heerlijke zaak is de oprichting van het kleine protestantsche hospitaal te Barcelona geweest, daar de protestantsche zieken in de algemeene ziekenhuizen door geestelijken en zusters op jammerlijke wijze worden geplaagd. Helaas, dat er tot nu toe, in geheel Spanje, maar één dergelijk hospitaal is. *)

Plagerijen en chicanes van allerlei aard zijn erg genoeg, maar daarbij blijft het tegenover protestanten niet. Maar al te dikwijls gebeurt het nog, vooral op het platte land, dat zij om allerlei nietige voorwendsels, b.v. het niet knielen voor de hostie, wanneer deze op den openbaren weg wordt

*) Pastor Fliedner heeft in Madrid ook een zeer klein gasthuis. Zie hoofdstuk VIII.

voorbijgedragen, in den kerker worden geworpen en tot gevangenisstraf of hooge boeten veroordeeld. Ook colporteurs hebben menigmaal veel van de volkswoede te lijden, wanneer dit door de geestelijkheid is opgehitst. Herhaaldelijk moeten zij, door eene woedende menigte met stokken en messen gewapend achtervolgd, in allerijl vluchten om hun leven te redden. Protestantsche militairen hebben het ook gedurig zeer moeilijk; ofschoon de wet hun vrijheid van godsdienst belooft, worden zij gedwongen met hunne roomsche kameraden de mis bij te wonen en, bij weigering, met arrest gestraft.

Aan dit alles zou wel een eind komen, indien het protestantisme in Spanje eenige bemiddelde, machtige, invloedrijke aanhangers telde, gelijk tijdens de eerste hervorming in de zestiende eeuw het geval was. Heden echter is het er, evenals in de gemeente van Corinthe in Paulus' dagen: „niet vele machtigen, niet vele edelen.” De protestanten behooren, voor verreweg het grootste gedeelte, tot de armere volksklasse, hebben dus niets in te brengen en kunnen zeer moeilijk hunne billijke aanspraken op recht en vrijheid doen gelden. Trouwens dit is, gelijk wij zagen, ook voor ontwikkelde spaansche protestanten zeer moeilijk.

Gedurig wordt het protestantisme in allerlei bladen en geschriften aangevallen, beledigd, verkeerd voorgesteld; waagt een protestant het daartegen op te komen, dan moet hij zeer voorzichtig toezien hoe en wat hij schrijft, daar eene verdediging van het protestantisme al zeer spoedig als een aanval op den staatsgodsdienst wordt aangemerkt en den schrijver aan eene gerechtelijke vervolging bloot stelt. De heer Carrasco heeft indertijd een blad, „la Reforma” uitgegeven, doch dit na eene aanklacht moeten staken, waarbij hij nog ternauwernood aan een vonnis van twee

jaar gevangenisstraf, dat tegen hem geëischt werd, is ontsnapt. Het geïncrimineerde artikel was eenvoudig eene uiteenzetting en verdediging der protestantsche, tegenover de roomsche leer. Alles is aan de ééne, niets aan de andere zijde geoorloofd. De roomsche kerk, die op hoogen toon vrijheid voor hare aanhangers eischt in de protestantsche landen, mocht, al was het maar een klein deel van die vrijheid aan de protestanten in roomsche landen ook wel gunnen. Maar daaraan denkt zij niet.

Bijbelvertolkingen door Roomsche Priesters.

DOOR
H. BETTINK.

Ge doelt zeker op hetgeen geschiedde in lang vervlogen eeuwen, vóór den tijd der Kerkhervorming?

Sinds dien tijd toch tot op dezen dag is de Roomsche Kerk doodelijk vijandig jegens de vrije lezing der Heilige Schrift door het Christenvolk. De pausen noemen immers de Bijbelgenootschappen 'n *pest*, en 't is pas 5 jaar geleden, dat de Roomsche paus Leo XIII, in 'n openbaar schrijven aan zijne hooge geestelijken, aldus sprak: „*Alle Bijbelvertalingen, gemaakt door niet-katholieke schrijvers, onverschillig wie zij ook zijn, in welke taal ook, en vooral die, welke uitgegeven zijn door Bijbelgenootschappen, zijn beslist verboden. Het gebruiken dier Bijbelvertalingen wordt alleen veroorloofd aan hen, die zich bezighouden met Godgeleerde en Bijbelsche studieën.*”

Ge weet toch wel, dat in 1897 de Roomsche geestelijkheid in Canada zóó toornig werd over de verspreiding der Heilige Schrift onder de Roomschen*) dat de bisschoppen in hun orgaan, „*Le Courier du Canada*” van 27 October 1897, deze waarschuwing rigtten tot hunne leeken: „*De protestantsche Bijbel, dat door en door slechte, hoogst gevaarlijke boek, wordt hier verbreid. Luistert! Wij waarschuwen u allen ernstig tegen die verderfelijke propaganda, die van tijd tot tijd hernieuwd wordt.*”

Ik weet dat alles, en nog veel meer, en toch is 't zoo: in de laatste jaren zijn er acht (of meer) vertolkingen van

*) 'n Roomsche man nam in zijn eenvoud den Bijbel, dien hij gekocht had van een kolporteur van het Br. en B. B. G., mede naar de kerk, en las daarin onder de mis!

het Nieuwe Testament (of enkele boeken er van) gemaakt en uitgegeven door Roomsche priesters, meestal zonder vermelding der Kerkelijke goedkeuring op het titelblad. De zaak is hoogst opmerkelijk — even merkwaardig als het uittreden van vele priesters uit de Roomsche Kerk, en zij doet ons nog te beter zien, wat er waar is van de zoo hooggenoemde éénheid dier Kerk. Ik wil u een en ander van die Bijbelvertolkingen mededeelen:

1e. In O e g a n d a, 'n Negerrijk, gelegen in midden Oost-Afrika, sinds ruim 10 jaren onder Britsch bestuur, bestaat, nevens de bloeiende zending van het Engelsch-kerkelijke Zendelinggenootschap, 'n Fransch-Roomsche zending.

De Pauselijke vicaris, Bisschop Hirth, schreef in 1893 aan zijn Geestelijk bestuur in Frankrijk het volgende: „*Na lang aarzelen heb 'k moeten besluiten het Nieuwe Testament in de volkstaal, dat de Zendingen overal verbreiden, te laten drukken. De voornaamste reden daarvoor is deze: wij kunnen onze bekeerden niet beletten het Nieuwe Testament te lezen.*” — Woei slechts de Spaansche vlag over Oeganda, dan zoude dat wel en gemakkelijk kunnen. — „*Iederéén wenscht, vóór hij gedoopt wordt, te leeren lezen! Daarom zijn wij begonnen met het Nieuwe Testament gereed te maken, voorzien van verklaringen uit de Kerkvaders.*”

Hieruit zien wij, welk 'n gezegenden druk de Evangelische Zending in Oeganda op de Roomsche Kerk uitoefent, zoo sterk zelfs, dat zij er door gedwongen wordt te doen, wat haar 'n gruwel is: toe te geven aan de algemeene vraag naar Gods Woord. (Evangelisches Missions-Magazin 1894 p. 47).

2e. In 1892 schreef Dr. J. Chamberlain, Zendeling-arts in Noord-Hindoestan op de grens van Tibet het volgende: „'n Zeldzaamheid in onzen tijd: 'n Roomsche priester, die de volkstaal bestudeert, en het Evangelie van Johannes daarin

overbrengt! Ik had het voorregt dien priester te leeren kennen. Sedert 36 jaren woont hij in 'n dorp aan de grens van Tibet, steeds uitzienende naar gelegenheid, om dat duistere Boeddhistische priesterland binnen te dringen, en daar het licht zijner Kerk te ontsteken, edoch... alle moeite was tot heden te vergeefs! Het eenige, wat hij kon doen, was Tibetsche jongelieden, die den zedelijken moed bezitten, hem te bezoeken, te onderrigten. Geen oogenblik echter verloor die vrome man den moed des geloofs, en hij besteedde zijnen tijd uitnemend. Hij liet mij de vrucht van zijnen 20-jarigen arbeid zien: 'n Tibetsch-Lateinsch—Lateinsch-Tibetsch woordenboek, 700 bladzijden groot, vijf maal omgewerkt, herzien en weder overgeschreven, alles met eigen hand! Hij stond gereed, om naar Hongkong te reizen en dáár zijn werk te laten drukken. Maar hij had nog iets anders gedaan, iets hooggewigtigs en dat mij verbaasde: hij had het Evangelie van Johannes overgebracht in de algemeen verstaanbare, beschaafde volkstaal van Tibet. Ook dat boek wilde hij te Hongkong laten drukken. Zoodra er eenige ex. van gereed waren, zoude hij die mede geven aan handelaars, die naar Tibet terug gingen, om ze dáár te verspreiden. De priester sprak geen enkel woord van de Kerkelijke goedkeuring*) (Missionary Review of the world, 1893, p. 378-79).

3e. Zendeling N. N. te Peking schreef: „Terwijl wij

*) De lezers zullen, dit lezende, zeker denken, evenals ik zelf ook in den beginne: „Die Roomsche priester hielp op die wijze uitnemend de Evangelische Zending!” Maar wilt ge hooren, wat daarvan gezegd wordt in het Evangelisches Missions-Magazin 1895, p. 486-95?... „Hoezeer wij ons ook daarover verblijden, en hoe loffelijk die arbeid ook zij, och, de Evangelisch-protestantsche Zending heeft de hulp van Roomsche priesters in het geheel niet noodig voor hare taalstudie, of voor de vertolking des Bijbels, in elk geval niet voor de Tibetsche Zending. Reeds in 1856 vestigden 2 Zendingen der Broedergemeente zich te Kijclang en te Poö, gelegen in Noord-Indië, aan de grenzen van

van alle kanten klachten vernemen over den bitteren strijd, dien de Roomsche priesters allerwege voeren tegen de verspreiding en de lezing der Heilige Schrift onder de bekeerden, hebben hier in de hoofdstad eenige Roomsche priesters de vier Evangelieën uitgegeven in het W e n l i , dat is de algemeen verstaanbare, beschaafde boekentaal. De verklaringen, er bij gevoegd, zijn ontleend aan de Kerkvaders. Het boek ziet er netjes uit, en is gebonden in 'n linnen band. Het titelblad vermeldt geen K e r k e l i j k e a p p r o b a t i e .

Welk 'n ongeloofelijk groote concessie voor die priesters! Maar 't is enkel en alleen onze Evangelische Zending en onze Bijbelkolportage, die hen noopte die ongeloofelijke daad te doen." (Missionary Review of the world, 1894 p. 719).

4e. Een Noord-Amerikaansch Zendeling op de Gilbert eilanden in de Zuidzee schreef in 1896: „Onze oogen aanschouwen 'n mirakel: het begin eener R o o m s c h e B i j b e l v e r t a l i n g ! Het Evangelie van Mattheus in de volkstaal is reeds in handen der Roomsche Christenen te E v a n g e r i o op het eiland A r e t a p o e . Ik zag het boek in, en stel u mijne verbazing voor, toen 'k het titelblad las, luidende: „Gedrukt te Freiburg, in Duitschland, op de Pauselijke pers, met Kerkelijke goedkeuring van den Aartsbisschop, 1895.”

Het Amerikaansche Bijbelgenootschap is pas begonnen

Tibet. Een hunner, Jäschke, bestudeerde de Tibetsche taal, schreef er voor grammatica, dictionaire, chrestomatie, enz., en gaf die allen in het licht. De meeste boeken van het Nieuwe Testament vertolkte hij in het Tibetsch. Ook schreef hij verscheidene Tibetsche schoolboekjes en boeken, en drukte die zelf op zijne lithografische pers. In 1868 gaf hij het complete Tibetsche Nieuwe Testament uit (25 jaren vóór die Roomsche priester er aan dacht één boek er van te laten drukken!) Jäschke repatrieerde wegens ziekelijkheid, maar een zijner opvolgers, Zendeling H e y d e , bragt 'n groot deel van het Oude Testament in het Tibetsch over."

met den Bijbel uit te geven in de Gilbertstaal, of ziet, de Roomsche Zending heeft die Bijbelvertolking aan- of overgenomen, en gaf het Evangelie van Mattheus in het licht ten behoeve harer bekeerden. Het boek is geïllustreerd met talrijke houtgravures, en voorzien van eenige ophelderende aantekeningen. In de spelling der woorden is 't eenigzins gewijzigd, maar overigens is het boek niet veel anders dan 'n soort nadruk (107 paginas groot) van Zendeling Dr. Hiram's werk van 1880.*) De verantwoordelijke uitgever van dat Evangelie van Mattheus, de Roomsche priester, „Vader Edward”, blijkt 'n degelijk beoefenaar van het Grieksch te zijn, en beziel met de ernstige begeerte van zijne discipelen het Evangelie te leeren kennen.

Naar ons bericht werd, zijn er reeds 5000 ex. van dat eerste Evangelie gedrukt en verzonden, te zamen met 3000 ex. eener Bijbelsche geschiedenis, gegrond op 'n „Leven van Christus”, en andere boeken. Het feit, dat de priester Edward Dr. Bingham's vertaling heeft gevolgd en aangenomen, is 'n verrassend getuigenis voor de getrouwheid en degelijkheid der Bijbelvertolking, die het Amerikaansch Bijbelgenootschap bezig is te voeren.” (Missionary Review of the world, 1897, p. 789).

5e. De „Catholic Messenger” („Katholieke Boodschapper”), 'n echt Roomsche dagblad der Roomsche kerk op

*) Dat de priesters van Rome niet afkeerig zijn om ingeval van nood Prot. Bijbelvertalingen te gebruiken, moge blijken uit het volgende:

Op Tahiti, — het voornaamste der Sociëitseilanden in de Zuidzee, sinds 1840 onder Fransche heerschappij — gebruikten nog in 1889 de Roomsche paters in hunne kerken op den preekstoel den Tahitischen Bijbel, door de Protestantsche Zendingen vertolkt, met het bepaalde doel daardoor de Protestantsche Inboorlingen te lokken. Maar dezen blijven 'n onverwintbaar wantrouwen koesteren jegens de paters, en wachten zich zorgvuldig in hunne netten verward te raken. (Chronicle of the London Missionary Society, 1885 p. 80-85; Evangelisches Missions-Magazin 1884 p. 124 en 134; en jrg. 1889 p. 474).

Ceilon, publiceerde in 1897 deze, voor Roomsche Nederlanders volkomen onbegrijpelijke annonce: „Het Nieuwe Testament in het Singhaleesch, (de hoofdtal van Ceilon): 't Doet ons groot genoeg aan onze lezers te kunnen berigten, dat op ons kantoor gereed ligt ten verkoope het eerste deel van het Nieuwe Testament in het Singhaleesch, vertolkt door den Zeer Eerwaarden Vader C. Chounavel.

Met den druk van het tweede deel zijn wij reeds begonnen; dat zal bevatten de „Handelingen der Apostelen”, de „Apostolische brieven” en de „Apocalypse”.

De overbrenging der Heilige Schrift in 'n Oostersche taal is geen ligte arbeid. Wat nu deze vertolking betreft, geen moeite is ons te groot geweest, om haar zoo volkomen mogelijk te maken.

Van eenige Kerkelijke approbatie wordt niet gerept. (Bible Society monthly reporter 1898 p. 46).

6e. In 1897 verscheen er in Noord-Amerika — ik meen te San-Francisco — 'n Engelsche vertaling der vier Evangelieën, bewerkt door den Roomschen priester Francis A. Spencer, voorzien van de hooge goedkeuring zijner Kerkelijke Superieuren, den Aartsbisschop Corrigan en den Kardinaal Gibbon. „*Mirakel*”, mogen we hierbij wel uitroepen, ziende, dat de laatstgenoemde geestelijke er zelfs de voorrede van heeft geschreven! Het boek is getiteld: „De vier Evangelieën, 'n vertolking, onmiddelijk uit het Grieksch, met inachtneeming der Vulgata” (de door de Roomsche Kerk uitsluitend als echt erkende Bijbelvertaling), en der Syrische overzetting des Bijbels.”

Voor 'n Protestantsch Christenmensch is 't 'n wezenlijke

verkwikking den vertaler, pater Spencer, in zijn voorwoord aldus te hooren spreken :

„Bij de keus tusschen de verschillende lezingen in de oudste handschriften gaf de overéénstemming van goed bekende geleerden en auteurs de beslissing, als Tisschendorf, Westcott, Hount, Lashmann, en de bewerkers der „Verbeterde Bijbelvertolking van de geauthoriseerde Bijbelvertaling der Engelsche Staatskerk.” Deze weg, om tot de ware lezing van den oorspronkelijken tekst te komen, is verre te verkiezen boven het zich vastklemmen aan één enkele autoriteit.”

De berigtgever voegt hieraan toe: „Voornoemd feit bewijst zonneklaar, dat de Roomsche geestelijkheid in Noord-Amerika zich gedrongen en gedwongen ziet door het Evangelische Protestantisme, te erkennen met ter daad, dat het Christenvolk de Heilige Schrift noodig heeft, en tevens, van hoe hoog belang de wetenschap der tekstcritiek is.” (The Bible Society monthly Reporter, 1898, p. 128).

7e. Eenige jaren geleden gaf 'n Roomsche geestelijke in Mexico de Diaken Manning (ik meen 'n neef van den Engelschen Kardinaal Manning), het Nieuwe Testament in het Spaansch uit, bewerkt volgens de Vulgata, als „'n tegengift tegen den Bijbel der Protestanten.”

9e. Een paar jaar geleden stond in het Fransch-roomsche dagblad „Le X X Siècle” te lezen: „Wat de Protestanten, in weerwil hunner verdeeldheid, in staat stelt, 'n band van éénheid onder elkander te onderhouden, is het bestendige lezen van het Evangelie.

't Is vreemd, dat wij Roomschen, niet meer daarin lezen. Daarom staat ook ons leven niet meer onder den onmiddellijken invloed van het Evangelie. 't Wordt hoog tijd, dat wij het Heilige Boek weder opslaan. Nu heeft de Redactie van

het Clericale dagblad „Le Peuple Français” ’n volksuitgave des Bijbels in het licht gegeven, en ontving daarover het volgende schrijven van den Bisschop van Vivier: „Ik kan u niet genoeg prijzen, dat gij u zooveel moeite geeft, om het Evangelie, dat noodigste, en toch meest onbekende Boek, in aller handen te brengen.

Eens had ’t zijne plaats in alle woningen. Is niet zijn verdwijnen uit het gezin, uit de school, ja zelfs uit onze catechismen*) „de oorzaak van den achteruitgang der Christelijke gezindheid in onzen tijd en in ons land?” („De Protestant”, 1900, No. 22. 31 Mei.)

Om sterk te doen uitkomen van welk eigenaardig hoog belang de boven medegedeelde feiten zijn, die bewijzen, dat de verbreiding des Bijbels ’n geestelijke magt is, waarmede Rome rekening moet houden, wil ’k den belangstellenden

*) Die bisschop doelt op Catechismen in Frankrijk, waaruit „het Evangelie verdwenen is.” ’t Zoude interessant zijn daarvan het fijne te weten, maar één voorbeeld daarvan elders vermeldt de groote Deutsche Zending geleerde, Dr. Warneck, hoogleeraar in de Zendingswetenschap aan de Universiteit te Halle (in zijn „Allgemeines Missions-Zeitschrift”, 1897, p. 141): „De Roomsche Zending op de Fidschi eilanden in de Zuidzee liet zich ’n 30 jaren geleden, door de Weslejaansche Zending aansporen tot iets goeds. De Evangelische Zending gaf haren discipelen de Heilige Schrift in handen. De paters, hierdoor geprikkeld, gaven daarom hunnen volgelingen één Bijbelboek te lezen, het Evangelie van Mattheus, zaâm gebonden — in één bandje — met het gebedenboek. In de laatste jaren echter is dat Evangelie weder weggelaten, „omdat zulks niet goed was voor de Inboorlingen”, volgens de paters. Zendeling N. N. op Fidschi verhaalt: „Een onzer geordende Inlandsche leeraars zeide tot ’n vroeger Protestantsch, maar later Roomsch geworden opperhoofd: „Gijlieden hebt niet eens ’n Bijbel in uwe godsdienst oefeningen!” — „Wat? dien hebben wij wel!” beweerde de ander, en ging haastig naar den priester, zijn biechtvader, om van dezen de bevestiging te hooren van hetgeen hij gezegd had tot zijnen Protestantschen landgenoot. „Och, geef mij terstond ’n Bijbel,” vraagde hij den pater, maar deze gaf hem ’n beslist weigerend antwoord, luidende: „Neen, neen! de Bijbel is geen boek geschikt voor u, want hij zoude u geen goed doen.”

lezer mededeelen, wat het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap in zijn jaarverslag over 1899 zegt over „de vijanden der Bijbelverbreiding”: Deze heeft tegenover zich, behalve het „Ongeloof” en de „praktische verloochening der Christelijke waarheid” nog één vijand, tienmaal magtiger en duisterder dan die beiden te zamen, namelijk: de magt der Jezuïten, die het Vaticaan overheerscht, en de gansche staatkunde der Roomsche Kerk leidt. Die macht der Jezuïten is overal en allerwege, en zij is de nooit vermoeide, onbarmhartige vijandin der géopenbaarde Heilige Schrift.

Reeds 40 jaar geleden karakteriseerde Gorgse Borrow het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap treffend als „één der weinige Protestantsche vereenigingen, waarvoor de Roomsche kerk nog eenige vrees koestert.” Al onze Bijbelagenten (ongeveer 9000, verspreid over den ganschen aardbol!) zijn 't hierin eens: „Met elk jaar wordt de onverzoenlijke vijandschap der Jezuïten of der Roomsche Kerk tegen de Heilige Schriften tegen hare verbreiders grooter, heviger en bitterder.”

Morrison, onze hoofdagent in Duitschland, schreef: „Al onze kolporteurs leggen deze éenstemmige verklaring af: „Nog nooit is de tegenstand der geestelijkheid tegen onzen arbeid zóó hevig en giftig geweest als thans”. — Onze hoofdagent in Frankrijk berigt: „De Jezuïten-courant „La Croix”, wijdt zich uitsluitend aan den oorlog tegen de Protestanten, als haar bijzonder doel en hare levenstaak. Zij alleen doet der Bijbelkolportage meer schade, dan alle ongelovige couranten en alle boeken der „Vrijdenkers” te zamen. Millard, onze hoofdagent in Oostenrijk, schreef: „Dagelijks worden wij 't meer en meer gewaar: Rome's vijand-

schap tegen onzen arbeid, de verbreiding der Heilige Schrift, groeit aan in omvang en kracht." — Signor Meille, onze hoofd-bijbelagent in Italië, meldde: „De priesters spannen al hunne krachten in, om het volk tegen ons op te hitsen, en 't tegen te houden het Woord Gods te koopen en te lezen. Elk Bijbelboek, dat onze kolporteurs ergens verkocht hebben, pogen zij magtig te worden, gelukt hun dit, dan verbranden zij 't plegtig in het openbaar.”*)

Dr. G. S. Barrett zeide op de Jaarvergadering van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap in 1899: „'t Is u allen immers bekend, dat dit ons Bijbelgenootschap de eer geniet van vermeld te worden in den „*Syllabus der dwalingen*” uitgevaardigd door wijlen den Roomschen paus Pius IX, waarin ons Bijbelgenootschap geplaatst wordt naast het „Communisme” en het „Socialisme” en uitgemaakt voor 'n „pest.”

Onze eindconclusie is deze: Rome is tegen niets vijandiger, dan tegen den Bijbel. Waar zij hem toelaat of invoert, daar is het uit nooddwang tegenover de Protestanten, en slechts een enkele keer is er sprake van behoefte aan den zegen, die de lezing van Gods Woord schenkt.

*) Dat geschiedt ook in Spanje en vooral in Zuid-Amerika. Denkt slechts aan dien Bijbelkolporteur te Lima in Peru, wiens ganschen voorraad Bijbelboeken op de markt werd in beslag genomen, en door de priesters verbrand op de eigen plaats, waar het Bijbeltentje gestaan had. De kolporteur werd gegrepen, geboeid, als 'n gevaarlijk misdadiger gekerkerd, bleef 10 maanden lang opgesloten zonder eenig verhoor te hebben ondergaan, en werd eindelijk alleen vrijgelaten door de bemoeijng van den Consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland.

DOOR

J. H. BERENDS.

II

De onder het bestuur van Sasbold Vosmeer door de Jezuiten opgehoopte brandstoffen waren niet voldoende om de Utrechtsche kerk in lichte laaie te doen opgaan. Onder zijne opvolgers zou de stapel vergroot worden.

De geschikte persoon om de weduwkerk te besturen was niet moeielijk te vinden. De ijverige en bekwame president van het Hollandsche seminarie te Keulen, Philippus Rovenius, vereenigde spoedig aller stemmen op zich. De Spaansche regeering nam genoegen met deze keuze. Paulus V. bevestigde haar door den gekozene nog in hetzelfde jaar 1614 tot Apostolisch-Vicaris te benoemen. Bij deze benoeming werden de rechten, die Rovenius als Vicaris-Generaal van het aartsbisdom toekwamen, uitdrukkelijk gehandhaafd. Met name werden alle kloosterlingen, ook de Jezuiten, aan zijn gezag onderworpen. Den vicaris gaven deze afzonderlijke bepalingen een zekeren steun. Toch waren ze, als van zelf sprekend en uit het ambt voortvloeiend, beter achterwege gebleven. Door zulke overbodige bevestigingen gaf Rome zich den schijn alsof zij over alle bisschoppelijke rechten te beschikken had. Later werden uit gewoonten nieuwe rechten gesmeed. Thans beschouwt zij dan ook iederen niet door haar bevestigden bisschop als een overweldiger.

Rovenius aanvaardde zijn dubbel ambt onder gunstiger omstandigheden dan zijn voorganger. Het twaalfjarig bestand had den Katholieken wat meer vrijheid gegeven. Ook de zegenrijke werking van Sasbold was niet zonder invloed

Mgr. N. B. P. SPITT,
(titulair) bisschop van Deventer, Pastoor
te Rotterdam.

gebleven. Het verslag, dat Rovenius in 1616 van zijn kerk geven kon, is niet ongunstig. In de zeven provinciën, die van Spanje waren afgevallen, werkten 200 priesters, 15 Jezulieten en 4 Franciskanen. De meeste wereldgeestelijken bezaten een graad in de theologie of in het recht. Het bisdom Utrecht telde 32 steden en 170 dorpen. De aanzienlijke inwoners waren meerendeels Katholiek en van het volk minstens het derde deel. IJver voor de gods-

dienstoefeningen kenmerkte allen. In de stad Utrecht bevonden zich 40 wereldgeestelijken, waarvan er 12 op alle Zon- en feestdagen in verschillende bedehuizen dienst deden. Ook in het Haarlemsche diocees, dat nog een eigen kapittel had, was het aantal Katholieken en priesters groot. In de andere bisdommen was de toestand minder bemoedigend. In Groningen bijv. werden maar drie priesters gevonden.*)

*) Broedersden Tract. Hist. I pag. 53. Bijdragen bl. 94 vlg.

Dat, voor zoover Rovenius het in zijne macht had, de toestand niet achteruit zou gaan, daarvoor waarborgde zijn krachtige geest en standvastig karakter. Over den nuntius, die het hem lastig maakt, schrijft hij: „laat de doorluchtige nuntius doen en besluiten hetgeen hem goeddunkt, wij zullen doen, wat wij kunnen en moeten. Klachten over nuntiusen zijn te Rome niet aangenaam, maar de waarheid mag niet verzwegen worden”. Aan een onwaardige, die om een pastoraat vraagde, gaf hij ten antwoord „dat hij hem nimmer zielen zou toevertrouwen, daar hij zelfs varkens onder zijn hoede niet veilig zou achten.”

De wensch, dat Rovenius van Vicaris Generaal tot Aartsbisschop zou bevorderd worden, werd in 1620 vervuld. Onder denzelfden titel als zijn voorganger werd hij voor het bisdom Utrecht gewijd. Met klokgelui en geschutgebulder werd de nieuwe bisschop te Oldenzaal ingehaald, maar het gebed om den vrede, dat hij bij die gelegenheid uitsprak, zou niet worden verhoord. Gedurende den tijd van het bestand was het getal der Jezuïeten tot 22 uitgebreid. Hun woelingen tegen den bisschop schenen een oogenblik te hebben plaats gemaakt voor die tegen den staat. De gevolgen bleven niet uit. Een plakkaat van 26 Febr. 1622 gebod hen het land te verlaten. Maar ook de wereldgeestelijken liepen niet vrij. Hetzelfde besluit hield in, dat het getal der kapittelheeren van het aartsbisdom niet meer mocht worden aangevuld. Geheel vrij van voorliefde voor de Spaansche regeering was, het is waar, de geheele bisschoppelijke partij niet. Is het wel te verwonderen? Scheen het niet in die dagen voor de Katholieken, alsof zij te kiezen hadden tusschen: een vrijen staat met een onderdrukte kerk en: een vrije kerk in een afhankelijken staat? Ook voor de bestgezinden kon de keuze moeielijk worden. Het is opmerkelijk hoe ten slotte Rome

zelf de keuze heeft vergemakkelijkt en zichzelf heeft tegengewerkt. Haar sympathieën waren natuurlijk voor Spanje, maar door haar pogen om de Hollandsche kerk te overheerschen, bleef er van het alternatief, de vrije kerk in een afhankelijken staat, niets over. Kerk en staat beide bleken bedreigd. Toen dat duidelijk werd, aarzelden de aanhangers der oude kerkorde niet zich aan de zijde der nieuwe regeering te scharen.

Het verbod om voortaan katholieke kanunniken te benoemen was een zware slag. Het kapittel zou uitsterven en daarmee, zooals men toen meende, de drager van het wettig gezag, als er geen bisschop was. Zonder het te willen scheen de regeering de bondgenoot der Jezuïeten geworden. Rovenius echter was er de man niet naar om het hoofd werkeloos in den schoot te leggen. Had men reeds een bisschop, wiens eigenlijke titel onder een vreemden naam was verborgen, waarom zou men het kapittel ook niet anders kunnen doopen? Wilde de regeering geen kapittel meer, welnu, het zou voortaan Vicariaat heeten. Bij acte van 9 Nov. 1633 wordt het schijnbaar nieuwe college opgericht. Alle rechten en verplichtingen van het kapittel worden op het Vicariaat overgedragen. De beide colleges verschilden alleen in naam, en dat slechts zoolang het plakkaat van 1622 niet in het vergeetboek was geraakt. Later werden de namen kapittel en Vicariaat weer door elkander gebruikt en de laatste zelfs geheel op den achtergrond gedrongen.*)

Men gist het reeds, de Roomschen hebben het voortbe-

*) Vgl. Bolland: De Utrechtsche kerk bld. 28—37. Verder vindt men het voortbestaan van het kapittel in het Vicariaat uitvoerig bewezen o.a. in Vlaming tegen Pierman: De drie Hoofdgeschillen tusschen de Roomsche-Katholieken. Utrecht 1741 3e deel. In dat standaardwerk wordt ook afdoende aangetoond, dat Vosmeer en zijn opvolgers werkelijk bisschoppen van Utrecht geweest zijn.

staan van het kapittel betwist. Zij zijn het er slechts niet over eens, wanneer eigenlijk de dood is ingetreden. Dat het moeielijk valt dat oogenblik vast te stellen, bewijst onwillekeurig hun woordvoerder Hoyne van Papendrecht in zijn „Historie der utrechttsche kerke” Utrecht 1740. Vlaming [Verhulst] schrijft daarover op zijne overtuigende wijze: „Hoe lang heeft dan eindelijk volgens onze tegenstanders en voornamelijk volgens dat wonderbare boek van Hr. Hoyne het oude kapittel bestaan en wanneer is het vernietigd? In 't jaar 1580, in 't jaar 1622, in 't jaar 1648, omtrent het jaar 1656, in 't jaar 1680. Met een woord in zulk een jaar als 't u belieft, zoo ge maar toestemmen wilt, dat het vergaan was, toen het hedendaagsche treurspel [de afzetting van Codde] begon. Heeft men andere bewijzen noodig om te zien dat het oude kapittel nooit vergaan is?*) Vlaming gaat voort met die „onnoodige bewijzen” in menigte te leveren. Over het algemeen hebben de Oud-Katholieken altijd veel gewicht gelegd op het voortbestaan van het kapittel. Voor de geschiedenis en tegenover Rome geschiedde dat te recht. Kerkrechtelijk had men er zich niet zoo warm om behoeven te maken. Een kerk staat of valt met haar kapittel niet. Eeuwen lang hebben geestelijken en leeken zonder kapittel hun bisschoppen gekozen. Waar het noodig of wenschelijk is, kan die wijze van verkiezing weer gevolgd worden. En iets is er altijd tegen te zeggen, dat een college, dat zich zelf aanvult, een kerk vertegenwoordigt.

De Jezuiteten konden over het staatsbericht van 1622 juichen. Geen bisschop meer, geen kapittel meer, nu nog een ketterij gevonden en het zou spoedig met de Utrechttsche kerk gedaan zijn! De man, aan wiens naam die gewenschte ketterij zou verbonden worden, begon reeds indirect in den gang dezer geschiedenis in te grijpen. In 1635 verscheen de Mars

*) Vlaming tegen Pierman t. a. p. bl. 827.

Gallicus van Cornelis Jansen, professor der theologie te Leuven. Groote reden tot dankbaarheid gaf dat werk den Nederlandschen Katholieken niet. Het was een vurig pleidooi voor Spanje, een doorlopende beschuldiging der protestantsche afvalligen. De terugslag bleef niet uit. October 1639 bevond de aartsbisschop zich heimelijk te Utrecht. Zijn verblijf werd der regeering bekend gemaakt. Van onder tot boven werd het huis doorzocht. In vrouwenkleederen ging Rovenius zijn vervolgers voorbij. Zijn ontsnapping mag een wonder heeten, zegt een der berichtgevers. Toch kwam hij er niet zonder kleerscheuren af. Met zijn secretaris werden vele zijner papieren door den magistraat in bewaring genomen. Rovenius werd op grond der ontdekkingen voor de rechtbank geroepen. Hij verscheen niet, maar zijn secretaris bekende dingen, die hij beter gedaan had te verzwijgen. Maart 1640 werd Rovenius het verblijf in deze provinciën levenslang ontzegd en zijn vermogen verbeurd verklaard. Van de redenen zijner veroordeeling stippen wij alleen aan, dat hij zich van den naam en den titel van aartsbisschop van Utrecht had bediend en als zoodanig verscheidene rechten had uitgeoefend. Rovenius hield, het laat zich denken, ook na zijn veroordeeling met het uitoefenen dier rechten niet op. Tot in zijn hoogsten ouderdom bezocht hij jaarlijks de voornaamste plaatsen der bisdommen Utrecht en Haarlem. Na zijn 70ste jaar en ofschoon door ziekte en zwakte gekweld diende hij nog aan 179 personen de verschillende wijdingen toe, vormde hij er 19000, preekte hij op Zon- en feestdagen. In welken geest zijne preeken waren, mogen de werken getuigen, die hij geschreven heeft. In zijn „Tractaat over de zending” prijst hij het gebruik van den bijbel aan als het beste middel ter bekeering. Zijn „gouden wierooksvat” wijst er op, dat alle uitwendige middelen slechts waarde hebben, als zij dienen om het inwen-

dig, godsdienstig leven te versterken. Met zijn vriend Cornelis Jansen deelde hij de vereering van Augustinus', in wiens genadeleer zij beiden het tegenwicht zagen tegen den verderfelijken geest der Jezuiteten. Had hij, 77 jaar oud, om rust verzocht, maar den arbeid niet geweigerd, als men anders oordeelde, het volgend jaar, den 10den October werd hij tot de eeuwige rust geroepen.

Jonkheer Jacobus opvolger. Reeds van 1647 als aartsbis- had hij het venius als gedeeld. ledene

de la Torre was zijn 1637 af en, sedert schop van Efese, werk met Ro- coadjutor De over- had

hem uit een door de ka- Utrecht en Haar- dragen, gekozen. die keuze niet. De la

zelf zestal, pittels van lem voorge- Gelukkig bleek

Torre was tegen de indringers niet opgewassen. Hij begunstigde hen zelfs. Niet zonder oorzaak werd hij tot huisprelaat van den paus benoemd. In 1652 stond hij den Jezuiteten op verscheidene plaatsen vrije vestiging toe. Met hoeveel inspanning hadden zijne voorgangers zulk een overstroming zoeken te voorkomen! De kapittels protesteerden tegen deze handelwijze als tegen een schending

der concordaten door den bisschop. Zij kenden de Jezuiten en wisten, dat iedere concessie door hen zou worden misbruikt. Spoedig genoeg zou de la Torre het zelf ondervinden. Zij schreven aan de vergadering voor de uitbreiding van het geloof te Rome, dat de Hollandsche kerk had opgehouden te bestaan en dat zij voortaan alleen aan hun eigen superieuren gehoorzaamheid verschuldigd waren. De bisschop ging zelf naar Rome om over deze gevaarlijke vrienden te spreken. Daar kwam zijn zwakheid nog sterker uit. Tegen zijnen wil en dien der kapittels werd hem een buitenlander en vreemdeling, Zacharias de Metz als medehelper met recht van opvolging opgedrongen. „De Metz was te Rome aangenaam” schreef de la Torre naar Holland „en zou nimmer iets doen uit eigen beweging, maar slechts hetgeen de kardinaal Albizzi zou willen.” Het had er allen schijn van alsof de aartsbisschop zelf niet veel meer zelfstandigheid bezat. Door het Haarlensche kapittel als een huurling gebrandmerkt, betwist hij het recht van bestaan omdat — men in Rome beweerde er nooit iets van gehoord te hebben. Om tot zulke resultaten te komen had hij 11868 gulden op reis uitgegeven. Maar neen, vergeefs was het geld niet verbruikt. De beschuldigingen en beweringen der Jezuiten werden te Rome toch nog als valsch erkend. Al schond men er zelf de bisschoppelijke en capitulaire rechten, den Jezuiten werd bevolen, die rechten te eerbiedigen en zich aan het wettig gezag te onderwerpen. Dit geschiedde in de bul van Alexander VII den 20 Sept. 1655. Wel waren de practische gevolgen van deze en dergelijke bullen niet groot, maar bij de geschillen tusschen de Roomsche en de Oud-Katholieke kerk is zulk een pauselijke erkenning van het rechtmatig gezag der laatste niet van belang ontbloot.

Augustus 1656 kwam de coadjutor de Metz naar Holland.

Hij toonde van den toestand hier niet het minste begrip te hebben. Terwijl alleen apostolische eenvoud kans van slagen had, begon hij met het ten toon spreiden van al den luister, die aan zijne waardigheid was verbonden. Trots de meerdere vrijheid, die de katholieken na den vrede van Munster genoten, werd zijn verblijf eerst te Amsterdam en daarna te Utrecht onmogelijk. Hij geraakte daardoor in een prikkelbaren toestand en wierp de inheemsche geestelijkheid allerlei leelijke beschuldigingen naar het hoofd. Zelfs de aartsbisschop had van zijn slecht humeur te lijden. Door beiden tot herroeping gedwongen wendde de Metz zich met een schrijven naar Rome, dat de heftigste vijanden zijner kerk hem niet hadden kunnen verbeteren. Het was zijn laatste daad. Hij overleed 1561. De la Torre, wien als belooning voor zijn vriendelijkheid jegens Rome en de Jezuïeten reeds een eervoller en rijker bisdom in uitzicht was gesteld, volgde hem eenige maanden later in het graf.

Het episcopaat van den edelman en den vreemdeling, beiden meer bekommerd om hun persoon dan om hun ambt, was voor de Hollandsche kerk niet voordeelig geweest. Rome en de Jezuïeten hadden veld gewonnen. Bij de onderhandelingen over een opvolger van de la Torre werd dat terstond duidelijk. Het Utrechtsche en het Haarlemsche kapittel beiden wenschten Johannes Neercassel tot aartsbisschop van Utrecht. Alexander VII, de vriend der Jezuïeten, negeerde dien wensch eenvoudig. Balduinus Catz werd als aartsbisschop van Phillippi voor Utrecht gewijd. Neercassel zou als bisschop van Castorie zijn coadjutor zijn. Om erger te voorkomen en daar Catz reeds bejaard was verdroegen de kapittels deze rechtsverkrachting. Hun enig protest bestond hierin, dat het Utrechtsche kapittel het onderhoud van Neercassel op zich nam, het Haarlemsche dat van Catz.

Zooals voorzien was duurde het dubbel bestuur niet lang. Catz stierf den 18en Mei 1863. De veertigjarige, beleidvolle, geleerde Neercassel werd nu de drager der Utrechtsche tradities. Met liefde voor zijn kerk en zijn vaderland bezielde en met eerbied voor beider wetten vervuld, was hij „de Man”¹⁾, die het geslingerde schip, zoo het mogelijk was, in veilige haven zou brengen. Hij heeft het althans tegen den storm uitgerust.

De hekelbrief van de Metz²⁾ was niet zonder uitwerking gebleven. Rome had verboden nieuwe priesters te wijden. Geen vreemde bisschop mag zulk een verbod uitvaardigen. Men had er zich niet aan behoeven te houden. Toch deed men het, gelijk zooveel, om den paus niet te krenken, om geen reden tot klagen te geven. Men was zich voor de catastrophe zelf niet bewust, waarop al dat toegeven van den eenen, dat onrechtmatig ingrijpen van den anderen kant moest uitloopen. Hoewel zich aartsbisschop van Utrecht noemende valt het niet te ontkennen, dat de bisschoppen zich meermalen slechts als apostolisch vicaris voelden en gedroegen. Aan het bestaan van het aldus niet toegepaste recht doet dat evenwel niets af. Men kon, na den ramp tot duidelijk bewustzijn gekomen, zijn recht onverkort laten gelden. Het ligt echter voor de hand, dat de verslapte uitoefening van eigen macht de versterking der Roomsche bevorderde.

Neercassel begon zijn episcopaat met de oorzaak van het verbod der priesterwijding als een valsche beschuldiging aan de kaak te stellen en met de rechten der beide kapittels te verdedigen. Hij kreeg uit Rome ten antwoord „Vele dingen passen den eenen paus, die den anderen niet voegen.” Teekenend antwoord. Men liet Neercassel begaan, maar hield

¹⁾ Een schuilnaam, dien Neercassel meermalen gebruikte.

²⁾ Zie bldz. 9.

zich de handen vrij om in gunstige omstandigheden zijn slag te slaan. Voor de buitenwereld is zulk een antwoord op Neercassels herhaalde vraag, wat Rome van het eigen bestuur hier dacht, voldoende. Iedere uitvlucht beteekende: het bestaat wel, maar dat kunnen wij niet toegeven.

Minder nog dan met Rome schoot Neercassel met de Jezuïeten op. Aan hem lag het niet. Men krijgt bij het lezen zijner brieven het gevoel, dat hij eer te toegiefelijk dan te streng was. Hij kon niet anders. In alles was hij de zorgzame herder, die met kracht het kwaad zocht uit te roeien, maar tegelijk met liefde de bedrivers hoopte er van te winnen. Tegenover de orde moest die taktiek schipbreuk lijden. Zij kent voor zichzelf noch bij anderen onderscheid tusschen beginselen en personen. Wie haar leer bestrijdt, houdt zij voor een persoonlijken vijand; hij is een ketter en moet met zijn ketterij vergaan.

Tot nog toe hadden de Jezuïeten het bisschoppelijk bestuur met den buiten de grenzen nauwelijks bekenden naam van Sasboldianen en Jansonianen gedoodverfd. Voor Neercassel was een nieuwe, ook in Frankrijk en België reeds toegepaste, ketternaam weggelegd. Zoodra de bisschop zich tegen hun herhaaldelijk, maar tevergeefs, veroordeelde*) ondermijning van zijn gezag en hun onchristelijke leerstellingen kante en hij zich opmaakte zijn aanklacht in Rome zelf te gaan toelichten, werd hij als Jansenist gebrandmerkt. Daar doemt dan eindelijk het spook op, dat zoovelen zou beangstigen en kwellen, dat als een verschrikking zou gebruikt worden om de twijfelachtigen en beschroomden voor Rome te winnen, om de verdedigers van waarheid en recht als afvalligen van het geloof der vaderen te doemen. Jansenisme heet het spook.

*) In de jaren 1663—1671 werden niet minder dan acht pauselijke dicreten tegen de Jezuïeten uitgevaardigd.

Door de Oud-Katholieken is die partijnaam altijd met klem afgewezen. Terecht. Zij willen naar geen persoon genoemd worden, omdat zij geen andere dan de algemeene christelijke leer als den grondslag van hun geloof erkennen. Overigens kan het niet zoo erg zijn om door Rome voor ketter gehouden te worden. Slechts wie het met haar eens is, is geen ketter en dat juist is tegenwoordig wel een der grootste ketterijen.

Maar wat is dan Jansenisme?

De kerkvader Augustinus was in zijn wijsgeerige bespiegelingen over genade, vrijheid en zonde in hoofdzaak tot het resultaat gekomen, dat de menschelijke zaligheid afhangt van Gods grenzenlooze goedheid en ~~de~~ daardoor mogelijk gemaakte en noodzakelijke onderlinge liefde en gemeenschap tusschen God en den mensch. Tot in de Middeleeuwen is deze Augustijnsche en, over het geheel, bijbelsche opvatting de heerschende geweest in de Westersche kerk. De casuïstiek der monniken heeft daarin verandering gebracht en vooral de Jezulieten hebben die casuïstiek tot het uiterste gedreven. Terwijl de ware liefde meent, nooit genoeg te doen, vraagt de casuïstiek zich af, waarmede kan worden volstaan. De hoeveelheid, of liever het weinige van dat hoogst noodige, werd steeds minder. De goddelijke genade werd vrijwel overbodig. Zij bestond in den natuurlijken aanleg, zoodat ieder in zichzelf de noodige kracht bezat om het goede te doen. Liefde tot God was niet meer noodig. Vrees voor de hel werd voldoende ter zaligheid. De gemeenschap met God maakte plaats voor een opzettelijk God vergeten. Iedere daad, waarbij men niet aan God had gedacht, was van zonde vrij. Wat een persoon van meer of minder gezag had geleerd was „waarschijnlijk” goed. Zonder gevaar voor zijn ziel kon men daarnaar zijne handelingen inrichten. De gedachte aan

de waarheid maakte het begaan van meened, leugen en bedrog geoorloofd. Voor deze opvatting bestaat er feitelijk geen zonde meer. Zij moest uitloopen op den ondergang van alle moraal en van het Christendom zelf. Om dat te voorkomen schreef de reeds genoemde Cornelis Jansen zijn „Augustinus of de leer van den H. Augustinus over de gezondheid, de ziekte en de genezing der menschelijke natuur.” Jansen kende den kerkvader door en door. Zijn werk bewoog zich dan ook geheel in den gedachtengang van dien leeraar. De Jezuïeten doorzagen terstond het gevaar, dat hen van deze zijde dreigde. Zij rustten niet voordat de Augustinus veroordeeld was. Langs een omweg bereikten zij hun doel. Innocentius X doemde 29 Sept. 1654 vijf stellingen over de genade en tegelijk alle werken, waarin zij geleerd of verdedigd werden. Alexander VII ging verder. Zijn bul van 10 October 1656 luidt o.a.: de vijf stellingen zijn getrokken uit het boek van Jansenius en worden veroordeeld in de beteekenis, die de schrijver er aan gegeven heeft. In 1665 eischte dezelfde paus de onderteekening van de formule: „Ik onderwerp mij aan de bul van Innocentius X en Alexander VII en verwerp en veroordeel, oprecht van harte de vijf uit den „Augustinus” van Cornelis Jansen getrokken stellingen in de beteekenis, die de schrijver er aan gegeven heeft en zooals de Apostolische stoel in de genoemde bullen ze veroordeeld heeft. Dat zweer ik, zoo waar helpe mij God en zijne heilige Evangeliën.” Niemand mocht het boek lezen en ieder moest zweren, dat er ketterij in geleerd werd! Niemand kon den gestorven Jansen raadplegen en ieder moest onder eede verklaren, dat hij een kettische leer had willen verkondigen! Daarop komt de eene helft van het hooglopende verschil neer. Geen der als Jansenist gebrandmerkten heeft ooit de veroordeelde beteekenis der stellingen willen hand-

haven of verdedigen. Zij gingen zelfs verder dan wenschelijk was en erkenden, dat de paus volgens *recht* de stellingen heeft kunnen veroordeelen.*) Alleen dit ontkenden zij, dat de paus bevoegd was het als een *feit* vast te stellen, dat Jansen, of wie dan ook, dit of dat bedoeld had. Om bedoelingen te beoordeelen, zoo dat het oordeel voor geen herziening vatbaar is, moet men een onfeilbare kenner van het geweten zijn. Die onfeilbaarheid eischte de paus voor zich, maar die kon geen katholiek in hem erkennen. Het was dan ook weinig bevorderlijk voor dien eisch, dat het niemand gelukte de veroordeelde stellingen in Jansens werk aan te wijzen.

De tweede helft der kwestie raakt de verborgen bedoeling der Jezuiten. Hun leer was met die van Jansen en Augustinus lijnrecht in strijd. Gelijk de lof aan Jansens werk algemeen toegezwaaid hun invloed bedreigde, zoo zou een veroordeeling van beide mannen een triumpf voor hun orde zijn en hun richting tot de heerschende maken. Rechtstreeks tegen den kerkvader op te treden had geen kans van slagen. Zijdelings kon het worden gewaagd. Zoo stelden ze Jansen als dwaalleeraar voor om in hem Augustinus te treffen. De commissaris der Inquisitie, Phillippus Visconti, zag het in, toen hij bij een onderzoek omtrent de stellingen in tegenwoordigheid van den paus uitroep: „O wee, Augustinus wordt onder den naam van Jansenius veroordeeld.” Met Visconti doorzagen de beste en geleerdste mannen in de Katholieke kerk het drijven der Jezuiten. Een middel om het te ver-

*) Men legde er te weinig nadruk op, dat de vijf stellingen ook een goede beteekenis konden hebben. In bul en formulier was daaromtrent niets gezegd. Een onvoorwaardelijke veroordeeling in dit opzicht kon dus ook die goede zijde treffen en door de Jezuiten ten gunste van hun meening worden misbruikt. Ook naderde de erkenning van dat *recht* wel wat sterk aan de erkenning van de onfeilbaarheid.

ljdelen was de weigering om het formulier van Alexander VII met den naam van Jansen er in te onderteekenen. De bewuste stellingen wilde men veroordeelen, maar niet, onder haar vlag en die van Jansen, de Augustijnsche, de evangelische zeden- en genadeleer. Van sectevorming, van een zich scharen om Jansen als hoofd eener partij was daarbij geen sprake. Jansen was reeds gestorven, toen zijn Augustinus verscheen. Niet een is er om hem uit het verband der kerk getreden. Men weigerde alleen hem te veroordeelen om met die weigering te strijden vòòr de vrijheid van eigen gevoelen en de tradities zijner kerk, tègen de verderfelijke moraal der Jezuteten en de onfeilbaarheid van den paus. Die strijders voor waarheid en recht hebben de Jezuteten en hun bondgenooten Jansenisten genoemd. Zelfs Innocentius XI, die een aantal hunner gevaarlijke stellingen veroordeelde scholden zij als Jansenist. Het Jansenisme werd nu het inbegrip van al wat leelijk en slecht was. Pius IX noemde het in zijn breve van den 7den Juli 1871 „een uit de hel gehaalde pest.”

Zoo werd het spook vervaarlijk gemaakt en de menigte, bang voor dien boeman, zocht bescherming onder de Roomsche vleugelen. Zij, die niet onder den invloed van Rome staan en aan geen spoken en boeman gelooven, moesten ook niet meer van een Jansenistische secte spreken. Zij bestaan geen van drieën.

Wij keeren tot Neercassel terug. November 1670 was hij te Rome gekomen, om bescherming tegen de Jezuteten te zoeken en zich van de beschuldiging van het Jansenisme te zuiveren. Het meerendeel der kardinalen was van oordeel, dat het recht aan des bisschops zijde, doch de macht aan den kant der tegenpartij was. Het recht aan des bisschops zijde moet dan wel groot geweest zijn, want als resultaat

der beraadslagingen deelde hij mee: „Niets is besloten tot ons nadeel, veel tot ons voordeel.”

Bij zijn terugkomst in Holland vond de bisschop het vaderland in nood. Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen waren het komen belagen. Utrecht was in handen van Lodewijk XIV gevallen, de domkerk den katholieken toegewezen. In ouden luister kon Neercassel nog eens de godsdienstoefeningen leiden en van den kansel van Utrechts hoofdkerk zijn volk en tal van nieuwsgierigen toespreken. Zijn gematigd optreden wekte verwondering. Het kon slecht anders. Te allen tijde had hij in preeken en geschriften van zijn vaderlandsliefde te veel blijk gegeven, dan dat zijn vreugde thans onverdeeld zou zijn. Lang duurde trouwens de zwart gesluiserde blijdschap niet. Den 26sten Nov. 1673 nam reeds de grijze Voetius Neercassels plaats op den kansel in. Hij wist de gematigheid van den tegenstander te waardeeren. „Als in deze oogenblikken van zulken lippen geen verwijt vloeide, dan mag dat ook geteld worden onder de bewijzen, dat Neercassel en zijne geestelijkheid op een waardige wijze hun taak hier hadden vervuld.*)

Nog in een andere belangrijke zaak toonde Neercassel zich den man des vredes. Zij betrefte de door de Roomschen nog altijd betwiste regeling der huwelijken. Voor de katholieken bestonden er twee tegenstrijdige wetten, een kerkelijke en een staatswet. Het concilie van Trente had om geheime huwelijken te voorkomen in 1563 gedecreteerd, dat huwelijken slechts geldig zouden zijn, als ze, na driemaalige aankondiging, in het openbaar voor den pastoor waren gesloten en door dezen bevestigd. In 1580 werd door de Staten bepaald, dat de huwelijken door den burgelijken ambtenaar of den met

*) Dr. R. Bennink Jansonius Geschiedenis der O. R. K. Kerk in Nederland. Den Haag 1870. bl. 129.

dezen gelijk gestelden predikant moesten voltrokken worden. Dat besluit negeerde de priesters, die volgens Trente de eenige bevoegde personen waren. De katholieken kwamen daardoor in groote moeilijkheid. Zelf konden ze nu volgens hunne overtuiging geen geldig huwelijk meer sluiten en dat van anderen moesten zij voor een ongeoorloofde verbinding houden. Herhaaldelijk heeft men Rome om raad gevraagd. Deze kwam niet of het heette: „het besluit van Trente moet gehandhaafd worden.” Neercassel bracht orde in deze verwarring. Hij redeneerde terecht, dat het doel van het Trentsche besluit slechts was geheime, clandestiene, huwelijken te voorkomen. Nu de landswet datzelfde doel trachtte te bereiken, moest de kerkelijke discipline, waar zij met deze in strijd was, voor haar wijken. Hij raadde dus de katholieken aan naar de landswet ten overstaan van den burgelijken ambtenaar te trouwen en, daar de predikant door de regering ook als zoodanig werd aangezien, erkende hij zelfs huwelijken voor dezen gesloten als geldig, ofschoon hij ze natuurlijk liever niet zag. Als het huwelijk aldus wettig en geldig gesloten was, wilde Neercassel, dat men van zijn pastoor de zegening er van zou vragen, die dan in het sacrement des huwelijks gegeven werd. Deze gedragslijn volgen de Oud-Katholieken nog. Het verdiende daarom overweging om den naam van Sacrement des huwelijks te veranderen in Sacrement der huwelijkszegening.

Neercassel sleet zijn verder leven in den dienst der gemeenten en van zijn land. Die dienst kostte hem zelf het leven. Door de vermoeienissen eener visitatiereis overmand stierf hij te Zwol den 6den Juni 1686. Kardinaal Lorenzo Caroni gaf hem het schoone getuigenis na: „Hij was een der beroemdste en heiligste bisschoppen, die de kerk ooit bezeten heeft.” Naast zijn leven zelf bestaan Neercassels meermaals

uitgegeven werken om dat oordeel te rechtvaardigen. Al zijn streven was gericht op de innerlijke, waarachtige godsvrucht der hem toevertrouwen. De hoogste roeping van den mensch bestaat voor hem in God lief te hebben. Gods liefde door zonden te missen is het grootste ongeluk. Dat verlies kan alleen hersteld worden door haat der zonde, door diep berouw aan verbetering gepaard, niet door vrees voor straf alleen of door berouw zonder bekeering. Geen uitwendige genademiddelen, geen biecht en vrijspraak helpen, als niet een inwendige verandering ten goede is voorafgegaan. Het Oude Verbond met zijn wet en doode letter is voorbij, het Nieuwe met zijn rechtvaardiging door het geloof is er voor in de plaats gekomen. Goede werken zijn uitstekend, maar zij moeten in dat geloof hun oorsprong en einde vinden. Daarop komen zijne werken neer, zijn preeken en zijn brieven.

Had de katholieke kerk altijd zulke mannen gehad, de Hervorming ware niet noodig geweest, de groote scheuring in het Westen had niet plaats gehad.

Het „Oeuvre des Prêtres Convertis.”

Zesde Jaarverslag van de Nederlandsche Hulpvereniging,
uitgebracht op den stichtingsdag, 25 April 1901,

DOOR

H. J. SCHOUTEN.

Wij begrijpen, dat onze leden en begunstigers eenigszins verlangen naar het zesde jaarverslag, en wel in de hoop, dat zij daarin berichten zullen vinden aangaande den heer *van Oosterbosch* en aangaande de beweringen, welke door of namens den heer *Bourrier* over ons „Oeuvre” werden verspreid.

Aangaande den heer *van Oosterbosch* hadden wij goede verwachtingen, welke op goede gronden schenen te berusten. Helaas, wij zijn in hem teleurgesteld, waarover wij ons echter verder niet in 't openbaar wenschen uit te laten.

Men zal ons zeker geen verwijten doen, als men bedenkt, dat zelfs onze vroegere directeur, de heer *Bertrand*, die in 17 jaar 300 geestelijken afwees, zich gemiddeld één keer per jaar vergist heeft in iemand, dien hij voorthielp.

Tot ons leedwezen heeft prof. *Muller* door den afloop dezer zaak den moed laten zakken, hetwelk ten gevolge had, dat hij voor het lidmaatschap van het bestuur bedankte.

Met den heer *Sanders* zijn wij gelukkiger. Alom, waar hij wegens spreek- of vertaalbeurten logeerde, maakte hij een indruk van eenvoud en oprechtheid. Hij bereidt zich nu voor tot het examen van godsdienstonderwijzer en beveelt zich aan voor spreekbeurten, en eveneens om, ook door ge-
hectografeerde correspondentie, les te geven in de fransche, duitsche, engelsche, italiaansche en spaansche talen. Zoo

lang hij ten onze laste is, vloeien zijne weinige verdiensten in onze kas, evenals ook de heer v. Oosterbosch ons de som overhandigde, voor welke de uitgever zijner brochure zijn handschrift van hem had gekocht.

Dr. G. J. Vos, die den heer Sanders aannam en bevestigde en hem nu onderwijst, is tevreden over zijne voordeelingen. Wij hopen, dat S., eenmaal godsdienstonderwijzer geworden, door een kerkeraad zal worden aangesteld, zoodat hij van zijn inkomen zeker kan zijn. Zijn adres is: van Lenepkade 5, Amsterdam.

Tegenover de verontrustende beweringen van den heer *Bourrier*, dat onze vereeniging geen Tehuis heeft, dat alle priesters tot *hem* komen en dat *zijn* arbeid de eenige is, die den klerikalen bekend is, enz., wenschen wij het volgende te verzekeren: 1°. Er is een Tehuis te Courbevoie, rue Victor Hugo No. 45, zes kamers voor priesters bevattende¹⁾; 2°. het Oeuvre werd reeds lang door de r. pers beschimpt vóór de heer B. den eersten keer de R. Kerk verliet; 3°. het Oeuvre heeft tot 1 Januari toe 102 of 103 personen geholpen, aan 18 geld gegeven en ongeveer 300 afgewezen, zoodat het met 420 priesters, monniken²⁾ en groot-seminaristen (of studenten) in aanraking kwam; 4°. door de onderneming van den heer B. komen vele geestelijken wél tot hem, in plaats van tot het Oeuvre, maar toch was het aantal in 1899 nog aldus: geholpen 23, geld gegeven aan 9, afgewezen 8, en 1900: geholpen 18, geld gegeven aan 5, afgewezen 8, terwijl het Oeuvre in 1899 vele brieven met hulpaanvragen kreeg uit Griekenland, Armenië, Marocco en vooral uit Spanje. Uit

1) Toen de heer B. schreef, dat er geen Tehuis was, was dit nog gevestigd rue Carle Hébert en bevatte het vier kamers.

2) Wordt bedoeld: Monniken, die de priesterwijding niet ontvingen. Die haar wél ontvingen zijn onder de benaming „priester” begrepen.

deze mededeelingen ziet men, dat het nog zoo slecht niet staat met onze hoofdvereeniging!

Onze grijze directeur heeft zijne taak met goedkeuring van het bestuur overgedragen aan den heer Corneloup, die nu derhalve directeur is van onze vereeniging en van het Tehuis. Bovendien studeert hij nu te Parijs in de Theologie ten einde gevestigd predikant te worden.

In het verlopen najaar zagen wij hem wederom in ons land, o.i. veel te spoedig na de laatste reis. Wij wilden echter zijne dringende vraag niet afslaan. Geen wonder, dat men in menige plaats zeide: „ditmaal niet.” Tot onze vreugde was de heer Sanders bereid te vertolken, zoodat de taak van den secretaris om de reis in elkaar te zetten ditmaal minder zwaar was dan bij de vorige gelegenheden. Voor het eerst trad C. op te Voorburg, Alkmaar, Enschedé, Harlingen en Bolsward.

Ziehier de lijst der spreek- en preekbeurten van den heer Corneloup. Op 4 Nov. predikte hij te Breda, en wel ter gedachtenisviering van de Kerkhervorming. Op 5 Nov. sprak hij in het stampvolle lokaal van Patrimonium te Dordrecht, dat mogelijk 400 of meer toehoorders bevatte. Te Voorburg had de kerkeraad der Ned. Herv. Gem., behalve den predikant, bezwaar tegen het afstaan van de kerk, en wel wegens eene plaatselijke gisting. De beurt had daarom plaats in de (goed bezette) Chr. School, waar Ds. Postma spreker en vertaler aan het publiek voorstelde. Op 8 Nov. sprak C. in de volle Kloosterkerk te 's-Gravenhage na introductie van Dr. van Nes, en op 9 Nov. des namiddags zonder vertaling in de Waalsche Kerk aldaar, na introductie van Ds. Chouillet. Op Zondagavond 11 Nov. werden, evenals twee jaar geleden, de beide avondbeurten te Leiden vervangen door eene beurt van den heer C., die in de volle Hooglandsche Kerk optrad,

alwaar Dr. de Sopper, pred. te Hoogmade, vertolkte omdat de heer Sanders dit wegens zijne te Leiden wonende familie liever niet deed. Des morgens had de heer C. gepredikt te Haarlem, waar hij den volgenden avond in de goed bezette Broerenkerk sprak met inleiding en vertolking van Prof. Muller, terwijl daarna de heer Sanders gelegenheid tot spreken kreeg. Op 13 Nov. was er een spreekbeurt in de groote zaal van Irene te Utrecht. De belangstelling was hier groot; de inleiding geschiedde door Ds. Quast. Op 15 Nov. sprak C. in de spaarzaam bezette Schotsche Kerk te Amsterdam, na inleiding van Ds. Groote. Goed bezet was daarentegen op 16 Nov. de zaal te Alkmaar, waar Ds. Krul spreker en vertaler aan het publiek voorstelde. Zéér vol was de Herv. Kerk te Apeldoorn op Zondagavond 18 Nov., waar Ds. Hattink het openingswoord sprak. Hetzelfde kan gezegd worden van het Ev. lokaal te Enschedé (19 Nov.), waar Ds. Schricke introduceerde. Op 21 Nov. sprak C. in het Militair Tehuis te Groningen na introductie van Ds. Knap. De zaal was goed bezet. Ook *hier* vertolkte den heer Sanders, omdat wij dit wegens de hangende kwestie niet wilden laten doen door den heer v. Oosterbosch, die destijds te Groningen in betrekking was. Op 22 Nov. was er een beurt in de overvolle zaal van de Harmonie te Harlingen, waar ook de predd. Leenmans en de Visser het woord voerden. Ook te Bolsward, waar de beide sprekers op 23 Nov. in het Ev. lokaal optraden, was de belangstelling zeer groot. Te Arnhem, waar de heer C. op 25 Nov. des morgens gepredikt had, was de opkomst des avonds in de zaal van Inw. Zending treurig. Hetzelfde moet gezegd worden van de beurt zonder vertaling den volgenden middag in de Luth. Kerk te Rotterdam, waar Ds. Moquette den heer C. door een toespraak in de fransche taal inleidde. Daarentegen was aldaar op den volgenden

avond de zaal in het Nut zeer vol. De predd. Roose en Kromsigt openden en sloten de bijeenkomst. Verder had de heer C. nog spreekbeurten in salons te Haarlem en Amsterdam, zooals bij de vorige keeren.

De heer Sanders alléén had de navolgende spreekbeurten: Op 4 Nov. (herdenking van de Kerkhervorming) des voorm. Ingen en des nam. Ommeren. Op Woensdagavond 14 Nov. sprak hij in de Herv. Kerk te Zeist, na introductie van Ds. Couvée; op 29 Nov. in het gebouw Elim te Vlissingen na introductie van Ds. Hunningher; op 30 Nov. in de Herv. Kerk te Wissekerke, na introductie van Ds. Verweij; op 2 Dec. te Kapelle (bij Goes), waar Ds. van IJsendijk hem aan de gemeente voorstelde. Deze laatste beurt was op Zondagmiddag. Verder sprak hij te Breskens op 3 Dec. (intr. Ds. Meeuwenberg), te Souburg op 4 Dec. (intr. Ds. Teneden), te Borsele op 5 Dec. (intr. Ds. van Hengel), te Hien en Doodewaart op 2 Jan. 1901 (intr. Ds. Kuyper), te Rijssen op 4 Jan. (intr. Ds. Rijnenberg), te Vreeland op 6 Febr. (intr. Ds. Barbas), te Enschedé in het Ev. lokaal, op 6 Maart (zonder introductie) en verder op 19 April l.l. op den propaganda-avond van de Algem. Protestanten Vereeniging in het Gebouw van den Werkenden Stand te Amsterdam. Bij al deze beurten waren de kerken of zalen flink bezet, of vol, en sommige zelfs overvol. Te Amsterdam heeft bovendien onze penningmeester ten zijnent een salonsamenkomst gehad kort na de bevestiging van onze beide beschermelingen. Beiden voerden daar het woord.

Door middel van al deze spreekbeurten van de heeren Corneloup en Sanders is de belangstelling weer in ruimen kring gewekt.

Onze hulpvereeniging heeft ditmaal hare inkomsten voor hen besteed, in plaats van ze aan de hoofdvereeniging af

te staan. Toch ontving deze laatste nog eene flinke som door middel van de collecten van den heer C. en tengevolge van eene jaarlijksche contributie van f 600.—, die doorlopend voor de hoofdvereeniging bestemd is. Als onze leden, begunstigers en gevers dit verslag ontvangen, zullen zij reeds in het verslag van den penningmeester gezien hebben hoe het staat met onze kas. Wij hebben tegenwoordig niet alleen de dagelijksche zorg voor den heer Sanders, maar bovendien hebben wij aan een Belg eenige ondersteuning gegeven, en eveneens aan twee anderen. Men vergeete ons dus niet! Zouden wij bij de predikanten, die dit jaarverslag lezen, eens mogen aandringen op eene collecte op den herdenkdag van de Kerkhervorming, n.l. daar, waar men dan *niet* collecteert voor de Gustaaf-Adolf Vereeniging? Het komt ons voor, dat op dien gedenkdag eene collecte ten bate van eene der vele vereenigingen, die in of buiten ons land onder de Roomschen arbeiden, of dien arbeid bevorderen, *evenzeer* voor de hand ligt als de collecte voor de Zending op de Pinksterdagen! Men denke ook aan ons bij de verdeeling van den inhoud der katechisatiebussen!

In de zes jaren van het bestaan onzer hulpvereeniging hebben wij krachtig medegeholpen aan de opleiding van ex-priesters in Frankrijk. Hebben wij zelven geen beschermelingen, dan gaat al ons geld dáárheen. Men geeft het dus nimmer vergeefs. En niemand zal, dunkt ons, zoo onredelijk zijn zijne contributie in te trekken, omdat wij wel eens bedrogen worden.

Het deed ons genoegen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant” van 7 April l.l. (Tweede Blad B) onder het opschrift „Frankrijk” een overzicht te vinden van het laatste jaarverslag onzer hoofdvereeniging.

Uit dat jaarverslag moeten wij nu nog mededeelen, dat

in het jaar 1900 de navolgende ex-priesters tot hunne bestemming van evangeliëdienaars zijn gebracht: Bonhomme (baccalaureus in de Theologie) is te Pons tot predikant ingezegend en wacht, al arbeidende rondom genoemde plaats, op een beroep; Nézereau (baccalaureus in de Theologie) is te Parijs ingezegend; Joseph Ver (b. in de Letteren en in de Theologie) is te Laparade ingezegend; Dumont (b. in de Theologie) is benoemd tot predikant van Sainte-Néomaye; Bravais tot pred. van Raon-d'Étape; Costa zou weldra te Montauban zijne stellingen verdedigen om baccalaureus te worden en daarna tot pred. te worden gewijd; Ligny is door de Société Centrale geplaatst op den nieuwen post Sorges; Corby is tijdelijk geplaatst op een nieuwen post bij Vinsobres, door den ex-pr. Joye, pred. aldaar, in het leven geroepen; Smets is agent geworden van de Société Centrale te Baignes. Verder studeerden er drie te Neuchâtel en een te Parijs, en waren er drie in de evangelistenschool.

Men ziet dus, dat onze vereeniging gezegende vruchten afwerpt.

Ook is dat het geval met onze zustervereeningen, n.l. die van Bourrier, O'Connor, Connellan, den Ev. Bund (welke vereeniging te Halle a. S. een Tehuis sticht en ook Oostenrijkers helpt) en de vereeniging in Italië, die te Rome een Tehuis opende. Helaas, in Spanje is er voor priesters weinig kans om geholpen te worden! Vandaar dat sommigen hunner gaan naar O'Connor, die hen voor de Spaansch sprekende streken van Amerika opleidt.

God geve, dat er eens gezegd zal kunnen worden: „eene groote schare der priesters werd den geloove gehoorzaam.”

Naschrift. Op onze jaarvergadering heeft Ds. Quast zich bereid verklaard voorloopig het presidiaat op zich te

nemen. Ons bestuur bestaat dus uit de navolgende predikanten:

- J. Quast, te Utrecht, Voorzitter,
- H. J. Schouten, te Ommeren, Secretaris,
- P. Groote, Nic. Witsenstr. 10, Amsterdam, Penningmeester,
- S. J. Richard, te Amsterdam,
- D. Snijder, te Gorinchem,
- P. J. Wauters, te Langer-Korter Aar.

Wij willen eindigen met de aandacht te vestigen op eene brochure van den heer F. Meillon, pred. te Nérac, ex-priester: „L'Ancien Prêtre et le Ministère Evangélique”, welke hij persoonlijk verkoopt (voor 1 fr. 25 c. — naar 't buitenland) ten voordeele van eene studiebeurs voor een ex-priester. De heer Meillon behandelt hierin (ook historisch) de beweging onder de r. geestelijkheid. Hij spreekt ook over den toekomst der uitgetreden en over hunne toelating tot den evangeliedienst. De belangrijkheid dezer brochure blijkt voldoende uit het feit, dat de hoogleeraar Doumergue de voorrede schreef. Aan het slot dezer 100 bladz. groote brochure vindt men een uitslaande lijst van 82 *aan den schrijver bekende* namen van hen, die door het Oeuvre of door Bourrier zijn voortgeholpen. Zes daarvan zijn wederom tot Rome teruggekeerd, twee daarvan zelfs twee keer, waaruit men ziet hoe moeielijk het voor een priester is zich aan Rome te ontworstelen. Laten wij toch nooit boos worden op een teruggekeerden geestelijke, maar liever dubbel medelijden met hem hebben!

Hoe pastoor Thissen Gury leest.

OPEN BRIEF aan Dr. A. KUIJPER,

DOOR

Dr. W. ZUIDEMA.

Wel Eerw. Zeer Geleerde Heer,

In 't verkiezingsgeschriftje, dat door u een lasterschrift is genoemd: „*Moet Nederland geregeerd worden door den Paus en door de Jezuiten?*” staan eenige aanhalingen uit het Handboek der zedekundige Godgeleerdheid. (Compendium Theologiae moralis) van den Jezuet Gury, die pastoor Thissen in zijn bekenden stijl „leugens” noemt. Ik heb daarom die aanhalingen nagezien; en wel in de vijfde uitgave, Lugd. et Paris. 1890, goedgekeurd door † Guilielmus Renatus, aartsbisschop van Tours. Daar niet ieder, die Latijn kent, dit boek onder zijn bereik heeft, neem ik hier eerst het oorspronkelijke op; en voeg er mijne vertaling bij.

§ 312 (T. I, p. 272) III. Obligatio juramenti interpretanda insuper est juxta conditiones tacitas in eo inclusa, seu subintellectas, quae sunt: 1o. si potuero sine gravi damno; 2o. si res non fuerit notabiliter mutata; 3o. *si jura aut voluntas superioris non obstant*; 4o. (etc.)

D.i. De verplichting een eed te houden moet bovendien worden opgevat overeenkomstig de voorwaarden, die stilzwijgend er in opgesloten liggen of er bijgedacht worden, welke zijn: 1o. als ik hem houden kan zonder groote schade;*)

*) Antonius Hambroeck dacht anders, toen hij om zijn woord te houden zich aan Coxinga overgaf met volle wetenschap, dat deze hem zou doodmartelen. Maar Antonius Hambroeck was dan ook een geus, ja zelfs een geuzenpredikant.

20. als de zaak intusschen niet aanmerkelijk veranderd is;¹⁾
 30. als de rechten²⁾ of de wil van den Overste³⁾ er niet tegen zijn.

Waar is nu de leugen?

§ 93. (ib. 149) QUAER. 10. *An Clerici teneantur legibus civilibus?*

Resp. 10. Certo non obligantur legibus, quae repugnant immunitati ecclesiasticae adhuc vigenti vel eorum statui aut sacris canonibus. *Ita communiter.* 20. Certo obligantur ad omnes leges quae bonum commune immediate spectant. — 30. Quoad alias leges, videntur teneri sicut et caeteri, quia sunt pars communitatis et Ecclesia id exigit et praecipit. — *Ita communius.* — *Suarez.* — *Reuter*, n. 168.

D.i. VRAAG. *Zijn geestelijken aan de burgerlijke wetten gebonden?*

Antw. 10. Zij zijn stellig niet gebonden aan wetten, strij-

¹⁾ Wat pater Gury hier zoo al onder rekent, blijkt uit § 315, 20.: „Non obligatur juramento, qui juratus promisit nuptias puellae diviti, sanae, virgini, bonae famae, si illa inciderat in paupertatem, infirmitatem, infamiam, fornicationem; quia promissio simplex tunc non obligat.” (p. 274). D. i. „Wie zich onder eede verloofd heeft met een meisje, dat *rijk*, gezond, maagd en onbesproken was, is niet aan zijn eed gebonden *indien zij vervalt tot armoede*, ziekte, slechten naam of ontucht; omdat de eenvoudige belofte dan ook niet bindt.”

²⁾ D. i. in Kerklatin: het Romeinsche recht of in onzen tijd het wereldlijke in 't algemeen, en het Canonieke. Men mag zich dus naar goeddunken van 't eene bedienen en achter 't andere verschuilen. Wie b.v. geld geleend heeft en onder eede beloofd, rente te betalen — in 't wereldlijk recht een volkomen geldige overeenkomst — is niet verplicht dit te doen; want het canoniek recht verbiedt rente te nemen; en wat gij niet van mij moogt eischen, ben ik niet verplicht u te geven.

³⁾ *Superioris* staat er, met hoofdletter; dit beteekent in Jezufetengeschriften altijd een geestelijk hoofd; en in de eerste plaats een Jezufet, die over andere Jezufeten gesteld is. Deze kan dus een meened bevelen. Intusschen ontkent men standvastig, dat de Jezufet verplicht is te zondigen, indien zijn Overste het beveelt.

dig met den vrijdom der Kerk voor zoover die nog bestaat¹⁾, of met hun stand²⁾, of met de heilige regelen des geloofs.³⁾ *Dit is 't algemeen gevoelen*⁴⁾; 2o. Zij zijn stellig gebonden aan alle wetten, die het algemeen welzijn onmiddellijk betreffen⁵⁾; 3o. Wat de andere wetten betreft, schijnen zij er aan gebonden te zijn evenals anderen, omdat zij een deel der gemeenschap zijn en de Kerk het eischt en voorschrijft.⁶⁾ *Dit is een zeer algemeen gevoelen. Suarez, Reuter n. 168.*⁷⁾

¹⁾ In de middeleeuwen had n.l. de wereldlijke rechter in 't geheel geen gezag over geestelijke personen of goederen; natuurlijk is het streven der kerk dien heilzamen toestand, ook waar hij niet meer bestaat, opnieuw tot bestaan te brengen. En waar is thans reeds de Nederlandsche rechter, die zich met de zaken van een klooster durft bemoeien? Of die durft onderzoeken, of een beweerde krankzinnige, juist van pas voor de kerk in een gesticht overleden, wel inderdaad krankzinnig was, en of hij niet vergiftigd is?

²⁾ Wie moet dat beoordeelen? Zij zelf natuurlijk; want al zijn wetgevers en rechters roonsch, dan zijn ze toch leeken; en weten dus niet zoo goed als de geestelijken, wat den geestelijken stand voegt; en zijn ze kettters, dan weten ze er in 't geheel niets van.

³⁾ D. z. de besluiten der conciliën. Nu is volgens besluit van het Vatikaansch Concilie, 1870, de paus onfeilbaar *ook in vragen van zedeleer*, al ontkennen de Jezuïeten dit in hun voor de buitenwereld bestemde geschriften; en dus is een burgerlijke wet voor de geestelijken niet verbindend, zoodra zij strijdt met hetgeen de paus omtrent de onderhavige zaak heeft beslist.

⁴⁾ N. l. van de zedeleeraars der Jezuïetenorde.

⁵⁾ Alweêr: wie moet dat beoordeelen? Volgens de Jezuïeten zijn o.a. de Nederlandsche wetgeving omtrent het burgerlijk huwelijk en de thans in Frankrijk aangenomen wet op de congregaties met het algemeen welzijn in strijd.

⁶⁾ In de vierde uitgave, door den schr. gebruikt, staat blijkbaar iets anders, minder voorzichtig. Maar waarom is ook hier nog sprake van *schijnen*?

⁷⁾ Twee Jezuïeten-leeraars van groot gezag. Volgens het Jezuïetenbeginsel vraagt men n.l. ter beoordeeling eener zedekundige stelling niet allereerst: of zij strookt met woord en geest der Schrift en met de stem van een christelijk geweten; maar: of zij door een leeraar van gezag verdedigd wordt. Zoo ja, dan mag men ze toepassen, zelfs al wordt zij door een ander leeraar van gezag bestreden. (Probabilisme; zie Maronier, *Orde der Jezuïeten*; of mijn *Zedeleer der Jezuïeten*, bl. 26).

§ 409. (ib. p. 329) *Milites in bello injusto ne defensionis quidem causa licite possunt hostes occidere; si fugere nequeant, curare debent ne utibus suis feriant.*

D.i. „Krijgslieden mogen in een onrechtvaardigen oorlog zelfs tot eigen verdediging de vijanden niet dooden; zoo zij niet kunnen vluchten, moeten zij zorgen met hun slagen¹⁾ niemand te raken.”

Nu voegt de schrijver van 't boekje achter *oorlog* in: „(d.w.z. in een oorlog, dien de Kerk afkeurt).” Hiervan zegt pastoor Thissen:

„Wat gemeene tekstvervalsching! Wie aangehaalde woorden leest, moet tot de overtuiging komen, dat de zinsnede tusschen twee haakjes geplaatst van pater Gury is.”

Wat blijft u? Is het niet voor ieder, die zijn verstand gebruikt, zoo klaar als de dag, dat deze woorden niet van Gury *kunnen* zijn? Dat Gury, door zoo iets te zeggen, zichzelf, zijne orde en het geheele clericalisme zou bespotten?

En als dit geniepig is, hoe moeten wij dan pastoor Thissens handelwijze noemen? Immers, hij haalt ook aan § 93 n. 2 en 3, ten naastenbij zoo, als ik ze hierboven aangehaald heb; maar *laat n. 1 weg, juist de bestreden stelling.*

Verder zegt pastoor Thissen:

„„Het schotschrift komt ook alweêr eens aansjouwen met „het doel heiligt de middelen”; een stelling, die den Jezufeten ten laste wordt gelegd om er de vuigste lasteringen uit te distilleeren. Ik daag u uit, proponent Vos,²⁾ een tekst uit de werken der paters Jezufeten aan te halen, waarin die leer

¹⁾ Of *shoten*, zooals de schr. vertaalt, zeker meer overeenkomstig den gang van zaken in de hedendaagsche oorlogen. De stelling is afkomstig van Lacroix, dus uit het begin der 18e eeuw.

²⁾ De heer K. Vos is proponent bij de Doopsgezinden en woont te Rotterdam. In „De Grenswachter” heeft hij het betrokken geschrift verdedigd en daarbij verklaard er *niet* de schrijver van te zijn.

verkondigd wordt, althans in den lasterlijken zin, dien gij en de uwen er aan hechten.””

Ik sla blz. 12 van het bestreden boekje op en lees:

„De Zedeleer der Jezuiteten is trouwens reeds veroordeeld door de stelling in het goedgekeurde werk van Busenbaum, herzien door Lacroix : als het doel geoorloofd is zijn ook de middelen geoorloofd.”

De schrijver teekent hierbij aan:

„Niet (let wel!): „het doel heiligt de middelen.” Het is precies hetzelfde, maar het staat er nu eenmaal niet.””

De schrijver zegt dus juist het *tegendeel* van wat pastoor Thissen hem *laat* zeggen. Wie is hier nu geniepig?

Pastoor Thissen gaat voort:

„Die stelling”... (hij bedoelt dus: „het d. h. d. m.”) „is in zich volmaakt juist, prop. Vos, mits er den waren beperkenden zin aan worde toegevoegd.”¹⁾

„Op blz. 8 van 't beruchte Handboek van dien pater lees ik:”

„Iedere aanwending van een *slecht* middel (tot bereiking van een doel) is *slecht*.... schuldig is derhalve hij, die b.v. geld steelt om een aalmoes te geven.”

Op blz. 8 van welk deel in welke uitgave staat dat? In de bovenaangehaalde kerkelijk goedgekeurde vijfde behoort blz. 8 van deel I tot de lijst van schrijvers, die Gury heeft gebruikt; en blz. 8 van deel II handelt over de plichten van den deurwaarder. Ik wacht dus af, dat pastoor Thissen mij (hoewel ik evenmin als de heer Vos, schrijver van 't

¹⁾ Pastoor Thissen schrijft prachtig Nederlandsch! En wat is een stelling, waaraan de ware zin moet worden toegevoegd, die dus op zichzelf geen waren zin heeft? Pastoor Thissen zal wel doen, zoo hij de Jezuiteten wil verdedigen, eerst zelf bij de Jezuiteten logisch redeneeren te gaan leeren; want dat kunnen ze uitmunten,

boekje ben) aanwijst, waar die woorden in die vijfde uitgave staan. Ik ben niet verplicht om voor zijn genoegen een uitgave te koopen, die misschien vervalscht is om de kettters te blinddoeken, evenals de zoogenaamde veertigste van Escobar¹⁾; en die in elk geval niet meer in de Seminaria gebruikt wordt — want daar gebruikt men natuurlijk steeds de nieuwste —; dus geen invloed meer heeft op de vorming der a.s. roomsche priesters.

En nu de verplichting tot zonde! De besproken plaats uit de Constitutiones van 1570 staat óók zoo, en wel letterlijk zoo, in de uitgave *met verlof der Oversten* (Superiorum permissu) bij Joh. Meursius te Antwerpen 1635, 120.

Immers zij luidt daar:

„Cum exoptet Societas universas suas Constitutiones, Declarationes, ac vivendi ordinem, omnino juxta nostrum institutum, nihil ullâ in re declinando, observari; optet etiam nihilominus suos omnes securos esse, vel certè adjuvari, ne in laqueum ullius peccati, quod ex vi Constitutionum hujusmodi aut ordinationum proveniat, incidant; visum est nobis in Domino, excepto expresso Voto, quo Societas Summo Pontifici, pro tempore existenti, tenetur, ac tribus aliis essentialibus Paupertatis, Castitatis et Obedientiae, nullas Constitutiones, Declarationes, vel ordinem ullum vivendi, posse obligationem ad peccatum mortale vel veniale inducere, nisi Superior ea In Nomine Domini Nostri Jesu Christi, vel In virtuti Obedientiae juberet: quod in rebus, vel personis illis, in quibus judicabitur, quòd ad particulare uniuscuiusque, vel ad universale bonum multùm conveniet, fieri poterit: et loco timoris offensae, succedat amor et desiderium omnis perfectionis, et ut major gloria et laus Christi Creatoris ac Domini Nostri consequatur.” (Const. P. VI, c. V., p. 256.) Dat is:

¹⁾ Zie mijne „Zedeleer der Jezuiteten” blz. 4.

„Aangezien het Genootschap innig wenscht, dat al zijne Grondwetten, Verklaringen en leefregel, zonder in eenig opzicht af te wijken, worden in acht genomen; en niettemin ook wenscht, dat al de zijnen veilig zijn of stellig geholpen worden om niet in den strik van eenige zonde te vervallen, die uit de werking van deze Grondwetten of verordeningen kan voortvloeien, zoo hebben wij onder opzien tot den Heer besloten: dat, uitgezonderd de uitdrukkelijke gelofte, waardoor het Genootschap aan den regeerenden Opperpriester gebonden is, en de drie onmisbare geloften van Armoede, Kuisheid en Gehoorzaamheid, geene Grondwetten, Verklaringen, noch eenige leefregel een verplichting tot doodelijke of vergefelijke zonde kunnen meëbrengen, tenzij de Overste zulks In den Naam Onzes Heeren J. C. of Krachtens de Gehoorzaamheid beveelt; hetgeen geschieden kan omtrent zulke zaken of personen, dat het naar zijn oordeel ieders bijzonder of wel het algemeen welzijn zeer zal bevorderen.”

Blijven wij hier even stil staan.

Woordelijk wordt dus gezegd, dat het bevel van den overste tot doodelijke of vergefelijke zonde verplicht. Maar uit andere Jezuetische en roomsche geschriften blijkt, dat dit *ad (of sub) peccatum mortale vel veniale obligare* beteekent: „zóó verplichten, dat men door dien plicht te verzuimen een doodelijke of vergefelijke zonde begaat.” De bedoeling is dus: dat de Jezuet door overtreding van de regelen der orde (behalve de gelofte aan den paus en de drie kloostergeloften) geen doodelijke en zelfs geen vergefelijke zonde begaat, tenzij de overste hem in naam van J. C. of krachtens de gehoorzaamheid beveelt *ze te onderhouden* — men kan ook vertalen: *die te doen*. Dit is nu al niet zoo onschuldig, als Jezueten en Jezuetenvrienden beweren. Immers, 1o. de Jezuet heeft dus vrijheid om in 't geheel niet als Jezuet te leven; zegge,

te ontveinzen, dat hij Jezus is; 2o. daarentegen begaat hij ten minste een vergefelijke en misschien een doodelijke zonde door niet te gehoorzamen, wanneer zijn Overste hem in naam van J. C. of krachtens de gehoorzaamheid beveelt — ja, wat? men kan even goed vertalen: „die (n.l. de zonde) te doen,” als: „die (n.l. de Grondwetten enz.) in acht te nemen.” De eerste vertaling is zelfs natuurlijker; want indien „*ea*” op „*constitutiones*” enz. moet slaan, krijgt men dus „*constitutiones juberet*”, wat al even gewrongen Latijn is als de vertaling: „*grondwetten, (enz.) beveelt*”, gewrongen Nederlandsch. Waarom staat er dan niet „*ea juberet observari*” = „*die beveelt te onderhouden;*” wat volkomen natuurlijk en glashelder zou zijn?

Nu kan men zeggen: de mogelijkheid der eerste vertaling valt weg, wanneer men „*ad peccatum obligare*” opvat als boven aangegeven; maar . . . de slotzinsnede laat geen andere vertaling toe dan: „En in de plaats der vrees voor vergrijp trede de liefde en de begeerte naar alle volmaking, opdat er hoogere eere en lof van Christus, onzen Schepper en Heer, uit voortvloeie.”

Nu laat die verdwijnende vrees voor vergrijp alweër tweederlei uitlegging toe: 1o. de ondergeschikte ziet een vergrijp in hetgeen de Overste hem beveelt; nu stelt deze hem gerust door aan zijn bevel toe te voegen: „In naam van J. C.,” of: „krachtens de gehoorzaamheid”; 2o. de ondergeschikte kan gerust zijn, dat hij door de Grondwetten enz. te overtreden geen vergrijp pleegt, tenzij de Overste hem in naam van J. C. of krachtens de gehoorzaamheid heeft bevolen ze te onderhouden. Maar waartoe maakt men dan wetten en voorschriften, zoo uitvoerig nog wel? En waartoe kleedt men ze zoo onduidelijk in als hier? Voeg daar nog bij, dat het spraakgebruik der Jezusieten zelf in

plaats van „*ad mortale (peccatum) obligare*” gewoonlijk zegt *sub mortale obligare*”, wat *niet* dubbelzinnig is; en dat nu juist op deze plaats, waar er zooveel op aankomt, de minder duidelijke wending is gebruikt; dan moeten we wel met Hase zeggen, dat de plaats op zijn minst „zweideutig, wie auf Missdeutung berechnet”*) is; dan moeten we wel aannemen, dat zij berekend is om bij gelegenheid het geweten van een nieuweeling te overschreeuwen, door ze hem op hoogen toon voor te houden en te vertalen: „de Grondwetten (enz.) verplichten ons niet om zonde te begaan, tenzij de Overste het in naam van J. C. of krachtens de gehoorzaamheid beveelt; *dus* in dat geval wél.” Voeg hier nu bij, dat de „volmaking” naar jezuitetenbegrip allereerst bestaat in blinde gehoorzaamheid: „*perinde ac si cadavera essent*” (Raabe, Comp. v. Loyola 48); en het vermoeden wordt bijna zekerheid.

Den verderen inhoud der brochure behoef ik niet te verdedigen, daar zelfs pastoor Thissen er niets tegen in wist te brengen — niet eens scheldwoorden! Het oordeel zij aan ieder, die nog lezen kan en een geweten heeft.

En nu vraag ik u, Abraham Kuyper, Doctor in de Godgeleerdheid, vroeger Bedienaar des Goddelijken Woords: indien gij u nog herinnert, dat de eene waardigheid u gegeven is door de Hoogeschool; die de Zwijger heeft gesticht; en de andere door de in het bloed van vijftig duizend martelaren grondveste Hervormde Kerk; indien het brandijzer van den honger en dorst naar de grootheid dezer wereld u nog niet geheel ongevoelig heeft gemaakt voor de plichten, die dat u oplegt — zoo verklaar mij, die geen theoloog, geen

*) Hase, Kirchen geschichte III, 359 (1892).

predikant ben, doch slechts eenvoudig Protestant, wáárom de verkiezingsbrochure in kwestie een *libel*, een *lasterschrift*, verdient te heeten.

Met verschuldigde gevoelens,
W. ZUIDEMA.

Roomsche Zendingspraktijken.

III.

In Jaarg. I deelden wij mede (R. Z. pr. I), dat Rome met de moordenaars in Armenië arm in arm gaat om zieltjes te winnen. In Jaarg. II hebben wij er op gewezen (R. Z. pr. II), dat Rome zelfs met behulp van bedwelmende dranken bekeerlingen maakt. Wat wij thans hebben mede te deelen is nóg erger.

In China bestaat n.l. bij de roomsche zendelingen eene industrie, waarvan men niet genoeg kan walgen, n.l. eene „engelmakerij” (zooals het volk dat noemt) op groote schaal.

„Le Chrétien Français” van 16 Mei ll. meldt het volgende onder het opschrift: „Engelmakers”.

In de „Annales de l'Oeuvre de la Sainte Enfance” (Jaarboeken van het werk der H. Kindsheid) van Juni 1897 leest men dit bericht: „Sinds 1884 hebben wij het geluk gehad 20.552 stervende kindertjes te doopen, waarvan 3.538 in dit jaar. Al deze engeltjes, zullen die daar boven niets doen voor de bekeering van het ongeloovige China?” In 1893 teisterde een hongersnood den Yun-Nan, en deed aldus een grooter aantal chineesche kinderen in de klauwen dezer missionarissen vallen. Een hunner schreef (terzelfder plaatse): „De Voorzienigheid, het is waar, heeft belangrijk het werk

vereenvoudigd, door een groot aantal onzer kindertjes naar den Hemel te roepen. Deze jonge dooden, zoo bedroevend in een christenland, zijn een oorzaak van vertroosting in deze heidenlanden." Bedoelde Annalen zijn vol van getuigenissen aangaande deze verschrikkelijke industrie. Een der zendingen vertelt: „Kom een bezoek brengen in het huis der Onbevleete Ontvangenis te Peking. Ziet gij deze eenvoudige voordeur? Zij is dit jaar voor vele kleine broeders en zusters de deur des Hemels geweest. Ik vergis mij niet: 873 kindertjes zijn ons aan deze deur gegeven voor gemiddeld 45 centimes per stuk, en van dit aantal zijn er 843 gestorven na wedergeboren te zijn in het water van den doop" (Annalen XXI bl. 238). Een ander schrijft: „Een kind met voedster komt met het onderhoud op ongeveer vijf franc per maand. Ik doe zonder twijfel geloften opdat de lieve zieltjes ons zoo spoedig mogelijk verlaten en naar den Hemel gaan. Maar, enfin, als ze niet willen sterven, moet men ze wel voeden en opvoeden." Anderen schrijven: „Sinds acht maanden zijn 250 kinderen aangebracht in de wiegen, waarvan er 120 naar den Hemel zijn ontvlogen.... Dit huis heeft van 't jaar reeds 492 kinderen ontvangen, waarvan er 356 naar den Hemel zijn ontvlogen bijna terstond na den doop.... Op een aantal van meer dan 12.000 gedoopten in dit weeshuis, sinds 1854, vind ik er nog maar 124 of 125 levend, die nog ouder dan een jaar zijn." Van de 100 gedoopte kinderen blijft er dus 1 in leven. De bisschop Guierry prijst de zendingen, dat zij aldus jaarlijks meer dan 400.000 kinderen naar den Hemel zenden. In de correspondenties van die Annalen wordt telkens gesproken van „kruiden, die talrijke kinderen naar den Hemel zenden."

Men ziet dus, dat de zendingen in China op grooten schaal kindermoord plegen, of door vergift, of door middel

van den doop. Hoe dit laatste middel wordt aangewend, staat er niet. Zouden zij soms de kinderen uitkleeden, onderdompelen en nat op den tocht leggen? Dit komt ons waarschijnlijk voor.

Dat getal van 400.000 jaarlijks zal wel niet alleen uit de statistiek van China zijn getrokken. We weten nu, dat we, behalve de dubbel getelde of alleen op papier bestaande zielen, jaarlijks nog 400.000 zielen moeten aftrekken van het aantal roomsche bekeerlingen in de Heidenlanden.

In „Le Chrétien Français” van 8 Aug. vinden we het volgende. Wij lezen in het verslag van een roomsch zendingswerk:

„Het onderhoud van eene doopster*) kost 400 francs. Dit jaar hebben de doopsters 5.540 kindertjes naar het Paradijs gezonden; wij konden dit aantal gemakkelijk verdubbelen indien onze hulpmiddelen aanzienlijker waren. Hoe vele machtige en toegewijde beschermers zou een christelijken familie zich in den hemel kunnen verschaffen met 400 francs per jaar!”

Is het wonder, dat een protestantsch zendeling de R. Kerk eens noemde: „een reusachtige karikatuur van het Godsrijk.”?

*) In de R. K. mogen in geval van stervensnood zelfs vrouwen, ketters en joden doopen, mits de formule slechts gebruikt wordt. Mogelijk worden hier bakkers bedoeld. (Red. — M.)

Constitutiones Societatis Jesu.

(*Vervolg.*)

De Scholasticis a studio litterarum educendis.

CAP. IX. (van Pars Quarta).

1. Ex Collegiis nonnulli propter causas in secunda Parte dictas, et modo inibi explicato educuntur; ut alii, qui ad divinum servitium magis proficiant, eisdem succedant. Eadem siquidem in hae parte domorum, et Collegiorum est ratio.
2. Aliqui etiam aliquando educuntur, quod ipsis ad majorem in spiritu vel in litteris profectum alio transferri, vel quod ad universale bonum Societatis conveniat; ut accidet, si, qui Artium curriculum in aliquo Collegio emensus esset, ut easdem alibi praelegeret ante Theologiae studium educeretur. Et idem dictum sit, si qua in re alia ad majus Dei obsequium et gloriam essent occupandi.
3. Communis autem modus educendi Scholasticos ex Collegio aliquo, ubi omnes praedictae Scientiae traduntur, tunc erit; cum quisque studia sua jam absolverit, peracto Artium curriculo, et quatuor annis Theologiae studio impensis. Et sub hujus temporis finem suarum esse partium Rector intelligat, *Praepositum Generalem, vel Pro-*

De Statuten van het Genootschap van Jezus.

(*Vernolg.*)

Over het verwijderen van scholieren van de litterarische studiën.

HOOFDSTUK IX (van deel IV).

1. Sommigen worden uit de kweekscholen verwijderd om de redenen, die in het tweede deel zijn vermeld, en op de aldaar genoemde wijze; opdat anderen, die meer vooruitgang zullen maken tot den dienst van God, hen zouden opvolgen. De methode is dezelfde, zoowel voor de huizen als voor de kweekscholen.
2. Somszins zullen er ook personen worden verwijderd, omdat het strekken kan om hen grooter vooruitgang te doen maken in den godsdienst of in de wetenschap of tot het algemeen voordeel van het Genootschap, dat zij naar een andere plaats worden gezonden; zooals zou kunnen gebeuren, wanneer iemand, die in een kweekschool den cursus voor de (Vrije) Kunsten reeds doorgeemaakt had, dezelfde vakken elders ging repereeren, voordat de studie in de Theologie een aanvang nam. En hetzelfde moet gezegd worden, indien zij, tot grooteren dienst en meerdere verheerlijking van God, met iets anders moeten worden beziggehouden.
3. De gewone manier om scholieren te verwijderen uit een kweekschool, waar al de reeds genoemde wetenschappen worden onderwezen, zal zijn, wanneer ieder zijn studiën zal hebben volbracht, nadat de cursus in de (Vrije) Kunsten afgelopen is, en vier jaren aan de studie der Theologie besteed zijn geworden. En tegen

vincialem admonere, et quantum hi profecerint, referre; ac postmodum quod ei praescriptum fuerit ad Dei gloriam, exequetur.

De gubernatione Collegiorum.

CAP. X.

1. **Supremam curam vel superintendentiam Collegiorum juxta Sedis Apostolicae litteras professa Societas habebit. Cum enim quicquam privatae utilitatis ex redditibus quaerere, vel in suum usum convertere non possit; rationi valde consonum est, quod majori cum puritate ac spiritu constantius ac diuturnius procedet in iis, quae ad bonum regimen Collegiorum ad majus Dei ac Domini nostri obsequium provideri convenit.**

2. *Praeter id autem, quod ad Constitutiones, et dissolutionem, vel alienationem hujusmodi Collegiorum pertinet, universa potestas et administratio, et (ut in genere dicatur) hujus superintendentiae executio penes Propositum Generalem erit, qui finem illum, ad quem Collegia et Societas tota contendit, prae oculis habens, melius, quid eisdem conveniat, intelliget.*

3. **Per se ergo, vel per alium, cui suam facultatem communicaverit in hac parte, Praepositus Generalis Rectorem ut praesit cuicunque Collegio, aliquem ex Coadjutoribus Societatis constituat; qui Praeposito, Provinciali, vel cui Generalis praescripserit, rationem sibi assignati muneris**

het einde van dit tijdperk zal de Rector verstaan, dat het zijn plicht is, *den Generaal of den Provinciaal daarvan bericht te geven*, en hun mede te deelen, welke vorderingen zij gemaakt hebben; en dan zal hij opvolgen wat hem bevolen wordt, tot verheerlijking van God.

Over het bestuur van de Kweekscholen.

HOOFDSTUK X.

1. Dat gedeelte van het Genootschap, hetwelk de gelofte heeft afgelegd, zal de hoogste zorg of het oppertoezicht hebben over de kweekscholen, volgens de brieven van den Apostolischen Zetel. Want daar zij, die de gelofte hebben afgelegd, niet een gedeelte van de inkomsten tot hun eigen voordeel of hun eigen gebruik kunnen besteden, is het zeer in overeenstemming met de rede, dat zij met grooter reinheid en meerder vroomheid standvastiger en langer zullen voortgaan in die dingen, die noodig zijn voor de goede besturing der kweekscholen, tot grooteren dienst van God en onzen Heer.
2. *Behalve hetgeen betrekking heeft op de Statuten en op het ontbinden of in andere handen overdragen van onze kweekscholen, moet de geheele macht en administratie, en (in het algemeen gesproken) de uitvoering van dit oppertoezicht bij den Generaal berusten*, die, het doel voor oogen houdende, waar de kweekscholen en het geheele Genootschap naar streven, het best zal weten, wat daarvoor goed en nuttig is.
3. Daarom zal de Generaal zelf, of iemand, dien hij daarvoor gemachtigd heeft, een van de medehelpers van het Genootschap aanstellen, om iedere kweekschool te besturen; en deze persoon zal aan den Provinciaal of aan hem, dien de Generaal zal hebben benoemd, verslag

reddet. Et penes eundem erit Praepositum, Rectorem amovere, talique cura, prout ei convenientius in Domino videbitur, liberare.

4. Curandum est autem, ut ille cui Rectoris officium, imponitur, magni sit exempli, magnae aedificationis, magnae etiam mortificationis in omnibus pravīs inclinationibus et in Obedientia praecipue, ac humilitate probatus; qui donum etiam discretionis habeat, ad gubernandum idoneus, in rebus agendis versatus, in spiritualibus exercitatus sit; qui severitatem suo tempore et loco cum benignitate miscere noverit; qui sollicitus, qui patiens laborum, qui etiam in litteris eruditus sit; et demum ejusmodi, cui confidere, cuique suam potestatem tuto communicare Praepositi superiores possint; quandoquidem quo haec potestas major erit, eo melius regi Collegia ad majorem Dei gloriam poterunt.

5. Rectoris officium erit, in primis oratione et sanctis desideriis totum Collegium velut humeris suis sustinere; Deinde curare, ut Constitutiones observentur, omnibus Collegialibus cum omni sollicitudine invigilare, eosdemque ab iis, quae nocere possint domi et foris, defendere, tum praeveniendo, tum etiam, siquid mali accideret, remedium adhibendo; ut ad singulorum et universale bonum convenit; utque in virtutibus et litteris proficiant, curando; sanitatem eorum, et bona etiam Collegii tam stabilia, quam mobilia conservando; eos, qui officia gerant domestica, prudenter constituendo; et quomodo suis fungantur officiis, considerando; et, prout in Domino

geven van de taak, die hem werd toevertrouwd. Ook zal de Generaal de macht hebben den Rector te verwijderen, en hem van zijn verantwoordelijkheid te ontheffen, zooals hem het meest gewenscht zal toeschijnen in den Heer.

4. Er moet voor gezorgd worden, dat hij, aan wien het ambt van Rector wordt opgedragen, zeer voorbeeldig zij, van groote stichting en stipte zelfkastijding in alle verkeerde neigingen, en vooral beproefd in gehoorzaamheid en in nederigheid; iemand, die ook de gave der onderscheiding en des beleids heeft, die geschikt is om te besturen, veel kennis van zaken bezit, en ervaren is in geestelijke dingen; die ter juister tijd en op de rechte plaats strengheid met zachtheid weet te verwisselen; die waakzaam, arbeidzaam en geleerd is; om kort te gaan, iemand, op wien de Superieuren kunnen vertrouwen, en aan wien zij veilig hunne macht kunnen mededeelen, daar de kweekscholen te beter zullen worden bestuurd tot meerdere verheerlijking van God, naarmate die macht grooter is.
5. Het zal de taak van den Rector zijn, in de eerste plaats door gebed en door heilige wenschen de geheele kweekschool als het ware op zijn schouders te dragen; in de tweede plaats, er voor te zorgen, dat de Statuten worden nageleefd, met alle zorg te waken over al de leerlingen der kweekschool; hen te beschermen tegen alles wat hun tehuis en buitenshuis zou kunnen schaden, zoowel door het te voorkomen, als door het aanwenden van een geneesmiddel, als er eenig kwaad mocht voorvallen, zooals het algemeen en het persoonlijk belang dat vereischt; door toe te zien, dat zij toenemen in deugd en in wetenschap; door zorg te dragen voor hunne gezond-

convenire judicabit, vel in eisdem ministeriis detinendo, vel ab iisdem removendo: et generatim loquendo, curet, ut quae in superioribus capitibus dicta sunt, quae quidem ad Collegia spectant, observentur. Memor sit etiam *subordinationis* integre observandae in Obedientia, non solum ad Generalem, sed ad Provincialem quoque certiore eum, de quibus oportet, reddendo, ad eumque referendo, quae majoris erunt momenti et quae ab ipso injuncta fuerint (quandoquidem ipsum Superiorem habet) exequendo; ut aequum est ad se referri, sibi que obedientiam praestari ab iis, qui in Collegio degunt: Qui quidem Rectorem suum magnopere revereri ac venerari, ut *qui Christi Domini nostri vices gerit, debent, liberam sui ipsorum verumque suarum dispositionem cum vera obedientia ipsi relinquendo: nihil ei clausum, ne conscientiam quidem propriam tenendo, quam ei aperire (ut in Examine dictum est) suis constitutis temporibus, et saepius, si causa aliqua id posceret, oportebit; non repugnando, non contradicendo, nec ulla ratione iudicium proprium ipsius iudicio contrarium demonstrando; ut per unionem ejusdem sententiae et voluntatis, otque per debitam submissionem melius in divino obsequio conserventur, et progrediantur.*

heid, en eveneens voor de goederen der kweekschool, zoowel de roerende, als de onroerende; door met wijsheid menschen aan te stellen, om huiselijke bezigheden te doen, en na te gaan, hoe zij zich van hunne taak kwijten, en door hen hun post te laten behouden, of hun dien te ontnemen, zooals hij dit het nuttigst zal achten in den Heer; en in het algemeen gesproken, moet hij er voor zorgen, dat hetgeen in de voorgaand Hoofdstukken met betrekking tot de kweekscholen gezegd is, worde nageleefd. Hij moet er ook op bedacht zijn de *subordinatie* in acht te nemen in gehoorzaamheid, niet alleen aan den Generaal, maar ook aan den Provinciaal, door hem alles mede te deelen wat hij behoort te weten, en alle dingen van gewicht naar hem te verwijzen, en door aan al zijn bevelen te gehoorzamen (daar hij hem tot Superieur heeft); gelijk het billijk is, dat de dingen aan hem worden aangebracht en hem gehoorzaamheid worde betoond door hen, die in de kweekschool leven, en die hunnen Rector behooren te eerbiedigen en te vereeren, als *die de plaats vervangt van Christus, onzen Heer, door met ongeveinsde gehoorzaamheid hem de vrije beschikking over hunne personen en over hunne belangen te laten; door niets voor hem verborgens te houden, zelfs niet hun geweten, dat zij voor hem behooren te ontsluiten (zooals in het Examen gezegd is) op bepaalde tijden, en vaker, indien dit om de eene of andere reden noodig mocht zijn; door niet tegen te staan, noch tegen te spreken, noch op eenige wijze in eenige zaak een gevoelen te openbaren, dat met het zijne in strijd is; opdat zij door de eenheid van hetzelfde gevoelen en denzelfden wil, en door de behoorlijke onderwerping, te beter in den dienst van God mogen worden bewaard en vooruit mogen komen.*

6. Ad bonam domus gubernationem non solum numerum necessarium officialium Rector provideat; sed ut idonei sint, quoadejus fieri poterit, ad suas functiones, curet: cuique suas regulas, ubi quae ad singulorum officia pertinent, contineantur, tradat; et ne se hic in illius officium ingerat, videat. Praeterea, ut eis prospicere de subsidio, si necessarium, id fuerit, debbit; ita, cum tempus vacuum illis fuerit, ut utiliter illud impendant divino servitio, curet.

7. Inter officiales Rectori necessarios, in primis Minister idoneus, qui Vicerector, vel Magister domus sit, et omnibus, quae ad bonum universale pertinent, provideat, est eligendus. Syndico etiam ad exteriora observanda, et aliquo, cui rerum spiritualium cura sit, et duobus aliis, vel pluribus, quorum prudentiae et probitati multum confidat, opus est; et cum de iis, quae difficiliora, et ad Dei gloriam majorem communicanda videbuntur, conferre possit. Sunt et alii ad particularia officia necessarii.

8. Curet Rector, ut in suo officio cuique integram obedientiam Collegiales praestent; et alii officiales Ministro, et sibi etiam ipsi, prout idem praescripserit. Illud in universum admonuisse convenit; eos, qui curam aliorum suae obedientiae subditorum habent, praeire eisdem exemplo obedientiae, quam suis Superioribus *Christi loco* ipsimet praestent, oportere.

6. Tot de goede besturing van het huis, moet de Rector niet alleen zorgen voor een voldoende aantal dienstdoende personen, maar ook dáárvoor, dat zij, voor zoover dit mogelijk is, voor hun taak bekwaam zijn; hij geve aan ieder zijn instructies, waarin vervat moet zijn wat op de plichten van ieder afzonderlijk betrekking heeft, en zie toe, dat de een zich niet bemoeie met het werk van den ander. Bovendien moet hij hun niet alleen hulp verschaffen, wanneer dit noodig mocht zijn, maar er ook voor zorgen, dat, als zij vrijen tijd hebben, zij dien nuttig besteden tot den dienst van God.
7. Onder de dienstdoende personen, die noodig zijn voor den Rector, moet in de eerste plaats een geschikte persoon worden gekozen, om Vice-rector te zijn, of Huisregeerder, en zorg te dragen voor alles wat betrekking heeft op het algemeen welzijn. Ook moet er een Syndicus zijn, om het toezicht te houden op uitwendige dingen; en een persoon, die voor de geestelijke aangelegenheden zal moeten zorgen; en bovendien nog twee of meer andere personen, op wier wijsheid en eerlijkheid de Rector veel vertrouwen stelt, en met wie hij kan raadplegen over de dingen, die moeilijker zijn, en die kunnen bijdragen tot grootere verheerlijking van God. Ook zijn er anderen noodig voor bijzondere werkzaamheden.
8. De Rector zorge er voor, dat de leerlingen der kweekschool aan een ieder bij het volbrengen van zijn plicht een volkomene gehoorzaamheid bewijzen, en dat de andere dienstdoende personen den Vice-rector, en ook hem zelve gehoorzamen, juist zooals hij hun beveelt. Het zou goed kunnen zijn, in het algemeen er op te wijzen, dat zij, die gehoorzaamheid van anderen hebben te eischen, hun een voorbeeld daarvan moeten geven

9. Ad omnia conferet temporis ordo in studiis, orationibus, missis, lectionibus, cibo, somno, et in reliquis servatus; et signum constitutis horis detur; quo audito omnes statim vel *imperfecta littera relicta* ad id, ad quod vocantur, se conferant. Erit autem penes Rectorem, vel eum, qui primas tenebit, id curae; ut videat, quando hae horae pro temporum. vel aliarum causarum occurrentium ratione mutandae sint; et quod ipse statuerit, observetur.

10. Rector ipse legere, aut docere Christianam doctrinam quadraginta dies debet. Videat enim, qui ex Collegialibus, et ad quem usque limitem domi et foris in colloquiis, spiritualibus exercitiis tradendis, confessionibus audiendis, tum etiam in concionibus, vel lectionibus, vel doctrina Christiana tradenda partim ad ipsorum exercitationem (praecipue sub finem studiorum) partim ob aliorum domesticorum, vel externorum fructum aliis se communicare debeant: et in omnibus quod senserit divinae ac summae bonitati gratius, et ad ipsius obsequium ac gloriam majorem, omnibus perpensis, provideat.

- in die gehoorzaamheid, welke zij zelve aan hunne Superieuren, *die de plaats van Christus innemen*, betoonen.
9. Het handhaven van een vaste orde, wat den tijd betreft, in studiën, gebeden, missen, lezen, eten, slapen, en andere dingen, zal in alle opzichten nuttig zijn; ook moet er op bepaalde uren een teeken gegeven worden, op het hooren waarvan allen zich terstond, zonder zelfs *de letter, waaraan men bezig is, te voltooien*, moeten begeven naar datgene, waartoe zij opgeroepen worden. Het zal de taak van den Rector zijn, of van hem, die het toezicht heeft, na te gaan, wanneer deze uren veranderd moeten worden, overeenkomstig de jaargetijden, of om andere voldoende redenen; en men volge op wat door wordt bepaald.
 10. De Rector zelf moet gedurende 40 dagen den Catechismus voorlezen, of daarover ondorwijs geven. Ook bepale hij, wie van de leerlingen der kweekschool, vooral tegen het einde hunner studiën, voor anderen werkzaam moeten zijn, zoowel te huis als buitenshuis, door samensprekingen, door het mededeelen van geestelijke oefeningen, door het hooren van biechten, door te preeken, door het houden van voorlezingen, door het verklaren van den Catechismus, deels tot hun eigen oefening, deels ten nutte van anderen, zoowel die binnen als die buiten zijn, en hoever zij daarin mogen gaan; en bij alle dingen zorge hij voor datgene wat hij, na alles goed overwogen te hebben, zal meenen, het meest welbehagelijk te zijn aan de goddelijke en hoogste goedheid, en het meest bij te dragen tot haar dienst en verheerlijking.
-

De universitatibus in Societate admittendis.

CAP. XI.

1. Eadem charitatis ratio, qua Collegia admittuntur, et publicae Scholae in eis non tantum ad nostrorum, sed magis etiam ad externorum aedificationem in doctrina et moribus tenentur, extendi poterit ad Universitatum curam suscipiendam; ut in eis hic fructus extendatur, latiusque pateat tam in Scientiis, quae traduntur, quam in hominibus, qui ad eas conveniunt, et gradibus, ad quos promoventur, ut aliis in locis cum autoritate docere possint, quod in his bene ad Dei gloriam didicerint.

2. Quibus tamen conditionibus, et obligationibus, quibusque in locis hujusmodi Universitates admitti debeant, ei, qui supremam curam Societatis habet, judicandum relinquitur. Qui assistentium sibi auditis sententiis, et aliorum, quos in consilium adhiberi volet, per se ipsum deliberare poterit; an sint admittendae. Non tamen, postquam admissae fuerint sine Congregatione generali per eum dissolvi poterunt.

3. Quia tamen religiosa quies, et spirituales occupationes nec animi distractionem, nec alia incommoda, quae judicandi in rebus civilibus vel criminalibus officium sequi solent, Societati permittunt; jurisdictio hujusmodi, quam per se, vel per alios a se dependentes exercere debeat Societas, non admittatur: quanvis ad ea, quae ad bonum statum Universitatis proprie pertinent, conveniat Justitiae ordinariae sive secularis sive eccle-

Over het opnemen van Universiteiten in het Genootschap.

HOOFDSTUK XI.

1. Dezelfde christelijke liefde, die de reden is, waarom kweekscholen worden toegelaten, en daarin openbare lessen worden gegeven, niet alleen voor de opbouwning van onze eigene scholieren in wetenschap en zeden, maar nog meer van de vreemden, kan ook bij uitbreiding leiden tot het oprichten van Universiteiten; opdat daarin te meer nut gesticht moge worden en dit zich verder moge uitstrekken, zoowel in de wetenschappen, die worden medegedeeld, als in de menschen, die daartoe samenkomen, en in de graden, waartoe zij bevorderd worden; opdat zij in andere plaatsen met gezag kunnen onderwijzen wat zij in deze goed geleerd hebben, tot meerdere verheerlijking van God.
2. Onder welke voorwaarden, en met welke verplichtingen, en op welke plaatsen deze Universiteiten moeten worden toegelaten, wordt overgelaten aan het oordeel van den Generaal van het Genootschap, die, na de gevoelens van zijn helpers en van anderen, die hij daarover zal willen raadplegen, te hebben gehoord, zelf zal beslissen of zij moeten worden toegelaten. Maar als zij eenmaal zijn toegelaten, zal hij de macht niet hebben, ze op te heffen zonder de toestemming van een algemeene vergadering.
3. Daar echter gemoedsvrede en geestelijke bezigheden voor het Genootschap onvereinigbaar zijn met de afleiding van geest, en andere ongeriefelijkheden, die gepaard plegen te gaan met de taak om oordeel te vellen in burgerlijke of crimineele zaken, zal geen jurisdictie van dezen aard, die door het Genootschap zelf of door anderen, die er van afhangen, zou kunnen uitgeoefend worden, geoorloofd zijn; hoewel het behoorlijk is, dat in alles

siasticae ministros circa punitionem Scholasticorum *voluntatem Rectoris* Universitatis sibi significatam exequi, et generatim res studiorum favore suo, praesertim cum a Rectore fuerint commendatae, promovere.

De scientiis, quae tradendae sunt in Universitatibus Societatis.

CAP. XII.

1. Cum Societatis atque studiorum scopus sit, proximos ad cognitionem et amorem Dei, et salutem suarum animarum juvare; cumque ad eum finem medium maxime proprium sit facultas Theologiae: in hanc potissimum Societatis Universitates incumbunt; ac diligenter per idoneos admodum Praeceptores, quae ad Scholasticam doctrinam, et sacras Scripturas pertinent, ac etiam ex Positiva quae ad hunc finem nobis praefixum conveniunt (non attingendo tamen eam partem Canonum, quae foro contentioso inservit) pertractabunt.

2. Et quia tam doctrina Theologiae, quam ejus usus exigit (his praesertim temporibus) litterarum humaniorum, et Latinae ac Graecae, et Hebraicae linguae cognitionem: harum etiam idonei Professores et quidem justo numero constituentur. Aliarum praeterea linguarum, qualis est Caldaica, Arabica, et Indica, ubi necessariae vel utiles ad dictum finem viderentur, habita regionum diversa-

wat in het bijzonder op de welvaart der Universiteit betrekking heeft, de bedienaren van de gewone rechtspleging, hetzij de wereldlijke of de kerkelijke, *voldoen aan het verlangen van den Rector* der Universiteit, hun bekend gemaakt, ten opzichte van het straffen harer kweekelingen, en in het algemeen de belangen der studiën bevorderen, inzonderheid wanneer zij hun door den Rector worden aanbevolen.

Over de wetenschappen, die onderwezen moeten worden aan de
Universiteiten van het Genootschap.

HOOFDSTUK XII.

1. Daar het doel van het Genootschap en van de studiën is: de medemenschen behulpzaam te zijn tot de kennis en de liefde van God en tot de zaligheid hunner zielen en daar tot bereiking van dit doel het meest geschikte middel de studie der Theologie is, moeten de Universiteiten van het Genootschap zich vooral daarop toeleggen, en door bekwame leeraren naarstig onderwijs geven in hetgeen op de Scholastiek en op de Heilige Schriften betrekking heeft, en in zooveel van de positieve Theologie als noodig is voor dit doel, dat wij ons voorgesteld hebben, zonder zich in te laten met dat gedeelte der Canones, hetwelk dienstig is voor een rechtbank, die twistzaken moet behandelen.
2. En daar zoowel de Theologische wetenschap, als haar praktijk, inzonderheid in deze tijden, de kennis vereischt van de wetenschappen der algemeene ontwikkeling en van de Latijnsche en Grieksche en Hebreeuwsche talen, moeten er ook voor deze vakken geschikte Professoren worden aangesteld en wel in voldoende aantal. Men zou ook Professoren kunnen aanstellen voor andere talen,

rum, et causarum, quae ad eas docendum movent, ratione, possent Praeceptores constitui.

3. Sic etiam quoniam Artes, vel Scientiae naturales ingenia disponunt ad Theologiam, et ad perfectam cognitionem et usum illius inserviunt; et per seipsas ad eundem finem juvant; qua diligentia par est, et per eruditos Praeceptores, in omnibus sincere honorem et gloriam Dei quaerendo, tractentur.
4. Medicinae, et Legum studium ut a nostro Instituto magis remotum in Universitatibus Societatis vel non tractabitur, vel saltem ipsa Societas per se id oneris non suscipiet.

De modo et ordine praedictas facultates tractandi.

CAP. XIII.

1. Ad tractanda tam facultatum inferiorum, quam Theologiae studia dispositio et ordo conveniens tam mane quam vesperi servandus est.
2. Et quanvis pro regionum, et temporum diversitate in ordine, et statutis horis studio tribuendis possit varietas accidere; omnes tamen in eo conveniant, ut ubique fiat, quod inibi magis expedire ad majorem in litteris profectum existimabitur.
3. Nec solum lectiones sint, quae publice praelegantur; sed Magistri etiam diversi pro captu et numero audientium constituentur; qui quidem profectum uniuscujusque

- zoals het Chaldeeusch, het Arabisch en het Indisch, wanneer deze talen noodig of nuttig mochten schijnen tot bereiking van het bovengenoemde doel, rekening houdende met de verschillende streken der wereld en met de redenen, die tot de studie daarvan bewegen.
3. En daar ook de (Vrije) Kunsten of Natuurwetenschappen den geest voor de Theologie geschikt maken, en bijdragen tot de volkomene kennis en de praktijk daarvan, en op zichzelf tot hetzelfde doel behulpzaam zijn, moeten zij door geleerde leeraren en met behoorlijke naarstigheid worden onderwezen, terwijl in alles in oprechtheid de eer en de verheerlijking van God worden beoogd.
 4. De studie van de Geneeskunde en de Rechten zal, als minder op den weg van onze Inrichting liggende, niet plaats hebben aan de Universiteiten van ons Genootschap; het Genootschap zal althans die taak niet op zich nemen.

Over de manier en de orde van bestudeering der genoemde vakken.

HOOFDSTUK XIII.

1. Een behoorlijke regeling en orde moet, zoowel des morgens als des avonds, in acht worden genomen bij de studie van de ondergeschikte vakken en van de Theologie.
2. En hoewel, met het oog op de verschillende landen en jaargetijden, eenige verscheidenheid zou kunnen plaats vinden in deze regeling en in de uren, die voor de studie zijn aangewezen, moeten allen *hierin* toch met elkander overeenkomen, dat overal slechts datgene worde gedaan wat het best geacht wordt, om te groote vorderingen in de wetenschap te maken.
3. Niet alleen moeten er openbare voorlezingen worden gehouden, maar ook moeten er verschillende leeraren worden aangesteld, in overeenstemming met de ontwik-

ex suis Scholasticis speciatim procurent, et lectionum rationem exigant; utque eae reputantur, et studiosi litterarum humaniorum familiarem sermonem latine loquendo, ut stylum scribendo ac pronunciationem composita bene pronunciano expoliant, curent; et his, ac multo magis facultatum superiorum studiosis crebras disputationes imponant; quibus dies et horae certae constituentur, ubi non solum cum condiscipulis, verum paulo inferiores cum aliquanto provectoribus disputent in iis, quae ipsi capiunt; quod etiam vice versa provectores cum minus provectoris, ad ea, quae illi tractant, descendendo, et Praeceptores alii cum aliis praestabunt, semper, qua decet, modestia observata, et aliquo praesidente, qui contentionem dirimat, et quid doctrinae elici oporteat ex disputatis, declaret.

4. Erit itidem Rectoris, per se, vel per Cancellarium semper observare; ut qui novi accedunt, examinentur; et in iis Classibus, cumque iis Praeceptoribus, qui ipsi conveniunt, collocentur; et ejus discretioni (audita sententia eorum, qui ad id munus designati sunt) relinquatur, num diutius in eadem classe manere, an ad aliam ulterius progredi debeant. Ejusdem erit iudicium de studio linguarum, praeter Latinam, num Artibus et Theologiae anteponi, an postponi, et quam diu in eis quemque haerere oporteat. Sic etiam in aliis scientiis superioribus propter ingeniorum et aetatum inaequalitatem aliaque

keling en het aantal der toehoorders; zij moeten de vorderingen van ieder hunner leerlingen in het bijzonder onderzoeken, en een verslag van de voorlezingen van hen vorderen; zij moeten er voor zorgen, dat zij gerepeteerd worden, en dat de studenten in de classieke letteren zich in het spreken oefenen, daarbij gebruik makende van de Latijnsche taal, en ook een goeden stijl aankweken door veel te schrijven; zij moeten dezen, en vooral hun, die de hoogere vakken bestudeeren, menigvuldige disputaties opleggen, waarvoor bepaalde dagen en uren zullen worden vastgesteld, waarop zij zullen disputeeren, niet alleen met hun medeleerlingen, maar de minder gevorderden met hen, die meer gevorderd zijn, over onderwerpen van hunne eigene keuze, hetgeen op hun beurt de meer gevorderden ook zullen doen met de minder gevorderden, afdalende tot de studiën, waarmede deze zich bezig houden, en eveneens de leeraren met elkander, alle bescheidenheid in acht nemende, en onder de leiding van een voorzitter, om het debat af te breken, en te verklaren, welke leer uit het besprokene moet worden getrokken.

4. Het zal eveneens de taak van den Rector zijn, zelf of door den kanselier toe te zien, dat de nieuw aankomenden worden geëxamineerd, en in die klassen en onder die leeraren geplaatst worden, die voor hen het meest geschikt zijn; en het zal aan zijn wijsheid worden overgelaten (na het gevoelen te hebben gehoord van hen, die voor die taak zijn aangewezen), of zij langer in dezelfde klasse moeten blijven, dan wel in een hoogere overgaan. Hij zal ook beslissen ten opzichte van de studie van talen, behalve van het Latijn, of zij zich daarmede zullen bezig houden vóór of na de (Vrije) Kunsten

consideratione digna ad eundem pertinebit expendere, quando quisque eas aggredi, et quandiu in eisdem versari debeat: Quanvis ii, qui aetate et ingenii aptitudine pollent, melius sit, ut in omnibus proficere, et conspicui esse ad Dei gloriam enitantur.

5. Ut assiduitas in litterario exercitio, sic et aliqua remissio necessaria est. Quanta haec esse debeat, et quibus temporibus, considerationi Rectoris, expensis circumstantiis personarum et locorum, relinquetur.

en de Theologie, en hoe lang ieder student daarmede bezig zal zijn. Zoo zal hij ook ten opzichte van de andere hogere wetenschappen, na behoorlijk de ongelijkheid van talenten en van leeftijd in acht te hebben genomen, bepalen, wanneer ieder daarmede beginnen moet, en hoe lang hij daarmede bezig zal zijn; hoewel het het best zal zijn, dat zij, die in de kracht van hun leven en van hun verstandelijke vermogens zijn, zich er op toelagen, om in alle vooruit te komen en uit te munten, ter verheerlijking van God.

5. Gelijk volhardende naarstigheid bij wetenschappelijke studiën noodig is, zoo is ook ontspanning noodig. Aan den Rector zal worden overgelaten, te overwegen, waarin deze bestaan moet, en op welke tijden zij plaats moet vinden, de omstandigheden van personen en plaatsen in aanmerking genomen.

De Los-van-Rome-beweging in Oostenrijk.

DOOR

P. BRAEUNLICH,

Lic. Theol., Pred. te Wetzdorf.*)

Dat er in de oostenrijksche helft van het habsburgsche keizerrijk in 1869 onder de 20 millioen inwoners nog 364.262 Protestanten waren — een aantal, dat tot op 1890 tot 436.352 aangroeide — moet wel een wonder van God schijnen. Immers, de geestelijke raadgevers van het ijverig roomsche keizerhuis waren er in geslaagd het Protestantisme van den aanvang af als gevaarlijk voor den Staat en vijandig jegens de dynastie voor te stellen, ten einde aldus de macht van den Staat dienstbaar te maken aan het zelfzuchtige streven van hun roomsche priesterkerk.

Het verlies van het in zijn kern protestantsche deel der Nederlanden, hetwelk het naverwante spaansche koningshuis trof, kan er overigens niet weinig toe hebben bijgedragen het lot der weerlooze oostenrijksche Protestanten te verzuuren. Want juist de jaren 1578—1581, waarin de Noorderlijke Nederlanden hun strijd tegen de spaansche Habsburgers zegerijk eindigden, brachten aan het oostenrijksche hof het besluit tot rijpheid om zonder eenig erbarmen het gehaatte Protestantisme uit te roeien, omdat men meende, dat zulk eene uitroeiing voor Spanje het middel was geweest om de Zuidelijke Nederlanden te behouden.

Tweehonderd jaar lang gold sedert dien tijd de vernie-

*) Ds. Braeunlich, een der drie duitsche predikanten, die in Oostenrijk in de gevangenis hebben gezeten omdat zij daar het Evangelie verkondigden, heeft dit stuk voor ons geschreven. Het is dus niet van elders overgenomen en vertaald. Eens en voor goed deelen wij mede, dat wij in 't laatste geval steeds het woord „vertaald” onder het stuk zetten.

tiging van het Protestantisme als hoogste regeeringswijsheid in het reeds in 1581 bijna geheel protestantsche land.

Reeds onder Keizer Jozef II (1781) durfden de, niettegenstaande alle vervolging trouw gebleven, Protestanten weer voor den dag komen. De wettelijke gelijkstelling met de Roomschen hebben zij intusschen eerst tijdens den tegenwoordigen keizer verkregen, en wel in 1861.

Trots deze eindelijke overwinning van christelijke grond-

GEORG FREIHERR VON SCHÖNERER.

stellingen in de wetgeving van den Staat, bleef echter ook dan nog de toestand van het oostenrijksche Protestantisme eene zoodanige, die eer wees op een langzaam uitsterven dan op een opnieuw leven.

De roomsche overtuiging van een aanzienlijk deelderstaats ambtenaren was n.l. oorzaak, dat in de practijk veel werd opgeheven wat in de theorie reeds lang aan de Protestanten

was toegestaan. Het gevoel, dat ze slechts „geduld” werden, konden de Protestanten in Oostenrijk daardoor nimmer van zich zetten. Daarbij hadden de geloofsgenooten te weinig band met elkander en te weinig steun aan hunne Kerk. Want voor den Opperkerkeraad te Weenen (= Synode) was

het reeds uit finantieele gronden onmogelijk aan de over het gansche land verspreide kleine en zeer kleine hoopjes Protestanten eene voldoende geestelijke verzorging te verschaffen. Zoo leidde het Protestantisme in Oostenrijk tot kort geleden een kwijnend bestaan.

De vrees voor onaangename aanmerkingen beheerschte de toonevende kringen. De enkele Protestant echter gevoelde zich, zoodra hij niet meer in de standplaats van een predikant woonde, in zijn godsdienstig leven eenzaam te midden van de roomsche overmacht der bevolking, en verlaten van eene Kerk, die nauwelijks naar hem omzag, indien hij niet zelf op de gedachte kwam zich de moeite te getroosten het verborgene te zoeken. Men beschouwde het als een onveranderlijk iets, dat b.v. de gemeente van den hoogbejaarden senior Kotschij te Wald meer dan 100 vierkante mijlen hooggebergte omvatte, of dat het kerspels van den grijzen, en daarbij sinds jaren lammen, senior Moluar te Pilsen zich over meer dan 1000 gemeenten uitstreckte. En wanneer dan in zulke omstandigheden in menige plaats alle of bijna alle, protestantsche kinderen, zelfs die van de ouderlingen, roomsch werden onderwezen en ook met Roomschen huwden, of wanneer het voorkwam, dat zij, die zich kwamen aanmelden voor de aannemingskatechisatie, den naam van Jezus nog nimmer gehoord hadden en dus ook niets wisten van Kerstfeest of Paaschfeest, dan werd dat alles tot kort geleden met zoo weinig verwondering aangezien, dat zulke ten hemel schreiende toestanden voor de buitenwereld onbekend bleven.

Een eenvoudig man, die zich over al deze dingen verwonderde, schreef mij op 20 April 1900, kort na zijn overgang, het volgende:

„Zoo ging ik dan uit in de dorpen, overal vragend en

navorschend naar geloofsgenooten. Ik kwam o.a. in de buurtschap Glassert bij Zwickau aan de grens van Saksen. Hier deed ik ten raadhuize onderzoek naar kort geleden begraven geloofsgenooten. Mij werd geantwoord, dat er twee gevallen geweest waren, waarin Protestanten begraven werden zonder tegenwoordigheid van een predikant, zoodat dit op de roomsche bevolking een erbarmelijken indruk maakte. Eenige aanwezige dorpsbewoners gingen zich om die reden te buiten aan scheldwoorden tegen ons predikamt. Mij werd verzekerd, dat deze menschen zeer goed protestantsch geweest waren, en dat er van de 8 Protestanten nog 3 leefden. In een volgend dorp, Hoffnung, was twee jaar geleden eene vrouw van 80 jaar op haar sterfbed roomsch geworden, alleen om, zooals zij voor twee getuigen verklaarde, „niet als een dier begraven te worden.” Ook hier waren de Protestanten uitgestorven.

„Verder voerde de weg mij later in het grensdorp Oberlichtenwalde. Daar vond ik eene protestantsche onderwijzersfamilie, die mij een gelijk geval vertelde omdat kort geleden een Protestant zonder bijstand van een predikant begraven was geworden, en de priester, die juist op het kerkhof was om daar het lijk van een Roomsche in te zegenen, voor geld, noch goede woorden, te bewegen was het Onze Vader bij het graf van den Protestant te bidden, terwijl hij zeide: „die daar heeft niet geleefd als mensch.”¹⁾

Dat geschiedt nu aan de grens van Saksen, een half uur verwijderd van een streek, waar alles protestantsch is.²⁾ De roomsche geestelijkheid doet alles om een Protestant nog

¹⁾ Blijkbaar bedoelt de schrijver van den brief, dat een andere Protestant daarna roomsch is geworden ten einde „eervol” begraven te worden.

²⁾ De predikanten uit Saksen mogen geen ambtelijke functien in Oostenrijk verrichten. Bovendien zullen ze wel genoeg hebben aan hun eigen gemeenten.

in zijn dood te smaden. En dat alles laat ons duitsche volk zich welgevalen."

Een blik in den toestand der prot. Oostenrijkers, welke heden nauwelijks beter is geworden, geeft hij nog in de volgende mededeelingen.

„In het nabijgelegen dorp Grosz Marchthal vond ik een ouden boer, genaamd Kolbe, en een oud moedertje, de laatsten

Mr. ANTON EISENKOLB.

van 30 Protestanten, die eens de schoonste hoop gaven voor de vorming van eene gemeente. De boer, een zeer belesen, maar zwakke, grijsaard, vertelde mij hoe deze kleine gemeente ontstaan was en eindelijk weer, uit gebrek aan een herder en leeraar, uiteen was gegaan, zoodat er slechts twee overbleven. Met bewogen stem vertelde hij mij, dat in 1860 zijn

oude vader nog boerde, en dat deze in zijne jeugd gewoond had tusschen Protestanten in Saksen; dat hij daar een Bijbel had gekocht en toen zijne bloedverwanten had uitgenoodigd zijne voorlezingen bij te wonen. Deze brachten weder anderen mede, en zoo ontstond destijds in dat boerenvertrek een leesdienst, waarbij vele toehoorders kwamen en die gaarne bezocht werd. De pastoor had dit spoedig vernomen en daarop den ouden man voorgehouden: hij moest zijne goddelooze voorlezingen nalaten of hij zou er voor boeten. Daarop waren beiden hard tegen elkander uitgevaren. Het

gevolg daarvan was, dat den volgenden Zondag de pastoor op den kansel boer Kolbe met zijne familie vogelvrij verklaarde, d.i. uit de R. Kerk uitstiet. Ook werd ieder, die den ketter gehoor verleende, vervloekt. Tengevolge daarvan trad Kolbe met zijne familie tot de Prot. Kerk over. Kort daarop werd hij te Jungbunzlau voor het gerecht gedaagd en gevangen gezet om onderzocht te worden en daar door honger en pijn tot verloochening van zijn geloof gedwongen te worden. Intusschen werd door een rechtelijke commissie, welke zich hier ophield, het eene verhoor na het andere gehouden ten einde een bewijs van schuld in handen te krijgen. Allen, die verhoord werden, konden slechts eenstemmig verklaren, dat Kolbe enkel uit den „lutherschen Bijbel” had voorgelezen, en dat zij dit van hem verlangd hadden. Niettegenstaande dit moest de man vijf maanden lang in de gevangenis zitten om verhoord te worden. Deze gevangenschap bezorgde hem een ziektekiem, die den dood tengevolge had. Na standvastig bekentenis van de kleine gemeente werd hij vrijgesproken, waarna hij zijne voorlezingen met verdubbelden ijver hervatte. In dezen tijd traden 22 zijner aanhangers tot het Protestantisme over.”

„Kort daarop stierf de oude man. De pastoor weigerde hem de begrafenis, behalve in den hoek der zelfmoordenaars. De zoon protesteerde. Toen het lijk reeds tot ontbinding was overgegaan en men het in huis niet langer kon uithouden, voelde de gemeenteraad zich gedrongen het lijk in de rij te laten begraven, op eigen verantwoordelijkheid. Deze geschiedenis moet destijds veel stof opgeworpen hebben, zoodat er nieuwe overgangen op volgden. Deze kleine gemeente bleef eenige jaren voltallig, maar de leidsman, de herder, ontbrak, en zoo ging de gemeente te gronde.”

„Diep bewogen had ik dit verhaal aangehoord. Ik sprak

met den ouden man en spoorde hem aan ten einde toe getrouw te blijven. Een nieuw gemeenteleven moest er ontstaan. Diep bewogen reikte de oude mij de hand en zeide: „Kon ik nog maar mededoen, doch mijne dagen zijn geteld. Mijn laatste wensch voor u is een zegenwensch. Ik kan alleen nog maar voor u bidden.” Waarlijk, ik ben een man, die den dood in de oogen heeft gezien, maar de woorden van den ouden boer, die zoo getrouw was aan zijn geloof, brachten mij de tranen in de oogen.”

„Al deze menschen spraken eenparig den wensch uit, dat er in Gabel een protestantsche herder zou komen. Helaas, aan het verzoek kon niet worden voldaan wegens de armoede van onze gemeente.”*)

Ziet daar een paar beteekenisvolle voorbeelden van het leven der Protestanten in Oostenrijk eer de gezegende Los-van-Rome-beweging aller oogen op hun ellende vestigde en meer geregelde kerkelijke toestanden in het leven riep.

Waar de Protestanten zelve meestal niet in staat waren van elkanders geloof en van hun Kerk iets te bemerken,

*) Noot van Ds. Braeunlich: Aan den Ev. Bund is het te danken, dat de gemeente Gabel de middelen kreeg om regelmatig godsdienst-oefening te houden. Helaas, zij kon daarmee niet doorgaan, aangezien de huur van de slotzaal, waar zij bijeenkwam, door den roomschen eigenaar werd opgezegd in de lente van 1901, en niemand in die plaats het waagde haar een vertrek te verhuren. Zelfs de hoop op het verkrijgen van eene oude schuur werd haar door de macht der r. geestelijkheid afgesneden. De gemeente heeft dus, niettegenstaande haar groote armoede en hoewel ze, behalve een terrein, slechts 200 florijnen bouwkapitaal bezit, moeten besluiten terstond over te gaan tot het bouwen van een kerkje, dat 12.000 kronen zal kosten. Aan onze geloofsgenooten in Nederland verzoek ik dringend eene gave te zenden voor den bouw dezer kerk.

Naschrift bij deze noot van de redactie: Pfarrer Ph. Klose te Vaals, Limburg, houdt zich aanbevolen tot het ontvangen van giften voor Oostenrijk.

daar kan natuurlijk de opmerkzaamheid van de groote roomsche menigte niet in de eerste plaats gewekt worden door de aantrekkingskracht van protestantsch leven en van protestantsch geloof. Dat was hoogstens mogelijk in plaatsen met prot. kerkgebouwen en bekwame predikanten, zooals b.v. te Weenen, waar tengevolge daarvan de overgangen in de laatste jaren voortdurend waren toegenomen.

Maar in de overgrootste meerderheid van steden en dorpen,

R. H. WOLF.

waar nooit een prot. godsdienstoefening gehouden werd, in die uitgestrekte roomsche streken, waarin, zooals de edele Alpen-dichter Peter Roseger schrijft, de kennis van den godsdienst zich daartoe bepaalt, dat men op de vastendagen geen vleesch mag eten, dat men tegen Paschen moet biechten en dat Maarten Luther een hellebraad is, wat wist men dáárvan de reine leer des Evangelie?

En toch was in 1898 als met een tooverslag de zoo lang genegeerde Prot. Kerk het middelpunt der openbare belangen. Vol verwachting richtten zich de blikken van duizenden bij duizenden op het hun tot nog toe onbekend Evangelie, waar-

voor de vaders eens geleden hadden, en dat tot nog toe hardnekkig aan hunne nakomelingen onthouden was.

Waardoor was deze brandende belangstelling zoo sterk gaande gemaakt? Doordat het woord van Christus over de de valsche discipelen weer in vervulling kwam: „aan hunne vruchten zult gij hen kennen.” Al hadden de Roomschen in Oostenrijk geen gelegenheid het *wezen* van het Protestantisme te leeren kennen, zoo konden hun de *vruchten* daarvan niet verborgen blijven.

Ze zagen ze, daar buiten in de prot. landen, waar op elk levensgebied bloei was waar te nemen, terwijl de roomsche landen kwijnden. Ze bewonderden die vruchten in de weinige over het land verspreide prot. dorpen, die zich in alle opzichten onderscheidden van de hen omringende roomsche dorpen, zoodat men gedwongen was van die prot. dorpen te getuigen: „ze zijn onze trotsch; we weten wel de krachten niet, welke daar heerschen, maar we zien, dat daar mannen en vrouwen van een deugdelijk karakter wonen; werd ons gansche volk zóó slechts opgevoed.”

En zij ontvlamden voor het prot. karakter, als zij lett'en op de Protestanten in Hongarije, de hoop luthersche Zevenburgers, die hun duitsche wezen bewaarden te midden van een bont volkenmengsel, terwijl de roomsche Duitschers zich in allerlei volken oplosten.

Spoedig zagen zij ook in de protestantsche Boeren, voor welke zij allen dweepten, terwijl de priesterpartij koelhartig den heldenstrijd aanschouwde, wat protestantsche opvoeding vermag. Ja, zóó wilden ze zijn, geen knechten van Rome of van eene andere buitenlandsche macht, maar mannen vol zelfbewustzijn en met taaie wilskracht, met protestantsch karakter. Deze eigenschappen zouden echter, zooals zij hoe langer zoo meer gevoelden, aan hun volk, dat gedachteloos

aan de roomsche priesters onderworpen was, niet ten deel vallen vóór het de bron dier eigenschappen bezat, d.i.: vóór het protestantsch werd.

Dan zouden zij tegelijk bevrijd zijn van de priesters, van wie ze een afkeer hadden gekregen omdat ze den godsdienst veranderd hadden in politiek, en nog wel zulk eene, die de duitsche Oostenrijkers trachtte op te lossen in de volkenrij van het pauselijke wereldrijk.

Er is gezegd, dat de eerste stoot tot de beweging uit *politiek* voortkwam. Men zou echter met veel meer recht kunnen beweren, dat de beweging is voortgevloeid uit *haat tegen de politiek*, n.l. tegen de politiek der R. Kerk. De in den nationalen strijd verhitte duitsche Oostenrijker verlangde naar een plaats van vrede en opbouw. Hij wilde eene Kerk, die balsem in zijne woorden goot, d.i. hij verlangde naar het Evangelie. Men wilde niets meer weten van eene Kerk, die opging in aan de Duitschers vijandige politiek. De kerkgebouwen moestens niet langer door dweepzieke ophitskapelaans*) tot politieke strijdperken vernederd worden. Kortom: in plaats van pauselijke politiek wilde hij godsdienst gepredikt hebben.

Is dat nu in den grond der zaak een politieke aanleiding? Het is integendeel de natuurlijke afkeer van het christelijk geweten tegen de nieuwe zonde van Rome, dat zich, toen het zijn vertrouwen op zijn godsdienstkraft verloor, met alle macht, en met aanvankelijk verbazingwekkende gevolgen, op het gebied der politiek wierp om daar de lauweren te oogsten, die het op zuiver godsdienstig gebied nimmer kan verkrijgen.

God bezoekt de menschen in verband met hunne zonden. Hij doet het in onze dagen zichtbaar met de R. Kerk. Dat

*) Hetzkaplan.

gene, waardoor zij groot dacht te worden, wordt nu haar val. De los-van-Rome-beweging is het antwoord van het natuurlijke, christelijke gevoel op de poging der priesters om in plaats van brood een steen en in plaats van visch een slang te geven.

Prot. kerk te Karbitz.

Er is naar mijn vaste overtuiging in onze tijd geen godsdienstige beweging, ja, in 't algemeen, geen geestesbeweging, die in beteekenis voor de toekomst eenigszins nabij komt aan die, welke thans in Oostenrijk gezien wordt. En

ik kan mij voor iemand, die nog maar een vonk belangstelling heeft voor godsdienstige vraagstukken, geen hartverbliddender bezigheid denken dan het nagaan van den ontwikkelingsgang dezer „nieuwe Hervorming” (zooals men in Oostenrijk zegt).

De mogelijkheid hiertoe heb ik gegeven in de uitgave mijner „Berichte über den Fortgang der Los von Rom Bewegung”, welke grootendeels over Oostenrijk handelen.*)

In den herfst van 1898 werd onder de 9 millioen duitsche Oostenrijkers de afkeer tegen de practijken der R. Kerk versterkt door plaatselijke voorvallen, zooals het indringen van talrijke tzechische ophitskapelaans in zuiver duitsche gemeenten. De afkeer drong door in kringen, die zich tot nog toe onzijdig hadden gehouden, maar nu gedwongen werden zich met de volksstrooming te bemoeien.

Dat waren aan den eenen kant de volksvertegenwoordigers, die hun zetel meer of min te danken hadden aan den in beroering zijnde kiezers. Dat waren aan den anderen kant de Protestanten in Deutschland, die grootendeels in den

*) Deze berichten verschijnen bij J. F. Lehmann te München en kosten elk 60 Pf.

Ze zijn allen van Pf. Braeunlich, behalve waar het anders is aangegeven:

1. „Die neueste Katholische Bewegung zur Befreiung vom Papsttum.”
2. „Die österreichische Los von Rom Bewegung, (Veranlassung und Ursprünge).”
3. „Los von Rom?! Eine Studienreise nach Oesterreich,” von Pfarrer Lic. Theol. O. Everling in Krefeld.
4. „Die Los von Rom Bewegung in Frankreich,” von Rechtsanwalt Eug. Réveillaud in Versailles.
5. „Die Fortschritte der Los von Rom Bewegung in Oesterreich. I Böhmen.”
6. „Evangelisches Erwachen im Katholischen Canada,” von Pastor J. L. Morin in Montreal.
7. „Die Los von Rom Bewegung in Steiermark.”

Meerdere afleveringen (over Spanje, Italië, enz.) zullen verschijnen.

Ev. Bund hun éénige, tot handelend optreden geschikte, ver-
tegenwoordiging vonden.

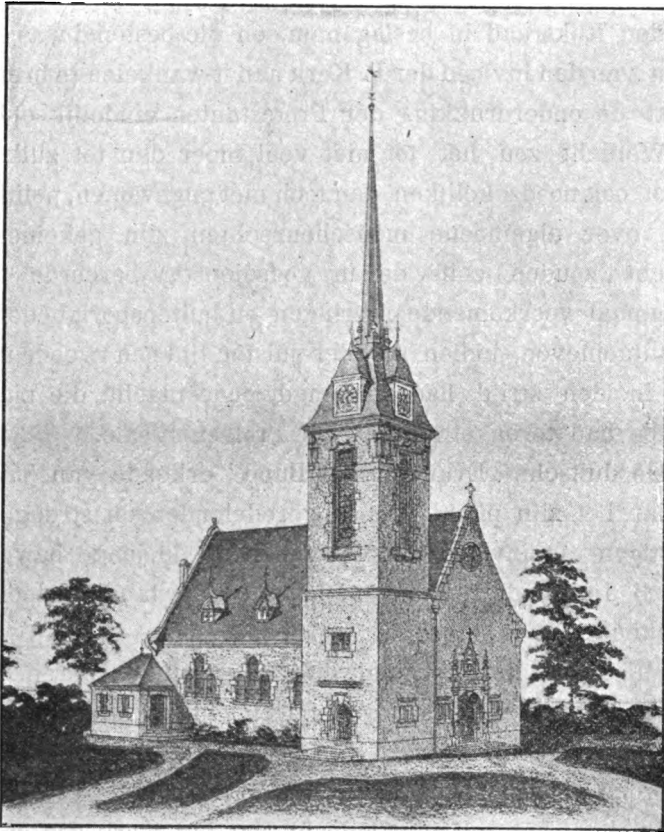
Slechts met grooten tegenzin lieten zich de politici door de stem des volks dringen de godsdienstige beweging te beschermen, terwijl deze zonder zulk een invloedrijke bescherming weerloos zou zijn overgegeven aan de willekeur der sinds eeuwen onder de macht der priesters staande staatsbeambten. Bovendien zou zonder deze bescherming de zaak niet van algemeene bekendheid zijn geworden, terwijl nu de roomsche bladen gedwongen werden er over te schrijven, en vele daarvan voor de beweging gewonnen werden.

De daad dezer mannen mag men niet gering schatten, want in een land, dat van ouds een der vestingen van ultramontaansche heerschzucht was, behoorde er moed toe openlijk de vaan der Hervorming te ontvouwen. Hun ganschen invloed legden zij met dit partij-kiezen in de waagschaal, en de aanvoerder der „Alldeutschen“, von Schönerer zeide mij destijds: „indien wij door ons partij-kiezen fiasco lijden, dan heeft onze partij 10 jaar noodig om de schade weder in te halen.”

Toch besloten zij daartoe omdat zij overtuigd waren, dat Rome Oostenrijk ongelukkig maakt, en dat hun volk niet bevrijd kan zijn eer ook *zij* de bevrijdingsdaad volbracht hadden, waardoor in het tijdperk der Hervorming Holland, Duitschland en andere, innerlijk sterke, volken vooruitgegaan waren.

Het heil des volks stond bij hen hooger dan hun partij. Twee jaren waren verlopen sinds den 15 Januari 1899, waarop de openlijke beslissing in Weenen genomen werd, en nu zou het blijken of het al dan niet een fout geweest was zoo openlijk partij te kiezen. Bij de verkiezingen omstreeks Nieuwjaar 1901 hoopten de roomsche tegenstanders,

dat de kleine partij der 7 mannen, die zich zoo beslist vóór de beweging verklaard hadden, zou worden weggevaagd van het tooneel. Gode zij dank, dé partij van Schönener groeide tot 21 man aan! En deze waren niet, zooals de meeste afgevaardigden, gekozen door eenige weinige bevoorrechte per-

Prot. kerk te Grottau.

sonen, maar door de breede kringen van het roomsche volk. Alle candidaten hadden in den verkiezingsstrijd overwonnen, èn onder hen de voornaamste protestantsche voorvechter van de beweging, Mr. Eisenkolb uit Karbitz. Maar ook in andere

duitsche partijen in den Rijksraad is de anti-roomsche richting versterkt. Zoo heeft bv. Stiermarken in de „Deutsche Volkspartei” den grondeigenaar Malik, aanvoerder der Oud-Roomschen, afgevaardigd.

Het volk had gesproken, en men kon te Weenen dien merkwaardigen strijd beginnen, die de geheele laatste zitting van den Rijksraad in beslag nam, en die bestemd was om de macht van den invloed der R. Kerk aan 't wankelen te brengen, zoodat de onderdrukking der Protestanten eindelijk ophield.

Wellicht zou het tot niet veel meer dan tot zulk een, zij het ook noodzakelijken, dan toch niet ongewonen, politieken strijd over algemeene menschenrechten zijn gekomen, en wellicht zouden zelfs de in godsdienstig beroerde tijden menigmaal voorkomende roeringen en buitensporigheden niet zijn uitgebleven, indien niet ter juister tijd een tweede macht zich in den strijd had gemengd, eene macht, die zich tot nog toe had teruggetrokken: het Protestantisme.

De duitsche „Evangelische Bund” erkende van 't begin af, dat het zijn plicht was in veredelenden en streng godsdienstigen zin invloed uit te oefenen op de jonge beweging, eer zij in handen viel van, in zulke omstandigheden licht opduikende, dweepers.

Mij werd het vergund dit besluit uit te voeren, en ik zal het steeds als Gods grootste weldaad in mijn leven prijzen, dat Hij mij op deze verantwoordingsvolle wegen met zijn wonderbaren zegen begeleid heeft.

Ik had het zelf niet geloofd, dat het werk zoo spoedig en in zulk een omvang zou gelukken.

Nog zie ik mij te midden van die schare roomsche leidlieden in Oostenrijk, die ik in 't begin van September '98 te Plauen aantrof. Ik was de eerste predikant, die zich onder hen waagde. Uit hun minachtende houding en uit de

aanvankelijke onverschilligheid van de meerderheid begreep ik, dat zij in hun roomsche opvoeding niet veel achting voor godsdienst hadden opgedaan. Ook R. H. Wolf, de groote volksredenaar, en aangebeden lieveling van zijn boheemsche landslieden, zeide mij terstond openhartig, dat hij door de R. Kerk voor den godsdienst bedorven was en sinds zijne jeugd slechts één keer, bij zijn huwelijk, een roomsche godsdienstoefening had bijgewoond. De liefde tot zijn volk was zijn godsdienst.

En toch ontbrak het bij deze eerste, meer toevallige, ontmoeting niet aan bemoedigende ervaringen. Bovenal bij Wolf! Hij zat naast mij, en wij kwamen spoedig in 't gesprek, bijna uitsluitend over godsdienstige onderwerpen. Hij wilde meer weten over onze Kerk en over ons geloof, en met de grootste aandacht volgde hij alles, wat ik daarover vertelde. Wij waren spoedig in zulk een ernstig gesprek, dat wij niet bemerkten, dat het geheele gezelschap zich langzamerhand verwijderde. Hij vroegde mij over de fijnste puntjes der dogmatiek, en ik bemerkte, dat menig woord zijn hart trof. Van deze zijde had hij den godsdienst nog nooit leeren kennen. Het meeste was hem volkomen nieuw en het verwekte zijne belangstelling in den hoogsten graad. Het werd twaalf, een, twee uur en om drie uur 's nachts draaiden de vermoeide kellners de gasvlammen uit, op één na. Wij moesten besluiten het gesprek te eindigen. Toen Wolf mij de hand tot afscheid toestak, zeide hij: „Ik dank u, ik had had nooit geloofd, dat een gesprek over godsdienstige vragen zoo aantrekkelijk kon zijn.”

Sinds heb ik Wolf en andere politieke leiders der beweging menigmaal gesproken. En, hoewel de dagelijksche politieke beweging ook niet *elk* hunner zóódanig over zichzelf deed nadenken, als voor hun inwendig leven wen-

schelijk was, zoo heeft het mij toch niet in 't minst verwonderd, dat op 27 Januari l. l. de toenmaals reeds protestantsch geworden afgevaardigden de volgende fiere verklaring teekenden:

„De ondergeteekenden, protestantsche duitsch-radicalen afgevaardigden, verklaren, dat zij eene verbinding van de *godsdiensstige* Los-van-Rome-beweging met de politiek niet gewenscht achten, want politiek is vergankelijk, het Evangelie is eeuwig.”

Indien nu reeds bij mannen, die midden in het politieke

Prot. kerk en pastorie te Langenau.

leven staan, en zich onophoudelijk met duizenderlei ver uiteenliggende onderwerpen moeten inlaten, de door den Ev. Bund bijgebrachte aanraking met het Evangelie zulk eene uitwerking heeft, hoe veel meer moet dit dan het geval zijn bij al die elementen der bevolking, die in staat zijn zich beter met godsdienstvraagstukken bezig te houden!

In den kring dezer breedere lagen der bevolking, die uit aanhangers van de meest verscheidene politieke partijen bestaan, en ook uit hen, die zich volkomen van politiek onthouden, heb ik de grootste verrassingen beleefd.

Toen ik in den herfst van 1898 geheel Oostenrijk doorzocht om overal den godsdienstigen toestand te doorvorschen, vond ik, hoewel overal een groote, instinktmatige, hoogachting voor het Protestantisme bestond, toch menigmaal een onbekendheid daarmede. Zoo beweerde er een: „de Christenen bidden tot Maria en de Protestanten tot Luther.” De priesters verspreiden het gerucht, dat de Protestanten nergens aan gelooven, zoodat men hun b. v. vraagt of ze aan de opstanding en aan de hemelvaart van Christus gelooven. Anderen vereenzelvigen hen*) met de Joden, en vragen dan of ze met Paschen en Pinksteren „koscher” (= levietisch rein) eten.

De Ev. Bund is aan het werk gegaan. Protestantsche vlugschriften zijn in massa verspreid, predikanten tot prediken voordrachtreizen naar Oostenrijk gezonden; kerkbeurten aan honderden plaatsen ingevoerd en nieuw ontstaande gemeenten met hulppredikers voorzien.

Na verloop van één jaar kwam ik weer in die streken, waar ik te voren alles roomsch had gevonden. 's Morgens om 9 uur trad ik onaangemeld binnen bij een vriend, een fabrikant in Turn (Bohemen). Hij was ten hoogste verrast mij plotseling voor zich te zien. „Wat voert u hierheen?” was zijn eerste vraag. Ik vertelde hem, dat ik den volgenden avond in een groote vergadering te Berlijn bericht moest geven over den voortgang in Bohemen en dat ik gekomen was om frische indrukken te verzamelen. Ik vraagde: „Kunt gij van avond hier vrienden uit de gansche

*) Aldus ook in Frankrijk en België. (Red. — M.)

streek bijeen roepen?" „Niets gemakkelijker dan dit" antwoordde hij, en hij ging aan den telefoon staan. Spoedig verschenen eenige jonge mannen, die op hun rijwiel naar de omliggende dorpen en buurtschappen gingen om burgemeesters en andere bevorderaars der beweging uit te noodigen. Kaarten werden weggebracht, telegrammen verzonden, en 's avonds was de zaal, waarin wij bijeen waren, gevuld, hoofd aan hoofd, bijna allen overgetredene of die van plan waren dit te worden.

Eerst trad op een fabrikant, onderburgemeester van Turn, die ongeveer het volgende zeide:

„In Turn is het zaad, dat de Ev. Bund gezaaid heeft, opgeschoten. Wat hier gebouwd is, is vast gebouwd. Het is eene zaak van God, en omdat zij van God is, kan zij niet ten onder gaan. Dat zijn voor mij geen ledige woorden, dat is mijne diepste overtuiging. In Turn waren er een jaar geleden ongeveer 40 Protestanten, voor zooverre bekend was. Nu hebben wij hier reeds een zielental van meer dan 800. Bij ons hebben 514 overgangen plaats gehad. De overigen zijn Protestanten, die tot nog toe in een geheel roomsche streek niet als zoodanig te voorschijn durfden komen. Zij zijn zij er trotsch op Protestanten te zijn, nu zoo vele Roomschen het voor eene eer hielden het te worden.

„En wij maken vorderingen. Men deelt anderen mede, hoe zalig men geworden is door zijn rotsvaste vertrouwen op God, hetwelk voor ons onmisbaar noodig is. Wij komen nu in Turn ook op geheel andere wijze samen dan een jaar geleden. Wij weten nu, dat het maatschappelijk vraagstuk zonder godsdienst waardeloos is. Het is veeleer zaak, dat wij rechte godskennis krijgen. Slechts indien wij andere menschen worden, kunnen wij ons op maatschappelijk gebied

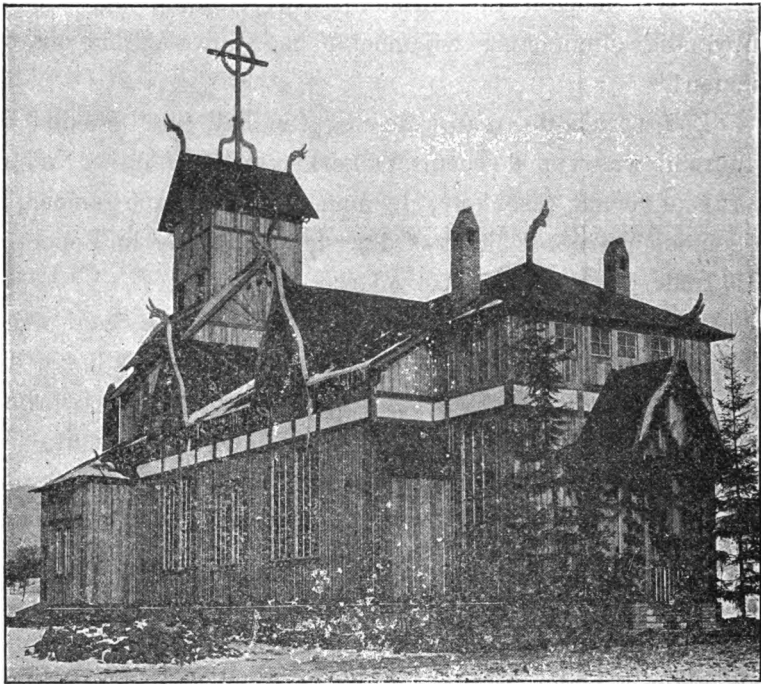
*) Nu, eind Juli, zijn het 1114. (Br.)

met elkander verzoenen. Het woord van onzen Meester moet voor ons gelden. Indien wij Jezus Christus recht hebben aangegrepen, dan zullen wij andere menschen worden. Ons volk is ook maatschappelijk slechts dáárdoor te helpen, dat de werkgever een Christen is, èn de arbeider. In Christus gewortelde, nieuwe, karakters te vormen, ziet daar de groote zaak. Wij moeten de christelijke overtuiging niet slechts uitwendig aannemen; wij moeten haar inwendig in ons opnemen!"

Zóó sprak de man, die nog een half jaar geleden bestuurslid was van de roomsche kerkbouwvereening. Na hem sprak advocaat Eisenkolb, de man met het diepe gemoed, de algemeen vereerde aanvoerder der beweging in Bohemen. Hij zeide ongeveer het volgende:

„Ons heiligste goed is en blijft toch ons dierbaar evangelisch geloof. In district Karbitz waren bij het begin der beweging slechts 18 Protestanten bij de kerkelijke overheid bekend. Heden hebben wij daar reeds eene gemeente van 3 à 400 zielen. Het gaat slechts langzaam vooruit, maar dat is geen fout, en in geen geval is er stilstand. Bizonder verblijdend is het feit, dat menschen, die oorspronkelijk slechts uit weerzin tegen de R. Kerk en omdat Gods Woord bij ons niet in 't Latijn, maar in het Duitsch, gepredikt wordt, en er ook aldus gebeden wordt, tot ons kwamen, zich nu verblijden over elke godsdienstoefening en telkens betere Christenen worden. Onze hulpprediker, dien wij aan den Ev. Bund te danken hebben, heeft verleden Zondag over de gelijkenis van het onkruid onder de tarwe gepredikt. Bij deze gelegenheid heeft hij ons allen gezegd hoe veel ons nog ontbreekt. Hij heeft wel niemand met name genoemd, maar ieder, die in de zaal was, wist wien hij telkens bedoelde. Gelooft gij wellicht, dat iemand hem dat kwalijk heeft genomen? Integen-

deel, na afloop van de prediking zijn er velen tot hem gegaan om hem den hand te drukken en te danken, dat hij zoo wakker aan hen had gearbeid. Het is immers goed, dat ons getoond wordt, dat wij zondige menschen zijn, en niet door „goede werken”, maar door de genade van onzen lieven

Prot. hulpkerk te Turn.

God zalig worden. En de Roomschen moeten toezien. Zij zijn niet slechts formeel overgetreden, maar wie voorheen deze fout beging, neemt zich nu in acht. Dat werkt op de Roomschen, als zij zien, dat wij betere menschen zijn geworden sinds wij Protestanten werden.”

Van alle toespraken, die op dien avond door voormalige

Roomschen gehouden werden, vermeld ik ten besluite nog ééne. Het was een eenvoudig man, die optrad, gebogen door ouderdom en zwaren arbeid, met grijzen baard, een bergwerker uit datzelfde Klostergrab, waarin de fakkel van den dertigjarigen oorlog ontstoken werd, toen de bisschop van Ossegg het kerkje liet ter neder werpen en verbranden, dat de Protestanten daar gebouwd hadden. Die grijsaard sprak aldus:

„Op den Hemelvaartsdag van het vorige jaar hebben wij Gode zij dank, in ons Klostergrab weer de eerste protestantsche godsdiensttoefening gehad, sedert die dagen, waarin 200 bergwerkers hun houweel op den schouders namen en, om niet roomsch te moeten worden, het land uitgingen naar het protestantsche Saksen. Bij ons zijn er pas 70 overgegaan, maar Klostergrab behoort nog heden tot het stift Ossegg, als patronaat, en dat verklaart veel. Daarenboven worden wij door den pastoor uitgescholden: „gij hebt uw geloof afgezworen,” en — wij zijn toch slechts teruggcekeerd tot het oude, zuivere Evangelie! Dat ieder 30 gulden gekroegen heeft voor zijn overgang, wordt, met andere lasteringen, uitgestrooid. Ook nu komen er nog velen in de R. Kerk, maar zij zitten er gedachteloos in. Welk een gevoel men heeft wanneer men als Roomsche uit een prot. kerk komt, laat zich niet beschrijven. Ik ben toch waarlijk goed roomsch geweest en heb nauwelijks één mis verzuimd, maar bidden, zoo recht uit het hart bidden, dat heb ik pas geleerd toen ik protestantsch ben geworden. Ach, hunne geestelijken bidden slechts het Onze Vader! Dat is toch een gebed, een werkelijk spreken van het hart tot God. In onze kerk werd het zooveel keer in de minuut afgeraffeld. Ieder van ons, die protestantsch geworden zijn, maakt het zich tot een plicht de menschen te verlichten. Wij zijn in een benarden toestand.

Sinds 8 weken hebben wij niet één keer godsdienstoefening gehad. Dat komt omdat wij geen zaal hebben, die daarvoor geschikt is. Daarom hebben wij een kerk noodig, een kerk, al was die nóg zoo klein en nóg zoo bescheiden. Wat doet dat er toe? De stichting van God gevoelt ieder in zijn hart, hoe ook de kerk er uitziet. Maar een *kerk* hebben wij noodig. En als gij, lieve domine, aankomt in de oude protestantsche gemeenten in protestantsche landen, die alles en alles hebben wat ze noodig hebben voor de godsdienstoefening, zoo zeg hun, dat zij ons, armen Klostergrabers, helpen om ons kerkje te bouwen. Sinds wij overgegaan zijn gevoelen wij eene verlichting, die niet te beschrijven is. Wij zijn opnieuw geboren. En wij, Protestanten, oude en nieuwe, hebben elkander hartelijk lief. Wij trachten ieder te behandelen zooals Christus, onze Heer, het ons geleerd heeft en wij hopen, dat het zuivere zaad zal ontkiemen."

Zoo sprak de grijsaard, en velen gingen met tranen in de oogen naar hem toe om hem de hand te schudden en te zeggen: „zoo is het, zoo meenen wij het allen."

De eenvoudige lieden te Klostergrab hebben wij later gevraagd of de hollandsche geloofsgenooten iets voor hen konden doen, aangezien de duitsche door veel gelijktijdige kerkbouw en gemeentestichting reeds te veel moeten offeren. Ik weet niet waarom de Klostergrabers juist *Nederland* dachten, maar aangezien zij zich nu eenmaal in 't hoofd hebben gezet, dat hun van dáár uit groote hulp kan toestroomen, [zoo wil ik het niet verzwijgen, nu ik tot spreken gelegenheid vind. Zij hebben intusschen hun hulpprediker van den Ev. Bund ontvangen, en ook is het kerkje bijna gereed, maar het is nog niet betaald, zoodat zij daardoor in groote zorg zitten. Hun hulpprediker schreef mij onlangs, dat men hem voor 't gerecht had getrokken omdat hij de

misdaad begaan zou hebben prot. geschriften geschonken te hebben, maar men heeft het niet kunnen bewijzen.

Verder schreef hij:

„Roerend was de zorg der gemeente Klostergrab voor haren predikant. Velen haalden mij des avonds van het station af en zeide: „Wij hebben gedaan zooals de eerste Christenen, toen Petrus in de gevangenis was: wij hebben allen voor

u gebeden”. Het gemeenteleven is zelfs een ideaal en herinnert in innigheid van gemeenschap en van blijdschap des geloofs aan den apostolischen tijd. Niettegenstaande de opwinding van de monniken in Ossegg en de verdrukking door den roomschen buurman, vorst Lobkowitz, hebben er dit jaar wederom 50 overgangen plaats gehad. Ja, ons geloof is de overwinning, die de wereld overwint. Godsdienstoefeningen, ook voor kinderen, avonden voor koorgezang en

Prot. kerk in Dux.

voordrachten, familicavonden in Klostergrab, Strahl en Kosten, en bijeenkomsten, waarin de belijdenisschriften besproken worden, worden goed bezocht en eveneens de afzonderlijke katechisatieuren in mijne woning. Waarlijk, onze jonge

theologen zijn dwaas als ze hunne beste jaren in huis verzuuren, terwijl hier het arbeidsveld, zoo groot en heerlijk, braak moet liggen en er gebrek is aan arbeiders.””

„Gebrek aan arbeiders!” Dat is de algemeene noodkreet, die nu van de oostenrijksche grens over waait naar de protestantsche landen.

Want, hoewel er pas 20.000 Roomschen tot het Protestantisme of tot de Oud-Roomsche Kerk zijn overgegaan, zoo tellen reeds nu degenen, die tot het Protestantisme overneigen en hunne godsdienstoefeningen bezoeken, honderduizenden. De beslissing eischt tijd, en het doen van den overstap wordt aan ieder afzonder zuur genoeg gemaakt, en ook nog heden wordt het woord van Matth. 10 : 35 v.v. vervuld.

Daarbij is het ook nu weer aan de tegenstanders van het Evangelie gelukt om nog eens, zooals in den hervormingstijd, het Protestantisme zwart te maken als vijand van den Staat en van de dynastie. Wederom hoort men het geroep: „laat gij dezen los, zoo zijt gij des keizers vriend niet.”

Dan helpt het den strijders weinig, of zij telkens weer verzekeren, dat zij in den grond betere Oostenrijkers zijn dan hunne ultramontaansche lasteraars, en dat hun vaderland geen grooter geluk deelachtig kan worden dan eindelijk bevrijd te worden van de noodlottige dienstbaarheid aan Rome. Het is voor hen, die hunne zaak niet kunnen verdedigen tegen het Evangelie, veel te gemakkelijk om, zooals Rome's taktiek altijd geweest is, te jammeren: „het staatsbelang staat op het spel,” terwijl slechts de *eigen* heerschezucht bedreigd wordt. Zoo moet ook nu wederom de Staat de gerechtsdienaar van de Kerk zijn. En helaas, hij heeft zich nogmaals bereid laten vinden tot zulke handlangerdiensten!

Het is een bedroevende zaak, dat verbod van bijna alle

prot. geschriften, dat gevangennemen van protestantsche en oud-roomsche geestelijken, zelfs bij het altaar gedurende de bediening der sacramenten, die processen tegen menschen, die bijbels en stichtelijke werken uitgeleend of geschonken hebben, die ongemotiveerde uitzettingen over de grenzen, die men over predikanten, ook over schrijver dezes, ten uitvoer bracht, de weigering van staatstractement aan talrijke zielzorgers, welke de prot. gemeenten beroepen hadden, enz.

Wij willen door eene uitvoerige schildering daarvan het

Zaal van de Protestanten te Podersam

hartverkwikkende der berichten niet bederven. Ten slotte behoort immers óók tot een ware godsdienstige beweging hetgeen Luther zegt: „Het kan niet anders; waar Christus is, daar moeten óók zijn Judas, Pilatus, Herodes, Kajafas, Annas, en daarbij ook zijn kruis, of het is de ware Christus niet.” In het vuur der ellende moet ook van *deze* beweging de echtheid blijken, en reeds gaan de onweerswolken zich verdeelen, Gode zij dank!

Volgens de jongste verklaring van den minister-president schijnt het, dat de Protestanten voortaan op meer recht-

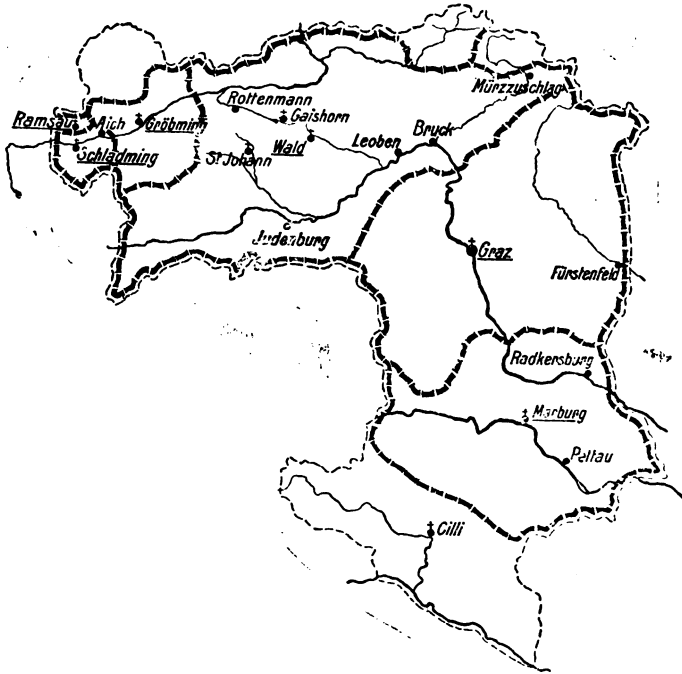
vaardigheid van den kant der staatsambtenaren kunnen rekenen.

Deze nood zal zeker overgaan.

Maar hoe staat het met dien anderen nood, dat er voor den rijken oogst te weinig arbeiders zijn?

Wij willen rechtvaardig zijn, Veel is er geschied in de laatste 2½ jaar, en de toestand der Protestantsche Kerk is, niettegenstaande alle afgunst van wereldijke machten, alleen door het godsdienstig ontwaken geheel veranderd. Om slechts één voorbeeld te geven, wijs ik hier op de verandering in Stiermarken, een der voor ongenaakbaar gehouden Alpenlanden, zooals nevengaande kaartjes te zien geven. Het bovenste kaartje geeft den toestand weer van Nieuwjaar 1899, het onderste van die van midden 1901. De onderstreepte plaatsen zijn standplaatsen van predikanten of hulppredikers. De andere plaatsen zijn voor 't grootste deel predikstations, voor 't kleinste deel plaatsen, waar alleen gekatechiseerd wordt. De kruisjes duiden kerken aan, de streepjes de grenzen der zielzorgdistrikten (van een predikant).

Deze kaartjes getuigen duidelijk van den zegen, dien de beweging ook heeft gedragen voor de voorheen zoo jammerlijk verzorgden geloofsgenooten. Als reeds in dit ééne kroonland in ruim twee jaar, 18 plaatsen, die voor de protestantsche toekomst van het land beteekenis hebben, tot 50 (nu 52) zijn aangegroeid, en de 6 districten tot 14 (nu 15), en er bij de 8 predikers 10 (nu 11) zijn bijgekomen, dan kan men daaruit opmaken wat de beweging voor het *geheele* land beteekent. Het zij voldoende er op te wijzen, dat geen Oostenrijksch kroonland geheel onberoerd is gebleven, en dat de door den Ev. Bund gestichte hulpvereniging om de beweging te bevorderen reeds tot den zomer van dit jaar behalve de 11 hulppredikers voor Stiermarken er nog 24 voor Bohemen

heeft gezonden, 9 voor Moravië, 5 voor Karinthië, 4 voor Neder-Oostenrijk, 2 voor Tirol en Vorarlberg, 1 voor Silezië en 1 voor Bukowina. Het aantal kerken, die men gebouwd heeft, bezig is te bouwen, of ontworpen heeft, is moeielijk te bepalen, want onder de honderden nieuwe gemeenten is er nauwelijks ééne, die niet terstond begon met het bijebrengen van een kapitaal voor kerkbouw. Een der eerste kerken, die voltooid was, is de Heilandskerk te Murzzuschlag, in Stiermarken, voor welke Peter Rosegger een hartroerende oproeping deed, zoodat uit de geheele wereld rijke giften kwamen. Het is de Gustaaf-Adolf-Vereeniging, die alom aan den kerkbouw den grootsten stoot heeft gegeven.

Het moeielijkste werk is echter de leiding en de voortgang der geheele beweging, die niets minder dan geëindigd is, doch pas in haar eerste begin is, en vooral het verschaffen van tractementen aan de predikanten.

De „Nieuwe Reformatie” gaat onverpoosd voort op haar door God afgeteekende baan. Wat beteekenen derhalve de 60.000 Mark, welke in de eerste helft van 1901 bij den penningmeester van bovenbedoelde hulpvereeniging (Rechnungsrat Stade, Domplatz 1, Halle am Saale) inkwamen? Moet daar niet het wonder van de 5 brooden onder de 5000 mannen vernieuwd worden?

Terwijl ik dit schrijf zijn de geldmiddelen weer geheel uitgeput. Moet het dan met vele nieuwe gemeente in Oostenrijk gaan als met de gemeente van boer Kolbe? Begrijpen de Protestanten niet, dat hier buitengewone offervaardigheid vereischt wordt nu God zoo buitengewoon werkt?

Wij vertrouwen op Gods hulp, maar God werkt door middelen!

Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!

Naschrift van de Redactie.

Mededeelingen over de beweging in Oostenrijk kan men behalve in bovengenoemde serie „Berichte” nog vinden in: „Blätter aus der ev. Bewegung in Oesterreich”, waaryan tot nog toe één nummer verschenen is, en wel onder redactie van Pfarrer Braeunlich, (slechts 8 bladz. groot en blijkbaar bestemd om de lezers doorlopend op de hoogte van de beweging te houden, terwijl de „Berichte”, voor zoover ze Oostenrijk betreffen, telkens grootere tjdruimten behandelen) en in „Der Bote der Gesellschaft zur Ausbreitung des Evangeliums,” onder redactie van Pfarrer Heinrich Fliedner te Kaiserswerth, waarvan thans vier geïllustreerde nummers gedrukt zijn (telkens van 12 à 18 bladz. klein 8°).

In „Le Chrétien Belge” van 3 Aug. l.l. lezen wij het volgende over den overgang tot het Protestantisme van Robert Lentsch, Carmeliet:

Vader Bonifacius was Carmeliet, 54 jaar oud, wonend in een klooster te Graz (Styrië), zeer geacht wegens zijn ijver en zijne toewijding. De lezing der H. Schrift had hem langzamerhand gebracht tot de overtuiging, dat de R. Kerk niet de ware Kerk van Christus kon zijn. Hij verliet zijn klooster en vraagde aan een predikant hem te onderwijzen in de leer der Evangelies. Maar door middel van smeekingen slaagde zijn overste er in hem in zijn klooster terug te doen keeren. Vader Bonifacius dacht ongetwijfeld, dat deze daad van toegevendheid zijn overste er toe zou bewegen hem vrijwillig uit zijne orde te doen gaan wanneer men overtuigd zou zijn, dat deze uittocht eene gewetenzaak was. In deze verwachting werd hij op wreede wijze bedrogen. Nauwelijks teruggekeerd in zijn klooster, werd de heer Lentsch in zijne cel opgesloten totdat hij zijne ketterijen zou hebben herroepen. Op zijne weigering om vergiffenis te vragen werd hij

in 't geheim overgebracht in een klooster van Franciscanen. Vervolgens voerde men hem naar Brixen bij de Zusters van het Kruis, die belast werden hem koude stortbaden te geven, of zelfs, volgens anderen, hem te onderwerpen aan eene straf der Inquisitie, welke bestaat in het doen vallen van druppels ijskoud water op het hoofd van den patient (waardoor deze ten slotte krankzinnig wordt). Gelukkig is vader Bonifacius met behulp van zijne familie kunnen ontkomen aan de handen der goede zusters. Hij is naar Duitschland vertrokken, waar hij nu ten volle gewetensvrijheid geniet.

In de noot op blz. 220 noemden wij reeds voor de ontvangst van gelden ten behoeve van de beweging in Oostenrijk: Pfarrer P. Klose te Vaals, Limburg.

Inhoud van Tijdschriften.

The Converted Catholic. Afl. 5. Portret van, en bijzonderheden over, Jerry Mc. Auley, evangelist onder de diepstgezonkenen in New-York, kort geleden onder zeldzaam groote deelneming begraven. Hij was voorheen roomsch. Als dief en rivierroover werd hij in de gevangenis geworpen. Eene dame bracht hem een Bijbel, dien hij beleefdheidshalve aannam, doch toen hij alleen was met een vloek in een hoek slingerde omdat het een protestantsch boek was. Die Bijbel werd echter het middel tot zijne bekeering, waarna hij ging evangeliseeren onder zijne voormalige lotgenooten. Portret van, en bijzonderheden over, Stefano L. Testa, uit r. ouders in Italië geboren. Toen hij op 16jarigen leeftijd naar Amerika ging, waarschuwde zijn pastoor hem nooit in een prot. kerk te gaan omdat de Protestanten niet gelooven in God, enz. en omdat zij het geraamte van een paard vereeren. Dit laatste wilde hij zien. Hij ging de kerk eener ital. gemeente in, zocht vergeefs naar het geraamte, doch werd getroffen door al, wat hij hoorde. Hij sloot zich bij de gemeente aan, ging in de Theologie studeeren, promoveerde in 1897 en is nu pred. te Brooklyn. Stuk van Testa over de immigranten uit Italië. Kloosterschandaal in Rome. De administrateur van een engelsch Benedictinnenklooster, Mgr. Kambler, heeft eene prot. wees, die 1.500.000 francs bezat, overgehaald in het klooster te gaan, en is nu met haar en haar geld op den loop gegaan. Intusschen had hij het kloosterkapitaal doorgebracht, evenals hij in zijne vorige betrekking een deficit van 800.000 francs achterliet. Vervolgstuk van Baumann, nu met een plaat, toonende een Passionist, die den vloer als eettafel gebruikt.

Afl. 6. Berichten over verschillende landen. Portret van Generaal Harris. Vervolgstukken. Weer klachten van Miss Elder over het r. gepeupel te New Orleans.

Afl. 7. Uittreden van Paschale Caccavale, Italiaan, priester te New York. Hij kwam bij O'Connor op een dag in Juni l.l. Terwijl deze met hem (in 't Latijn) sprak, kwam de ex.pr. Joseph Vital binnen. Deze, Italiaan, was voorheen Capucijn en is nu bij de Ital. Zendingskerk der Methodisten te N. Y. werkzaam. Hij bracht een priester mee, ook Italiaan, die Rome wil verlaten. Een half uur later kwam er een ex-priester bij, die sinds Maart 1900 in een handelszaak is. Een merkwaardig gezelschap! Eenige dagen later kwam de priester Teodosio Zotti, ook Italiaan, die naar de school van Moody gezonden is. Brieven van bekeerlingen. De markies van Headfort is gehuwd met eene roomsche actrice en ten haren gerieve roomsch geworden. Voor den kolonel van zijn regiment had hij de plechtige belofte afgelegd, dat hij met haar niet zou huwen zoo lang hij bij het reg. was, maar kardinaal Vaughan heeft hem van die belofte ontslagen! Verbreiding van de evangelieleer op de Philippijnen. Brief van een r. soldaat over de zedeloosheid der Monniken. Priesterbedrog op een dier eilanden. (Dit stukje zal hier worden vertaald). Vervolgstukken.

Le Prêtre Converti. Afl. 5. Stuk van den ex-pr. Bravais over het minieme optreden van Georges Thiébaud e.a. haters der Protestanten. In „L'Echo de Saint-Hélier", geredigeerd door Oblaten van Maria is op de vraag: „Wie bekeeren zich van het Catholicisme tot het Protestantisme?" geantwoord: „Zij, die in hun verborgen, of zelfs in hun openbaar, leven bekend zijn als hebbende een bedorven geweten, in opstand tegen de wetten van de eerste beginselen der moraal, en zeer dikwijls zelfs tegen de natuurlijke wetten; mannen, aan

wie de Protestanten zelve niet zouden toevertrouwen de verdediging van hun eer, noch de bewaring van hun beurs; mannen, die bij de Protestanten een gemakkelijker middel van bestaan hebben gevonden. Deze mannen zijn geen overtuigden, maar gekochten." Op de vraag welke Protestanten zich bekeeren tot het Katholicisme wordt daarentegen geantwoord: „Zij, die de schoonste voorbeelden van deugd gegeven hebben" enz. enz. De red. vernietigt deze voorstelling door te wijzen op een reeks prot. geworden Roomschen en op (als voorbeeld) paus Alexander VI. De Eclair heeft de pred. verdacht gemaakt wat hunne vaderlandsliefde betreft. De predikant Schmidt te Bielitz (Oostenr.-Silezië) deelt in zijn blad mede, dat hij bijna elk jaar een viertal aanzoeken krijgt om een „zwarte mis" te lezen, ten einde een oude moeder vroeger te doen sterven of een tegenstander te doen verlammen. Op de vraag waarom men tot een *predikant* komt, krijgt hij dan ten antwoord: „men zegt, dat de predikanten op den besten voet staan met den duivel."

Afl. 6. Brief van den student G. T. aan den ex-pr. Meillon, over zijn gewetensstrijd om de R. K. te verlaten. Portret van den ex-priester F. Crost, en stukje over hem naar aanleiding van zijn sterven. In 1885 was hij pastoor te Fécamp (Normandië) en verliet toen de R. K. Hij ging te Montauban studeeren, werd luthersch pred. te Montbéliard en was het laatst te Parijs werkzaam (n.l. te Choisy), doch niet als officieel pred. Te Suben (Oostenrijk) wordt een gevangenis gebouwd voor priesters. Zóó velen worden er veroordeeld!!

Afl. 7. „Ancien prêtre et synodal", door den ex-pr. F. Meillon. Hij wijst er op, dat het Oeuvre zijne beschermelingen volkomen vrij laat wat betreft de kerk, waarbij zij zich willen aansluiten, en zegt waarom hij bij de z.g. staatskerk is gegaan. „Renan et Scherer. Comment un catholique

et un protestant s'éloignent du Christianisme", door den ex-pr. J. Moullet. „Revue Romaine", o.a. over de indrukmakende ceremoniën (die 't hart ledig laten). „Le Catholicisme en Allemagne": het aantal gemengde huwelijken neemt toe, waarbij de meerderheid der kinderen prot. wordt (322.000 van de 596.000), in de laatste twee jaar. Verder zijn er van 1890 tot 1897 slechts 4.442 personen roomsch geworden, doch 40.577 protestantsch.

Afl. 8. De ex-priesters Mirabel en Jolivalt hebben 27 Juni te Parijs gesproken. Mirabel is 7 jaar leeraar geweest in eene groote kerkel. school in Parijs. Hij wilde de kinderen weldoen door van den Verlosser te spreken, maar dit werd hem onmogelijk gemaakt. Als priester werd hij wreedaardig teleurgesteld, want hij miste vrijheid van denken en van handelen. Hij ontvluchtte zijne pastorie, dwaalde twee dagen in het Bois de Boulogne, en kwam toen onder Gods bestuur bij een ex-priester terecht. Hij was broodeloos en werd door zijne bloedverwanten verstooten. Nu is hij directeur van een jongensweeshuis. Jolivalt werd op 24 Juli 1894 geordend, en gaf les in Grieksch en Latijn. Ontmoedigd zijnde, werd hij op zijn verzoek benoemd tot militair aalmoezenier te Sfax (Tunis). Een vroom prot. officier was daar het middel tot zijne bekeering. Hij wil zendeling worden. De ex-pr. Vigier en Nardon zijn baccalaureus in de Theologie geworden. Merkwaardige gesprekken van den ex.pr. E. Bourdery met geestelijken in treinen. Renaud had in zijn blad „le Pays" geschreven: „Van af 1 April 1899 tot 1 April 1900 zijn 21 predikanten of anglicanen voor meer of min vuile zaken met den strafrechter in aanraking geweest. Drie pred. eischten, dat het blad namen zou noemen. Dit weigerde R. om aldus de verdenking op alle pred. te doen rusten. Hij werd daarop aangeklaagd en moet nu, evenals zijn directeur („gérard") 500 fr. boete

betalen aan de klagers, terwijl hij het vonnis in 10 bladen moet laten zetten.

Le Chrétien Français. 19 Jan. „A mes frères inconnus“: (Open brief van een ongenoemd roomsch geestelijke, waarin hij vraagt waarom er zoo geroemd wordt op Protestanten, die roomsch worden, terwijl men priesters, die prot. worden, met smaad overlaadt.) Uittreden van den priester O. C. en zijn bekeeringsverhaal.

24 Jan. „Chevalier du Syllabus“ (de afgevaardigde Graaf de Mun). De voormalige priester en hoogleeraar in het Seminarie te Maintz, C. Schieler, heeft eene brochure uitgegeven: „Mein Austritt aus der Katholischen Kirche“. Het dragen van het geestelijk gewaad verboden in 14 gemeenten. Chineesche Heidenen hebben den zedingsbisschop Favier wijs gemaakt, dat zij in wit gekleede, gevleugelde soldaten en eene groote, in wit gekleede, vrouw in de lucht hebben gezien. Toespraak van het kamerlid Trouillot, als rapporteur, over de congregaties, vooral over hun gevaar voor den staat, de maatschappij en de zedelijkheid.

31 Jan. Hulde van het kamerlid Viviani aan de geestelijken, die den moed hebben hunne overtuiging te volgen. Uittreden van Gustaf Vogt, vicaris bij de hofkerk te Dresden, die met eenige andere ex-priesters in de prot. kerk te Halle bevestigd werd. Hij moest de beweging in Oostenrijk bestudeeren om die te bestrijden, en kwam zoo tot kennis der waarheid. In 1893 werd hij vicaris te Bautzen. Nu is hij in burgerbetrekking in Hannover. Uittreden van een priester, die te Parijs in den handel is gegaan. In 933 bezat één klooster in Beieren 11.806 boerderijen. Toen in 1780 Joseph II van Oostenrijk de kloosters ophief ten bate der scholen en hospitalen, vond men in een klooster van Carmeliten 5000 liters wijn, en in een van Clarissen 7000.

Napoleon nam uit de kelders van een klooster in Oostenrijk 20.000 liters wijn. Tot 1789 moest het dorp Wangen in den Elzas, 600 inwoners groot, jaarlijks 700 liter wijn bezorgen aan een klooster in Straatsburg. De bezittingen der congregaties worden op goede gronden geschat op 11 milliarden francs. Voortgezet artikel over de beweging in Oostenrijk, en een artikel over de Joden in Oostenrijk.

7 Febr. Uittreden, acht maanden geleden van Alfred Arnoud, Marist en leeraar te Marseille. Te Manilla willen 10.000 personen de R. Kerk verlaten, indien de monniken niet verdreven worden. Berichten over de anti-clericale beweging in Spanje. Van 1880—1897 zijn in Pruisen 40.000 Roomschen tot het Protestantisme overgegaan, terwijl 4.400 Protestanten roomsch werden (een en ander voor zooverre is aangegeven).

14 Febr. Niets van bijzonder belang dan mededeelingen over de beweging in Oostenrijk.

21 Febr. Uittreden van den vicaris van Longessaigne (Rhône), wiens naam echter niet genoemd wordt, en die geen redenen opgeeft. Jaarlijks worden meer dan 10.000 personen in Frankrijk onschuldig in voorloopige hechtenis gehouden. De ex-priester Goubiès, pred. te Mougou, is beroepen te Celles-sur-Belle.

28 Febr. „Notre Oeuvre”, stukje van een der redacteurs (den ex-pr. A. Vidalot) waarin uitdrukkelijk wordt medegedeeld, dat het „Oeuvre” van Bourrier ten doel heeft in de R. Kerk eene hervorming te voorschijn te roepen. Uittreden van een jongen seminarist te Parijs, genaamd P. G. Hij studeerde aan het seminarie Saint Sulpice, doch wilde niet gewijd worden. Te Bern studeert hij nu af aan het seminarie der Oud-R. Kerk. Spanje heeft sinds de vernietiging der Armada 1589 verloren: de Nederlanden, Roussillon, Fransch Vlaanderen, Tunis, Jamaica, Portugal, de Azoren, Noord-

Guinea, de Kaap, Mozambique, Ceylon, Malakka, de Molukken, Brazilië, Franche-Comté, België, Milaan, Napels, Sicilië, Sardinië, Gibraltar, Guyana, de Kleine Antillen, Florida, Texas, Californië, Mexico, Midden-Amerika, Haïti, Columbia, Bolivia, Peru, Chili, la Plata, Paraguay, Uruguay, Oran, Cuba, Porto-Rico, de Filippijnen, de Carolinen, de Marianen. De inzender wijdt al dit verlies aan de Inquisitie, maar men kan in 't algemeen zeggen: aan het gansche roomsche stelsel. Het concilie van Trente was evenmin oecumenisch of algemeen als het Vaticaansche, want onder de 281 prelaten waren 189 Italianen, en slechts 27. Franschen, 6 Duitschers, 35 Spanjaarden, 3 Portugeezen, 1 Engelschman, 2 Polen, 1 Croaat. Iets over de r. zendelingen in China. Zij hebben b.v. te Han-Keou een cigarettfabriek, waar zij hunne leerlingen betalen met beloften voor den hemel, zoodat zij de andere fabrieken in den grond boren en enorme winsten maken. Met een deel dier winst wordt de republiek bestreden. Te Shanghai innen ze concessiegeld van verdachte huizen. Aan het plunderen hebben ze druk mede gedaan, inzonderheid de Lazaristen.

7 Maart. Behalve vervolgstukken en de „Semaine catholique” (eene kroniek), die afwisselt met de „Semaine protestante”, vindt men in dit nummer onder meer het navolgende. Prof. Desdevises du Désert heeft een boek geschreven over de bekende geschiedenis van het parelsnoer, waarbij eene op Marie Antoinette gelijkende dame den al te galanten kardinaal de Rohan misleidde. Deze had een bisdom en twee abdijen en was aalmoezenier, wat hem meer dan een millioen livres inkomen gaf. Bij groote kerkfeesten had hij een kanten kraag van 100.000 livres om. Hij had een paleis te Straatsburg (als bisschop), een „hotel” te Parijs, en twee kasteelen. Toen het eene afgebrand was, liet hij bij den herbouw

kolommen van jaspis en porfier gebruiken. Hij had in dit kasteel 180 paarden, 14 hofmeesters, 25 kamerdienaren en 700 bedden voor zijne gasten. Men zag dagelijks 20 à 30 van de schoonste dames van den landadel om hem heen, en menigmaal velen uit Parijs en van het hof. Om 9 uur was er elken avond een feestelijke maaltijd. Zóó was in 't algemeen het leven van kardinalen en pausen! De handel der kloosters in Frankrijk, volgens rapport van den Minister van Finantiën: 600 maken of verkoopen linnen goederen. kleederen, enz., 503 houden gemeubelde hôtels,*) herbergen enz., 300 hebben apotheken en drogerijen, 40 hebben een bleekerij, 34 hebben windmolens, 10 maken alcoholische dranken. Verder worden in 't rapport genoemd: drukkerijen, publieke baden, fabrieken van ouwels, handel in varkens, kaas, boter, schoenen, horlogeglazen en brillen enz. In 't geheel hebben 5.660 kloosters in Frankrijk een patent, waarbij er nog 3850 komen, die scholen houden. In 't geheel dus 9510 inrichtingen, waartegen concurrentie onmogelijk is.

14 Maart. Redevoering van het kamerlid C. Pelletan op 11 Maart over het verraden van verdedigingsgeheimen van generaal Boisdeffre aan den Jezuet Dulac, een vaderlandslooze, wiens spaansche generaal te Rome woont en in Duitschland (door het Centrum) intrigeert. Nóg vier gemeenten, waarin het dragen van het priesterkleed verboden is. De gemeenteraad van Tours heeft de afschaffing van het Concordaat gevraagd.

21 Maart. Uittreden op 17 April l.l. van den priester F. T. te Amiens. De zaak Dulac-Boisdeffre. De Benedictijn Meinrad Sadil schrijft in zijn blad „Mariengrusse” (te Weenen

*) Dit woord heeft hier eene andere beteekenis dan boven. Een „hotel” is tegenwoordig ook een groot gemeubeld huis, waarvan de verdiepingen verhuurd worden.

verschijnend): „Men doodt dolle honden met gewerschoten of stokslagen. Het ware noodiger de anti-clericale onderwijzers te dooden.” De ex-pr. Granjon hoopt 23 Maart te Parijs eene stelling te verdedigen om baccalaureüs in de Theologie te worden. Eene jeugdige Carmelitin is te Cadix uit het venster van haar klooster gesprongen en helaas dood gevallen. Zij was 25 jaar oud en van buitengewone schoonheid. Men weigerde haar lijk in het klooster te ontvangen. De Capucijn Léon is in eene prediking te Notre-Dame de Lorette zoo hevig tegen de regeering uitgevaren, dat velen de kerk verlieten. In Carolina en Georgia is geheime slavenhandel ontdekt.

28 Maart. De Jezuet Renard, hoogleeraar aan de academie te Gend, lid van de Belg. Academie der Wetensch., eeredoctor van Edinburg en Dublin, heeft de R. Kerk verlaten en is te Londen met eene brusselsche dame getrouwd. De Protestanten-hater Thiébaud heeft in l'Eclair van 19 Maart een lijst van 53 predikanten gepubliceerd, welke van uit Engeland gesalarieerd zouden zijn, waaruit hij weer de bekende gevolgtrekkingen maakt. De pred. Messines antwoordt daarop (onder vele anderen) en haalt een fragment aan van een zijner lezingen, welke van vaderlandsliefde tintelde. Gehuwde priesters: de R. Kerk in Galicië heeft 3 gehuwde bisschoppen en 2500 gehuwde priesters, behorende tot de rutheensche bevolking en tot de „Geünieerde Grieksche Kerk.” Hetzelfde verschijnsel ziet men bij de Albaneezen. De gehuwde pr. zijn er, evenals bij de Maronieten (Syrië) in hoogere achting dan de ongehuwde. Sinds de troonbestijging van Victor Emanuel II zijn niet minder dan 176 priesters gestraft, waarvan $\frac{2}{3}$ wegens onzedelijkheid en $\frac{1}{3}$ wegens moord, valsheid in geschrifte, meisjesroof en openbare goedkeuring van den koningsmoord.

4 April. In het Britsch Museum is een brief ontdekt over den dood van Luther, geschreven door den ooggetuige Aurifaber aan Dr. Pfaeffinger te Leipzig, waaruit op nieuw blijkt hoe zalig hij is afgestorven. Bizonderheden over Renard. Hij werd geb. 1842 als zoon van een werkman te Renaix. Eerst werkte hij, maar men haalde hem over voor den geestelijken stand. In 1864 werd hij Jezufet. Hij is een beroemd kenner van de mineralen, de aarde en de zee. In 1874 werd hij bekroond door de Belg. Academie; in 1877 werd hij aangesteld tot conservator van de mineralogische verzameling des lands. Hij ontving de gouden penning van de stichting-Higebly, welke elke twee jaar gegeven wordt aan een beroemd geoloog; hij werd eeredoctor te Dublin Bologne en Edinburg, en ontving andere wetenschappelijke eerbewijzen. De Jezufeten verliet hij reeds twintig jaar geleden, maar hij deed geen verdere stappen uit liefde voor zijne moeder, die nu echter overleden is. Hij is gehuwd met eene onderwijzeres, Mej. van Gobbelschroy, overtuigd, dat hij behoefte had aan een te-huis. De r. bladen zitten blijkbaar verlegen met de uitbundige loftuigingen, die zij voorheen over hem ten beste gaven. Te Montreal is een huwelijk van twee Roomschen door een predikant ingezegend. De raad der bisschoppen van Quebec heeft dit huwelijk voor ongeldig verklaard en voor die verklaring rechterlijke sanctie gevraagd, nadat de Congregatie voor de uitbreiding des geloofs te Rome het besluit had goedgekeurd. Dit is geweigerd. De zaak trekt zeer de aandacht aangezien de man, de heer Delpit, secretaris was van den luitenant-gouverneur van Quebec. De censuur in Tyrol heeft aan den „Scherer” (orgaan der Liberalen) zelfs het drukken van Matth. 23 verboden. Nummers van dit blad worden telkens verbeurd verklaard, zelfs om dezen zin: „Vroeger onderwierp Rome de lichamen met ijzer, tegen-

woordig onderwerpt het de zielen met de latijnsche grammatica." Zestig bladen in Oostenrijk hebben duitsche namen voor de maanden ingevoerd en drukken bij het jaartal 1901 ook het jaartal 2014, ter herinnering aan de eerste overwinning der Cimbren op de Romeinen. De „Kölnische Volkszeitung" (ultram.) heeft op 1 en 5 Maart een stuk over China geleverd, waarin eene beschuldiging aan 't adres der Bazelsche Zending, waarvan de valsheid is aangetoond. Te Rome is een Tehuis voor ex-priesters geopend, waarvan velen gebruik maken.

11 April. Portret van Renard en nadere mededeelingen over hem. De ex-priester Granjon zal 14 April door Bourrier gewijd worden in de kerk van het Oratoire. Overlijden van den ex-priester Crost. Hij was aalmoezenier in het hospitaal te Rouaan en verliet de R. K. ongeveer 15 jaar geleden. Te Montauban werd hij baccalaureus in de Theologie, in 1890 luthersch pred. te Brévilliers, vervolgens te Choisy-le-Roi (Parijs). Hij was 51 jaar en laat een dochtertje na. De herhaaldelijk door Pius IX en Leo XIII goedgekeurde „Zedeleer" van Liguori is eene pornographie, en de „Zedeleer" van Burchard, b. van Worms, is nóg slechter. In de laatste eeuw zijn 224.000 Joden bekeerd. Berichten uit Oostenrijk, waarin o.a. dat de gemeenteraden van Goritz (Styrië) en Teschen (Moravië) de Protestanten met toelagen steunen. In Graupen (Boheme) staat nog de voormalige prot. kerk. Te Goritz zijn 750 k. op de prot. school. De „Revue Blanche" van 1 April bevat een geïllustreerd artikel, waaruit blijkt, dat kort geleden in het strafdepot van Oléron wreede lijfstraffen in gebruik waren. De (prot.) Minister André is er heen geweest om ze af te schaffen, terwijl zijne voorgangers ze lieten voortbestaan.

18 April. Een koopman te Couhé (dep. Vienne) werd

geschrapd van de ledenlijst van „Onderling Hulpbetoon” omdat hij niet wilde bijdragen in de kosten van de mis voor die vereen. Hij heeft voor de rechtbank volle voldoening gekregen. Prediking van den red. bij de wijding van den ex-pr. Granjon op 14 April in de Egl. de l'Oratoire, over Ps. 30 : 12, en toespraak van Granjon.

25 April. Te Gent zullen eene Zuster van Barmhartigheid, die als zendeling aan den Congo gewerkt heeft, en een monnik in 't huwelijk treden. Beide hadden hunne geloften nog niet gedaan en hadden zich aan 't kloosterleven gewijd omdat hun huwelijk werd tegen gehouden door den vader der jonge dame. Op 21 April is te Châteauroux in hechtenis genomen Mgr. Paul Guérin, apost. protonotaris, prelaat van het huis des Pausen, onder beschuldiging van misbruik van vertrouwen, bedrog en bankroet. Hij heeft voor vier millioen francs opgelicht.

2 Mei. Te San Potito Ultia heeft de priester Tedeschi zijn 70 j. vader gedood om zijne erfenis des te eerder te hebben. De gemeenteraad van Schaerbeek (voorstad van Brussel) heeft vastgesteld, dat elk klooster een lijst van inwonenden en logeerenden moet hebben, evenals de hotels — waarover de r. pers woedend is. In Mexico zijn nu 600 prot. kerken met 20.000 avondmaalgangers en 60.000 leden; Spanje heeft slechts 120 prot. kerken en 12.000 Protestanten.

9 Mei. De zaak van den abbé Bruneau, die eenige jaren geleden te Laval onthoofd is wegens moord op zijn pastoor, wordt weer opgerakeld. Op 't schavot had hij zijn ontuchtig leven erkend, doch de moord ontkend. Te Meaux en te Libourne worden tegenwoordig de soldaten gedwongen de mis bij te wonen.

IN MEMORIAM.

ALEXANDER HENRICUS HUBERTUS BECHGER,

Geb. te Gorinchem 26 October 1849,

Gest. te Londen 14 Juli 1901.

Alexander Bechger werd op 26 October 1849 te Gorinchem geboren. Zijn vader, hoofd eener kleermakersfirma, was wèl ter wille van zijne vrouw roomsch geworden, doch dit weerhield hem niet zijn jongsten zoon op diens 11e jaar naar eene „school met den Bijbel” te zenden.

Dat Bechger door zijn vader aan de leiding van een protestantsch, en wel beslist geloovig, onderwijzer werd toevertrouwd, had tot oorzaak, dat de oude heer B. aan zijn jongste kind *meer* ten koste wilde leggen dan aan de overigen, en hem dáárom op de beste school deed, die destijds te Gorinchem bestond. Het zaad des Evangelies viel niet langs den weg! Zijn onderwijzer, die hem Gods Woord leerde liefhebben, was het eerste middel tot de latere opening zijner oogen. Toen B. eind '94 te Middelburg optrad, zat deze man als grijsaard onder zijn gehoor, en werd hij daar verkwikt door dit onverwachte getuigenis.

Het kon niet anders, of de kennismaking met de H. Schrift moest den jongen Bechger doen twifelen aan hetgeen hij van zijnen pastoor leerde. Vandaar, dat hij

reeds bij zijne eerste communie niet kon gelooven, aan de wezensverandering van den ouwel. De twijfel vermeerderde, maar met den twijfel ook een ernstig zoeken naar licht. Zijn broeder en zuster, die beiden in de orde van den H. Dominicus waren getreden, slaagden er eenigszins in hem te overtuigen van de voortreffelijkheid van de wijsbegeerte van Thomas van Aquino, die, zooals men weet, de afgod der Dominicanen is. Zoo kwam B. er toe in 1870 in het klooster te Huissen te gaan. Zes jaar later werd hij te Utrecht tot priester gewijd.

In het klooster begon hij meer en meer te twijfelen aan de leer van Rome en te walgen van de ceremonieele e. a. voorschriften zijner orde.*) Hij trachtte dit alles te verdrijven door de bestudeering van Thomas' werken, doch vergeefs. Het éénige, dat hem staande hield, was zijne liefde tot Christus, die door de geschriften van Tauler werd aangevuurd.

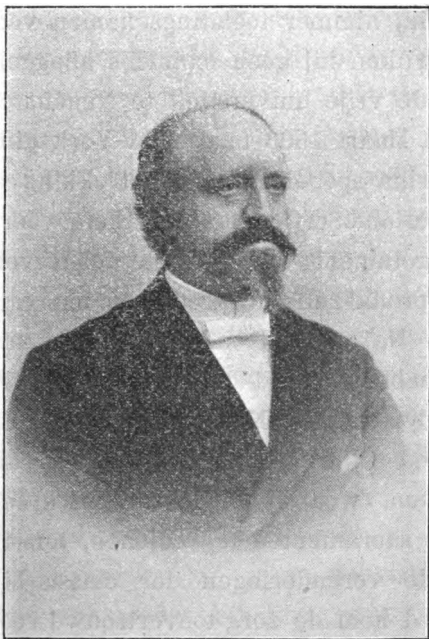
De Mis werd hem meer en meer het voornaamste struikelblok, zoodat hij menigmaal bij de wijding van den ouwel bad: „Heere Jezus, indien ik zondig, vergeef het mij.” Maar de schellen vielen hem nog niet van de oogen. Evenwel, na 12 jaar in de orde geweest te zijn, kon hij het niet langer uithouden zich aan hare regelen te onderwerpen. Hij vraagde en verkreeg „secularisatie”, d. w. z. hij werd wereldlijk priester, en wel in het aartsbisdom Utrecht.

Te Culemborg en elders hield hij zich bezig met letterkundige studiën. In Mei '81 schreef hij in de „Letter- en Kunstbode van Antwerpen” onder het pseudoniem Fautor: „Een avondstond in Versailles 4 Mei 1789” (32 bladz.), en in Juni '82: „Langs een doornig Pad leidt de Roem”, dat hij evenwel ten slotte (en wel van uit Aalst) met zijn naam ondertee-

*) Dat de stichters van geestelijke orden abnormaal waren, blijkt uit allerlei voorschriften, die zij instelden. Zoo hebben de geschoeide Carmelieten o.a. het voorschrift om de kousen, die zij op Zaterdagavond aantrekken, een volle week aan te houden.

kende. Het is 64 bladz. groot en bestaat uit vervolgstukken. Verder schreef hij in het kasteel van Anthée in Aug. '88 in hetzelfde tijdschrift: „Een hoofdstuk uit eene onuitgegevene literarische Biographie van Jan Frans Willems, door A. Bechger” (12 bladz.), en bij Blom en Olivierse te Culemborg gaf hij in 1883 uit: „Henry Wadsworth Longfellow. Literarisch-biographische studie van A. Bechger. Met een tal van Longfellow's gedichten, vertaald door J. J. L. ten Kate” (107 blz.).

Weldra trok Bechger naar New-York, waar hij hulp-prediker werd bij pastoor Mac. Glyn, die later protestantsch werd, toen in eene vergadering voor duizenden toehoorders spotte met den paus, die hem gebannen had, later weer voor den paus een voetval deed, en daarna weer in een prot. kerk

BECHGER.

te New-York beweerde (terwijl hij pastoor bleef), dat hij niets van zijne vroegere stellingen tegen Rome terug had genomen! Mac. Glyn was voorheen priester en hoogleeraar te Rome geweest en verhaalde aan B. veel over het bederf van de hooge geestelijkheid. De omgang met dezen man kon slechts strekken om Bechger's twijfel te vermeerderen. Hij bleef niet lang bij hem, doch hij ging, na nog een tijd te St. Louis de

wijsbegeerte van Thomas onderwezen te hebben, in 1885 naar Brugge.

Dáár begon weldra een tijdperk van vervolging, want het lekte uit, dat B. een ketter was. Hij ging, ten einde raad, naar een vriend, die kanunnik van het H. Bloed was, en zeide: „mijn broeder, ik ben geen priester meer, maar, evenals gij, in mijn hart Protestant.” Dat woord ontviel hem in zijne gejaagdheid, doch was ook beslissend voor hem, want aldus was het schrikbeeld van Protestant-zijn meteen voor hem verdwenen. Bechger vertrok in 1889 naar Axel, waar Ds. Ruysch van Dugteren (thans te Strijen) hem onder zijne hoede nam, onderwees en op Goeden Vrijdag 1890 als lidmaat der Ned. Herv. Kerk bevestigde.

Tot Maart 1891 ging hij te Leiden in de Theologie studeeren, doch, aangezien hij nimmer toelatingsexamen voor de academie had gedaan, kon hij geen examens afleggen. Daarna vertrok hij naar de vrije universiteit te Neuchâtel, van waar hij evenwel in Maart 1893 naar New-York ging in de hoop van in Amerika spoediger eene betrekking te zullen krijgen dan in Nederland. O'Connor hielp hem voort. Voor duizenden legde hij getuigenis af van zijne geloofsverandering, van welke toespraak zelfs de groote bladen van New-York verslag gaven. Na een tijd onder de hoede van O'Connor gestudeerd te hebben, werd hij op 22 Mei 1894 door de afgevaardigden der classis New-York van de (nu Engelsche) Dutch Reformed Church geëxamineerd en als zendeling-prediker toegelaten, waarbij hij het recht kreeg overal te prediken en de sacramenten te bedienen, terwijl hij ook als gewoon lid de vergaderingen der classis bijwoonde. In 't bijzonder werd hem de zorg toevertrouwd voor de bijna vervallen Hollandsche Gemeente te New-York. Deze gemeente werd 29 Oct. d. a. v. door de classis ontbonden,

zoodat Bechger toen zonder vast inkomen was. Terwijl de classis hem eene gemeente beloofde, vertrok B. naar Antwerpen om er te trouwen met iemand, die hij had leeren kennen als onderwijzeres op de zondagschool van Ds. Wagener. Maar helaas, te vergeefs wachtte B. op een beroep (waartoe de classis immers geen enkele gemeente kon dwingen!). Het eenige, dat hij kreeg, waren uitnemende getuigschriften.

In Maart '93 had Bechger bij Blankenberg & Co. te Leiden een anonieme studie uitgegeven: „Het Rooms-Katholiek Priesterschap, uit een bijbelsch oogpunt beschouwd. Een woord tot de R. K. priesters van Nederland door een voormalig R. K. Priester.” Ik informeerde bij den uitgever wie de schrijver was, en waar hij verblijf hield en bleef sinds dien tijd met hem in verbinding. Toen hij nu uit New-York gekomen was, stelde ik hem voor een spreekreis door ons land te doen onder voorwaarde, dat de helft van de netto-opbrengst zijner beurten zou wezen voor het Oeuvre des prêtres convertis (waarvan weldra door mij eene Ned. Hulpvereen. werd opgericht). Dit nam B. aan, zoodat hij voorloopig finantieel geborgen was, want het aantal spreekbeurten was groot en de belangstelling was enorm.

Een zijner beurten vervulde hij in Friesland, waar de kerkeraad eener reeds lang vacante gemeente hem tot haren herder en leeraar begeerde. B. vraagde nu examen aan bij het Prov. Kerkbestuur van Friesland, dat hem aannam en hem zijn examenwerk opgaf. Helaas, de Synode wilde dit examen niet toelaten, en wel 1o. omdat Bechger nimmer als predikant was *ingezegend*, 2o. omdat hij *zendeling-prediker* was geweest, 3o. (maar daarvan kon dispensatie worden gegeven) omdat hij nog geen *twee* jaar in een „erkend” kerkgenootschap werkzaam was geweest. Wat het *eerste* betreft, de classis New-York had deze wijding niet noodig

gevonden, aangezien zij (zonderling genoeg!) de priesterwijding als inzegening tot het predikambt beschouwde. Waar dus de D. R. C. hem *beschouwde* als ingezegend (die *wijding* als 't ware als *inzegening* overboekende), daar had de Synode deze beslissing kunnen aanvaarden. En wat het *tweede* betreft, zoo heeft men hier te doen met een zoeken naar eene rede tot afwijzing. B. was n.l. niet tot *pastor* eener vaste gemeente aangesteld, maar tot missionary pastor, tot *reizend* predikant (aan wien tevens de zorg eener kleine gemeente was toevertrouwd). De meerderheid der HoogEerwaarde Heeren legde den klemtoon op 't *eerste* woord van Bechger's titel en zeide: dus was hij zendeling. Vergis ik mij niet, dan kwam de oppositie vooral van eene zijde, van welke men die het minst zou verwachten, dank zij het klakkeloos gelooven van uit New-York geïmporteerden laster, die ten slotte (via de ouderlingen der ontbonden kerk) uit roomschen hoek kwam.

B. zou intusschen met zijne vrouw van gebrek zijn omgekomen, indien hij niet een tijd lang geherbergd was door een vermogend en kinderloos echtpaar, dat hem een optrekje in een lief dorp in Gelderland liet bewonen. Maar dit kon niet altijd zoo blijven. B. moest vertrekken en vestigde zich te Antwerpen, waar hij te gelde maakte wat hij missen kon (ook zijn miskelk) en waar hij verder door zijne vrienden en door het Oeuvre ondersteund werd.

Toen de nood het hoogst gerezen was, kwam er uitkomst: eenige aanzienlijke Nederlanders te Londen stelden hem aan om de nederlandsche schepen aldaar van geestelijke hulp te voorzien. B. nam dit voorstel met vreugde aan, en arbeidde met grooten ijver. Mogelijk met *te* veel ijver, zoodat de maagkwaal, waaraan hij ten slotte bezweek, daardoor verergerde.

Het was Bechgers lust zielen te winnen voor den hemel,

zooals dat uit al zijne brieven blijkt. Hij had een vast en levend geloof in zijnen Heiland, zoodat hij daardoor ook in staat was tijden van bittere armoede te doorworstelen.

Zijne nagedachtenis blijft in zegening bij de hollandsche zeelieden, voor wier geestelijk heil hij waakte.

Een vermogend en kinderloos echtpaar (een ander dan het bovenbedoelde) trok zich zijne weduwe en zijne vijf kinderen aan.

H. J. SCHOUTEN.

De Hervorming in Spanje in de negentiende eeuw.

DOOR

DR. M. F. VAN LENNEP.

VII.

Verschillende vereenigingen en arbeiders in het Evangelie, in Spanje. Het Nederlandsch Comité. Statistieken. Besluit.

Reeds vóór de revolutie van 1868 waren verscheidene protestantsche vereenigingen uit het buitenland voor de evangelisatie van Spanje werkzaam; wij noemden o.a. de Spanish Evangelisation Society en het Parijsche comité dat Matamoros gebruikte. Toen de vrijheid van godsdienst in '68 het onbelemmerd prediken mogelijk maakte en het aantal arbeiders in het Evangelie zeer vermeerderde, nam ook het aantal vereenigingen toe. In dit hoofdstuk wenschen wij een kort overzicht van die comité's, de plaatsen waar zij arbeiden, de evangeliedienaren die zij gebruiken en het resultaat dat bereikt is te geven, waarbij wij eenigszins uitvoeriger bij het Nederlandsch Comité stilstaan.

1. *Het N.-Amerikaansch genootschap „the American Board for foreign missions”*. Dit werkt reeds sedert vele jaren in Spanje. Rev. W. H. Gulick heeft het opzicht over de volgende stations, die door hem werden gesticht:

San Sebastian. Evangelisatie, jongens- en meisjesschool.
Evangelist: de heer Dijon.

Santander. Predikant: D. Enrique de Tienda. Jongens- en meisjesschool.

Bilbao. Predikant: D. José Marquez. Jongens- en meisjes-

school en evangelisatie in het naburig mijndistrict. ¹⁾

Zaragoza. Predikant: D. Carlos Aranja. Jongens- en meisjesschool. Verder nog de plaatsen Logrono, Tauste en Pradejon.

Mevrouw Gulick staat aan het hoofd van eene bloeiende opleidingsschool voor meisjes, vroeger te San Sebastian, sedert den Spaansch-Amerikaanschen oorlog te Biarritz in Frankrijk. De school telt thans een veertigtal leerlingen, waarvan verscheidene met lof staatsexamens voor middelbaar en hooger onderwijs hebben afgelegd.

2. Het *Comité van Lausanne* heeft een hoofdstation te Barcelona, alwaar de predikant Empaytaz sedert een dertigtal jaren arbeidt, benevens enkele zendingsposten rondom die stad. Bovendien heeft genoemde predikant, in vereeniging met eenige engelsche broeders, het bestuur over het kleine protestantsche hospitaal te Garcia, eene buitenwijk van Barcelona.

3. *Figueras Mission for the Evangelisation of the province of Gerona, N. E. Spain.* Predikant: D. Luis Lopez Rodriguez, wiens echtgenote, eene engelsche, eene ijverige medearbeidster in het Evangelie is. Te Figueras is eene jongens- en meisjesschool, terwijl ook zendingsposten in den omtrek der stad zijn gesticht. Zij werken onafhankelijk van eenig bestuur, maar worden door vrienden in Engeland ondersteund. Hier arbeidden vroeger met veel zegen de vrienden Previ (Spanjaard) en Lund (Zweed) en later een tijdlang de bekeerde priester Andres Bascos y Font. Zij drieën zijn reeds overleden. ²⁾

¹⁾ Vroeger werd deze post ondersteund door „The continental Society,” doch sedert den dood van den president, den heer Ashton, is dit niet meer het geval. De heer Gulick had 'er toch altijd het toezicht over.

²⁾ Orgaan: „Figueras Mission, etc. Letter from Spain”, geïllustreerd maandblad. In een der nummers kwam destijds ook het portret van Bascos voor.

4. Het *Engelsch-Episcopaalsch Comité* ¹⁾ heeft zijn hoofdstation te Madrid, alwaar D. Juan B. Cabrera eenige jaren

J. B. CABRERA.

Malaga. Senor Vila. Scholen.

Salamanca. Sr. Romua do Jimenez.

Valladolid. Predikant: D. Emilio Martinez. Hieronder ressorteert ook de zendingspost Cigales.

Villaescusa. Sr. Daniel Regaliza.

Monistrol de Montserrat.

Bovendien werkt de ex-priester D. Pedro Sala als evangelist te Barcelona voor dit genootschap.

geleden als bisschop van de „Iglesia española reformada” geordend werd.

De vereeniging heeft een fraai eigen kerkgebouw te Madrid met jongens- en meisjesscholen. Verder nog posten te

Sevilla, met twee eigen kerken. Predikant: D. Francisco Palomares. Jongens- en meisjesscholen. In diezelfde stad werkt als evangelist de heer Baquero.

¹⁾ Orgaan: „Light and Truth, a record of Church reformation work in Spain, Portugal and other parts of Christendom.” London, „Home Words” office.

5. *The Spanish Evangelisation Society*, te Edinburg ¹⁾
met de volgende posten :

Cadiz. Sr. Vargas, evangelist. Jongens- en meisjesscholen.

Sevilla. Predikant: D. Emilio Careno, jongens- en meisjesschool. ²⁾

Huelva. Predikant: D. Antonio Jimenez. Scholen.

Granada. Predikant: D. Miguel Barroso, die ook de zendingsposten bezoekt in de Vega van Granada, n.l. :

Escornaz met jongens- en meisjesschool en

Asquerosa.

In de provincie Huelva bevinden zich de mijnen van Rio Tinto, waarvan de bestuurders, de heeren Maccarthy en Carlisle, groote en bloeiende evangelische scholen hebben gesticht en tot nu toe onderhouden.

6. *The Irish Presbyterian Society* ondersteunt de volgende stations.

Puerto Sta Maria, bij Cadiz. Aldaar arbeiden de heer Douglas, agent van genoemd genootschap, en de predikant D. Salvador Ramirez. Deze is tevens directeur van de bloeiende opleidingsschool voor evangelisten en schoolonderwijzers. Zij telt op dit oogenblik een twaalfstal leerlingen en heeft reeds verscheidene evangelisten en onderwijzers afgeleverd.

Jerez. Predikant: D. José Viliesid. Jongens- en meisjesscholen.

¹⁾ Orgaan: „Spanish Evangelisation Society”. dat nu en dan verschijnt, uitgegeven door Miss Peddie, dochter van de ijverige Mrs. Robert Peddie (thans overleden) die jaren lang „Times of refreshing in Spain”, het vroegere orgaan van het genootschap uitgaf.

²⁾ In Sevilla heeft „the Spanish Evangelisation Society” in 1869 eene fraaie Jezuiten-kerk „San Francisco de Paula”, met ruimte voor 2000 toehoorders voor de geringe som van f18000 aangekocht.

Cordova. Predikant: D. Rafael Blanco (halve broeder van Matamoros.) Jongens- en meisjesscholen.

Verder nog een evangelisatiepost te Puerto Real.

7. *Pastor Fritz Fliedner* stond te Madrid vele jaren aan

FRITZ FLIEDNER.

het hoofd van het werk in de Calle de Calatrava, kerk, scholen, weeshuis en klein gasthuis. Bovendien stichtte hij kort geleden een christelijk gymnasium. In het dorp „el Escorial”, ten noorden van Madrid, richtte hij een huis tot zomerverblijf voor zijn gezin en zijne weezen in en bestuurde in Camunas bij Toledo een kleine groep evangelische christenen. Hij overleed den 25sten April van dit jaar. Zijn zoon volgt hem in het werk op.)

8. In *Madrid* werkt nog de voormalige priester D. Cipriano Tornos, die zijne kerk en scholen heeft in de Calle de Leganitos. Hij wordt, naar ik meen, door een engelsch genootschap gesteund.

9. Te *Chamberi*, eene buitenwijk van Madrid, bevinden zich de bloeiende scholen van den heer Faithful, die door een paar honderd kinderen bezocht worden. Deze worden door een engelsch baptist genootschap ondersteund.

10. In de provincie Galicië arbeiden eenige engelsche doopsgezinde broeders; zij hebben zendingsposten te Marin, San Tomé, Vigo, Pontevedra, la Coruna en andere kleine

1) Orgaan: „Blatter aus Spanien.”

plaatsen, die zij veelal per rijwiel bezoeken. De heer Wigstone, een leerling van Spurgeon, de eerste die, met wijlen zijn vriend Blamire, aldaar voor vijf en twintig jaren het werk begon, zet het nog heden voort.

11. In *Valencia* heeft een fransche broeder, de heer F. Laget, een kleinen evangelisatiearbeid. Ook werken aldaar en in Catalonië een paar noorweegsche christenen.

12. De predikant *D. Antonio Martinez de Castilla*, die langen tijd te Reus en Tarragona (in Catalonië) werkzaam was, heeft kort geleden, om redenen van gezondheid, zijn arbeid moeten staken. Zijn comité, bestaande uit eenige christenen te Genève en te Glasgow, heeft hem, voor zoover ik weet, nog geen opvolger gegeven.

13. In *Alicante* arbeidt de evangelist-onderwijzer *D. Francisco Albricias*.

14. Het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap heeft sedert vele jaren een depôt in Madrid, dat gedurende eenigen tijd in het paleis van den hertog van Alva gevestigd was!

15. *Het Nederlandsch Comité* is een der oudste vereenigingen, die aan de Evangelisatie van Spanje hebben gearbeid. Wij hebben gezien hoe uit Nederland verscheidene gedelegeerden in 1863 naar Madrid vertrokken om gratie voor Matamoros te vragen. Dr. Capadose, een hunner, was reeds geruimen tijd met den edelen gevangene in briefwisseling geweest. In Maart 1869 verscheen het eerste nummer van de berichten van het nederlandsch genootschap, onder den titel „het Evangelie in Spanje”¹⁾, een naam dien zij nog steeds voeren. Het eerste jaar verschenen zij maandelijks,

¹⁾ „Het Evangelie in Spanje” gedrukt bij Groenendijk te Amsterdam; abonnementsprijs f 1.— per jaar. Men wende zich tot Jonkvrouw van Loon, 581 Heerengracht, Amsterdam.

later geruimen tijd viermaal, thans tweemaal in het jaar (Januari en Juli, ongeveer 80 à 90 bladzijden per jaar.) De eerste onderteekenaren waren Dr. A. Capadose te 's Hage, Jhr. Mr. J. W. van Loon en Jonkvrouwe C. van Loon te Amsterdam. In 1873 nam Mr. M. J. van Lennep mede te Amsterdam zitting in het bestuur. In December 1874 stierf Dr. Capadose en in Maart 1876 Jhr. Mr. J. W. van Loon, terwijl in 1884 Dr. M. F. van Lennep, predikant te Haarlem in het bestuur werd opgenomen. De veelomvattende arbeid van het genootschap, uitgebreide correspondentie, administratie, redactie der berichten, enz., werd gedurende die dertig jaren echter geheel door Jonkvrouwe C. van Loon verricht, die er zich nog heden ten dage met onverzwakten ijver aan wijdt.

Het Nederlandsch Comité besteedt jaarlijks tusschen de 13- en 14.000 gulden, die uit giften en contributiën gevonden worden. In 1898 is te Rotterdam, na een bezoek van den predikant Carrasco uit Malaga, eene Cents-Vereeniging voor Spanje opgericht, die aldaar reeds vele leden telt. Op andere plaatsen, Amsterdam, Haarlem, Hattem, enz. zijn, in navolging daarvan, dergelijke Cents-Vereenigingen ontstaan, waarvan wij veel goeds tot steun van het werk in Spanje verwachten.¹⁾

Het Nederlandsch Comité bestuurt en bekostigt op dit oogenblik drie stations en twee zendingsposten.

Malaga. Predikant: D. Manuel Carrasco, jongere broeder van D. Antonio Carrasco (zie hoofdstuk V). Hij studeerde te Genève in de godgeleerdheid, arbeide eerst eenigen tijd

¹⁾ Vier maal in het jaar komen de berichten der Cents-Vereeniging uit, onder den titel „Licht en duister in Spanje” (acht bladzijden). Voor Rotterdam wende men zich tot Mej. H. Geerling, Rembrandtstraat 28, voor andere plaatsen tot Dr. M. F. van Lennep, Florapark 59, Haarlem.

onder den heer Thomas Gulick te Zaragoza en sedert vele jaren met grooten ijver en zegen te Malaga. Onder zijne leiding staan bloeiende jongens- en meisjesscholen te Malaga (onderwijzer: D. Enrique Rodriguez; onderwijzeres: Dona Dorotea Insausti) en de zendingsposten:

Almeria, met den evangelist-schoolonderwijzer D. Tomas Alonso, en

los Rubios met Bonilla; evangelist-schoolonderwijzer: D. Salvador Buigues; onderwijzeres: diens zuster.

Cartagena. Predikant: D. Felipe Orejon (sedert 1870). Bloeiende jongens- en meisjesscholen. De heer Orejon werkt ook vaak in de dorpen in den omtrek der stad.

Utrera, dicht bij Sevilla. Predikant: D. Camilo Calamita; schoolonderwijzer: zijn zoon Samuel C.; onderwijzeres: zijn dochter Lydia C.

En wat is nu, na die meer dan dertig jaren, het resultaat van den evangelisatiearbeid door al die verschillende vereenigingen verricht? De volgende statistiek, in 1894, na vijf en twintigjarigen arbeid opgemaakt, kan, met geringe wijzigingen, in 1901 nog wel dienst doen, daar de toename in de laatste jaren, helaas! niet zoo groot is.

Lokalen voor kerken en scholen tegelijk	112
Dagscholen ¹⁾	111
Predikanten en evangelisten	90
Kerkgangers	10.000
Leerlingen op de scholen , . . .	4.600
Leerlingen op de Zondagsschool	3.230
Christelijke tijdschriften	5

¹⁾ Naast deze scholen moeten, gelijk wij zagen, thans nog genoemd worden een gymnasium te Madrid, eene opleidingsschool voor evangelisten en onderwijzers te Puerto en eene dito voor onderwijzeressen te Biarritz.

Deze laatste zijn:

La Luz, orgaan van „la Iglesia española reformada”, uitgegeven door D. Juan B. Cabrera.

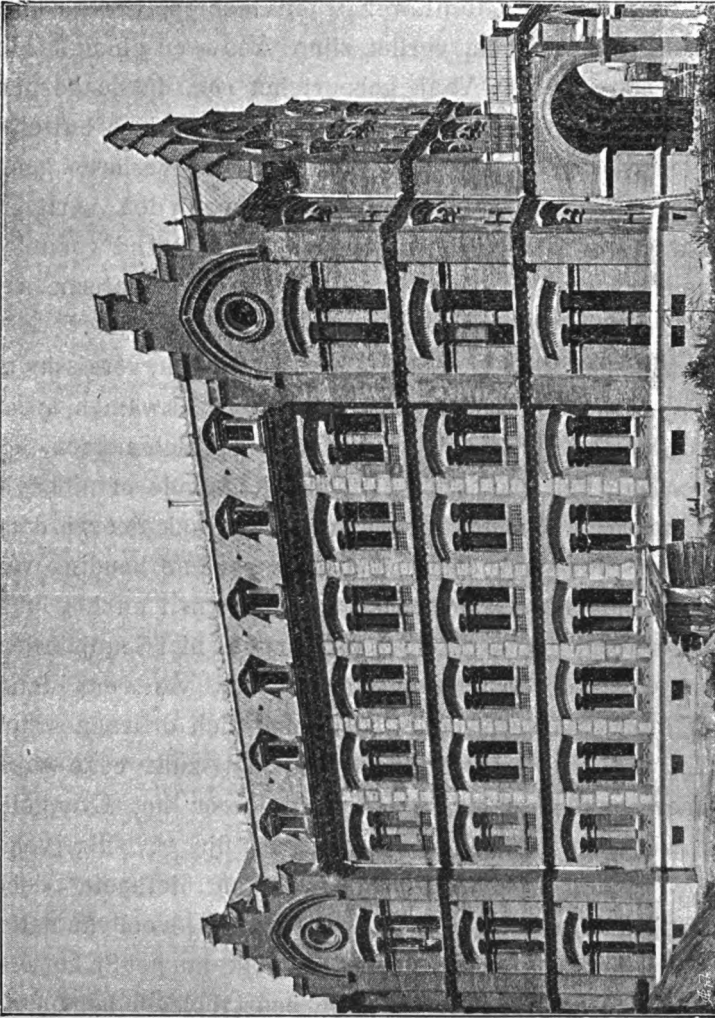
La Revista Crisitana, uitgegeven door Pastor Fliedner, evenals *El Amigo de la Infancia*. Dit laatste blad wordt ten deele door christenen in Amerika bekostigd.

El Cristiano, uitgegeven door den predikant Tornos te Madrid en bekostigd door het bijbel- en tractaatgenootschap aldaar.

El Heraldo, uitgegeven door den predikant Lopez Rodriguez te Figueras.

De cijfers van bovenstaande statistiek zijn niet groot, maar vertegenwoordigen toch veel getrouwen en moeitevollen arbeid. Vaak schijnt het bij al den tegenstand, dien het Evangelie ondervindt, en al de bezwaren die er voor den protestant aan verbonden zijn zijn geloof te belijden, een wonder dat er nog zoovelen zijn! In de voornaamste plaatsen van Spanje zijn er dan nu toch, door Gods genade, lichten ontstoken, die niet meer zullen worden uitgebluscht, kerken of lokalen, waar Gods zuiver Woord wordt verkondigd, scholen waar den kinderen de naam van den Heiland wordt geleerd. Op de scholen vooral is onze hoop gevestigd. De kinderen zijn ook in Spanje de hoop des vaderlands, en wat in het kinderhart wordt gezaaid, zal later niet zoo gemakkelijk worden uitgerukt.

De teleurstellingen in den evangelisatiearbeid in Spanje zijn vele, zeer vele geweest. De droevigste waren wel die, waar mannen, die de waarheid des Evangelies hadden omhelsd, ja zelfs gepredikt, tot de roomsche Kerk terugkeerden, soms na diepen zedelijken val. Dit was o.a. het geval met D. Benito Rodrigo, een tijdlang predikant te Salamanca, thans monnik in een klooster bij Malaga. Vóór hem was D. Ramon

Chr. Gymnasium van Pastor FLIEDNER.

Bon, van wien schoone liederen in den gezangbundel der evangelische gemeente te vinden zijn, tot het roomsche geloof teruggevallen. Ook de jonge seminarist Alonso (van wien in het vierde hoofdstuk sprake was) die de onschuldige aan-

leiding was tot de gevangenneming van Alhama en Matoros, en zelf naar Gibraltar kon ontvluchten, verviel later tot socialistische ideeën, verliet zijne vrouw en eindigde zijn leven in een klooster. Vaak gebeurt het ook, dat jonge menschen, in de protestantsche Kerk opgevoed, door huwelijk met een roomsche voor het protestantisme verloren gaan. Vergeten wij het niet, bij het beoordeelen van den voortgang des Evangelies in Spanje, dat het een voortdurend worstelen is tegen een sterken stroom van bijgeloof en fanatisme aan de ééne, ongelooft en socialisme aan de andere zijde.

Er zijn ook, hoe kon het anders, dwalingen, vergissingen gepleegd. Vreemde christenen, die in Spanje kwamen arbeiden of de directie eener evangelisatie op zich nemen, het karakter van het spaansche volk niet kennende of niet wilstende begrijpen, hebben de Spanjaarden vaak geërgerd en van zich vervreemd door eene onaangename houding van meesterachtigheid tegenover hen aan te nemen en het luide te verkondigen, dat slechts vreemdelingen, niet Spanjaarden, geschikt waren voor de evangelisatie van dat land. Vooral van engelsche zijde heeft men zich daaraan schuldig gemaakt. Het spreekt van zelf, dat zulk eene wijze van doen niet geschikt is om liefde voor het Evangelie op te wekken. De Spanjaard is uiterst fijn gevoelig, volgt gaarne iemand dien hij vertrouwt en liefheeft, doch keert zich af van dengene, die hem in zijn gevoel van nationalen trots beledigt. Geen beleefder volk dan het Spaansche daarentegen, wanneer het op zijn beurt beleefd behandeld wordt. Gaat men echter van de onderstelling uit dat een spaansch christen altijd per se minder geschikt is tot den evangeliearbeid dan een vreemdeling, dan kwetst men den Spanjaard noodeloos en komt tot de dwaasheid, die o. a. eens door het Britsch Bijbelgenootschap is gedaan van een reizend

agent, een Engelschman voor Spanje aan te stellen, die het toezicht op de spaansche bijbelcolporteurs moest uitoefenen en bijna geen woord Spaansch verstond! Ons Nederlandsch Comité heeft zich van den aanvang af steeds van de hulp van spaansche evangeliedienaren bediend, die natuurlijk, beter dan een vreemdeling, taal, gewoonten, denkwijze en karakter van hun volk kennen. Daarbij komt, dat de beschuldiging vaak van roomsche zijde wordt vernomen, dat de Spanjaarden voor engelsch goud tot protestanten worden gemaakt en dat het protestantisme eenvoudig eene plant van vreemden bodem en een anti-nationale zaak is. Om die reden is het gewenscht vreemde hulp en vreemden invloed zoo min mogelijk op den voorgrond te doen treden. Trouwens de Amerikanen, na den laatsten oorlog, en de Engelschen zijn over het algemeen in Spanje zeer gehaat.

Een andere betreurenswaardige fout is deze geweest, dat buitenlandsche vereenigingen of christenen, die in Spanje het Evangelie brachten, maar al te vaak den stempel hunner bijzondere kerkinrichting op de protestanten aldaar begeerden te drukken en alzoo bovenal er op uit waren eene episcopaaalsche, presbyteriaansche of doopsgezinde kerk in Spanje te stichten, in plaats van te streven naar ééne nationale protestantsche Kerk.

Trots allen tegenstand van vijanden, trots alle dwalingen van vrienden van het Evangelie, breidt het koninkrijk Gods in Spanje zich langzaam, maar zeker uit. Wij blijven arbeiden, wij blijven zaaien, vaak met tranen, wetende dat wij op Gods tijd zullen maaien, zoo wij niet verslappen, ja, maaien met gejuich! De koninkrijken der wereld zullen éénmaal het eigendom van den Christus zijn, ook die waar thans nog duisternis is en schaduw des doods. Rome is, in beginsel overwonnen. Aan ons de taak om Spanje voor den Christus

te winnen, wiens naam daar op jammerlijke wijze is vergeten en verloren. Laat het ons, Nederlanders, eene eer zijn in dezen strijd te mogen deelen, de handen sterkende van hen die uitgaan. Ook van dezen strijd geldt zoowel de heerlijke apostolische verzekering „Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onzen Heer Jezus Christus”, als het daaropvolgend woord der vermaning: „Zoo dan, mijne geliefde broeders, zijt standvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weet, dat uw arbeid niet ijdel is in den Heer.

Het Jezuitisme in Spanje.

In een der Juli-nummers van het halfmaandelijksch tijdschrift „Das freie Wort,” dat in Frankfort verschijnt, schreef Segismundo Pey-Ordeix, de bekende antiklerikale priester in Barcelona, een belangrijk artikel over bovengenoemd onderwerp.

Hij komt tot deze gevolgtrekkingen:

Met hunnen invloed en hunne inrichtingen van onderwijs hebben de Jezuiteten de particuliere scholen ten gronde gericht en het officieele staatsonderwijs doodelijk getroffen; met hunne bladen hebben zij de leiding van de pers aan zich getrokken; met hunne handelondernemingen, asylen en dergelijken hebben zij aan duizenden arbeiders het brood ontnomen; met hunne exploitatie van de vroomheid hebben zij aan de wereldlijke geestelijkheid het geld voor de missen en de bijdragen tot stichting van vrome werken onttrokken.

Gisteren waren zij vijanden van de dynastie en hitsten zij tegen de Carlisten op, en vandaag zijn zij vrienden van de bestaande regeering en vervolgen zij het Carlisme ten doode; gisteren waren zij tegenstanders van het episcopaat en verwekten oproer onder de lagere geestelijkheid, en heden zijn zij aanhangers der bisschopen en tyranniseeren zij de pastoors.

In 't kort: in het politieke, godsdienstige en maatschappelijke omkeeringsproces, dat Spanje nu doormaakt, is de Orde der Jezuiteten het element, dat het meest omkeerend en oplossend werkt.

Wat zullen de gevolgen voor de toekomst zijn?

Dat is moeilijk vooruit te zeggen.

Op godsdienstig gebied dreigt een scheuring. De primaat van Toledo en de aartsbisschop van Sevilla zijn aan elkaar tegenovergestelde polen. De een streeft naar wederinvoering van de Inquisitie en de ander naar religieuze vrijheid van de priesterschap, zooals in de Vereenigde Staten.

Op politiek gebied heerscht de tegenstand tegen den liberalen geest in de lagere klassen, terwijl de hogere klassen de Inquisitie toejuichen.

Op maatschappelijk gebied maakt de ellende verschrikkelijke vorderingen; wie nog kan, verlaat het land.

De zedeloosheid heeft zich overal verbreid; de niet onder het concordaat staande bisschoppen van diocesen vervalschen de quitanties voor de onkosten van den eeredienst ten einde zich staatsinkomsten te verschaffen, die hun niet toekomen; de werken van barmhartigheid verminderen; vrijstellingen van belemmerende bepalingen voor huwelijken en dergelijke zaken maken van de bisschoppelijke paleizen ware tol- en belastingkantoren.

Het officieele bederf leidde tot de katastrofe van Cuba en de Filippijnen, vanwaar de Spanjaarden, zoowel Monniken als Vrijmetselaars*), als roovers en wilden werden verdreven.

De politieke zedeloosheid, die voor het buitenland onbegrijpelijk is, voert tot tooneelen als de verkiezingen te Barcelona, waar de overheid voor het volk moest wijken. De wet is bankroet verklaard, de politie bestaat uit voormalige gevangenen, de kloosterlingen gaan slechts uit op verdiensten, de officieele geestelijkheid leeft ellendig met een maandelijksche soldij van 35 Pesetas.

Wat moet er worden van dit volk, dat altijd zoo trotsch geweest is op zichzelf?

*) Hiervan hebben wij nergens iets gelezen. Zou hier nog een klerikaal overblijfsel in den schrijvers geest achter schuilen? (Red. M.)

Spanje is het ongelukkigste land der aarde omdat daar het Jezuetisme heerscht. Een volk zonder geloof en vertrouwen, zonder mannelijkheid, zonder kracht, zonder wet, zonder wetenschap, ja zonder eergevoel. Het beste, dat het kan doen, is wenschen, dat de andere volken zien of er een smart is gelijk deze smart, en hopen, dat de gier van het Jezuetisme eindelijk zal ophouden de beenderen van een zich ontbindend kadaver te ontvleezen. Maar reeds is, naar het schijnt, een terugslag in voorbereiding. Vreeselijk is de toorn van een volk, dat zich wreekt omdat men zijn vaderland moreel en materieel vermoord heeft!

De Heilige Schrift het Schibboleth.

DOOR

F. P. L. C. VAN LINGEN.

De ware kerk van Christus heeft haar paleis gebouwd op twee groote beginselen of liever op één. Immers het materieele: „Gods vrije genade in Christus, de eenige oorzaak onzer zaligheid”, is alleen geopenbaard in en rust alleen op het formeele: „de Heilige Schrift, de eenige kenbron der waarheid.” De Ned. Geloofsbelijdenis kent dan ook met recht (Art. 6) aan niets dan aan den bijbel kracht en vermogen toe, om nu eenig stuk des geloofs of der Christelijke religie te bevestigen, en verwerpt (Art. 7) al wat daartegen strijdt. Elk waar geloovige zal de belijdenis der kerk erkennen alleen als *norma normata* (regel door eene andere geregeld), terwijl hij de Schrift als *norma normans* (regel naar welke geregeld wordt) eert. In de belijdenis geeft de gemeente haar antwoord op de vraag Gods: „hoe hebt gij Mijn woord begrepen?” Zij wil niet anders dan een Amen daardoor uitspreken op de Openbaring Gods, of liever: zij legt wat zij weet uit Gods Woord geleerd te hebben voor Hem ter neder met de bede: „zie, Heere! of bij mij een schadelijke weg is en leid mij op den eeuwigen weg.”

Dat beginsel, door de Hervorming weder als uit het stof verheven en van de onreine bezoedeling der menschen ontdaan, steunt op de Schrift zelve en op het voorbeeld des Heeren. Het eerste woord, door den grooten profeet en leeraar, meer dan Salomo, na Zijne hooge zalving uitgesproken was een drievoudig: gegraptai, er staat geschreven. Op de vraag wat tot zaligheid noodig was antwoordde Hij (Luc. 10 : 26):

„Wat is in de wet geschreven? hoe leest gij?” Die wet door „de ouden” zoo verminkt en onder den naam van „omtuining” (Süg lathora, den Talmud) van hare schoonste beteekenis beroefd, werd in Zijne grondwet, de bergrede, in haren heerlijkheid en zuiveren zin hoog gehouden. Om Zijne Messianiteit te doen gelooven riep Hij den Joden toe: „onderzoekt de Schriften” (Joh. 5 : 39). Om Zijne discipelen voor te bereiden op Zijn naderend lijden en sterven, sprak Hij (Luk. 18 : 31): „het zal alles volbracht worden aan den Zoon des menschen wat geschreven is door de profeten”, en, als Hij was opgestaan uit den dood, wees Hij de Emmausgangers op alle drie de deelen, waarin Israëls heilige boeken waren afgedeeld: Mozes, profeten en psalmen. Hij opende hun verstand en zeide: „Alzoo is er geschreven” (Luk. 24 : 46).

De door God Gezalfd tot onzen hoogsten profeet beloofde aan Zijne discipelen den Parakleet, welke hen in (Gr. „en”) en tot (Gr. „eis”) alle waarheid zou leiden. Was in den tijd Zijner vernedering Zijn kansel op aarde, God heeft Hem uitermate verhoogd en den kathedr van den Hoogleraar der hoogleraren in den hemel gezet, om de „leerjongens” zijner School van daar te onderwijzen. De Pinksterdag is aangebroken met de wonderen der genade, en een Paulus is gezald om des Heeren naam als een uitverkoren vat te dragen tot Jood en heiden. Door die kracht Gods bezielde hebben die heilige mannen, evenals de oude profeten, gesproken en geschreven, zóó overtuigd van de goddelijke inspiratie, dat het anathema kon worden geslingerd tegen elk, die een andere leer verkondigde (Gal. 1 : 8v.), en nog na meer dan achttien eeuwen geeft tegenover de gansche menigte van critici en hunne bergen van geleerdheid de Heilige Geest in onze harten getuigenis, dat die schriften van God zijn.

De Kerk van Rome, welke zoo kwistig met haren ban-

vloek was, heeft zich het meest het anathema van Paulus op den hals gehaald. Van de eene dwaling in de andere weg zinkende vertoonde zij weinig meer dan een heidendom met Christelijke namen, en dit tengevolge daarvan, dat de Heilige Schrift onder het stof werd begraven en slechts dienst mocht doen, waar zij met verdraaide letter de menschelijke inzettingen kon bezegelen.

God zorgde, dat Zijn woord onder dat stof niet verteerde, en een Luther was voor de Schrift in zijne dagen wat een Hilkia in Israel was voor het wetboek Gods, als die den lofzang aanhief: „ik heb het boek in het huis des Heeren gevonden” en het overgaf ter lezing.

De hervorming herstelde het groot beginsel: „de Heilige Schrift de eenige kenbron der waarheid”, en het conflict was uitgebroken tegenover Rome. De bijbel en de bijbel alleen, ziet daar het kruispunt, waar de wegen uit elkander liepen. Het ging om de Schrift; en het gaat er nog heden ten dage om, of aan haar woord de scepter toekomt of aan priesterwoord. De gemeente Gods geeft het verstand aan haar gevangen en kroont haar als de Koningin, wier woord boven alles gaat. Om hare heerschappij was en blijft de strijd tegen ongelooft maar ook tegen bijgeloof, tegen sadduceïsme maar ook tegen pharisaeïsme.

Vele andere punten zijn genoemd als redenen der reformatie en niet ten onrechte, maar hoofdoorzaak van den strijd was de waardeering der schrift en hare gezonde uitlegging tegenover Rome. Dat was het Schibboleth, en al het overige hoewel veel beteekenend vloeide daaruit voort.

„Weinige jaren, zoo schreef de kardinaal Bellarminus:*) weinige jaren voordat de Luthersche en Calvinistische scheuring ontstond, was er, zooals zij getuigen, die toen leefden,

*) Bell. Opp. T VI col. 296 Edit Colon. 1617.

bijna geen ernst in de kerkelijke rechtspraak, geene kennis der Heilige Schrift, geen eerbied voor goddelijke zaken, ja bijna was er geen godsdienst." Toen Philips van Bourgondië, later Bisschop van Utrecht, omstreeks 1510 van zijn gezantschap naar Rome terugkeerde, was hij overtuigd, dat Joden en Heidenen vromer waren dan de hoofden der kerk te Rome. Kardinalen zag hij met verachting de tong uitsteken tegen de eenvoudigen, die nog eerbied voor de heilige plechtigheden hadden.*) Er zijn bladzijden in Rome's historie, welke men eene chronique scandaleuse zou kunnen noemen. Denkt slechts aan de zeventigjarige ballingschap te Avignon, aan de banbliksems, welke twee soms drie gelijktijdige stedehouders van Christus wederkeerig naar elkander wierpen, aan eene pausin Johanna,**) aan verachtelijke wezens, die zich met de driedubbele kroon versierden, als een Alexander VI, die geen hooger doel kende dan zijne vijf onechte kinderen, en onder die vooral zijn lieveling Caesar Borgia, met eer en rijkdommen te overladen, over wien door de geheele Christenheid dit epigram bekend was: „vendit Alexander claves, altaria, Christum; emerat ille prius, vendere Jure potest," die den Florentijnschen profet, die tegen de zonden getuigde, Girolano Savonarola, in 1498 als ketter verbranden liet. Denkt aan een Julius II, wiens spreuk was: „als de sleutels van Petrus niet helpen, moet het zwaard ruim baan verschaffen", van wien Keizer Maximiliaan zeide: „indien de

*) Geldenhaver: vita Philippi Burgundi.

**) Hoewel Roomsche spitsvoudigheid alles deed om het feit weg te cijferen, dat, tusschen de pausen Leo en Benedictus, Joannes Anglicus (Joanna), als pausin op Romes stoel heeft gezeten, zóó spitsvoudig, dat zelfs historici als Gieseler er door werden medegesleept, blijven de bewijzen afdoende voor de werkelijkheid. Men kan daarover raadplegen het uitnemende opstel van Prof. N. C. Kist in het Ned. Archief voor Kerkelijke Geschiedenis 3e dl. 1843 en de nadere aantekeningen daaromtrent van H. Q. Janssen in het Kerkhistorisch Archief dl. 2. 1859.

Heere Christus niet beter zorgt voor zijne kerk dan de dronken Julius te Rome, zal het zeker slecht met haar uitzien." Denkt aan de woorden van Machiavelli, die den val van het Christendom voorspelde en zeide: „de schuld daarvan ligt in de ergerlijke voorbeelden en misdaden van het Roomsche hof. Daardoor heeft Italië alle gronden van vroomheid en alle gevoel voor de godsdienst geheel en al verloren. Wij, Italianen, moeten het dus voornamelijk aan onze kerk en priesters wijten, dat wij tot goddeloozen en booswichten zijn geworden.”*) Boekdeelen konden gevuld worden met schanddaden, grenzende aan deze, waarom algemeen werd geroepen om hervorming in hoofd en leden, toch was de gruwel van Romes hof niet de hoofdgrief, niet het brandpunt in den strijd.

De snorkerij van een Bonifacius VIII, als ware tot zaligheid noodig te gelooven, dat aan den Roomschen paus alle menschelijk schepsel onderworpen is; de goddelooze middelen om uit geldverlegenheid te geraken door de aflaat kramerij waren de zonden van enkelen. Door wegnahme van die zoude de kerk niet zijn gered. Mariavergoding, heiligen aanbidding, relequidienst, priesterheerschappij, ouwelverheerlijking, de verdienstelijkheid van het opus operatum, mogen veler oogen hebben geopend, toch was er een dieper grond, een ander Schibboleth, een ander beginsel. waaruit alle die voortkwamen, en dat was dit, hetwelk wij met de woorden van Jeremia (8 : 9) kunnen teekenen: „Ziet, zij hebben Gods woord verwerpen, wat wijsheid zouden zij dan hebben?”

Maar Rome had toch de Heilige Schrift niet verworpen. Het is zoo, maar zij had haar onttroond. Verlaag een Koning en wat blijft van Zijne Majesteit, Zijne autoriteit dan over? Wat door haar aan den Bijbel wordt toegeschreven kan men

*) B. Ter Haar, Gesch. der Kerkhervorming pag. 44 u.

lezen in hetgeen de kardinaal Nicolaas van Cusa, een man van grooten naam en meer nog dan anderen bijbellievend genoemd, aan de Hussieten schrijft: „het staat vast dat de Katholieke Kerk niet kan gebonden worden aan de letter, maar altijd aan den geest. Als de schrift niet dienstbaar is aan den opbouw en aan den geest, neemt de kerk dat aan wat den geest nuttig is. Zoo zegt ook de Apostel Paulus, dat hij een dienaar is des Nieuwen Testaments, niet naar de letter maar naar den geest. Die dan met menselijke rede-neeringen uit de Schrift de kerk zoeken te bestrijden, dwalen, want de kerk was eens zonder Schrift. Christus heeft de kerk gesticht zonder Schrift, daar Hij niets heeft geschreven. Van de Schrift welke geheel door een tyran zou kunnen worden vernietigd, hangt het bestaan der kerk niet af. Het is daarom niet te verwonderen, dat de praktijk der kerk den eenen tijd de Schrift anders uit legt dan den anderen tijd. Zooals dus de kerk de Schrift aanneemt, alzoo verklaart zij die ook. De Schriften volgen dus de kerk, welke vroeger was dan zij en om wier wil de Schrift bestaat, niet omgekeerd.” (Nic. Cusani Ep. VII ad Bohemos p. 857.)

Volgens het concilie van Trente (Sess. 4 decr. de canonicis scripturis) „zijn de overleveringen uit Christus eigen mond door de Apostelen ontvangen en van de Apostelen zelve onder den invloed des Geestes tot ons overgebracht” en, zooals Bellarminus zegt (de verbo Dei I. 8 : 3) „beroept men zich, opdat over den inhoud der Christelijke waarheid geen verschil zou bestaan, op het gezag der kerk, dat is, op de uitspraken der pausen en conciliën.”

In de uitlegging der Schrift is Rome gebonden. Datzelfde concilie bepaalde, dat „aan de kerk het oordeel toekomt over den waren zin bij de verklaring van de Heilige Schriften”. Door een onzer Godgeleerden is Rome's bewijsvoering hier-

omtrent als eene *petitio principii* aldus geteekend: „de kerkelijke traditieën leveren eene zuivere kenbron op voor de Christelijke waarheid, want de kerk' is onfeilbaar. Dat de kerk onfeilbaar is, heeft zijnen grond in de belofte van den Paracleet, en dat in die beloften de onfeilbaarheid der kerk uitgesproken is, rust weder op de onfeilbaarheid der kerk, welke de belofte van Christus in dien zin verklaard heeft.” (Scholten, *Leer der Herv. Kerk*. Dl. 1. pag. 67. 2e druk).

Volge hier ten overvloede de volledige uitspraak van het concilie van Trente Sessio IV: „bovendien om de aanmatigende geesten te bedwingen besluit het concilie, dat niemand, steunende op zijne kennis, in zaken van geloof of zeden, welke tot ontwikkeling of toepassing der Christelijke leer betrekking hebben, de Heilige Schrift naar zijne meening verdraaie tegen dien zin, welke daaraan verbonden heeft en verbindt de heilige moeder de kerk, aan wie het is te oordeelen over den waren zin en de uitlegging der heilige Schriften of dat iemand tegen de overeenkomende meening der patres de heilige Schrift wage uit te leggen.”

Alle uitlegging moet dus geschieden naar de leer der kerk of, zooals Löhnis zegt: „gelijk een diplomaat in den geest en in het belang van zijn vorst alles moet opvatten, zoo moet de uitlegger de Schrift verklaren in den geest van de wettige concilieën, besluiten, symbolen, liturgische geschriften enz.” (A. Herzog. *Realencyclopaedie*, Art. *Hermeneutik*.)

Wat beteekent dan voor Rome de Heilige Schrift? Drage zij een koninklijken naam, zij draagt handboeien terwijl de voeten gesloten zijn in den stok. Al hare beteekenis, hare macht, haar invloed is tot niets gemaakt. De kerk en de kerk alleen is de *Ecclesia regens et docens* (regeerende en leerende).

Vandaar de leer van het menschelijk verstand met alle hare dwalingen; vandaar alle uitvindingen der willekeur, en de kerke Gods verlaagd tot een priesterkerk. Mariadienst en aflaathandel en de leer der goede werken en alle Romes dwalingen zijn het gevolg daarvan, dat met woord en daad het veel beteekenend beginsel is losgelaten: „de Heilige Schrift alleen.”

Daartegen was het verzet der Reformatie. Haar geroep was niet: „Roma delenda est” (Rome moet vernietigd) maar (Jes. 8 : 20): „tot de wet en tot de getuigenis! Zoo zij niet spreken naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben.” Aan kerkscheuring dacht in den aanvang Luther niet, naar aan kerkzuivering. De Schrift moest weer worden gehoorzaamd, aan haar geloof en leven getoetst en deze naar haar geregeld, naar hare voorschriften de cultus weder worden ingericht.

Tegen Romes verlagen en misbruiken der Heilige Schrift was de hervorming gekant. De vraag: „is Ecclesia Catholica of Sacra Scriptura regens et docens?” was de question brulante der zestiende eeuw.

Het was de bijbel, in Erfurts boekerij gevonden, welke Luther aangreep en de geheele ziel innam van hem, die slechts geleerd had te sidderen en te verbleeken als de naam van Christus uitgesproken werd. Met Virgilius en Plautus onder den arm begeeft hij zich na Alexis dood naar het klooster der Augustijner barveoeters. Onder de leiding van Joost von Eisenach had hij een Aristoteles leeren bewonderen, maar, eenmaal getroffen door Gods woord, keert hij telkens tot den bijbel terug en is zijn vurige wensch, dien geheel te kennen en in eigendom te bezitten. De monnik, die later getuigde: „ik zou door waken, bidden, lezen en ander werk mij dood gemarteld hebben en toch was ik be-

angst en vertwijfelde ik aan Gods genade", wordt aangegrepen door het schriftwoord (Rom. 1 : 17) „de rechtvaardigheid Gods wordt in hetzelfde geopenbaard uit geloof tot geloof; gelijk geschreven is: maar de rechtvaardige zal uit het geloof leven", en dat boek, waarin dat geopenbaard is, overwint al wat Rome's kerk in zijne ziel had gelegd. Gods woord begon te zegevieren in het hart van hem, die met het zwaard des Geestes Rome's stoel zou doen wankelen.

Zoo waar zong da Costa van hem, die worstelde in de engte van zijn cel:

Of zwerfend door de stad der Caesars, vraagt hij beide,
 Wat geen van beide heeft te geven!... en God zeide:
 „Daar zij licht!" en het licht verrees hem uit dat woord,
 Op Erfurts kloostersstof veroverd! Ja hij hoort
 Als uit Gods eigen mond den Evangeliezegen:
 „Geloof! — De zaligheid is in geen „doen" gelegen
 Van menschen. Ze is Gods werk. Gerechtigheid en heil,
 Voor schat noch wijsheid, voor geen boete of aflat veil,
 Is gave van Zijn liefde aan zondaars. 't Eeuwig leven,
 Geloof in Christus en Zijn zoendood, is gegeven!"
 Dat woord werd leven in zijn ziel, wordt in zijn mond
 Een overwinnend zwaard. — Hervorming, gij bestondt!

In zijne 95 theses, aan Wittenbergs slotkerk gehecht, werd bovenaan geplaatst: „Daar onze Heere en Meester Jezus Christus zegt" en in zijne daarbij gevoegde Protestatie zegt hij: „ik ben niet zoo verdwaasd om het woord Gods te stellen beneden fabelen, welke van menschelijke vinding zijn." Zoo is reeds nu wat hem bezielt en drijft: het woord Gods, hoe weinig ook nog slechts begrepen, en dit het zwaard, dat hij tegen Rome's dwaling uit de scheede trekt.

Bij al het gevolgde disputeeren met Cajetanus stelde hij tegenover bewijzen uit Thomas Aquinas en pauselijke decretaalieën geen ander wapen dan de Heilige Schrift, en zeer juist merkt een geschiedschrijver (Ter Haar) na de mededeeling van het gesprek met Eck aan: „Het punt, waar Rome

en de Hervorming zich van elkander scheidde, dat ook in volgende eeuwen het groote keerpunt van den strijd tusschen Protestantisme en Katholicisme zou blijven, was thans met helderheid aangewezen: het gezag der kerk en het gezag der Heilige Schrift, in scherpe tegenstelling van elkander."

Aan Ulrich von Hutten, die voor hem het zwaard wilde trekken, schreef hij: „niet met geweld of bloedstorting moet er voor het evangelie gestreden worden. Door het Woord is de wereld overwonnen; door het Woord is de kerk tot hertoe bewaard; door het Woord zal zij ook worden hersteld" en Luthers woord was geen ander dan dat der Heilige Schrift, als hij in zijn „Aan den Christelijken adel des Duitschen volks" streed tegen dat zwakke bolwerk van Rome: „het komt niemand toe uitlegger der Heilige Schrift te zijn dan den Paus."

Nog slechts een paar bewijzen. Daartoe leiden wij den lezer van den Pleissenburg te Leipzig aanstonds naar den rijksdag te Worms, om hen deze woorden van den Godsgezant te laten hooren: „dewijl van uwe keizerlijke majesteit en keurvorstelijke genade een rond en eenvoudig antwoord van mij verlangen, zoo zal ik er een geven, dat noch horens noch tanden heeft en wel aldus: tenzij ik door getuigenissen der Heilige Schrift of door openbare duidelijke en heldere bewijzen overwonnen en tot eene andere overtuiging gebracht worde (want aan den Paus en de kerkvergaderingen sla ik alleen en op zichzelf geen geloof, daar het zoo klaar als de dag is, dat zij dikwijls gedwaald en zichzelf tegengesproken hebben), zoo kan en wil ik niet herroepen, om dat het nog veilig noch raadzaam is, om iets tegen het geweten te doen. Hier sta ik; ik kan niet anders; God helpe mij! Amen!"

Van Worms naar den Wartburg, en wij zien er Jonker

Jurrien arbeiden, eerst aan zijne Postillen, verklaringen van Bijbelstoffen, en spoedig daarop aan het groote werk der bijbelvertaling. En het is die bijbel geweest, welke in paleizen en hutten de leugen van Rome heeft geknakt en tegenover hare duisternis licht en vrede Gods in de harten heeft ontstoken. De opening der Heilige Schrift heeft den blinddoek van duizende en duizende oogen afgerukt.

Na nog alleen gewezen te hebben op het Hervormingslied en in 't bijzonder op het „Das Wort sie sollen lassen Stahn” als bewijs waarop het in den strijd tegen Rome aankwam, richten wij nog slechts een enkele blik naar elders. Wat de Zwitsersche reformatie kenmerkt drukken Zwingli's 67 stellingen uit, waarvan de eerste luidt: „Allen, die aan het evangelie zonder bezegeling der kerk, geen gezag willen toeschrijven, dwalen en lasteren God.” Door zijn invloed werd het wachtwoord te Zürich tegenover Rome: „De Schrift moet aller menschen rechter zijn, en de mensch niet rechter over het woord Gods.”

Het allerminst mogen wij zwijgen van Calvijn. Wat was het, dat hem losmaakte van Rome, anders dan de Heilige Schrift, aan hem, zelfs toen hij het predikambt te Pont l'Eveque had aanvaard, nog slechts uit brokstukken bekend. Als hij door Olivetanus in staat was gesteld de Schriften te lezen, sloot hij zich dagen achtereen in zijn vertrek op om de waarheid Gods te onderzoeken, en het is dat onderzoek onder Gods zegen geweest, dat hem van Rome losscheurde en tot onzen grooten Hervormer heeft gemaakt. Niet alleen hij maar, het is opmerkelijk, alle de Hervormers zijn op bijzondere wegen door God tot onderzoek der Heilige Schrift geleid en zijn daardoor tot inzien gekomen van de verbastering der kerk, waartegen zij dat woord Gods moesten plaatsen. Had de Schrift Calvijn losgemaakt van Rome, het

is die Schrift, welke onze Hervormer steeds bezigde als het zwaard in zijn strijd tegen de valsche kerk en waardoor hij juist de man is geworden, door ons volk als *de* Hervormer geprezen. Zegt hij in zijne Institutiones (IV 10 : 18) „dat Rome's bewering omtrent den Apostolischen oorsprong der latere overleveringen, waarmede de kerk overladen is, louter bedrog is, nademaal, zoo er nog eenige waarde aan de getuigenis der geschiedenis moet toegekend worden, alles wat door de Overlevering voor Apostolisch word uitgevent, den Apostelen ten eenemale onbekend was,” dan keert hij juist de Schrift tegen Roomsche dwaling. Hij wijst zelfs met de Schrift aan, dat het de ware kerk van God niet is, die aan het woord iets toevoegt of het verminkt.

In zijn belangrijk geschrift „Supplex exhortatio ad Carolum quintum” (smeekschrift aan Karel den Vijfde), dat handelt „de necessitate reformandae ecclesiae” (over de noodzakelijkheid van hervorming der kerk) zegt hij: „Dit is aan vriend en vijand duidelijk, dat zij (de Reformatoren) der kerk niet weinig tot voordeel zijn geweest doordat zij de menschen als uit de diepste helen van onwetendheid hebben aangespoord tot het lezen der Schrift en dat hunne werken veel hebben bijgedragen tot een juister begrip er van, dat zij de bijbelplaatsen der Christelijke kennis, vooral die noodig waren te kennen, hebben verklaard; dat zij de eeredienst naar den regel van Gods woord hebben hersteld en de kerken hebben gezuiverd van afgoden en bijgeloof.”

In elke confessie der Hervorming staat de leer van Rome omtrent de Schrift en hare uitlegging bestreden en, niet zonder opzet, juist het tegengestelde geleerd. De Formula Concordiae zegt: „Wij gelooven, dat de eenige regel en toetsteen, volgens welke alle leerstukken moeten geoordeeld, de profetische en Apostolische Schriften, zoowel van het

Oude als van het Nieuwe Testament zijn, en er volstrekt geen andere is dan deze. De overige geschriften hetzij van de vaders of van de lateren, onder welken naam zij komen, zijn met de heilige schriften in het minst niet te vergelijken." De confessio Belgica verklaart: „wij gelooven dat de Heilige Schrift den wil van God volkomen bevat, en dat al wat door menschen moet geloofd worden tot zaligheid, daarin volledig wordt geleerd. Met de Goddelijke Schriften kunnen geene Schriften van menschen, noch de menigte, noch de oudheid, noch de opeenvolging var personen en tijden, noch conciliën, decreten of besluiten worden vergeleken." De Confessio Helvetica zegt: „wij gelooven, dat uit de Schrift de ware wetenschap en godzaligheid moet gezocht worden ook de opbouw en de regeering der kerken, de regeling van alle godsdienstplichten, het bewijs van alle leerstellingen, de veroordeeling of wederlegging van alle dwalingen. Wij verwerpen de menschelijke overleveringen, welke, hoe ook versierd met verheven titels, alsof ze goddelijk en apostolisch waren en mondeling door de Apostelen of door de Apostolische vaders aan de volgende bisschoppen der kerk overgeleverd, zoo ze vergeleken met de schriften van deze verschillen, daar zij door dat verschil bewijzen, dat zij volstrekt niet Apostolisch zijn." Art. 1. der „synode, tenu a la Vigne a la Pentecoste 1565", luidt: „Qu'au commencement de chaque Synode, on ait à faire lecture de la confession de foy des Eglises de ce païs; tant pour protester de notre union que pour adviser s'il ni a rien à changer ou amender."

Het slotartikel der synode in 1534 te Basel gehouden was: Deze onze geloofsbelijdenis onderwerpen wij aan het oordeel der heilige Bijbelsche Schriftuur, met de belofte, dat, zoo wij uit gezegde Schriften beter mochten worden onderricht, wij ten allen tijde Gode en Zijn Woord gehoorzamen zullen."

Wij behoeven hier wel niet nogmaals bij te herinneren wat Art. 6 van de Belijdenis des geloofs der Gereformeerde kerken in Nederland zegt, haar zegel hechtende aan het echt Reformatorische beginsel: „Niets dan de Heilige Schrift als norma voor geloof en leven”, noch ook hoe in tegenspraak met het woord van den Koning der Koningen: „Onderzoekt de Schriften,” door Rome den leeken dat woord wordt onthouden.

Waar zoo de geheele Reformatie tegen Rome overstaat, juist ten opzichte der Heilige Schrift, zich daarom van Rome losscheurt en tegen Rome waarschuwt, hoe is het daar mogelijk, dat een man, die met het vaandel zich voorop stelde in de gelederen der Gereformeerden, in plaats van tegen Rome op te trekken, met datzelfde Rome heult en de zijnen heulen doet. Het is even onbegrijpelijk, als dat diezelfde uit Rome's kamp hulp begeert en zich opvolger acht van Groen van Prinsterer, den held, wiens spreuk het was: „in isolement ligt onze kracht.”

Hoe is het mogelijk, dat, waar alle Protestanten, met een Calvin aan het hoofd, Rome's schriftbeschouwing en verklaring als oorzaak van allerlei afgodische, ja duivelsche meeningen veroordeelen, Dr. A. Kuyper, in zijn pleidooi voor een verbond met Rome durft te schrijven, dat voor haar het gezag der Schrift, zij het gebonden aan de leermacht der kerk, nog onwrikbaar vaststaat? Acht hij zijne lezers zoo volslagen onwetend, dat zij dit eenvoudig zullen aannemen? Zeker! het grootste deel zijner volgelingen zegt evenals de Pythagoristen: „autos epha” (hij heeft gesproken) en knikt op alles toestemmend, maar zoo gebiologeerd zijn wij niet allen. Rome's Vulgata is onze bijbel niet, noch het Oude Testament met zijne apokriefe boeken, noch het Nieuwe met zijne verwrongene overzettingen. Wat is een gezag, waar een

ander gezag is boven gesteld? Voor Rome is de bijbel dienaar en moet zij zich laten welgevallen verdraaid te worden naar priesterluim. Voor Rome is er maar één gezag en dat is het gezag kerk; voor ons is er slechts één gezag en dat is Gods Woord.

In Engeland drijft het Puseijisme naar Rome, ook in Nederland dreigt een gevaar. Daarom gij, die geene bastaarden zijt, maar echte zonen der Reformatie! weest op uwe hoede! Gij, die nog den 31sten October gedenkt en liefde voor een Luther gevoelt; gij, die waarlijk Gereformeerd zijt in den echten zin, gedenkt aan der vaderen woord: „liever Turksch dan Paapsch”. Veel minder nog dan dat gij gemeenschap hebben wilt met den grooten moordenaar der Armeniers, veel minder nog met het zielenmoordend Rome. Tegenover Rome! Niet met een Jehu's geest maar met den bijbel in hart en hand, en op de lippen het: „hanc tuemur, hac nitimur”! (Dit verdedigen wij, hierop steunen wij). Of neen! wij verdedigen de waarheid niet, maar de waarheid verdedigt ons.

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland.

DOOR

J. H. BERENDS.

III.

Hoe veel hangt er in de geschiedenis van volken en partijen van enkele personen, van enkele opvattingen af!

Onder Neercassels leiding had de Utrechtsche Kerk gebloeid, zooals het na de Hervorming niet meer voor mogelijk was gehouden. Door de Hooge Reggering met voorkomendheid behandeld, door de indringende orden ontzien, door Rome althans niet tegengewerkt, en bovenal, door zijn eigen vromen ijver beziel, had de aartsbisschop leven en leer zijner kerk gezuiverd, haar ledental uitgebreid, haar weerstandsvermogen vergroot, hare tegenstanders binnen paal en perk gehouden.

Het was de liefde voor het hem toevertrouwde pand, die den onvergelykelijken Neercassel staalde en hem tot handelen dreef. Diezelfde liefde verlamde zijnen opvolger en dreef dezen tot lijdelyk verzet. Hij vreesde zijne kerk in ongelegenheid te zullen brengen, als hij een ambt bleef waarnemen, waaruit hij, al was het op zulk eene onrechtvaardige wijze, door Rome was ontzet. Op het getal der getrouwen oefende zijn werkeloos protest een nadeeligen invloed uit. De menigte moge overheersching haten, zij laat zich door eene krachtige hand liever leiden dan door eene verslapte.

De moeilijke taak om Neercassel te vervangen werd op de schouderen van Petrus Codde gelegd. Hij was niet de in de eerste plaats begeerde. Neercassel had van Heussen,

zijn geleerden vriend en onafscheidlijken metgezel, aange-
 wezen. De kapittels van Utrecht en Haarlem vereenigden
 zich met dien wensch en kozen van Heussen met algemeene
 stemmen tot hun bisschop. Te Rome zou men aan het ver-
 langen der kapittels hebben voldaan, als er geen Jezuïeten
 waren geweest. Waar deze heeren de hand in het spel had-
 den, schenen, op enkele uitzonderingen na, paus en kardinalen
 gehypnotiseerd en blind voor alle niet-Jezuïetische belangen.
 Van alle hemelstreken waren reeds klachten tegen de orde
 ingekomen. Overal, waar het bisschoppelijk gezag met moeielijk-
 heden had te kampen, zochten de Jezuïeten het te ondermijnen.
 Om valsche leer en afschuwelijke praktijken waren reeds
 verscheidenen hunner door de Inquisitie veroordeeld. Ner-
 gens was het zoo duidelijk, dat het geheel voor de onderdeelen
 aansprakelijk was, als bij hen. Terwijl echter anders geheele
 landen op Rome's bevel werden geteisterd om eenen onwillige
 tot reden te brengen, beriep de orde altijd met succes zich er
 op, dat zij niet aansprakelijk was, voor hetgeen hare leden
 deden. Zoo kon zij, met opoffering van enkele personen
 desnoods, ongestraft hare theorieën doordrijven en hare lagen
 spannen. Wat hier mislukte, slaagde elders.

De kuiperijen tegen van Heussen hadden den ge-
 wenschten uitslag. Eenige door hem verdedigde stellingen,
 die vroeger door de pauselijke rechtbank na eene aanklacht
 in bescherming waren genomen, werden thans opnieuw aan-
 gevallen en veroordeeld. De kapittels konden nu in hunnen
 voorkeur niet volharden zonder gevaar te loopen, dat hunne
 keuze geheel werd voorbij gezien en een kandidaat der
 Jezuïeten werd benoemd. Zij vulden daarom hunne voordracht
 aan met drie personen, waaronder Petrus Codde. Theodorus
 de Kock werd naar Rome gezonden om de zaak der Hol-
 landsche Kerk of, gelijk de kapittels het noemen, van de

„Missie der Belgische Federatie” te bepleiten.*) Spoedig bleek het, hoe noodig de tusschenkomst van een afgevaardigde was. Cibo, de secretaris der commissie voor de propaganda, had het met zijn geweten kunnen overeenbrengen alle stukken der kapittels onder zich te houden. Zoodra het bedrog met medewerking van kardinaal Colonna was ontdekt, nam de zaak een anderen keer. Wel vergat men de intrigen tegen van Heussen te ontmaskeren en hem in eere te herstellen, maar de Kock zelf was aan dat verzuim niet geheel onschuldig. Bij zijne sollicitatiebezoeken repte hij met geen enkel woord van den eigenlijken kandidaat der kapittels. Zijne bemoeiingen golden niet den flinken van Heussen, maar den zwakkeren Codde.

Of dat in het wezenlijke belang zijner kerk geweest is, valt te betwijfelen. Hij verklaarde echter het er voor te houden en hij slaagde. Petrus Codde werd den 23sten Sept. 1688 tot pauselijk vicaris benoemd en het volgend jaar te Brussel tot bisschop van Sebaste gewijd met bestemming voor de Utrechtsche Kerk. Eene poging bij die gelegenheid, om hem op eene sluike wijze het formulier van Alexander VII te laten onderteekenen, mislukte. Deze nederlaag en die

*) Broederssen Tract. Hist. II p. 108. De kapittels spreken hier gewoon weg van *Missie*. Later, als Codde de pauselijke benoeming heeft erlangd, bedanken driehonderd bisschoppelijke geestelijken den paus voor zijne welwillendheid jegens de missie. Codde zelf zegt in zijn openbaar verweerschrift bl. 16: „Uit onze oude kerkelijke bescheiden zou gemakkelijk kunnen aangetoond worden, dat de Clerezy altijd, reeds van den aanvang dezer missie af, onderworpen is geweest aan onrechtmatige kwellingen.” Het blijkt dus duidelijk, dat, gelijk wij vroeger reeds opmerkten, het gevoel van een onafgebroken, eigenmachtig bisschoppelijk bestuur niet altijd zoo sterk is geweest, als de verdedigers der Utrechtsche Kerk tot hiertoe wel meenden. Aan het recht zelf doet deze concessie aan de historische waarheid niets af. Of eene vereeniging van geloovigen eene missie is of niet, als zij het oogenblik gekomen meent om zich zelfstandig te organiseren, kan geen kerkelijke macht het haar zonder wettige bezwaren, beletten,

te Rome hebben de Jezuiteten niet vergeten. Codde heeft ze met de rust van zijn verder leven moeten betalen. Nieuwe aanklachten werden gesmeed, oude weer opgerakeld en naar

T. v. SANTEN, Pastoor te Dordrecht,
Redacteur v. d. „Oud-Katholiek.”

Rome gestuurd. „Ik weet zeer goed” zoo schrijft Codde daarover aan Innocentius XII: „dat dit mijn lot zal wezen, zolang ik het belang dezer kerk behartig en de voorrechten mijner clerezy niet stilzwijgend laat vertreden.” De paus zelf leidde October 1694 de vergadering, waarin de beschuldigingen van Jansenisterij en bevoorrechtiging der inheemsche geestelijkheid werden onderzocht. De

uitslag was „dat de vicaris in alles onschuldig werd bevonden”.*) Zelfs ontvingen de naburige bisschoppen een pauselijk schrijven, waarin hun op het gemoed werd gedrukt, er voor te zorgen, dat niet iedereen terstond met den gehaten naam van Jansenist werd bestempeld, nog voordat er een onderzoek voor een rechtmatigen rechter had plaats gehad.

Dit gebod gold natuurlijk ook den Jezuiteten. Hunne eerste en grootste ordensplicht is gehoorzaamheid aan den paus. Men zal er hunne eigene leerboeken over de moraal op na moeten slaan, om de vervulling dezer plicht te rijmen met de ver-

*) Openbaar Verweerschrift bl. 13.

schijning van een anoniem werkje van den Jezuïet Doucin, getiteld: „Kort gedenkschrift over den toestand en de vorderingen van het Jansenisme in Holland”. Dat werk heeft tot de catastrofe bijgedragen. Toch verdient het den dank der vervolgdten. Deze hebben te dikwijls vergeefs op eene nadere omschrijving van de hun aangewreven ketterij aangedrongen, dan dat dit antwoord, al was het niet als zoodanig bedoeld, hun niet aangenaam zou zijn. Het is nu althans mogelijk de afdwalingen der Jansenisten aan te geven. Voorop staat natuurlijk hunne leer over de genade, dezelfde als van den kerkvader Augustinus, gelijk wij zagen. Verder toont de pater uit hunne preeken aan, dat zij het lezen der Heilige Schrift aanbevelen en vertalingen ervan in de moedertaal in de hand werken. In de biecht dringen zij herhaaldelijk aan op liefde tot God en berouw over de zonde, zoodat zij het den zondaars meer dan lastig maken. Bij het bedienen van sommige sacramenten gebruiken zij de landstaal in plaats van het Latijn. Aflaten zien zij met schele oogen aan, op uiterlijke pracht en praal leggen zij geen gewicht en over heiligenbeelden, rozenkranzen, scapulieren, reliquieën enz. spreken zij met zeker schouderophalen. Zij loochenen de onbevleete ontvangenis van Maria en aan de bijbelsche begroeting der moedermaagd door den engel worden niet de woorden toegevoegd: „Heilige Maria, moeder Gods, bid voor ons, zondaren, nu en in de ure onzes doods.” Dat alles is Jansenisme. Dat alles houden de Jezuïeten en de hunnen voor ketterij. Bij de beoordeeling van de Oud-Katholieke kerk moge men van oordeel zijn, dat zij enkele abstracte leerstellingen te veel uit de Roomsche kerk der Middeleeuwen heeft overgenomen, men zal moeten erkennen dat zij in het praktische leven, in de toepassing der leer, de hoofdzaak, een juisteren weg heeft ingeslagen dan de kerk die haar heeft uitgestooten.

Codde stuurde het gedenkschrift van Doncin, dat een ernstige beschuldiging moest zijn, zelf naar Rome en wees er Innocentius op, dat deze hem kort geleden van allen blaam zuiver had bevonden. Hij voorspelt den paus dat, als hij gehoor geeft aan de belagers der bisschoppelijke geestelijkheid, de Utrechtsche Kerk, die nu in rust en vrede leefde, weldra vervuld zou zijn van twist en ergernis. De godsvrucht zou verbasteren en uiterlijke schijn de plaats innemen van innige vroomheid. Zijne bede om voorkoming van het kwaad bleef onverhoord, maar daardoor bleek zijne voorspelling maar al te juist te zijn. De verbastering is gekomen in het gedeelte dat met Rome is mede gegaan.

September 1699 werd te Rome in het geheim besloten Codde af te zetten. De wijze waarop dat besluit werd uitgevoerd beantwoordde geheel aan de rechtvaardigheid van het vonnis zelf. Met list werd Codde naar Rome gelokt. Denselven dag, waarop tot zijnen val werd besloten, werd hem de de volgende uitnoodiging gestuurd. „De gelegenheid van het aanstaande heilige jaar schijnt u als van zelf tot een reis naar Rome uit te lokken. Gij kunt er deelachtig worden aan de geestelijke schatten, die dan voor alle Christenen open staan. Uwe uitmuntende godsvrucht zal bovendien veel troost en voldoening smaken in het bezoeken van de grafsteden der heilige apostelen en van vele andere gewijde plaatsen te dezer stede. Ook zal Zijne Heiligheid u hier volgens zijne groote en oprechte vaderlijke liefde goed ontvangen.” Een ander maal schreef men den bisschop: „Uwe komst in deze stad zal hunne Eminentien zeer aangenaam wezen. Zij verlangen er naar u te zien, te spreken en te omhelzen.”

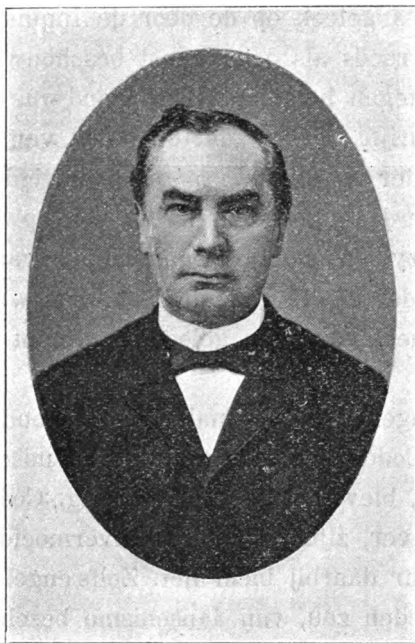
Trots deze beleefdheden en schoone beloften ging Codde niet zonder bange voor gevoelens naar Rome. Clemens XI ontving hem wel is waar allerhartelijkst maar dat was vrijwel

het eenige, waarover de bisschop zich had te verheugen. Ofschoon de paus hem persoonlijk beloofde hem met zijne beschuldigers in kennis te stellen, heeft Codde hunne namen nooit gehoord. Zijn proces geleeke op de door de Inquisitie gevoerde. Hij mocht het reeds als eene gunst beschouwen, dat hij vernam wat men tegen hem had. Bezwarend was dat niet. „Het is waar,” schrijft Codde, „dat op bevel van de kardinalen, die de zaak der *Hollandsche missie* behartigden, mij te Rome eene lijst werd aangeboden, welke vele opweringen tegen onze clerezy en eenige tegen mij bevatte, maar het is ook waar, dat in die geheele lijst niets werd gevonden, dat de zuiverheid van mijn geloof regelrecht en uitdrukkelijk aantastte.”

De talrijke verdedigingen den kardinalen met het onderzoek belast, zoowel door Codde zelf als door zijne Hollandsche geestelijkheid aangeboden, bleven zonder uitwerking. Codde werd om zijnen vromen ijver, zijne kennis en onvermoeiden arbeid hoog geprezen, maar daarbij bleef het. Zelfs engelen-deugd en reinheid van zeden zou, van Jansenisme beschuldigd, het onderspit hebben moeten delven. Van tien kardinalen, door Fabroni, een grooten tegenstander van Codde, tot eene commissie van onderzoek vereenigd, spraken er vijf den bisschop vrij. Ook de paus helde tot vrijspraak over. Het oordeel der commissie echter werd door het drijven der tegenpartij geheim gehouden. Of de bisschop rechtzinnig was of niet, liet zijn tegenstanders vrij koud. Hoofdzaak voor hen was, dat Codde van zijn bisschopsambt ontslagen en vervangen werd door een gunsteling der Jezufeten. Men ging daarom voort tegelijkertijd Codde met eerbewijzen te overladen en tegen hem te intrigeeren. Zoo kon het gebeuren, dat, terwijl de bisschop ieder oogenblik zijne vrijspraak verwachtte, in Holland de mare rond ging, dat hij was afgezet en als apos-

tolisch vicaris door Theodorus de Kock was vervangen. Die mare was de voorbereiding voor de officieele aankondiging.

In het voorjaar van 1702 kregen de kapittels aanschrij-

C. H. v. VLOOTEN,
rustend pastoor van 's Gravenhage.

ving van den internuntius te Brussel, dat de zorg voor de Hollandse zending aan de Kock, den vroeger genoemden afgevaardigde, was opgedragen en dat zij voortaan hem hadden te gehoorzamen. Op zulk eene handelwijze was slechts een antwoord mogelijk. De kapittels weigerden de zoo onrechtmatig geëischte gehoorzaamheid, zich er op beroepende, dat zij 14 dagen na de dagteekening der

beweerde afzetting brieven van hunnen aartsbisschop hadden ontvangen, waarin geen enkel woord over zijn ontslag voorkwam. De bisschop had er moeielijk over kunnen schrijven. Hij leerde zijn vonnis het eerst uit vaderlandsche brieven kennen.

Van nu af is feitelijk de Utrechtsche Kerk in twee partijen verdeeld, de Roomsche en de bisschoppelijke. Een vloed van strijdschriften, van fijn geleerde tot grof populaire, werd over het land uitgestort. Hier en daar kwam men tot handtastelijkheden. De regeering moest zich er mede bemoeien en partij kiezen. Voor haar was Rome een buitenlandsche

macht, die zich ongewenscht met binnenlandsche aangelegenheden bemoeide. Haar weg was dus aangewezen.

Zij verbood de Kock als apostolisch vicaris te erkennen en dwong Rome den aartsbisschop den terugkeer naar het vaderland mogelijk te maken. Codde kwam, maar niettegenstaande alle protest, als afgezette. Zijn mededinger vond hij echter niet meer. De Kock had de regeering in brieven naar Rome gecompromitteerd en was voor altijd verbannen. Codde had dus zonder grooten tegenstand zijn vertreden recht kunnen handhaven en zijn ambt kunnen blijven uitoefenen. Velen zijner vrienden drongen op een krachtig optreden bij hem aan. De sympathieën der meesten en der besten waren voor hem. Hij heeft den strijd niet aangewild. Evenals later Döllinger in de Duitsche Oud-Katholieke beweging heeft hij het bij schriftelijke verdediging gelaten. Zijne brieven, verklaringen en antwoorden waren voor den onpartijdige overtuigend genoeg. Door Rome werden ze genegeerd, of op den Index gezet. Tegenover de werkeloosheid van den bisschop stelden de ordensgeestelijken een groote bedrijvigheid. Wat was natuurlijker dan dat velen, door den bisschop niet geholpen en door Rome met eeuwige straffen bedreigd en voortdurend bewerkt naar de tegenpartij overliepen? Ook het kapittel van Haarlem verloor den moed. Januari 1705 besloot het van zijne rechten geen gebruik meer te maken al bleef het ze in naam handhaven.

Het Utrechtsche kapittel was niet zoo buigzaam. Met den nuntius Bussi en het hof van Rome bleef het in protesteerende correspondentie, terwijl het voortging de opengevallen plaatsen met nieuwe pastoors te bezetten. In den strijd echter vergat het de middelen voor den vrede niet. Daar de bisschop bleef weigeren zijn ambt uit te oefenen, wilde het kapittel met een bevrienden plaatsvervanger genoegen nemen. Een oogenblik scheen daardoor de rust te zullen worden hersteld. De

keuze van beide partijen vereenigde zich op den 63-jarigen Gerard Potkamp, pastoor van Lingen. De waarlijk vrome en vreedzame man had geen tijd om zijnen invloed te laten gelden. Hij stierf een maand na de aanvaarding van zijn apostolisch-vicarisambt.

Tot opvolger werd door de pauselijke partij Adam Damen, een Amsterdammer van geboorte, aangewezen. Als aartsbisschop van Adrianopel zou hij, de vriend der Jezuïeten, de Utrechtsche Kerk besturen. Het kapittel weigerde den opgedrongene te erkennen. De vrede was opnieuw en voor goed verstoord. Nog eens moest de regeering handelend optreden. De Jezuïeten werden bij decreet van 19 Juli 1707 verbannen. Ook aan Damen werd het verblijf in het land ontzegd. Hunne geheime kuiperijen en opruïingen kon geen regeering verhinderen.

Codde beleefde intusschen zijne laatste dagen op zijn stil verblijf te 's Graveland. Onuitputtelijk was hij in betuïgingen van liefde en eerbied voor den paus, welke alleen hem tot werkeloosheid dreven. Zijne overtuïging echter bracht hij geen sterveling ten offer. Op het laatst van 1710 bevond hij zich te Utrecht. Zijn einde liet zich weldra verwachten. Wat de gezonde niet had gedaan, zou de verzwakte, misschien de stervende doen: schuld belijden en Rome, het gevreesde en door alle rechtgeloovigen toch steeds met eerbied behandelde Rome, in het gelijk stellen. Zoo dacht de pauselijke handlanger, de abt Borgia. Hij verzocht en kreeg gehoor bij den bisschop. Hij had zich de moeite kunnen sparen. Noch zijne vermoeiende gesprekken, noch zijne bedreïgingen, noch zijne waarlijk schitterende beloften vermochten den bisschop te overreden. Deze bleef zijne onschuld betuïgen, alle ketterij verwerpen, het recht zijner kerk verdedigen. Spoedig daarop stierf hij, even te vroeg om van zijne hernieuwde veroordeeling nog kennis te nemen. Den gestor-

vene vervolgde nog de haat zijner vijanden. De Inquisitie oordeelde Codde de gebeden der geloovigen en de kerkelijke begravenis onwaardig.

De Jezuïeten hadden dus voorloopig gezegevierd. De bisschoppelijke waardigheid was ten grave gedaald, de Hollandsche kerk een buit hunner orde geworden. Bijna tegelijkertijd konden zij zich in Frankrijk op een dergelijke overwinning beroemen. Het klooster Port-Royal was midden in het algemeen losbandige kloosterleven tot zelfbewustzijn gekomen. Het kloosterleven mocht slechts een heilig leven zijn. Werkelijke vroomheid nu en de casuïstieke leer der Jezuïeten moesten met elkander in botsing komen. Jansen, de schrijver van den Augustinus, en de abt St. Cyran, biechtvader in Port-Royal waren groote vrienden. Met deze gegevens laat zich de geschiedenis van het klooster reeds gissen. Het is een lijdensgeschiedenis geweest. Er verder op in te gaan zou ons te ver voeren. Wij herinneren aan Port-Royal voornamelijk om de geestverwantschap, die er tusschen dat klooster en de Hollandsche kerk bestond. Die geestverwantschap, welke ook voor de onderdrukking tot menig hulpbetoon en vriendenbezoek had aanleiding gegeven, kwam daarna vooral de Utrechtsche kerk ten goede. In 1710 is Port-Royal vernietigd, nadat reeds vroeger meerdere verstrooiingen der in- en omwoners hadden plaats gehad. Het Jansenisme was de booze daemon geweest.

Drie jaar later verscheen de beruchte bul Unigenitus van Clemens XI, die 101 stellingen uit het door vriend en vijand geroemde en gebruikte werk van Quesnel, priester van het Oratorie te Parijs,*) als kettersch veroordeelde. Verscheidene dier veroordeelde stellingen waren woordelijk ontleend aan werken

*) Le N. T. en Franç. avec des réflexions morales, gedeeltelijk door Hasebroek vertaald of vrij gevolgd.

van den H. Augustinus en andere kerkvaders, of stemden zelfs letterlijk met bijbelsche uitspraken overeen. Lodewijk XIV, bewerkt door zijn biechtvader den Jezutet le Tellier, eischte van geestelijkheid en parlement onvoorwaardelijke onderwerping aan de bul van Clemens XI. De strijd over het Jansenisme was daardoor weer in felle woede ontbrand. De Fransche kerk werd in twee partijen van Acceptanten en Appellanten verdeeld. Aan heftige vervolgingen blootgesteld vluchtten de laatsten in grooten getale naar het gastvrije Nederland en naar de, als zij, strijdende en lijdende Utrechtsche kerk. Het ligt voor de hand, dat daardoor de oppositie tegen Rome in Nederland aanmerkelijk werd versterkt. Zoo werkte Rome zichzelve weer tegen en werd het evenwicht niet al te sterk verbroken. De werkeloosheid van Codde en de afval der moedeloosen en bevreëden vonden in den aanwinst van de Appellanten een tegenwicht, dat zeker niet lichter woog. Het zijn niet de minst begaafden en de minst ijverigen zij, die om vrijheid van geweten, vaderland, familie en betrekking verlaten.

De Jezuteten meenden dan vooreerst zich in eene de tegenpartij vernietigende overwinning te kunnen verheugen. De zendelingen der orde overstroonden het land. Hunne gemakkelijke zedeleer vond ingang bij de menigte en hunne kuiperijen verschaften hun menige vaste pastoorsplaats. De trouw gebleven geestelijkheid stierf uit en de eenige, die haar door wijding kon aanvullen, een bisschop, was er niet. Ruim 20 jaar heeft deze toestand gedúurd. Men hoopte nog altijd op heil van Rome en moest intusschen — harde tweestrijd voorwaar — zijne nationale kerk zien verloopen, want wat enkele Fansche en Iersche bisschoppen in stilte voor de benarde kerk deden, was niet voldoende om voor ondergang te behoeden. Gelukkig helpen de omstandigheden, of liever,

helpt God vaak den weifelenden mensch. De schijnbaar toevallige aanwezigheid van den Franschen bisschop Varlet gaf aan den gang van zaken eene andere wending. Door den paus tot missionaarbisschop van Babylon benoemd wilde hij zich te Amsterdam inschepen naar de plaats zijner werkzaamheid. Zijn gastheer, de pastoor Jacob Krijs maakte hem op den benarden toestand der Utrechtsche kerk opmerkzaam. Met haar lot begaan diende de bisschop daarop aan tal van personen het vormsel toe. Hij meende zijn zendingswerk onder de heidenen wel voor eenen keer met dat onder Christenen te mogen afwisselen. Deze liefdedienst en praktische toepassing van Christus' leer kostten hem zijn werkkring. Nog was hij niet op de plaats zijner bestemming aangekomen, of hem werd medegedeeld, dat hij om zijn optreden in Holland was afgezet. Een tweede Coddés oordeel. Den bisschop schoot niets anders over dan naar Europa terug te keeren. Zoo kwam hij 1721 andermaal in Holland. Daar bracht zijn vruchteloze strijd met Rome om recht hem nog nader dan vroeger tot de verdrukte kerk. Deze nam hem gaarne aan en heeft van zijn verblijf niet weinig voordeel getrokken.

Om een bisschop te wijden was er volgens de kerkregels, waarvan men niet kon en niet mocht afwijken, een bisschop noodig. Mocht men dan deze gunstige gelegenheid laten voorbijgaan? Het reeds vroeger opgevatte plan kwam tijdens Varlets oponthoud en niet zonder zijnen invloed tot rijpheid. Met ernst en nauwgezetheid werden nog eens de oude kerkwetten geraadpleegd en de geschiedenis bestudeerd. Aan tal van geleerde bisschoppen en universiteiten werd om raad gevraagd. Ten einde toe wilde men allen schijn van scheuring of ketterij vermijden. Allen waren het er echter over eens, dat daarvan geen sprake kon zijn. Als Rome, zoo luidde het eenparig oordeel van geschiedenis en tijdgenoot, na al de smeekschriften

en al de verdedigingen weigert de wijding van een bisschop goed te keuren, mag de wijding buiten die goedkeuring om plaats hebben, zonder dat de kerk, die zulk eenen door den nood gedrongen stap doet, den band van eenheid en katholiciteit verbreekt. Nog eens vraagt nu het kapittel aan Innocentius XIII verlof om tot de bisschopskeuze te mogen overgaan. Het bleef te vergeefs. De paus zweeg en de Utrechtsche kerk mocht zich bij al de angstvalligheid, die haar nog aan Rome bond, van allen blaam vrij weten, toen zij eindelijk den teerling wierp. Den 27sten April 1723 had de zoo gewichtige gebeurtenis in de pastorie van de Juffrouw Idastraat te 's Gravenhage plaats en werd Cornelis Steenoven tot aartsbisschop van Utrecht gekozen. Katholiek te willen blijven en Rome in het aangezicht te durven weerstaan wilde in die dagen, gelijk trouwens ook heden nog, wat zeggen. Het verwoeste klooster Port-Royal kon er van getuigen en mocht als waarschuwing gelden voor wie in zijne voetstappen wenschte te treden. Dat het Utrechtsche kapittel er den moed toe had strekt het tot eere. Maar waren de barensweeën zwaar, de geboorte eener levensvatbare, zelfstandige, katholieke kerk vergoedde veel. Te midden van alle roomsche verbastering kon zij van den waren geest van Christus in het katholicisme blijven getuigen. Die roeping getrouw te blijven, blijve haar hoogste doel gelijk het haar schoonste kroon zal zijn.

Ook na de keuze liet het kapittel niet na de instemming van bisschoppen, kapittels en universiteiten met deze daad van nationale vrijheid in te roepen. De naburige bisschoppen werden uitgenoodigd om bij de wijding tegenwoordig te zijn. „Zij bleven stom als honden, die niet konden blaffen” riep Kemp in rechtmatige verbittering uit. In Holland kon dat zwijgen den voortgang niet meer stuiten, maar in de Roomsche

kerk heeft de geschiedenis zich aan die lafheid gewroken. Had men toen met de kleine kudde gemeene zaak gemaakt, de Roomsche geestelijkheid en geleerden zouden nu niet hunne vrijheid van denken en geweten voortdurend ten offer hebben te brengen.

Den 15 October 1724 werd Steenoven gewijd. De gewoonte eischte voor eene bisschopswijding de tegenwoordigheid van minstens drie bisschoppen. Bij Steenovens wijding was Varlet de eenige. Zelfs van bevriende zijde, de Russische, heeft men wel eens aanmerking op die onregelmatigheid gemaakt. Toch was die gewoonte slechts een maatregel van discipline. Men wilde niet, dat door twee personen kon worden afgemaakt, wat van zooveel gewicht voor een geheele kerk kon zijn. Wogen echter de bekendmakingen en voorzorgen door de Utrechtsche kerk genomen niet ruimschoots op tegen die, welke dat algemeen gebruik aan de hand deden? Bovendien lieten de verdedigers niet na op verschillende voorbeelden uit vroegeren tijd te wijzen, terwijl de bisschop van Antwerpen in diezelfde dagen zijn broer tot bisschop van Rhodes wijdde zonder eenige assistentie. Het was als wilde hij door die daad op eene bijzondere wijze van zijne ingenomenheid getuigen. Ook, nu de stoute stap eenmaal gedaan was, bleven de bewijzen van sympathie niet uit. Van heinde en verre kwamen er brieven van instemming en gelukwenschen. Zij worden alle te zamen bewaard in het lijvige werk *Recueil des Témoignages*, het monument voor de Utrechtsche kerk. Maar ook in eigen boezem ontbrak het aan de wolk van getuigen niet. Mannen als de kerkgeschiedkundigen van Erkel, Broedersen, Verhulst, van Heussen, de groote rechtsgeleerde van Espen, bisschop Varlet e. a. traden met al de gaven van hun hoofd en hun hart in het strijdperk. Hunne geschriften bleven onbeantwoord of werden door het slijk gehaald. De

paus paste het gemakkelijke middel toe van ze op de lijst der verboden boeken te plaatsen. Geen roomsche mag dus de werken lezen, welker „nauwkeurige beoefening eene dringende behoeften is voor allen, die Rome's kerk nauwkeurig wenschen te kennen. Hieruit zal blijken, dat de strijd volstrekt niet, zooals dit den onkundige toe moet schijnen, gevoerd is tegen enkele nieuwe leeringen, maar tegen de oude beginselen der katholieke kerk, die hier met een indrukwekkende wetenschap en zelfverloochening als de eenige ware en alleen verplichtende worden uiteengezet en gehoorzaamd. Het onderscheid tusschen een oud-katholieke en een nieuwroomsche afdeeling in dezelfde kerk, hoe ook door Rome met den kunstigen sektenaam van Jansenisten voor den onkundigen en oppervlakkigen beschouwer verborgen, zal voor elken onpartijdigen lezer dezer werken in helder licht verschijnen.”*)

Rome, dat in het openbaar voor alles slechts schimp en excommunicatie over had, kon toch eene heimelijke vrees niet onderdrukken. Zelfs zocht het, toen Steenoven nog binnen het jaar zijner wijding gestorven was, enkele regeeringen te bewegen om eene nieuwe wijding te beletten en de Hollandsche heiligschenners des noods met geweld te onderdrukken. De Doge van Venetie gaf aan dien wensch gehoor en drong er bij de Staten op aan, dat zij maatregelen tegen „de oproermakers” zouden nemen. Op waardigen toon antwoordde de Hollandsche regeering, dat zij niet zou dulden, dat iemand door eene vreemde macht gedwongen werd zijne overtuiging prijs te geven.

Het kapittel kon dus ongehinderd eene nieuwe wijding voorbereiden. Deze had den 15den Mei 1725 plaats, toen Barchman Wuytiers wederom door Varlet tot aartsbisschop

*) Bennink Jansonius, Gesch. der Oud-Roomsch Kath. Kerk bl. 226.

van Utrecht werd gewijd. Evenals zijn voorganger en al zijne opvolgers kondigde hij den paus zijne benoeming aan met overlegging van de vereischte geloofsbelijdenis en verzoek om 's pausen bevestiging. Het telkens herhaalde antwoord was de vervloeking van den gekozene met geheel zijne oproerige bende.

Waar het mogelijk was, werd aan deze vervloeking door vervolging en onderdrukking kracht bijgezet. De 80-jarige van Espen werd in een tweejarig proces gewikkeld en van zijn leeraarstoel te Leuven verdreven. Een paar jaar vroeger had de kweekschool voor Hollandsche geestelijken het moeten ontgelden. Sedert 1683 bezat de Utrechtsche kerk te Leuven het College van den Hoogen Heuvel. Door eene daad van rechtsverkrachting werden daarvan alle bezittingen bij de universiteit ingelijfd en zag het kapittel zich van zijn eigendom en zijne school beroofd. De ruwe poging tot fnuiking miste echter de gewenschte uitwerking. Zij droeg integendeel tot bevestiging bij. In 1724 kregen de aartsbisschop en het kappittel van het stedelijk bestuur te Amersfoort verlof tot oprichting van een gecombineerd college en seminarie. De aanstaande priesterkandidaten zouden daarvoor de stedelijke Latijnsche school bezoeken. Zoo kreeg van dien tijd af de Utrechtsche kerk eene bloeiende priesterschool en werd haar voortbestaan van dien kant althans verzekerd. Er bleef nog over om ook de bisschopswijding onafhankelijk van vreemde gunst of ongunst te maken, daar van deze zijde nog altijd gevaar dreigde. Om dat gevaar op te heffen was de bezetting van andere bisschopszetels noodig.

Inhoud van Tijdschriften.

The Converted Catholic. Afl. 8-9. De ex-Passionist A. Baumann (nu te Parijs gevestigd als taalleeraar en zich Beaumont noemende) bericht aan O'Connor, dat hij twee jonge priesters uit Zuid-Amerika bij zich heeft gekregen. Aangezien O'Connor op reis was, gingen ze te vergeefs naar New-York, vanwaar ze naar Baumann reisden, ten einde daar O'Connor, die Europa doorreist, te raadplegen. De burgemeester van Buenos Ayres is niet door den Paus ontvangen omdat hij op het Quirinaal gegeten en een krans op Koning Humberts graf geplaatst had. Te Valparaiso (Chili) heeft eene anti-clericale betooging plaats gehad na de opvoering van het drama „Electra.” Bezoekers van het bureau van Christ's Mission: een jonge priester en te gelijk iemand, die de moordenaars van Lincoln van nabij gekend had, en die voor priester was opgeleid, de heer Dillier, evangelist uit de Bahamas, voorheen roomsch en Dr. Drees, die de Method. Episc. Kerk te Porto Rico bestuurt. Deze laatste vertelde, dat hij vele huwelijken had ingezegend van menschen, die de hooge geldsommen, welke de priesters daartoe eischten, niet hadden kunnen betalen. Sinds had de bisschop een priester rondgezonden, die de huwelijken gratis sluit. Ook is men van roomsche zijde zondagscholen gaan oprichten. Dr. Drees heeft een groot weeshuis te Arecibo opgericht. Goede berichten van den ex-Redemptorist A. Lambert, pred. te Arecibo. Goede berichten over den voortgang van het Evangelie in Ecuador; Quito, voorheen de vuurhaard van fanatisme, wordt verdraagzaam. Berichten over Spanje e.a. landen. Portretten van A. Sharkie, voorheen priester te Aleppo (Syrische Kerk), en

wel in zijne dagelijksche en in zijne kerkkleederen. Brief van hem, waarin hij ook schrijft over zijne vorderingen op het College te Springfield. De Oud-Roomsche Kerk der Polen te Chicago neemt in bloei toe. Een der pastoors van Montreal heeft geprotesteerd tegen de pelgrimstochten naar St. Anna, omdat daardoor veel geld de diocese uitging. Sinds heeft men een dergelijk oord met andere relieken (n.l. een stuk van het kruis en een stuk van Maria's sluier) vlak bij Montreal opgericht. De toespraak, die de troonopvolger in Oostenrijk gehouden heeft bij de ontvangst van het bestuur der r. scholen, heeft hevige protesten uitgelokt in den Rijksraad. In België hebben slechts 120 afgevaardigden (evenwel de meerderheid) gestemd vóór het behoud van een gezantschap bij den Paus. Uruguay heeft de vestiging van vreemde monniken verboden. Weer staaltjes van het leven der priesters in Mexico: een der voornaamste geestelijken van Guadalajara is er van door gegaan met 80.000 dollars uit de kerkekas en een mooi meisje van 17 jaar. In Spanje zijn beiden gepakt. Te San Geronimo werd vader Orio doodgeschoten door zijne huishoudster, van wie hij zich wilde ontdoen. Vóór hij den adem uitblies, verzocht hij, dat men haar zijn kapitaal (60.000 dollars) zou geven. De priester Planchet schreef daarna een boek over het verval van de priesterschap in Mexico. Door den aartsbisschop werd de lezing van dit boek verboden, wat aan alle couranten aanleiding gaf de kwestie te bespreken. De aartsb. kreeg daarbij harde verwijten te hooren over het toelaten van onzedelijke practijken bij de hooge geestelijkheid. Het gansche land is er van in opschudding. Portret van A. W. Greenman, Phil. Doct., pred. te Buenos Ayres, en familie. Stuk over von Hoensbroech. Vervolgstuk van Baumann over de Passionisten, met platen, voorstellende een reeks van deze monniken, die naast elkander

op den vloer liggen om boete te doen, en de eetzaal, met het spottend onderschrift: „geen teeken van armoede.” In 't midden kruipt een Passionist op de knieën met een houten kruis op den rug.

Afl. 10. Portretten van Mc. Kinley en van Roosevelt, met bijschriften. Vervolgstukken. „De dageraad in Cuba” door J. H. Houston te Cardenas (Cuba), waar in drie jaar eene gemeente van vijftig werkzame leden is gesticht. In Juli l.l. werden op Cuba door één bijbelcolporteur 300 bijbels, of gedeelten daarvan, verkocht. Verder beweert de schrijver, dat de priesters en de nonnen er meer toegankelijk zijn dan die van Mexico of van de V. St. „Geneesmiddelen tegen Romanisme” door Rev. G. Campell Morgan, met portret van den schrijver. „Een doodelijke slag, toegebracht aan de godsdienstige orden in Frankrijk”, door A. Beaumont (= de ex-Passionist A. Baumann). Brief XXIV van den red. aan kardinaal Gibbons.

Le Prêtre Converti. Afl. 9. Nader bericht over de toespraak van den ex.pr. Jolival. Zij had plaats in eene particuliere kapel en werd met ruwe woorden onderbroken door zijne tante, die er met hare familie uit werd gezet. Stuk over Pierre des Pilliers, eerst twee jaar vicaris te Clairvaux, daarna acht jaar Benedictijn te Solesme. Hij verliet de R. K. op 43-j. leeftijd en bestreed haar 36 jaar lang. Hij was de hoop van zijne orde. Te Acey moest hij eene abdij stichten, waarvan hij de eerste abt was. Hij werd wegens ketterij aangeklaagd. Het proces duurde acht jaar, in welken tijd de inwendige verandering voltooid werd. Toen men hem (in 1864) wilde dwingen te herroepen, verliet hij de R. K. In 1870 werd er een aanslag op zijn leven gepleegd. Hij stierf kort geleden te Grand-Fontaine. Brief van hem aan père Hyacinthe. Aanhaling uit het werk van Faber, priester van het Oratorie

te Londen, getiteld: „De godsdienstige vereering van den Paus.” „Catholicisme et Christianisme” door Clément Ribard. De examens voor onderwijzer op Madagascar zijn schitterend afgeloopen voor de prot. zending: bij de 221 geslaagden zijn 152 onderwijzers van de prot. z. vereen: „Hollande. Le triomphe du pasteur Kuyper”. (Overgenomen uit het „Journal religieux”) — waarin betreurd wordt, dat de A. R. zich met de aartsvijanden van het Protestantisme verbonden hebben om hun doel te bereiken.

Afl. 10. „Scène d'Atelier” (door een ongenoemd ex-priester, nu letterzetter, die door zijne zachtmoedigheid eene goddelooze vrouw voor het Evangelie won.) „Le Héros de Laval”, door den ex-priester Bravais, die getuigt ten gunste van zijnen voormaligen pastoor, nu bisschop, Mgr. Geay, die door de clericale pers belasterd wordt omdat hij republikein is. Stuk over deze lasteringen door den redacteur. Stuk van denzelfden over den zweetdoek van Turijn. „Le Faubourg du Purgatoire”: Het dorp Montligeon is een welvarend stadje geworden door de onderneming van den pastoor, die er een grooten wereldhandel in zielmissen heeft opgezet, waartoe noodig zijn 200 letterzetters, 15 vertalers, 20 secretarissen (ter dagelijksche behandeling van 1500 brieven) en vele beambten. Het arme dorp was een hel van ellende en is nu, dank zij het vagevuur, een paradijs van voorspoed.

Afl. 11. „Le Salut”, door den ex.pr. P. Jolival. Uittreden van Theodore Meivers, Trappist. Hij studeerde te Rome en werd er gewijd. In Oostenrijk en in Frankrijk was hij in kloosters. Toen hij ging twifelen, werd hij naar het klooster te Kaapstad gezonden, maar — op de boot maakte hij kennis met engelsche zendelingen, door wier omgang hij tot kennis der waarheid kwam. Nu is hij in de evangelistenschool te St. Chrischona. Ernest Morin, ex-vicaris van Trois Moutiers, is te

Neuchâtel licentiaat in de Theologie geworden. Stukje ter nagedachtenis aan Bechger. „La Piété protestante”, door den red. „Litanies du pape”, door den ex-pr. P. Corby, eene even onzinnige, als afgodische litanie van François de Sales. Het prot. deel der V. St. van N.-Amerika heeft 16.500 couranten, het roomsche slechts 600. Eene prot. bijeenkomst te Etelfay is gestoord door 3 of 4 Ultramontanen, waarbij de koster, die den spreker (Ds. M. Meijer van Compiègne) met ontblooten degen bedreigde. Een jong geestelijke daarentegen, leerling van Saint-Sulpice (te Parijs) gedroeg zich in het dispuut voorbeeldig, hoewel hij tot zwijgen werd gebracht met de vraag waartoe het vagevuur noodig is als de priester vlak voor den dood alle zonden heeft vergeven.

Le Chrétien Français. 16 Mei. Engelmakerij in China. Zie alhier bl. 189. Te Parijs is tijdens een processie in eene kerk een geestelijke staande gehouden door eene jonge vrouw, die hem toeriep: „lafaard, ellendeling, gij zijt de slechte geest van mijn huishouden, ik wreek er mij over.” De vrouw is veroordeeld tot 4 maanden gevangenisstraf en boete. Kardinaal Langénieux te Rheims werd onlangs veroordeeld tot 40 stuivers boete wegens het houden van een processie tegen het verbod van den burgemeester in. (O, die ultramontaansche rechters!)

23 Mei. „El Heraldo” ontvangt van zijn correspondent in Frankrijk berichten over Bruneau, waarin deze, hoewel hij zijn zedeloos leven erkend heeft, genoemd wordt: „een luisterrijk en geloovig martelaar.” Bruneau zou n.l. den naam van den moordenaar, hem in de biecht medegedeeld, niet hebben willen zeggen. Intusschen is de zaak grondig onderzocht met geen ander resultaat dan dat Bruneau de moordenaar was. In Oostenrijk zijn sinds het Tolerantie-edict (1782) de Protestanten toegenomen van 73.000 tot 450.000.

In Italië is de eerste autentieke buste van Juliaan den Afvallige ontdekt. Ze werd te Acerenza in Apulië vereerd als buste van St. Cassius, den patroon der stad. Mededeelingen van willekeurige vonnissen van roomsche rechters in Oostenrijk, e. a. vervolgingen tegen Protestanten.

30 Mei. De courant „Odin” (te Munchen) noemde onlangs 8 namen van priesters in Beieren, wegens ontucht veroordeeld. Toen de r. pers dit laster noemde, voegde het er 15 namen bij, terwijl von Schoenerer er 66 namen (ongetwijfeld oostenrijksche) aan toevoegde. Een halve eeuw geleden publiceerde Le Siècle ook een lijstje. Het blad werd natuurlijk óók als lasteraar gebrandmerkt. Het antwoord was: een nieuwe lijst van 100 namen. Karl Habermann, redacteur van „Der Scherer” te Innsbrück, is tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld omdat hij een mandement van den prins-bisschop van Brixen verbrand heeft, en wel als antwoord op de openbare aansporing van den b. om zijn blad te verbranden. De 48 nummers van dit tweem. blad werden geregeld verbeurd verklaard en dan herdrukt met eene serie open plaatsen. Het verbodene (waarbij stukken uit Paulus' brieven!) werd dan gedrukt in de „Odin”, bovengenoemd. Op 80 plaatsen in Oostenrijk is een vereeniging „Scherer” opgericht.

6 Juni. Stuk van een ongenoemd priester, die mededeelt, waarom hij Rome gaat verlaten. Hij walgt van de R. K. omdat er alles voor geld verkrijgbaar is en omdat de priester er slaaf is en er met zijne geloften is ingelopen. De minderjarige Marie Prevel is aan hare ouders ontkomen en in het Carmelittinnenklooster te Nevers gegaan. Sinds is niets meer van haar vernomen. Nieuwe berichten uit Oostenrijk, waaruit blijkt, dat de beweging nog steeds voortduurt.

13 Juni. Vervolgstuk van den ongenoemden priester. Hij is 20 Feb. 1865 te B. (Elzas) geboren. Op eene groote ker-

kelijke school in het midden van Frankrijk heeft hij les gegeven in de welsprekendheid en in het Duitsch. Proces van Mej. Lecoanet, die 17 jaar lang gedwongen werd in „Le Bon Pasteur”, het beruchte klooster te Nancy, te blijven. Haar biechtvader nam een brief aan, welke aan hare zuster was geadresseerd, Zodoende is zij ontkomen. Zij eischt nu haar werkloon, aangezien zij slechts een spoorwegkaart kreeg bij haar vertrek. Daarbij heeft zij hare gezondheid en haar gezicht verloren. Een vierde deel van een haring was hare vleeschportie. Zelfs het brood werd afgemeten. Toen zij ziek was, schreef de geneesheer te vergeefs versterkende middelen voor. De congregatie heeft meer dan honderd huizen (kloosters) met 42.000 meisjes, die geëxploiteerd worden, en als ze niet meer kunnen werken, worden weggezonden. Een zendeling van de orde van St. Benedictus ging met een dame van deftige familie Dinsdag 11 Juni 's avonds 11 uur te Hendaye in den trein naar Bayonne. Het trok de aandacht, dat zij 3e klasse reisden, de gordijnen dicht deden en het licht met een servet bedekten. Weldra werden ze betrapt op iets, dat eene aanklacht van de spoorwegdirectie ten gevolge had. Te Guadalajara is de priester J. A. Esparza er van door gegaan met een 17-j. meisje en met de kas van het bisdom. In Madrid is hij gepakt.

20 Juni. Een stuk van „een der onlangs uitgetreden” geestelijken uit de diocese van Nantes. „Een nieuwe abbé Bruneau”: de vicaris van Lobutin, prov. Granada, heeft vadermoord gepleegd. De hooge geestelijkheid wil de zaak in den doofpot doen, vooral omdat nog kort geleden een priester (Laval) op 't schavot is geweest. „Het engelsch goud”: tegenover den laster van Thiébault als zouden vele pred. van uit Engeland onderhouden worden (waarin hij omkoopert tegen Frankrijk ziet) wijst de red. op de vele con-

gregaties, die in Engeland groote sommen verzamelen. De ex-Koningin Ranavalo heeft te Versailles eene prediking van Bourrier bijgewoond. George Cadbury, de engelsche chocoladefabrikant, Kwaker, verkozen president van het internationale congres der zendingscholen, heeft geweigerd aan de regeering 60.000 pond chocolade te leveren voor den oorlog in Afrika, „In Pace”, een overgenomen stukje, waarin, naar aanleiding van de bekende geschiedenis van Barbara Ubryk, gewezen wordt op het onderaardsche hol in kloosters, dat dezen naam draagt!

27 Juni. De „Petit Comtois” had een schandaaltje verteld van een „jong en schitterend vicaris”. Daarop zijn 25 vicarissen zoo verwaand geweest het blad aan te klagen. Ze worden allen opgenoemd. De almanak van den uitgever Hirsch (Conzanz) vertelt, dat Tennyson op de vraag, wat hij van Jezus dacht, antwoordde: „Jezus is voor mijne ziel wat de zon is voor deze roos.” Belangrijk verhaal van eene verzonden lasterbrochure, samengesteld op last van Mgr. Cos, bisschop van Madrid, waardoor hij verplaatst is naar Valladolid. Uit dit verhaal blijkt weer hoe in de R. Kerk het doel de slechte middelen heiligt; en in dit geval een slecht doel! Vertaald stuk over de dood van Fritz Fliedner, pred. te Madrid.

4 Juli. Het engelsche goud (zie vorige nummers). Tijdens de Revolutie hebben de in Engeland gevluchte r. geestelijken van rijkswege 46.000.000 francs aan ondersteuning ontvangen. Uittreden van Marcel Rouffet, pastoor van St. Julien-le-Châtel (dioc. van Limoges), nu student in de Medicijnen. Nóg een priester, die een moord heeft gepleegd: in 1894 werden door het hof van Pérouse drie personen veroordeeld wegens moord op den landeigenaar Salvatore Pezi, en wel tot dwangarbeid: 18 jaar, 30 jaar en levenslang. De moeder van den een kreeg eene beroerte, de vrouw van den ander werd met zes

kinderen tot den bedelstaf gebracht, vele getuigen à decharge werden in de gevangenis geworpen, verdächt van meineed; een daarvan stierf in de gevangenis. De zoon van den vermoorde, Gratiliano Pezi, priester, stelde zich civiele partij en eischte schadevergoeding van de drie moordenaars. De goederen van den een, die burgemeester en rijk was, werden verkocht. Thans is uitgekomen, dat de zoon zijn vader had laten vermoorden en dat hij valsche getuigen had omgekocht. Een dezer heeft dat op zijn sterfbed beleden. Koningin Ranavalo heeft zulk een klein pensioen, dat men eene inschrijving heeft geopend om haar een japon aan te bieden! De „Apostolische School” Bethlehem te Immensee (Zwitserland), die arme kinderen tot priester opleidt, geeft obligaties van 5 francs uit. St. Antonius van Padua is tot kassier aangesteld en zal hiernamaals honderdvoudig vergoeden; op aarde krijgt men slechts een beeldje van hem. 't Prospectus eindigt aldus: „Deze bovennatuurlijke waarborgen maken van deze obligaties ware hypothecaire obligaties, zekerder dan alle, die dezen naam dragen. Geen enkele geldramp kan ze waardeloos maken. Zelfs de verwoesting der wereld aan het eind der eeuwen laat ze in hare waarde, of zal u, liever gezegd, onmiddellijk in het genot stellen van de gekapitaliseerde intrest.” Berichten over de beweging in Oostenrijk.

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland.

DOOR

J. H. BERENDS.

IV.

Nog was Varlet in staat, zoo noodig, eenen opvolger van den aartsbisschop te wijden, maar zou hij het altijd blijven? De pogingen door de Roomsche partij aangewend, om zich goed- of kwaadschiks van hem meester te maken, bewezen voldoende, dat er van dien kant werkelijk gevaar bestond. Die pogingen leden wel schipbreuk op Varlets waakzaamheid en voorzichtigheid, maar aan den dood zou hij niet kunnen ontgaan en wie zou dan voor het bezetten van den zetel zorgen? Van de naburige prelaten was voor de instandhouding der Utrechtsche kerk door het wijden van bisschoppen niets te verwachten. De eenige oplossing lag in het bezetten van het Haarlemsche en, zoo mogelijk, van nog een of meer andere bisdommen. Reeds in 1726 werden daartoe door het Utrechtsche kapittel de noodige stappen gedaan. Het Haarlemsche kapittel zou het aangewezen lichaam er toe geweest zijn, maar het bleef bij zijn besluit en met laksche halfheid boog het zich evenmin voor Rome's macht als het één stap deed, om aan Rome's handen te ontkomen. Het maakte aanspraak op zijne bevoegdheden, maar maakte er nooit gebruik van. Het kanonieke recht staat in zulke gevallen den aartsbisschop toe voor de bezetting van den vakanten stoel te zorgen. Van dat recht werd dan in 1726 gebruik gemaakt door de benoeming van Theodorus Donker tot bis-

schap van Haarlem. Hier gebeurde echter het onverwachte. De Regeering legde moeielijkheden in den weg en Donker stierf voor zijne wijding. Geruimen tijd bleef de zaak hangende, totdat de dood van Varlet den 14den Mei 1742 het dreigende gevaar vergrootte. Nog eens kozen het kapittel en de aartsbisschop een bisschop van Haarlem in den persoon van den Amsterdamschen pastoor Hieronymus de Bock. De Regeering toonde zich thans inschikkelijkker dan vroeger en den 2den Sept. 1742 werd de nieuwe bisschop van Haarlem gewijd. Zestien jaar later kwam er een derde bisschopszetel bij. Nadat een poging, om het bisdom Leeuwarden te bezetten, door de tegenkanting der Staten van Friesland was mislukt slaagde men er in eenen titulair bisschop van Deventer te verkrijgen.

Nu eerst kon de oude Hollandsche kerk onbevreesd de toekomst tegemoet gaan. Naar menschelijke berekening zou er van het uitsterven van het episcopaat geen sprake meer zijn. Het Amersfoortsche seminarie zorgde voor voldoende geestelijken. De onpartijdigheid en onafhankelijkheid der Regeering sloot een gewelddadig ingrijpen van buiten uit en, boven alles, men mocht hopen, dat de zegen van boven op het goede werk niet zou uitblijven.

In de zegepraal onder Codde had dus voor Rome feitelijk de nederlaag gelegen. Het is waar, niet alle geestelijken en leeken hebben de zijde van den bisschop gekozen, nog minder gehouden. De gelederen der oude clerezy zijn meer en meer gedund, terwijl Rome door beschikking over uitgebreider middelen en ruimer geweten aan getalsterkte in Nederland is toegenomen, maar terecht is er door den geleerden Duitschen professor Nippold op gewezen dat „de moreele kracht van eene richting, die in hare innerlijke waarachtigheid de vruchtbaarste kiem voor de toekomst bezit, zich naar aller

ervaring slechts laat wegen, niet laat tellen. En op den ongedeerd gebleven stam, bij al het vallen der twijgen, heeft reeds de grootste der profeten van het Oude Testament zijne schoonste voorspellingen gegrond.”*) In het bestaan van het Nederlandsche Oud-Katholieke episcopaat zal Rome dan ook altijd eene herinnering aan de oude toestanden in de katholieke kerk vinden en eene belichaamde veroordeeling van het eigen nieuwe systeem. Uit datzelfde oogpunt zijn de geschiedenis en het bestaan van het Oud-Katholicisme ook voor de Protestanten van gewicht. In de Roomsche monarchie vinden zij slechts het versteende lijk, in de Oud-Katholieke kerk het leven zelf van het Catholicisme der lang vervlogen eeuwen.

Voor hen, wien het slechts te doen is, om zich van het bestaan eener onafhankelijke, katholieke kerk rekenschap te geven, is hetgeen wij thans van de Oud-Katholieke kerk gezegd hebben het voornaamste en voldoende. Wat die kerk in haar verder bestaan van twee eeuwen heeft doorgemaakt, doet aan de hoofdbeteekenis, die zij in de Christenheid heeft, niets af of aan. In hoofdzaak verschilt dat doorgemaakte niet veel van de levensgeschiedenis van iedere andere beweging, die aan lijden en strijden haar ontstaan te danken heeft. Op het tijdperk van bruisend leven en agitatie volgt meestal een tijd van stilstand, van teren op de oude levenssappen en er moet iets buitengewoons gebeuren, om het smeulend vuur weer aan het vlammen te brengen. Zoo is het gedeeltelijk ook met de Utrechtsche kerk gegaan. Toch is dat vervolg niet van alle belang ontbloot. Het volge daarom nog in breede trekken.

Een oogenblik scheen het, of het vuur door inwendigen strijd zou worden uitgedoofd. Er ontstond verschil van meening over de opvatting van het begrip woeker. Woekerwinst

*) Fr. Nippold. Die altkathol. Kirche des Erzbist. Utrecht bl. 104 vgl.

achtten natuurlijk allen ongeoorloofd, maar terwijl de eenen het nemen van matige rente niet afkeurden, meenden anderen, dat zelfs dat voor woeker moest worden gehouden en in strijd was met Gods wil. Het geld, dat men zelf niet ge-

E. WIJKER, Pastoor te Amsterdam.

bruikte, moest men uit broederliefde leenen en niet om er voordeel mede te behalen. Varlet en vele herwaarts gekomen vreemdelingen handhaafden de laatste, strengere, opvatting. Zij wierpen de schuld van alle rampen, die de kerk trof op de liefdelooze woekeraars en meenden, dat aan deze de kerkelijke gemeenschap moest worden geweigerd. Voor een land, dat van handel en interest leefde, was die opvatting

een ware ramp en de strijd werd verderfelijker, toen kapittel en aartsbisschop zelf tegenover elkander kwamen te staan. Vele aanzienlijke kooplieden, voor hunne geldelijke belangen beducht en van de heilige communie uitgesloten om iets, dat door uitstekende geestelijken werd gebillijkt, vielen af en sloten zich bij de Roomsche partij aan, waar de Jezuïeten zelfs in ernstiger aangelegenheden heel wat meer door de vingers zagen. Ook het getal geestelijken ging sterk achteruit. Toen Theodorus van der Croon in 1733 den bisschoppelijken zetel beklom, waren de eigen pastorieën reeds tot op een

vierde gedund. Wel heeft ten slotte het minder strenge gevoelen gezegevierd, maar de geleden verliezen werden daardoor niet hersteld.

Kleiner mocht de kudde worden, aan slagvaardigheid tegenover gemeenschappelijke gevaren boette zij nog niet in. Verhulst schreef intusschen zijn 22 brieven tegen Pierman over het formulier, over den bul Unigenitus en over het aartsbisdom van Utrecht. Bessemers, pastoor te Gouda, bewerkte eene Hollandsche vertaling van het misboek en Boebereel, pastoor te Rotterdam gaf er in „de Christelijke Vader” zijne van vroomheid en belezenheid getuigende verklaringen der evangeliën en epistels bij, een stichtelijk werk, dat den godsdienstigen geest der Utrechtsche kerk uitstekend weergeeft. Maar ook de bisschoppen zaten niet stil. De aartsbisschop van Mechelen, d’Alsace, die om zijne aanvallen op de Utrechtsche kerk met den kardinaalshoed was beloond, had een nieuw bewijs van zijnen ijver gegeven door een schrijven aan „Theodorus van der Croon, gewaanden bisschop” waarin hij de verdediging van het recht schetst als „baldadige woorden, die wel aan Luther zouden passen, als hij lustig gedronken had.” Hem antwoordde van der Croon op de degelijke wijze zijner voorgangers en medestrijders. Tegenover beschimpingen stelt hij bewijzen uit geschiedenis en kerkrecht en zoo weinig vreezen hij en de zijnen het onpartijdig oordeel der menigte, dat zij zich herhaaldelijk op de uitspraken van een algemeen concilie beroepen. Van zulk eene rechtbank wilde Rome echter niet weten. Toch zou niets beter dan zulk eene vierschaar hebben kunnen uitmaken of Clemens XII gelijk had, toen hij, op den rand van het graf, als antwoord op Meindaerts mededeeling, dat hij tot opvolger van van der Croon was benoemd, hem en zijne voorgangers schilderde als mannen „die de geesten met het vergif van

eene verkeerde leer besmetten en begraven waren in de duisternissen van eene verpestende leer." Tegen dergelijke woorden met brieven en geschriften protesteeren hielp niet meer. De aartsbisschop vond een betere wijze van protest. De besluiten eener nationale synode zouden zeker wel den geest der Utrechtsche kerk weerspiegelen. De geheele wereld zou dan kunnen oordeelen, of die geest ademde van pest en vergif. Den 20sten Augustus 1763 werd het concilie uitgeschreven en den 13 September kwam het bijeen.

Deze handelwijze heeft den aartsbisschop de fijnste genoegdoening verschaft. Toen de bisschop van Rome de besluiten van Utrecht las, moest hij getuigen, dat zij „zeer goed" waren. Die besluiten waren dan ook met de grootst mogelijke tegemoetkoming aan Rome genomen. De omstandigheden dwongen daartoe. Katholiek, toen nog met Roomsche vereenzelvigd, wilde en moest men blijven. Nu trad juist in die dagen een zekere Pierre le Clerc op, een Fransch geestelijke van lageren rang. Zijn protest tegen formulier en bul bereidde hem bij de Utrechtsche geestelijken en vooral bij den bisschop van Haarlem eene goede ontvangst. Belesen en scherpzinnig, daarbij van hartstochtelijke natuur kon le Clerc het weldra bij dat protest niet laten. Hij begon aanvallend op te treden. Wel wilde ook hij, naar zijne verzekering, katholiek blijven, maar hij tastte leerstellingen aan, welke in die dagen, zij het ook deels ten onrechte, voor onomstootelijk katholiek werden gehouden. Daarin lag voor de Utrechtsche kerk een groot gevaar. Zij had le Clerc geprotegeerd. Bleef zij, al was het maar gedeeltelijk, met hem mede gaan, zij zou den schijn op zich hebben kunnen laden, alsof Rome's beschuldigingen van ketterij waar waren en zij haar katholiciteit opgaf. Le Clerc moest dus worden verloochend, zijne werken moesten worden veroordeeld. De

synode van Utrecht stond ongeveer tegenover le Clerc als het concilie van Constanz tegenover Hus en van Praag. Utrecht en Constanz hadden tegen den paus geprotesteerd, beiden hadden te bewijzen, dat zij desnietteenstaande rechtzinnig katholiek waren. De een trachtte dat bewijs te leveren door de veroordeeling van Hus en van van Praag, de ander deed het door le Clercs leer te vonnissen. Op het vierde internationale Oud-Katholieken-congres is het uitgesproken, dat wij nu een betere kennis van de ware natuur van het katholicisme hebben en is dien overeenkomstig de veroordeeling en verbranding van Hus en van van Praag als eene onkatholieke en onchristelijke maatregel aan de kaak gesteld. Uitgaande van dien zelfden stelregel zou het te wenschen zijn, dat de Oud-Katholieke kerk van Nederland de veroordeeling van le Clerc nog eens aan een ernstig onderzoek onderwierp. Wij spreken die wenschelijkheid uit, niet alleen uit historisch oogpunt, maar ook om de praktische gevolgen, die dat onderzoek zou hebben. De besluiten van Utrecht gelden toch als officieel, zoolang ze niet even officieel door andere zijn vervangen. Men moge nu over verschillende veroordeelde stellingen van le Clerc denken, zoo men wil, men zal het toch niet langer als officieele Oud-katholieke leer kunnen vasthouden bijv.: dat de bisschop van Rome als opvolger van Petrus uit Goddelijk recht het primaatschap bezit over alle bisschoppen en niet alleen een primaatschap van eer, maar van kerkelijke macht en gezag; *) dat de Grieken scheurmakers zijn, omdat zij de oppermacht van Rome niet erkennen; **) dat de conciliën waar de Grieken niet tegenwoordig waren algemeene con-

*) Verhandelingen en Besluiten van de Kerkvergadering te Utrecht bl. 125.

**) Verh. en Besl. bl. 96.

ciliën waren van de geheele kerk *) enz. Het concilie van Utrecht heeft bepaald, dat om de drie jaar zulk eene synode zou worden gehouden. Daaraan is niet sterk de hand gehouden. Mocht het derde halve eeuwfeest althans gevierd worden door het houden eener tweede synode ter aanvulling van die eerste.

Overigens heeft ook die eerste hare groote waarde gehad. Behalve met le Clerc heeft zij zich bezig gehouden met de werkelijk gevaarlijke leer van de Jezuiëten Hardouin en Berruyer. Wel was des laatsten „Geschiedenis van het volk Gods” in Rome en in Frankrijk reeds veroordeeld, maar daarom werd het door de Jezuiëten in Holland niet minder verspreid. Alle grondslagen van Christendom en kerk werden door de genoemde heeren ondermijnd. Erfzonde en verlossing, gezag van H. Schrift en Algemeene Kerkvergaderingen, geloof in Christus en Drieëenheid, het wordt alles door hen als overbodig weggeredeneerd.**) Het concilie van Utrecht legde al het gedrochtelijke dezer voorstellingen bloot en verving de moraal der Jezuieten door de gezonde leer van Christus. Tegenover de verdediging van vorstenmoord en oproer, waarvan op de vergadering uit de werken der Jezuieten tal van bewijzen werden voorgelezen, werd de verschuldigde eerbied en onderdanigheid aan alle overheid in het licht gesteld. De lichtzinnige vrijspraken in den biechtstoel werden veroordeeld, bij de belijdenis der zonde berouw en boetvaardigheid als hoofdvoorwaarden geëischt en voor

*) Verh. en Besl. bl. 97.

Hen, die het met den schrijver in dezen niet eens mochten zijn, raadt hij aan het overtuigende werk te lezen van den onlangs gestorven professor J. Langen: Geschichte der Römischen Kirche. Bonn 1881—1893. Het werk bestaat uit vier deelen, maar het eerste alleen beantwoordt reeds volmaakt aan het doel.

***) Verh. en Besl. bl. 194—227.

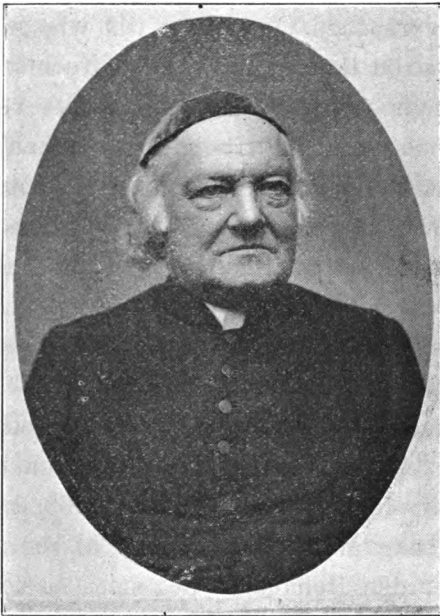
het ontvangen der sacramenten de ernstigste voorbereidingen gevorderd.

Alle verhandelingen en besluiten werden met het vroeger genoemde *Recueil des Témoignages* den paus en verschillenden bisschoppen toegezonden. Het doel, dat men met deze bekendmaking had, werd voor een groot gedeelte bereikt. „Van dien tijd af openbaarde zich een algemeene belangstelling in het lot dezer alleenstaande kerk met den wensch om haar met den paus te verzoenen. Voor dien tijd wist men nauwelijks waarover de strijd liep. Men hield de Utrechtsche geestelijkheid met de haar trouw gebleven gemeente voor een hoop fanatieke Jansenisten, die uit blinde aanhankelijkheid aan Jansen en Quesnel uit de kerk waren gestooten, een eigen kerk hadden gesticht en uit principe het hoofd der kerk hardnekkig wederstonden. Het tegendeel van alles las men in de akten der synode. Hunne leer was volmaakt rechtzinnig, hunne stellingen over het primaat en zijne rechten waren die der warmste vereerders van den H. Stoel en deze gunstige meening hadden de Utrechtenaren niet slechts toen uit berekening er bij gesleept, maar zij hebben het duidelijk gemaakt, dat zij niet alleen in het jaar 1763, doch te allen tijde van den aanvang der scheiding af zoo geleerd hadden. Wat echter den Hollanders het meest te stade kwam, was het feit, dat het voor de geheele wereld duidelijk was, dat de oorspronkelijke oneenigheden met de paus zoowel als alle latere ellenden het werk der Jezuiteten waren, want zij waren het ook, over wie in dien zelfden tijd alle katholieke staten van West eu Zuid Europa in zoo hoogen mate hadden te klagen.” *)

Wat er te Rome naar aanleiding der besluiten van

*) Theologische Quartalschrift Tübingen 1826 bl. 229 vlg.

Utrecht plaats had was merkwaardig. De akten werden aan de Inquisitie ten onderzoek gegeven. De commissie van onderzoek verklaarde ruiterlijk dat de Utrechtsche kerk in het gelijk moest worden gesteld. Paus Clemens las toen zelf de akten door en zeide daarop tot eenen vertrouwde: „men moet de geschillen met Utrecht zien bij te leggen. Er zijn van daar akten eener synode tot ons gekomen, die zeer goed zijn.”

J. A. v. BEEK, Pastoor te Rotterdam.

Deze vingerwijzing van den paus bleef niet zonder uitwerking. Terstond togen enkele invloedrijke personen aan het werk om den vrede tot stand te brengen. Reeds hoopte men op een goed resultaat toen de Jezuiten nog eens alles omver stieten. De Utrechtsche synode had hunne schande dan ook te zeer bloot gelegd, dan dat zij zich rustig hadden kunnen houden. Den 30sten April 1765 werd het

concilie van Utrecht nietig verklaard! Wat zou de grootste verwondering moeten baren, de nieuwe hooghouding door de Utrechtsche Kerk van en na 1753 van het Goddelijk pausdom of, na al het voorgaande, de beleedigende verklaring van den paus, dat hare kinderen, hardnekkige zonen der boosheid waren, wandelende in de bedorvenheid hunner harten, opgeblazen in hunne zonden, behagen scheppende in hunne misdaden,

verkeerde, goddelooze, onrustige, blinde menschen, die naar het oordeel der kerk niet luisteren!?

Ook de Fransche bisschoppen meenden, ofschoon de universiteit van Parijs de akten had geprezen, hunne gehoorzaamheid aan den paus door eene veroordeeling van Utrecht te moeten bewijzen. Hoe goed zij zich op de hoogte van de zaak gesteld hadden, bleek uit hun schrijven. Als bisschop van Haarlem noemden zij Hieronymus de Bock, die reeds 19 jaar dood was en van Beijevelt van Deventer maakten zij Stiphon (verbastering van Stiphout van Haarlem.)

Gunstig staken bij Rome en Frankrijk af Spanje, Portugal en Oostenrijk, waar men zich na het lezen der akten zedelijk verplicht achtte voor de onderdrukte kerk in de bres te springen. Karel III en Maria Theresia drongen er bij den paus op aan, dat hij de grieven der Hollanders zou laten onderzoeken. De Jezuïeten behoefden niet lang naar een middel te zoeken om den indruk dier tusschenkomst te verzwakken. Zij vervaardigden een herderlijken brief, waarin de vijf veroordeelde stellingen van Jansen werden geprezen en wisten dezen brief den paus in handen te spelen als een herderlijk schrijven van den aartsbisschop Meindaerts. Hoe jammer voor hen, dat zij zich in den datum vergisten. Zij dateerden hun kunststuk 1770, toen Meindaerts reeds drie jaar dood was. De Hollandsche bisschoppen verzuimden niet den paus op deze vervalsching opmerkzaam te maken en hem, Clemens XIV, den vriend van waarheid en recht, hunne grieven mede te deelen. Hunne bezwaren troffen met die van bijna de geheele katholieke wereld samen. Het resultaat was de beroemde bul van 21 Juli 1773 waarbij de Jezuïeten-orde werd opgeheven.

De Oud-Katholieke bisschoppen maakten van deze gunstige wending terstond gebruik. Zij zonden den in diplomatieke

zaken ervaren graaf Dupac de Bellegarde als hunnen gezant naar Rome. Reeds was de dag zijner audiëntie bij Clemens bepaald, toen deze onder vreemde verschijnselen ziek werd en stief. Zijn opvolger was Pius VI, de vriend der orde, die wel dood was, maar wier leden nog leefden.

Voor Utrecht was alle hoop op eene vreedzame oplossing der geschillen vervlogen. De eerstvolgende tijden brachten zelfs nieuwe en groote gevaren. De Fransche overheersching scheen het werk der orde te zullen voltooien. Lodewijk Napoleon werd n.l. door zijnen biechtvader voor het plan gewonnen, om de Utrechtsche bisschoppen te laten uitsterven door het bezetten van vacante zetels te verbieden. Om dat doel wat spoediger te bereiken gebruikte men eigenaardige middelen. Den 17den Juni 1808 ontving de aartsbisschop van Rhijn bezoek van een Roomschen priester, die beweerde tot de kerk van Utrecht te willen toetreden. Hij spreidde een aantal papieren voor den bisschop uit en vertrok onder voorwendsel, dat hij het voornaamste had vergeten en dat wilde halen. De priester kwam niet terug, maar terstond na zijn vertrek werd de aartsbisschop zwaar ziek en binnen de week was hij dood. Aan het lijk werden teekenen van vergiftiging geconstateerd.

De keuze van eenen opvolger moest op koninklijk bevel worden uitgesteld. Den 10den Juni 1810 stierf ook de bisschop van Haarlem, terwijl de oude bisschop van Deventer door eenen val in het water in levensgevaar kwam. Maar bij allen tegenspoed mocht men nog vertrouwen, dat God met de lijdende kerk was. Ware de bisschop van Deventer gestorven, het zou met het episcopaat en daardoor met de Utrechtsche kerk uit geweest zijn. De bisschop herstelde echter en spoedig braken er beter tijden aan. Lodewijk Napoleon moest het bewind aan zijnen broer den keizer

overlaten, die Holland met Frankrijk vereenigde. Al was het uit antipathie tegen den paus, het bleek bij het nationale concilie van Parijs in 1811, dat Napoleon geneigd was, de rechten der kapittels te handhaven. Wel bleef een schrijven van den vicaris-generaal van Utrecht, Willibrordus van Os over de rechten van het Utrechtsche kapittel ongelezen door de overhaaste sluiting van het congres, maar spoedig had van Os gelegenheid, om persoonlijk zijne goede zaak bij Napoleon te verdedigen. In die dagen, waarin alles op het spel stond, had aan geen beter persoon dan aan van Os, den bekwamen president van het O. K. Seminarie te Amersfoort, de leiding kunnen zijn toevertrouwd. Twee dagen achtereen verwaardigde zich de keizer met den vicaris te confereeren en dat deze niet te vergeefs had gesproken, bleek uit het keizerlijk antwoord aan Roomsche afgevaardigden. Hij raadde hen aan zich tot het kapittel van Utrecht te wenden, welks rechtmatig bestaan hij uitdrukkelijk tegenover hen handhaafde. Bij de verdere plannen van Napoleon tot regeling der kerkelijke zaken werd van Os meermalen geraadpleegd.

De tocht van Napoleon naar Rusland maakte aan al deze plannen een einde en bevrijdde de Oud-Katholieken van de toch altijd aan politiek verbonden luimen des keizers. Nauwelijks was Nederland vrij of het kapittel kwam weer bijeen en koos denzelfden van Os tot aartsbisschop van Utrecht. Het gevaar was geweken al waren alle moeielijkheden nog niet uit den weg geruimd. Onderhandelingen, tusschen Willem I en den paus aangeknoopt, waren voor de Oud-Katholieken minder gunstig. Reeds de wijding van van Os haalde het kapittel een ministerieele terechtwijzing op den hals. Men had, zoo heette het, eerst de Koninklijke goedkeuring moeten vragen. Dat was iets nieuws, maar het kapittel zag daarin geen bezwaar. Toen Johannes Bon tot bisschop

van Haarlem was benoemd, werd verlof tot wijding aangevraagd en . . . geweigerd. De paus had tot sluiting van een concordaat geeischt, dat het bisschoppelijk bestuur zou worden opgeheven, om opnieuw te worden geregeld. Vijf jaar lang wachtte men te vergeefs op de Koninklijke goedkeuring. Langer wachten werd gevaarlijk. De aartsbisschop ging tot de wijding van Bon over en de Regeering keurde in afwachtende houding tegenover Rome goed noch af.

De onderhandelingen tusschen Nederland en Rome waren nog niet afgeloopen, toen de aartsbisschop van Os 1825 kwam te sterven. Het draaien en rekken van Rome scheen de Regeering voor de oude kerk wat toeschietelijker gemaakt te hebben. Het gevraagde verlof tot de wijding van Johannes van Santen werd gegeven en ook de beide andere bisschoppen werden erkend. Toch ontbrak er aan de vreugde der clerezy nog iets. De erkenning gold niet den bisschoppen *van Utrecht, Haarlem en Deventer* maar *te Utrecht* enz.

Dat kleine onderscheid hief het rechtsgebied der bisschoppen op en was dus een tegemoetkoming aan den eisch van Rome. De protesten der bisschoppen tegen deze handelwijze bleven zonder uitwerking. Overigens scheen men hun goed gezind. Zij werden in audientie door den koning ontvangen, legden den eed van trouw in de handen van Willem I af en ontvingen eene toelage uit de schatkist. Zij zelf zijn zich natuurlijk als bisschoppen *van Utrecht, Haarlem en Deventer* blijven beschouwen.

Ondertusschen zaten de oude vijanden, door Pius VII weder in eere hersteld, niet stil. In woord en schrift zochten zij de oude kerk af te breken. Zij schreven eene prijsvraag uit over „Eene geschiedenis der Jansenisten, hun oorsprong en voortgang in Nederland, inzonderheid te Utrecht, de redenen waarom zij de bescherming van het anders zoo onver-

draagzame gouvernement genoten hebben en andere bijzonderheden deze sekte betreffende." De prijs werd niet toegekend, maar het antwoord van Buys, president van het O.K. Seminarie, had er zeer zeker voor in aanmerking kunnen komen, al viel het anders uit, dan de Roomschen bedoelden. Ook zijne „Minzame brieven", „Noodige bijlagen", „Rome en Utrecht" boden alles, wat onpartijdige rechters hadden kunnen wenschen.

Tot dezelfde pogingen, om de Utrechtsche kerk uit de geschiedenis te doen verdwijnen, behoorde ook het gesprek, dat Capaccini, zaakgelastigde van het Roomsche hof, met aartsbisschop van Santen gehad heeft. Dat gesprek is reeds meermalen afgedrukt, maar het is zoo een merkwaardig voorbeeld van de Roomsche wijze van overtuigen en bekeeren, dat het de moeite loont althans enkele stukken er van nog eens onder de aandacht te brengen.

Capaccini begon met den aartsbisschop hoog te prijzen om zijne aanhankelijkheid aan Rome en zijne uitstekende eigenschappen. Daarna zette hij uit een, dat de geschillen eigenlijk niets te beteekenen hadden. De bijlegging is slechts eene kwestie van vorm. „Al wat ik vraag is, dat gij uwen naam zet op een strookje papier (het formulier van Alexander VII) en daarmede is alles in orde".

„„Maar een vorm heeft eene beteekenis en ik kan geen stuk onderteekenen en met een eed bevestigen, tenzij ik van de waarheid van dat stuk overtuigd ben.””

„Gij zijt volgens uw geweten verplicht het gezag van den heiligen Vader te erkennen, en als deze u van de waarheid der formule verzekert, dan is dat voldoende om iederen twijfel weg te nemen.”

„„Ik heb den Augustinus van Jansenius meer dan eens gelezen; ik weet, dat de vijf stellingen, die veroordeeld zijn

in dat boek niet gevonden worden, hoe kan ik dan als eerlijk man en Christen eene verklaring als waar onderteekenen, waarin een waarachtig feit wordt ontkend? Ik heb met God en mijn geweten te doen, al mocht de paus en de geheele kerk verkeerd onderricht wezen.””

Capaccini gaat nu uitleggen hoever de gehoorzaamheid aan den paus zich uitstrekt. „Gij ziet”, zegt hij, „dat de tafel waaraan wij zitten met een groen kleed bedekt is; stellen wij ons nu voor, dat een huisvader zijne kinderen stellig verboden had in deze kamer te komen of daar zelfs maar in te zien. Nu had echter een der kinderen door het sleutelgat gekeken en ware zóo door ongehoorzaamheid te weten gekomen, dat het tafelkleed groen is, wat zou dan het geval zijn? Indien nu de vader een inventaris opmaakte van hetgeen zich in het vertrek bevond en (hetzij bij vergissing of met opzet, dat is onverschillig) dit kleed als rood beschreef en indien hij op grond van zijn vaderlijk gezag van elk zijner kinderen vorderde, om op zijne voorlichting steunende, dien inventaris als volkomen juist te onderteekenen, zoo zou het aan het kind, dat het kleed gezien had, niet vrijstaan te handelen volgens de kennis welke het door ongehoorzaamheid verkreeg en zijne onderteekening te weigeren aan een stuk, waarin die kleur rood wordt genoemd. De vader had het recht, om zijne kinderen te verbieden in de kamer te zien, hij had evenzoo het recht, om aan zijne kinderen voor te schrijven, wat zij moesten onderteekenen. Geen daad van vroegere ongehoorzaamheid van de zijde van een hunner kon van de verplichting ontheffen om zich oogenblikkelijk naar het ontvangen gebod te voegen”.

„Gij hebt u van een zonderlinge toelichting bediend; maar de toepassing? Hoe kunt gij, zelfs in zoodanig geval, de onderteekening eener erkende onwaarheid rechtvaardigen?””

„Daar is in het geheel geene veronderstelling van onwaarheid in het geval, dat ik heb bij gebracht. Het kind is onvoorwaardelijk verplicht zijnen vader te gelooven en daar de eenige grond voor eenige gewetensknaging een gevolg zou moeten zijn van zijne zondige ongehoorzaamheid, zoo behoorde hij te zeggen : het gebod Gods eischt, dat ik mijnen vader gehoorzaam zal zijn ; ik moet hem dus met verlooche-ning van mijn eigen meening in dit punt te wille zijn en daar ik door mijne verplichting jegens God gebonden ben tot de verklaring, dat ik het kleed voor rood houd, mag ik redelijker wijze aannemen, dat mijne oogen zich bij het zien bedrogen hebben. Misschien heeft een zonnestraal mij belet de kleur nauwkeurig te onderscheiden, of misschien heeft tot straf van mijne ongehoorzaamheid een optisch bedrog mij misleid. Een van deze redenen is voldoende om mij volkomen te rechtvaardigen, wanneer ik verklaar oprecht te gelooven, dat het voorwerp werkelijk rood is en niet groen”.

Capaccini legt dan verder uit, dat de paus verboden had den Augustinus van Jansen te tezen. De aartsbisschop mocht dus niet weten wat daar in staat, hij moest derhalve bij de lezing misleid zijn en al wat hem te doen stond was : „de formule zonder voorbehoud of tegenspraak te onder- teekenen en den zegen te ontvangen, die uit zulk eene ver- loochening van eigen wil moet voortvloeien, terwijl gij langs dien zelfden weg de voldoening smaakt van den vrede in de kerk hersteld te hebben.”

Terecht vraagt de aartsbisschop : „,indien het den vrede der kerk betreft, waarom dan breekt de paus dien op grond der eenvoudige vraag naar een feit? gij hebt de ondertee- kening reeds een blooten vorm genoemd ; waarom dan zooveel gewicht gehecht aan een blooten vorm?”

Daarop gaat Capaccini liever niet in. Hij geeft er den

voorkeur verder aan, om op het gemoed te werken. „Gij weet niet” vervolgt hij even later, „hoe ernstig de goede wil en het medelijden van den Heiligen Vader ten aanzien van u allen zijn. Zijn vaderlijk hart verlangt er naar u als een terugkeerend kind te kunnen verwelkomen. Zeker, gij moogt hem gelooven, als hij u verzekert, dat de meening van zekere stellingen die is, welke de kerk daaraan heeft toegekend. Gij weet niet, hoe gunstig de paus over vele uwer gevoelens denkt. Een druppel inkt en weinig seconden en de zaak is in orde. Dit is het eenige wat de H. Vader vraagt.”

„„Moet ik dit dan zoo verstaan, dat Z. H. van mij verlangt met een plechtigen eed God tot getuige aan te roepen, dat ik geloof, hetgeen ik niet geloof — wat de paus weet, dat ik niet geloof — wat de almachtige God, de kenner der harten weet, dat ik niet geloof? Moet de katholieke eenheid gehanhhaafd worden door meineed, die gruwelijke zonde voor God en de menschen? En bedoelt gij met hetgeen gij zeydet dat, indien ik willens en wetens die misdaad pleeg, dit het zijn zal, wat de paus van mij begeert en vraagt?””

„De H. Vader eischt alleen datgene van u, wat ligt binnen de grenzen van zijn gezag. Wanneer de kerk u onderwijst, wat gij behoort te gelooven, dan zijt gij verplicht alle gemoedsbezwaren tot zwijgen te brengen”.

„„Ik kan mijne verontwaardiging niet verbergen over de pogingen door u aangewend om mij te doen verklaren in de tegenwoordigheid Gods, dat ik geloof, hetgeen ik niet geloof. Mijn geweten is aan Hem onderworpen en met Zijne hulp wil ik in Zijne vreeze handelen. Ik moet volharden bij mijne weigering om mijn naam te zetten onder eene formule die ik verwerp. Mijne hand mag mijn hart niet weerspreken!””

De sluwe Italiaan was verslagen en terstond verandert hij van toon. „Uwe wijding als aartsbisschop is nietig. Zij

en de voorgewende bevelen, die gij uitvaardigt, zijn even heiligschennend en allen, die eenige gemeenschap met u hebben, zijn scheurmakers en begunstigers der kettters of zelven kettters, enz. *) Een commentaar heeft dit gesprek niet noodig.

Wij blijven bij de schermutselingen tusschen de Regeering en de clerezy tengevolge van het concordaat van 1827 niet stilstaan. Door de vereeniging met Belgie was de Regeering in Roomsch vaarwater gekomen en het was natuurlijk, dat de oude katholieke kerk daarvan den terugslag ondervond. Meermalen kwam het bij de beraadslagingen in de Kamers tot heftige debatten, waarbij gelukkig het recht der Oud-Katholieken zegevierde.

Een geheelen omkeer in de kerkelijke toestanden der katholieken bracht het jaar 1853. Den 4den Maart verscheen de pauselijke bul „Ex qua die”, waarbij vijf bisdommen werden opgericht of hersteld**). De beroering, welke dat pauselijk schrijven in het protestantsche Nederland te weeg bracht, grenst aan het ongelooflijke. In hoeverre daartoe gegronde reden bestond behoeven wij hier niet te onderzoeken. De wijze waarop de paus van „Calvijsche ketterij” en door haar aangerichte verwoesting sprak was beleedigend, maar de daad zelf was een gevolg van de herziening der grondwet, die met 98 tegen 16 stemmen den 6den October 1848 was aangenomen.

Hadden de Protestanten te klagen over den vorm, de Oud-Katholieken deden het niet minder over den inhoud van de bul. Hun episcopaat bezat den zetel van Willibrordus, dien de paus voor verwoest verklaarde; zij bezaten de rechten, die de paus thans onrechtmatig aan anderen schonk. In hunne oogen zou de grondwet, die bescherming van ieders

*) Bennink Janssonius Geschied. der O. R. K. kerk in Nederland bl. 302 vlg.

***) Utrecht, Haarlem, 's Hertogenbosch, Breda en Roermond.

rechten beloofde, worden geschonden als de Regeering de nieuwe Roomsche regeling goedkeurde. Terwijl dus van alle oorden des lands adressen bij den koning inliepen, om het Protestantisme tegen de beleedigingen van Rome te beschermen, verzochten de Oud-Katholieke bisschoppen hem, om de tenuitvoerlegging der bul te verbieden en om hun de titels van Aartsbisschop van Utrecht en bisschop van Haarlem en van Deventer, die hun in de laatste jaren waren onthouden weer officieel toe te staan. Aan het laatste gedeelte van dat verzoek is voldaan, nadat in verschillende brochures o.a. in die van de Vries: „De bisschoppelijke clerezy onder de oude Staatskerk en later,” het rechtmatige ervan autentiek was aangetoond. Aan het eerste gedeelte is geen gehoor gegeven. Het was voor de Regeering een moeielijk geval. Om uit te maken, dat er geen twee aartsbisschoppen van Utrecht mochten zijn, had zij zich op een gebied moeten begeven, dat haar geheel vreemd was, ja o.i. had zij een ius in sacra moeten uitoefenen, dat haar verboden was, daar zij had moeten uitmaken, wie de katholieke kerk vormden en wat volgens katholieke wetten mocht of niet mocht.

De hoofdschuldige was de bisschop van Rome, die zijne eigen kerkwetten te schande maakte en altaar tegen altaar stelde, wat te allen tijde voor scheurmakerij is gehouden. De Oud-Katholieke bisschoppen lieten niet na er den paus op te wijzen. Het resultaat was te voorzien. Men begon te Rome reeds aan het dogma der onfeilbaarheid te denken en wilde men daarmede slagen, dan mocht men geen fouten herstellen, want dat zou indirekt een bewijs van feilbaarheid zijn. In 1870 is die onfeilbaarheid afgekondigd, nadat zij in 1854 door een daad, die er van te voren reeds het bewijs van moest leveren was voorafgegaan. Den 8sten Dec. 1854 ver-

klaarde de paus het voor een artikel des geloofs, dat Maria, evenals haar zoon Jezus, zonder de smet der erfzonde was geboren. De eerstvolgende daad, die daarop had moeten volgen, heeft de onfeilbare paus vergeten. Hij had het Nieuwe Testament op den index der kettersche boeken moeten plaatsen, omdat het leert, dat alleen Christus zonder zonde is geweest.

Het ligt voor de hand, dat door dergelijke dogma's de klove tusschen Utrecht en Rome hoe langer hoe grooter is geworden en dat eene verzoening niet eer mogelijk is, voordat Rome terugkeert. Aan dat laatste wordt door enkele Oud-Katholieken in onze dagen niet voldoende gedacht. Zij zouden willen, dat de Oud-Katholieke kerk stokstijf op het punt bleef staan, waar zij zich bevond toen Rome haar verliet, uit vrees dat anders de afstand te groot zou worden. Niet echter, wie op den juisten, rechten weg voort blijft gaan, draagt de schuld van de grootere verwijdering, maar hij, die afgeweken zijnde, van den verkeerden weg niet tot den goeden terugkeert. Stilstaan of vooruitgaan wil zeggen: zijne talenten begraven of gebruiken. Christus wilde alleen het laatste. Meer recht en meer levensvatbaarheid heeft daarom de andere richting in het Oud-Katholicisme, die wil, dat de kerk zich regelmatig ontwikkele. Of die richting reeds veel heeft tot stand gebracht? Zij bestaat nog niet lang genoeg om reeds op veel voltooide werken te kunnen wijzen, maar dat zij met vrucht werkzaam is, kan niet worden ontkend. De aansluiting bij de buitenlandsche Oud-Katholieken, die na 1870 zich georganiseerd hebben en de wijding hunner bisschoppen; de stichting en vooral de werking van het O. K. ondersteuningsfonds, dat door zijne eigenaardige inrichting nog meer op geestelijk dan op materieel gebied verricht; de stichting eener van den aartsbisschop van Utrecht afhankelijke gemeente te Parijs, waartoe vooral de president

van het Seminarie, J. J. van Thiel, het zijne heeft bijgedragen; de opheffing, niet van het gebod om te vasten, maar om bij het vasten van bepaalde spijzen zich te onthouden, bij dat alles heeft de stuwkracht der vrijere richting gewerkt. In wording is eene vertaling der liturgie in de moedertaal, die het Latijn bij de godsdienst oefeningen zal verdrijven; eene herziening van de bediening der sacramenten en van den catechismus, terwijl het onderzoek naar de mogelijkheid en de wenschelijkheid van de invoering eener synode in vollen gang is. Eene daartoe samengestelde commissie heeft in de laatste algemeene vergadering van het O. K. ondersteuningsfonds, gehouden den 21sten Mei 1901, een rapport uitgebracht, dat zoowel van studie als van rondborstigheid en onpartijdigheid getuigt. Het resultaat, waartoe de commissie komt, is dat zij eene synode voor onze kerk, *nuttig, wenschelijk* en ook *mogelijk* acht. Wij zijn het met haar eens en hopen, dat haar arbeid spoedig door de oproeping tot zulk eene synode beloond worde. Het programma, dat zij als bijlage voor eene eventuele synode geeft, bewijst, dat er binnen de grenzen door Heilige Schrift en overlevering getrokken nog ruimte genoeg voor ontwikkeling bestaat. De andere richting wordt tot hare vasthoudendheid gedreven door de vrees, dat de genoemde grenzen zullen overschreden worden. Die vrees is op zichzelf prijzenswaardig, maar zij is ongegrond. De geschiedenis leert, dat de inrichting der Katholieke Kerk van tijd tot tijd verandering heeft ondergaan. Ook de verandering behoort tot haar wezen, omdat zij leeft en al wat leeft, verandert. Niet de inrichting maar de inhoud moet dezelfde blijven. Dien inhoud willen allen onverlet bewaren, maar daarbij moet er naar gestreefd worden om dien inhoud zooveel mogelijk dienstbaar te maken aan de behoeften van onzen tijd en aan een zedelijk godsdienstig leven. Wie het

daarin het verste brengt, is de beste zoon zijner kerk, van wat richting hij ook zij; wie daarentegen gezond, krachtig leven al te zeer in zijnen bloei belemmert, werkt de mogelijkheid tot het ontstaan van allerlei gevaarlijke uitwassen in de hand.

Onze taak is geeindigd. Wij hebben in het kort de geschiedenis der Oud-Katholieke kerk gegeven uit bronnen en hulpbronnen, maar voor zoover mogelijk, met een zelfstandig oordeel. Misschien zullen anderen anders willen oordeelen, maar de feiten meer naar waarheid voorstellen zal hun onmogelijk zijn en daar komt het in de geschiedenis voornamelijk op aan.

Moge de hernieuwde voorstelling dier feiten de belangstelling in onze kerk hebben verhoogd.

Ultramontaansche Polemieek.

Mijne correspondentie met den Z. Eerw. heer TH. BENS DORP,
Redemptorist en Pastoor te Amsterdam.

DOOR

H. J. SCHOUTEN,
Predikant te Ommeren.

In de maand Augustus van het vorige jaar ontving ik, als secretaris van het „Oeuvre des Pr. C.” twee brieven van den heer Bensdorp, bovengenoemd, om mij mede te deelen, dat het hem bij nauwkeurig onderzoek gebleken was, dat de welbekende heer M. F. van Oosterbosch zich valschelijk voor ex-priester uitgaf.

Over deze kwestie zelve wil ik mij niet nader uitlaten. Wel echter wil ik mededeelen wat het gevolg is geweest van deze twee brieven. Dan kan men eens zien hoe een Ultramontaan kan redetwisten.

Ik antwoordde den heer B. per briefkaart o.a. dat, *indien* het bedrog bestond, de schuld daarvan voor een goed deel neerkwam op de sfeer, waarin v. O. was opgevoed.

De heer Bensdorp begreep dit blijkbaar niet, althans, hij antwoordde mij op 4 Sept. het volgende:

Een zinsnede in uw schrijven toont mij eenigen twijfel. U stelt u de vraag, of de sfeer, waarin v. O. is opgevoed, zijn leugen niet verontschuldigt. Ik heb altijd verondersteld, dat v. O. steeds in goed katholieke kringen had verkeerd. Heeft u wellicht gegevens van het tegendeel? In dit geval zou mij eenige inlichting hieromtrent zeer welkom zijn.

Ik antwoordde op de vraag van den heer B. met in een brief, dien ik tot mijn spijt niet copieerde, te verwijzen

naar het beruchte handboek van Gury, ook 't handboek van v. O. bij de bestudeering van de zedeleer.

Hierop kwam een op 17 Nov. gedateerde kaart, aldus luidende:

Wat u met frater Camillus bedoelt, weet ik niet. Wellicht betreft het een of ander schandaaltje. Zou dit zoo zijn, welnu, dan is het zeer treurig, maar wat bewijst dit tegen de katholieke kerk? Wanneer iemand misdoet, is er geen enkel punt in de katholieke leer, waardoor hij zijn misdrijf kan billijken. Zelfs boeken als van Gury bieden in zulke gevallen ook niet een reden van verontschuldiging. Ik heb Gury vroeger als handboek gebruikt bij mijn moraalstudie. Die auteur is mij zóó goed bekend, dat ik u veilig durf uitdagen mij daarin een enkele plaats aan te wijzen, die bedriegerijen als die van v. O. billijkt.

Op deze kaart antwoordde ik, dat Gury (ik voeg er nu bij: 5e uitgave, Lyon en Parijs, 1890, goedgekeurd door den aartsb. van Tours) zegt: „de menschelijke *handeling* ontleent hare werkelijke *waarde* aan het *doel*” (I. 112 — niet I. 122, zooals ik schreef), en dat in het goedgekeurde werk van den Jezuïet Busenbaum, zooals het door den Jezuïet Lacroix herzien is, (7 L. IV c. III d. VII art. II n. 1525) deze stelling voorkomt: „*wanneer het doel geoorloofd is, dan zijn ook de middelen geoorloofd.*” Derhalve: stel, de heer v. O. heeft bedrogen door zich ten onrechte priester (en ook doctor in de filosofie) te noemen, welnu, dan was het *doel*: aan zijn overgang zoo veel mogelijk luister bij te zetten; een zéér lofwaardig doel, althans van roomsch vuurwerkmakersstandpunt. Derhalve is ook zijn *middel* goed en lofwaardig.

Hierop heeft de heer B. geantwoord in een brief, gedateerd 21 Nov. Ik plaats daarbij mijne aanvullingen en

aanmerkingen tusschen vierkante haakjes, terwijl ik het Latijn, dat er in voorkomt, vertaal, de vertaling in den tekst en het Latijn in noten plaatsende.

Wat de stelling betreft: de menschelijke handeling ontleent hare ware zedelijkheid aan het doel? Wat is hierop aan te merken? Is deze stelling niet correct? Volgt hieruit dat het doel goed maakt wat *in zich* [lees: op zich zelve] verkeerd is?

[Mij dunkt, de stelling is in dezen glashelder, en zonder beperkingen en wordt door die van Busenbaum—Lacroix nader opgehelderd, zoodat geen twijfel meer mogelijk is.]

Het doel heiligt de middelen, als die middelen *goed* zijn [Waar staat dat?] (dan verheft en vermeerdert het goede doel die goedheid) of als ze uit zich [zelve] indifferent [= onverschillig] zijn. Maar het doel heiligt de middelen *niet*, als die middelen in zich *verkeerd* zijn. [Waar staat dat?] Zijt gij een leeraar in Israël, en weet gij deze dingen niet? Ik ben een tijd lang medewerker aan een neutraal woordenboek geweest, en heb toen over dezelfde kwestie een discussie gevoerd met het gevolg, dat men mij gelijk heeft gegeven.

[Kolossaal! Nu *heeft* de heer B. dan ook gelijk! De onbekende redactie van het niet genoemde woordenboek heeft zich laten omver redeneeren bij gebrek aan voldoende weerslegmateriaal].

Ik heb intusschen even in Lacroix de door u geciteerde plaats ingezien. Het gaat over de vraag of een gevangene die tot den dood of tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld is, mag trachten te ontvluchten. Lacroix antwoordt:*)

*) *Affirmative*, quia quilibet tam magnum jus habet ad conservacionem vitae, ut nulla potestas humana obligare possit ad eum non con-

Bevestigend [antwoord ik] omdat ieder een zóóveel recht heeft om zijn leven te bewaren, dat geen menschelijke macht [hem] kan verplichten om het niet te bewaren, als zich een voordeelige hoop*) vertoont, tenzij het algemeen welzijn het anders eischt. Hieruit dient besloten:

1o. In den regel staat het den beschuldigde [Er staat „reus” = *beschuldigde*, en niet veroordeelde! Hier begint het gedraai al!] vrij te ontvluchten, ook al zal daardoor den bewaarder groote schade overkomen (althans indien hij niet gezworen heeft te blijven).....

(Als L. en B. beweerden, dat het doel de middelen heiligt, zou hij hier het verbreken van een bezworen belofte niet verbieden.)

[Op deze opmerking van den heer Bensdorp antwoord ik, dat zij kenmerkend is. Ons geschil loopt over de kwestie of het doel de middelen heiligt. Aangenomen, dat dit kan, dan veronderstelt het toch een *heilig* doel, en het ontsnappen van een *rechtmatig* veroordeelde — of een onschuldige ontsnappen mag is buiten geschil — kan op zijn best een *geoorloofd* doel heeten. De stelling: „het doel *heilig* de middelen” bij Gury is minder erg dan wat B. en L. leeren: „als het doel *geoorloofd* is, dan zijn ook de middelen *geoorloofd*.”]

servandum, si spes commoda ostendatur, nisi tamen bonum publicum aliud postulet. Unde resolves:

I. Regulariter licet reo fugere etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit (saltem nisi juraverit se mansurum), quia utitur jure suo et nulli facit injuriam, nisi tamen charitas aliud suadet ob damnum custodis praeponderans.

*) Dit is geen Nederlandsch. Er staat: „Spes commoda”. ’t Is de vraag of dit Latijn is.

.... omdat hij van zijn recht gebruik maakt [Als de overheid recht heeft iemand te straffen, hoe kan de gestrafte recht hebben die straf te ontloopen?] en niemand schade doet [Zou de maatschappij geen hel worden, indien de schuldigen ongestraft bleven?], tenzij de christelijke liefde hem tot anders handelen beweegt uit overdenking der schade voor den bewaarder.

L. wil zeggen, de schuldige mag ontvluchten, derhalve mag hij ook het nadeel wat [lees: dat] uit zijn vlucht voor den gevangenebewaarder voortvloeit toelaten [lees: veroorzaken]. Het nadeel van den gevangenebewaarder is in dit geval bijkomstig*) door het ontvluchten van den gevangene. De gevangene maakt gebruik van zijn recht [dat hij niet heeft!] Maar, voegt Lacroix en B. er bij: de *naastenliefde* verplicht den schuldige te blijven, als uit zijn vlucht indirect een grooter nadeel voor den gevangenebewaarder zou voortvloeien, dan hij zelf door zijn vlucht poogt te ontgaan. Bijv. hij zou voorzien, dat de gevangenebewaarder óók levenslang zou veroordeeld worden en deze bijv. een gezin had terwijl hij zelf ongehuwd was.

[Het is dus geoorloofd zich over den eisch der chr. liefde heen te zetten — onder zulke omstandigheden nog wel! Er staat niet: „de naastenliefde verplicht.” Er staat: „tenzij de naastenliefde (of de chr. liefde) hem beweegt.” 't Is dus ook mogelijk en toegelaten, dat zij hem *niet* beweegt!]

II.***) Des te meer is vluchten om niet

*) In den brief staat: komt in casu *per accidens* uit het ontvluchten van den gevangene voort. Voor de lezers en lezeressen, die geen Latijn kennen, veranderde ik dezen zin.

***) II. Multo magis licet fugere, ne capiatur, vel etiam a ministro appetente se excutere, non tamen illi vim inferre vulnerando, percutiendo etc.

gevangen te worden geoorloofd [En dan de belangen der maatschappij?] zelfs ook zich aan den ambtenaar, die in hechtenis neemt, ontrukken; echter niet: hem geweld doen, wonden, doorsteken, enz. Dus de schuldige mag vluchten, hij mag zich uit de handen van die hem vatten wil loswringen, *maar hij mag dezen geen geweld aandoen, hem niet verwonden of slaan.* [Dit is gemakkelijk voor te schrijven, want men komt gewapend en niet alléén, om iemand gevangen te nemen.]

Ziet u wel? Middelen die in zich ongeoorloofd zijn (iemand verwonden of slaan, die zijn plicht doet) verbiedt Busenbaum en Lacroix. Hij staat echter enkele middelen toe, die in zich geoorloofd zijn.

III.*) Het is ook geoorloofd ten minste voor 't geweten [Waar handelen we anders over dan over wat voor 't geweten geoorloofd is? Wat de burgerlijke wet veroorlooft, moeten de rechtsgeleerden weten, doch dat zij *niet* veroorlooft een gevangenbewaarder b.v. te bedwelmen, spreekt van zelf] den bewaarder (mits zonder geweld en onrechtmatige schade) [*„Injuria”* staat er, maar over 'tal of niet rechtmatige loopt juist ons geschil] te bedriegen, door b.v. in eten of drinken [Hoe kan een gevangene komen bij het eten of drinken van den bewaarder?] een slaapmiddel te geven, of te maken, dat zij afwezig zijn, of boeien en gevangenis verbreken; omdat indien

*) Licet etiam, saltem in foro conscientiae, custodes (praecisa vi et injuria) decipere, tradendo v. g. cibum et potum, ut sopiantur, vel procurando ut absint; item vincula et carceres affringere; quia cum finis sit licitus, etiam media sunt licita.

het doel geoorloofd is, ook de middelen geoorloofd zijn.

Hier heeft u dus die fameuse stelling, maar nu in 't verband, maar nu blijkt toch uit dat verband wel allerduidelijkst, dat B. als hij zegt: wanneer het doel geoorloofd is, zijn ook de middelen geoorloofd, alleen spreekt van *geoorloofde* middelen. Hij wil zeggen: als het doel geoorloofd is, is het ook geoorloofd middelen ter bereiking van dit doel aan te wenden.

[Nee! Busenbaum en L. spreken *niet* van geoorloofde middelen. Dit ware dan ook een waarheid „als een koe”. Pastoor Asselbergs te Djocjocarta heeft onlangs erkend, dat in bovengenoemde stelling alleen *slechte* middelen bedoeld worden, want het zou bespottelijk zijn om te gaan beweren, dat goede middelen goed zijn. Zie ook Carpentier Alting „Het doel heiligt de middelen”, v. Dorp en Cie. Samarang en Soerabaja, 1901 bl. 12. B. zegt: *indien* het doel geoorloofd is, dan zijn de middelen geoorloofd; het doel kan dus de middelen geoorloofd *maken*, wat nóg erger is dan: „*heiligen*”!]

Hoe duidelijk blijkt vooral uit No. III, dat de ongeoorloofde middelen uitgesloten worden. Men mag zegt B. de wachters misleiden, door hun bijv. spijs en drank te geven opdat zij in slaap geraken, of te zorgen, dat zij niet aanwezig zijn, maar *praevisa vi et injuria*, d.i. *behalve* door geweld en onrecht. Dus *die* middelen mag men *niet* gebruiken. [Alsof er dan niet genoeg ongeoorloofde middelen overschoten!]

Nu nog even de stelling van Gury. De plaats is niet I. 122, maar I No. 28, doch wellicht heeft u de bladzij geciteerd van eene andere editie dan de mijne. Bij mij is het pag. 113 editie 1881. Het citaat luidt:*) D e m e n

*) Actus humanus veram moralitatem fine desumit.

schelijke handeling ontleent hare zedelijkheid aan het doel. Gury wil doodeenvoudig zeggen: opdat een menschelijke daad onder de zedelijke orde valle, moet er eene *bedoeling* bij zijn. Een act [= daad] zonder eenige bedoeling valt niet onder de zedelijke orde, d.w.z. een act kan eerst zedelijke waarde hebben, kan eerst zedelijk goed of kwaad zijn, als er eene bedoeling in het spel is.

U moet hierbij niet uit het oog verliezen, dat een act die reeds door een onmiddellijke *bedoeling* een zedelijk gehalte heeft, weder *middel* kan worden voor een verder doel. Bijv. ik zeg iets *om* te liegen [Zou dat ooit voorkomen?], nu is dat *zeggen* verkeerd, zedelijk kwaad, tengevolge van het *doel*: liegen [Neen: dat *zeggen zelf* is reeds liegen!] maar dat liegen kan ik toch weer verder aanwenden tot een ander doel, bijv. om iemand uit een ongelegenheid te redden.

[Dus: *middel* is het *zeggen*; dit wordt *slecht* omdat het z.g. *doel*, n.l. 't liegen, *slecht* is. Maar dat eerste doel heeft weer een *tweede* doel. Dat tweede doel is *goed*, derhalve...! Maar bovendien, pastoor B. laat G. hier iets anders zeggen dan er staat. Gury zegt: de zedelijkheid der menschelijke handeling wordt bepaald door het doel (wat duidelijker vertaling is dan die van pastoor B.). Had Gury willen zeggen, wat B. hem toedicht, n.l. dat een daad een *bedoeling* moet hebben, wil zij onder de zedelijke orde vallen, dan had er b. v. gestaan; „actus humanus finem non habens non ad moralitatem pertinet”. Gury zegt niets anders dan dit: of een daad zedelijk goed of slecht is wordt uitgemaakt door het doel.]

Maar luister nu wat Gury No. 29 zegt:*)

*) Omnis electio mali medii est mala, sed non e converso omnis electio boni medii est bona.

Iedere keuze van een slecht middel is slecht, maar niet omgekeerd iedere keuze van een goed middel is goed.

[Jawel! Maar als het slechte middel gekozen wordt voor een *goed* doel, dan maakt die keuze zelve volgens 't bovenstaande het tot een *goed* middel]. En verder:*) Wie een slecht middel aanwendt voor een goed doel, laadt alleen de slechtheid, b.v. als iemand liegt om den naaste van een gevaarte te redden, van dat middel op zich.

Dus als ge een slecht middel gebruikt tot een goed doel, dan laadt ge op uw daad niet de goedheid van het doel, maar slechts de slechtheid van het middel, m.a.w. uw daad is simpliciter [= eenvoudig] verkeerd. Kan nu Gury nog duidelijker spreken, dat het doel de middelen niet heiligt als die middelen verkeerd zijn?

[Schuilt hier niet in het woordje „tantum” = enkel, de adder onder 't gras? De R. Kerk onderscheidt doodelijke en vergefelijke zonden. Elke niet doodelijke zonde is dus vergefelijk. En daar men bezwaarlijk kan zeggen: „hij laadt *enkel* eene doodzonde op zich” — welke immers, tenzij gevolgd door biecht en absolutie, de eeuwige verdorpenis na zich sleept — zoo is het aanwenden van een slecht middel voor een goed doel een vergefelijke zonde, d.i. eene zonde, die niet behoeft gebiecht te worden in 't oog der Jezuteten. En 't is er hun om te doen de biecht zoo gemakkelijk mogelijk te maken ten einde alles naar *hun* biechtstoel te trekken!]

Daar Busenbaum uitsluitend de casuïstiek [= leer der gewetensgevallen] behandelt en niet het specula-

*) Qui adhibet medium malum ad finem bonum, contrahit tantum malitiam medii. v. g. si quis mentiatur ad proximos e periculo liberandum.

tieve [= beschouwende] gedeelte van de moraal, treft men in dezen auteur dergelijke uitdrukkelijke formulering van de algemeene zedeleer niet aan, maar toch gebruikt hij uitdrukkingen, die aan deze formulering nabij komen, bijv.*) Het ontkenning gebod der natuur verbiedende wat op zich zelf slecht is, mag niet geschonden worden, zelfs niet uit vreeze des doods.

[Best! maar uit „wanneer het doel geoorloofd is, dan zijn de middelen geoorloofd” volgt, dat de middelen nooit op zichzelf slecht zijn.]

Weleerw. Heer, ik verdenk u niet van kwade trouw maar ik zou u wel eens willen vragen: vindt u niet na hetgeen ik u heb geschreven, dat zij die de Katholieke Kerk beschuldigen de stelling te huldigen: *het doel heiligt de middelen, ook als de middelen in zich slecht zijn*, zich practisch aan hetzelfde euvel schuldig maken dat zij ten onrechte aan de Katholieke Kerk ten laste leggen? Durft u nu in geweten nog volhouden, dat de Katholieke Kerk die stelling verdedigt? Zoo ja, vergun mij dan, mijnheer, dat ik uw goede trouw niet langer boven verdenking stel. In ieder geval zou ik wel gaarne eenig antwoord wenschen op dit schrijven.

Ik had destijds tijd noch lust om uitvoerig te antwoorden den en stelde mij dus tevreden met op 25 Nov. het volgende te schrijven.

In het stelsel van Lacroix beslist de *schade* over het al dan niet geoorloofde der vlucht van een *schuldige*. Hij (en u ook niet!) denkt niet eens aan de *verplichting* om

*) Praeceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsere malam non licet violare ne quidem ob metum mortis. Lib I. Tract. 2 Cap. 4. Dub. 3 No. 1.

de straf te ondergaan, die opgelegd is door de overheid als *dienaresse Gods*.

(Dat is weer die hooggelooftde gehoorzaamheid aan de landswetten, hier zelfs aan *goddelijke* wetten!)

Dit beslissen door de *schade* komt overal te pas in de moraal der Societeit, inzonderheid bij zonden des vleesches. Die moraal is inzonderheid *hier* zoo immoreel mogelijk.

Kan het *nadeel* beslissen over de zedelijke waarde eener daad, welnu dan óók het *voordeel*. Dit in zake *v. O.*, die intusschen zijne rechtvaardiging aan 't Centrum inzond.*)

Voorzeker, *geweld* wordt verboden, maar men mag den wachter bedriegen en hem een slaapdrank geven. En ziet, het is een *schuldige*, die dat doen mag, die zich aan een verdiende straf onttrekt — een *ongeeoorloofd* middel voor een eveneens *ongeeoorloofd* doel.

En dáár zet men nu: *cum finis est licitus* — 't Is kras!

Ik schreef I 122, lees: I. 112.

Gury, editie Dumas, Parijs, 1890. Dáár behoort No. 28 tot C III (de moralitate —). Art. II (de fontibus —) § III (de fine —).

Verkwikkelijke restr[ictio] mentalis**) van Gury ziet†) u in Casus I No. 416 v. v. (over diefstal en overspel). *Omnis electio mali medii est mala*. En met instemming haalt u Lacroix aan in zake dien gevangene!

'k Vrees dat er niet vele *mala media*§) overblijven.

*) Thans voeg ik hierbij, dat die rechtvaardiging niets om 't lijf had.

**) Verstandelijk voorbehoud.

†) Bedoeld is: vindt u.

§) Slechte middelen.

Te ontkennen valt niet, dat Gury en Lehmkuhl deze zaken in theorie minder ver drijven en overal voorzichtiger spreken dan de oudere casuïsten, maar in Gury's „Casus” komt Escobar steeds weer doorpiepen.

„Iets zeggen *om* te liegen is kwaad.” Maar wie ter wereld liegt nu *om* te liegen?!

Voorzeker, Gury is de R. Kerk niet! Maar die Kerk bestaat uit priesters (de leeken zijn slechts figuranten), en deze priesters worden opgeleid op seminaries, waar Gury *het* boek over zedeleer is,

Ten slotte, uwe mededeeling over dat „neutrale” woordenboek maakt op mij geen indruk. Er is ook *portugeesche* neutraliteit, vooral bij liberale*) Protestanten en bij abstentionisten. *Die ad absurdum**)* te brengen is noch kunst, noch eer.

Het antwoord op mijn brief werd mij 27 Nov. toegezonden.

Het luidde aldus:

Wanneer men debatteert, is het zaak bij de kwestie te blijven. U moest aantoonen dat Gury en Lacroix de stelling huldigden: het doel heiligt *de* middelen, d. w. z. *alle* middelen. Ik heb u duidelijk het tegendeel aange-toond. En nu gaat u redetwisten over de geoorlooftheid van het *doel* in het aangegeven voorbeeld. Maar, Eerw. Heer, hierover gaat het thans niet. Trouwens u kunt uit geen enkel gezag bewijzen, dat de schuldige, die ter dood veroordeeld is, niet mag pogen te vluchten, als hij zulks doen kan, zonder het bonum publicum [= algemeen welzijn] te schaden en zonder iemand onrecht aan te doen. Uit de H. Schrift blijkt alleen, dat de burgerlijke overheid het recht heeft iemand ter dood te veroordeelen,

*) Bedoeld is: Godsdienstig-liberaal.

**) Bewijzen dat ze dwaasheid zeggen.

maar geenszins dat de schuldige zich vrijwillig bij de overheid moet aanmelden. Het is zelfs de vraag of de overheid *zelve* dit verlangt. Der burgerlijke overheid staan immers alle middelen ten dienste om het vluchten te beletten en de burgerlijke overheid heeft eveneens het recht het ontvluchten te straffen, gelijk Lacroix volmondig erkent. Uw bewering, dat bij ons alleen het nadeel over de zedelijkheid beslist, is eenvoudig pure laster. Als u eenigszins thuis waart in de Katholieke zedeleer, zoudt u weten, dat men volgens deze principen zelfs niet de minste vrijwillige zonde mag doen, al kan men hierdoor zelfs het grootste nadeel (zelfs publicum) voorkomen of ontgaan. [Zie bl. 351 midden!!].

Vervolgens merk ik op, dat Lacroix niet spreekt van „een slaapdrank geven” gelijk u beweert, ook beweert hij niet simpliciter [= zonder meer] dat het geoorloofd is den bewaker te bedriegen. Hij legt uit hoe hij dit decipere [= bedriegen] verstaat, en dan wordt het heel onschuldig. Ten slotte merk ik op, dat iets *zeggen* om te liegen niet hetzelfde is als *liegen* om te liegen.

Hiermede sluit ik het debat.

Wilt u voortgaan de Katholieke Kerk te belasteren, dat is uw zaak. Het eindoordeel blijft aan den oppersten Rechter, voor wien u eenmaal evengoed als ik strenge rekenschap zult hebben af te leggen.

Op 10 Dec. antwoordde ik wat hier volgt. Laat ik er eerst het volgende aan laten voorafgaan, waaraan ik destijds niet dacht.

De Jezuiteten schreven Latijn, en gebruikten dus geen lidwoord! Derhalve kan men ook vertalen: „doel heiligt middelen”, zoodat er geen klemtoon valt op „de”.

Mijn antwoord luidde dan aldus:

Het schijnt ook *mij* toe, dat het beter is de discussie te staken, echter om andere redenen dan *u*. Bij *u* is de *ware* reden, dat u gevoelt, dat ik bezig ben u te overwinnen, bij *mij* is de reden, dat u mij dingen in de pen geeft, die ik *niet* schreef, en dat u „bewijst”, dat zwart wit is. Ik volg uwen brief op den voet.

1. Waar schreef ik: „het doel heiligt *de* middelen”? (waarbij u nog voegt, behalve die onderstreping: „d.w.z. *alle* middelen”)?

Ik schreef u de Jez. stelling: „Wanneer het doel geoorloofd is, zijn ook de middelen geoorloofd.”

En nu *durft* u schrijven, dat u mij duidelijk het tegendeel hebt aangetoond!

2. Ik heb *niet* beweerd, dat de H. Schrift zegt, dat de schuldige zich vrijwillig bij de overheid moeten aanmelden.

Is de overheid *Gods* dienaars, dan is een veroordeelde *verplicht* de straf te ondergaan (Moet ik *dat* nu nog bewijzen?!), *dus* mag hij niet ontvluchten! Of hij daarbij het bonum publicum niet schaadt of niemand onrecht aandoet, doet niets ter zake. Bovendien is 't wel degelijk in 't algemeen belang dat een schuldige gestraft worde (òf als afschrikwekkend voorbeeld, òf om hem onschadelijk te maken, òf om aan het algemeen rechtsgevoel voldoening te geven).

3. „Pure laster” van mij is, dat in het stelsel der Jezufeten alleen (*dit* woord schreef ik niet!) het *nadeel* (ik schreef: *schade*) over de zedelijkheid beslist.

Hoe *durft* u zoo schrijven? De plaatsen zijn maar voor 't grijpen!!

Met „Katholieke” Kerk bedoelt u zeker de *Roomsche*? Ik *laster* die Kerk niet als ik feiten constateer.

Ik wensch tot afscheid deze stellingen neer te schrijven:

1o. de R. K. is zóó ver afgeweken van de leer van Christus en de Apostelen, dat ze meer heidensch dan christelijk is.

2o. de R. K. is de directe of indirecte moordenares van millioenen, en dorst nog altijd naar ketterbloed. (Hoensbroech heeft zoo juist bewezen, dat *de Inquisitie*, overal n.l., eene *pauselijke* instelling was).

3o. de *meer* dan vorstelijke weelde van den paus en de onzedelijkheid van den clerus (*vóór de Hervorming* zoo goed als algemeen, *nu* nog bitter treurig*) getuigen *tegen* die Kerk.

Op dezen brief heeft de heer B. geantwoord:

Inderdaad ik ben verslagen. Tegen zulke logica ben ik niet bestand. Uw eindoordeel over de R. Kerk bevat m.i. de beste verklaring waarom mannen van zoo hoog zedelijk gehalte als van Oosterbosch en Sanders, haar hebben verlaten en door u met open armen werden ontvangen.

De aanleiding mijner correspondentie met den heer B. was het eventueele bedrog van v. Oosterbosch, hetwelk op 14 Dec. nog niet bewezen was, al was ook de schijn tegen hem. Maar waartoe nu, om van hem te zwijgen, die verdachtmaking van den heer Sanders?

Men ziet, Rome strijdt steeds met dezelfde wapenen.

Wat nu betreft de zaak in kwestie, zoo is het ongetwijfeld waar, dat de *uitvoering* dezer stellingen geheel afhangt van iemands karakter. Maar dat maakt juist het *gevaarlijke* dier stellingen uit!

Een Protestant heeft eens, naar ik hoor, de stelling:

*) Zie o.a. de Grenswachter van 8 Sept. 1901.

„het doel heiligt de middelen” aldus verdedigd: als het doel heilig is, dan oefent dat heilige doel zulk een krachtigen invloed op den werker uit, dat hij ook niet anders dan heilige middelen gebruiken zal.

't Is fraai bedacht, maar 't is geredeneerd buiten de arglistigheid van het hart om. En daarbij is de eerste vraag: *is* het doel goed of *vindt* men het goed? Een voorbeeld: kettermoord.

Maar bovendien, ik wees er reeds op, dat deze stelling geheel waardeloos is, indien men had willen zeggen: goede middelen zijn goed. 't Eenige doel der stelling is: slechte middelen zijn goed, indien het doel maar goed is (d. w. z. indien men het doel maar goed *vindt*).

Bl. 352 onder wees ik er op, dat de Jezuïeten de biecht zoo gemakkelijk mogelijk maken ten einde alles naar hun biechtstoel te trekken. Men leze te dezer zake wat prof. Berends alhier op bl. 299 mededeelde, en wel de openbare beschuldiging van den Jezuïet Doucin tegen de z.g. Jansenisten, n.l. dat zij in de biecht herhaaldelijk aandrongen op liefde tot God en berouw over de zonde, *zoodat zij het den zondaars meer dan lastig maakten!!*

De op bl. 350 bedoelde brochure van pastoor Asselbergs heeft tot titel: „Het doel heiligt de middelen” (Jagjak 1901, zie bl. 7 en 8).

Ommeren, Dec. 1901.

Constitutiones Societatis Jesu.

(*Vervolg!*)

De libris, qui praelegendi sunt.

CAP. XIV. (van Quarta Pars).

1. Generatim (ut dictum est, cum de Collegiis ageretur) illi praelegentur libri, qui in quavis facultate *solidiores ac securioris doctrinae* habebuntur. Nec illi sunt attingendi, quorum doctrina, vel autores suspecti sint. Hi tamen particulatim in quanvis Universitate nominentur; in Theologia legetur vetus et novum Testamentum, et doctrina Scholastica Divi Thomae; et in ea, quam Positivam vocant, eligentur ii autores, qui ad scopum nostrum magis convenire videbuntur.
2. Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Graecos; abstinenceatur in Universitatibus quoque, quemadmodum in Collegiis, quoadejus fieri poterit, ab eis juventuti praelegendis, in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; nisi prius a rebus, et verbis inhonestis purgati sint.
3. In Logica, et Philosophia Naturali, et Morali, et Metaphysica doctrinam Aristotelis profiteri oportebit; et in aliis Artibus liberalibus, et in commentariis tam hujusmodi autorum, quam humaniorum litterarum, habito eorum delectu, nominentur ii, quos videre discipuli, quosque ipsi Praeceptores prae aliis in doctrina, quam tradunt sequi debeant. Rector autem in omnibus, quae statuerit,

De Statuten van het Genootschap van Jezus.

(*Vervolg.*)

Over de boeken, die bestudeerd moeten worden.

HOOFDSTUK XIV (van deel IV).

1. In het algemeen moeten (zooals gezegd werd, toen er over de kweekscholen werd gehandeld) die boeken worden gelezen, die geacht worden in ieder vak de *dege-lijkste en veiligste leer* te behelzen. En men moet zich niet inlaten met die, wier leer of schrijvers verdacht zijn. Deze zullen echter in elke Universiteit in het bijzonder worden vermeld. In de Theologie zullen gelezen worden het Oude en het Nieuwe Testament en de Doctrina Scholastica van den goddelijken Thomas; en indien tak der Godgeleerdheid, welke de Positieve Theologie wordt genoemd, zullen die schrijvers gekozen worden, die voor ons doel het meest geschikt zullen schijnen.
2. Wat de Latijnsche en Grieksche boeken der classieke letteren betreft, moet men zich, zoowel aan onze Universiteiten als in onze kweekscholen, voor zoover het mogelijk is, onthouden van die, welke iets bevatten, dat schade zou kunnen doen aan de goede zeden; tenzij zij vooraf gezuiverd zijn geworden van onbetamelijke dingen of woorden.
3. In de Logica, en de Philosophia naturalis en moralis, en de Metaphysica moet de leer van Aristoteles worden gevolgd; en in de andere Vrije Kunsten (Artes liberales), en in de Commentaren, zoowel op deze schrijvers als op die van de classieke letteren, moeten, nadat een keuze daaruit gedaan is, die schrijvers vermeld worden, welke de leerlingen mogen zien, en welke de leeraren

procedet juxta id, quod in universali Societate magis convenire ad Dei gloriam judicabitur.

De cursibus, et gradibus.

CAP. XV.

1. In litteris humanoribus, et linguis cursus temporis limitatus ad earum studium absolvendum esse nequit, propter ingeniorum et doctrinae auditorem varietatem, multasque alias causas: quae non aliam temporis praefinitionem, quam quae iniquique convenire juxta prudentis Rectoris, vel Cancellarii arbitrium videbitur, permittunt.

2. In Artium studio cursus erunt ordinandi, in quibus Scientiae Naturales (ad quas minus, quam trium annorum spatium satis non erit) praelegantur; praeter quos medius adhuc annus ad audita repetenda, et actus scholasticos celebrandos, et gradum magisterii suscipiendum iis, qui eum suscepturi sunt, relinquetur. Cursus integer trium erit annorum cum dimidio usque ad promotionem ad magisterium. Singulis autem annis unus hujusmodi cursus inchoabitur, et alius cum divino auxilio absolvetur.

3. Theologiae curriculum sex annis emetietur. In primis quatuor ea omnia, quae legi oportebit, praelegantur: in duobus reliquis, praeter repetitionem, actus soliti ad gradum doctoratus in iis, qui promovendi sunt, absolventur. Quarto quoque anno ordinarie cursus inchoabitur,

zelf vóór alle andere behooren te volgen bij hun onderwijs. De Rector zal bij alles wat hij bepaalt datgene in acht nemen, wat in het geheele Genootschap het meest bevorderlijk aan de verheerlijking van God geoordeeld wordt.

Over cursussen en graden.

HOOFDSTUK XV.

1. In de classieke letteren en de talen kan de tijd voor het voleindigen van den cursus niet worden bepaald, uit hoofde van het verschil van begaafdheden en van kennis bij de studenten, en om nog vele andere redenen, die geen andere beperkingen van tijd toelaten, dan die, volgens het oordeel van den wijzen Rector of van den Kanselier voor ieder het meest geschikt zullen schijnen.
2. In de studie der Vrije Kunsten zullen de cursussen worden vastgesteld, waarin de natuurwetenschappen (waarvoor niet minder dan drie jaren voldoende zullen zijn) moeten worden bestudeerd; behalve deze, zal nog een tijdperk van zes maanden worden genomen voor repetities, voor de plechtige viering der school-feestdagen, en het halen van den graad van Doctor of Magister door hen, die daarvoor klaar zijn. Er zal alzoo een tijdperk van $3\frac{1}{2}$ jaar moeten verlopen, voordat de graad van Doctor of Magister kan worden behaald. En ieder jaar zal zulk een cursus worden aangevangen en een ander door Gods hulp worden ten einde gebracht.
3. De cursus voor de Theologie zal zes jaren omvatten. In de eerste vier zal alles worden gelezen wat men behoort te lezen, en in de twee andere zal, behalve de repetitie, de gewone taak voor den Doctorsgraad worden verricht door hen, die daartoe bevorderd moeten worden. Om de

sic libris praelegendis distributis, ut quolibet quatuor annorum quivis studiosus inchoare possit; et quod reliquum est incoepti quadriennii, et ejus, quod sequitur, quadriennii, usque ad illum terminum, unde incoeperat, audiendo, quatuor annis peragere omnino cursum Theologiae possit.

4. In gradibus tam magisterii Artium, quam doctoratus Theologiae tria observentur: Primum ne quis nisi diligenter et publice examinatus (per personas designatas, quae bene suum officium faciant) et idoneus ad praelegendum eandem Scientiam inventus, promoveatur, sive ille de Societate sit, sive extra eam: Alterum, ut praecludatur ostium ambitioni, nullis locis certis eis, qui ad gradus promoventur, assignatus; quin potius honore se invicem praevenire, nulla locorum differentia observata, curent: Tertium, ut quemadmodum gratis docet, ita et ad gradus Societas gratis promoveat, et non nisi admodum exigui sumptus (licet voluntarii sint) externis permittantur: ne consuetudo vim legis tandem obtineat, et in ea parte temporis decursu, mediocritatem excedant. Videat etiam Rector, ne Magistris, vel ullis allis de Societate sibi, aut Collegio pecuniam, aut dono quavis ab ullo pro re quavis in ipsorum utilitatem facta accipere permittat; *quandoquidem praemium nostrum solus Christus Dominus juxta nostrum Institutum (merces enim magna nimis) futurus est.*

vier jaren zal de cursus gewoonlijk worden begonnen terwijl de boeken, die gelezen moeten worden, zóó worden verdeeld, dat een student met ieder van de vier jaren een begin kan maken met zijn studiën, en door de lessen bij te wonen gedurende het overige gedeelte der begonnen vier jaren, en gedurende zooveel tijd van de volgende vier jaren als in overeenstemming is met den termijn, waarmede hij begon, in vier jaren een cursus in de de Theologie kan volbrengen.

4. Ten opzichte van de graden, zoowel van Magister in de Vrije Kunsten, als van Doctor in de Theologie, moeten drie dingen in het oog worden gehouden: ten eerste, dat niemand bevorderd mag worden, tenzij hij nauwkeurig en in het openbaar is geëxamineerd geworden door daarvoor aangewezen personen, die zich zorgvuldig van hunne taak moeten kwijten, en bekwaam is bevonden, om onderwijs te geven in die wetenschap, hetzij hij tot het Genootschap behoort, of niet; ten tweede, dat de deur moet worden gesloten voor alle eerezucht, door geen bepaalde plaatsen aan te wijzen aan hen, die tot graden worden bevorderd, en dat zij zich veeleer moeten beijveren, om anderen in eer de voorkeur te geven, zonder eenig verschil van plaatsen in acht te nemen; ten derde, dat het Genootschap, gelijk het gratis onderwijs geeft, zoo ook gratis tot graden moet bevorderen, en dat aan de externen slechts geringe onkosten (ofschoon zij vrijwillig zijn) worden toegestaan, opdat de gewoonte ten slotte niet de kracht van een wet verkrijge, en zij in den loop des tijds op dit punt de maat te buiten gaan. Ook moet de Rector toezien, dat hij aan de leeraren of aan anderen, die tot het Genootschap behooren, niet toestaat, voor zich zelf of voor de kweekschool geld of een geschenk

De iis, quae pertinent ad bonos mores.**CAP. XVI.**

1. Diligenter curetur, ut qui litteras discendi gratia ad Universitates Societas se conferunt, simul cum illis bonos ac Christianis dignos mores addiscant: ad quod multum juverit, si omnes singulis saltem mensibus semel ad confessionis sacramentum accedent; si missam quotidie, concionem singulis diebus festis (cum ea fiet) audient. Ex Praeceptoribus autem quisque hoc a suis discipulis praestari curabit.
2. Praelegendur etiam in Collegio, aliquo die cujuscunque hebdomadae, Christiana doctrina; et ut pueri eam ediscant, et recitent, omnesque etiam adultiores, si fieri potest, eandem sciant, curabitur.
3. Habebitur etiam singulis hebdomadis (ut de collegiis est dictum) ab aliquo ex Scholasticis declamatio de rebus, quae audientibus aedificationi sint, eosque ad augmentum in omni puritate ac virtute expetendum invitent: ut non solum stilus exerceatur, sed mores meliores reddantur. Omnes autem eos, qui latine sciunt, hujusmodi declamationi interesse oportebit.
4. In scholis nec juramenta, nec injuriae verbo vel facto illatae, nec inhonestum aut dissolutum quid in externis ad scholas accedentibus permittatur. Feratur autem Praeceptorum peculiaris intentio tam in lectionibus, cum

van iemand aan te nemen voor iets, dat te zijnen nutte gedaan werd, *daar de Heere Christus alleen ons loon, ons uitermate groot loon moet zijn, overeenkomstig onze Orde.*

Over hetgeen op de goede zeden betrekking heeft.

HOOFDSTUK XVI.

1. Er moet naarstig voor gezorgd worden, dat zij, die aan de Universiteiten van het Genootschap komen, om de wetenschappen te leeren, tegelijk met deze goede zeden, die een Christen waardig zijn, aanleeren; en hiertoe zal zeer veel bijdragen, indien allen minstens eens in de maand gebruik maken van het Sacrament der biecht, en iederen dag de mis hooren, en elken feestdag een preek, wanneer zij gehouden wordt. Ieder van de leeraren zal er voor zorgen, dat dit door zijn leerlingen gedaan wordt.
2. Ook zal op een bepaalden dag der week de Catechismus worden overhoord in de kweekschool, en er zal voor gezorgd worden, dat de jongens hem leeren en opzeggen, en dat al de ouderen hem kennen, indien het mogelijk is.
3. Iedere week zal er ook (zooals met betrekking tot de kweekscholen gezegd werd), door een van de studenten een rede worden gehouden over onderwerpen, die tot opbouwning van de toehoorders kunnen strekken, en hen kunnen aansporen, om toe te nemen in alle reinheid en deugd; opdat op deze wijze niet alleen de stijl mogen worden geoefend, maar ook de zeden mogen worden verbeterd. En allen, die Latijn verstaan, moeten een dergelijke rede bijwonen.
4. Noch het vloeken, noch beleedigingen door woord of door daad zullen geoorloofd zijn in de scholen, noch iets onbetamelijks of losbandigs bij hen, die niet tot het Genootschap behooren, maar van de scholen gebruik maken.

se occasio obtulerit, quam extra eas ad eosdem ad obsequium et amorem Dei ac virtutum, quibus Ei placere oportet, movendos, et ut omnia sua studia ad hunc finem referant. Quod ut ad memoriam eis reducatur, ante lectionis initium dicat aliquis brevem orationem ad id institutam, quam Praeceptor, et discipuli omnes aperto capite attente audient.

5. Propter eos, qui tam in diligentia suis studiis adhibenda, quam in iis, qua ad bonos mores pertinent, peccaverint; ut cum quibus sola verba bona, et exhortationes non sufficiunt, *Corrector (qui de Societate non sit)* constituatur, qui pueros in timore contineat, et eos, quibus id opus erit, quique castigationis hujusmodi erunt capaces, castiget. Cum autem nec verba, nec Correctores officium satis esset, et in aliquo emendatio non speraretur, aliisque esse offenculo videretur; praestat a scholis eum remove, quam ubi parum ipse proficit, et aliis nocet, retinere. Hoc autem iudicium Rectori Universitatis, ut omnia ad gloriam et servitium Dei, ut par est, procedant, relinquatur.

De bijzondere aandacht der onderwijzers moet er op gevestigd zijn, om zoowel onder de lessen, wanneer zich daarvoor de gelegenheid aanbiedt, als op andere tijden, hunne leerlingen op te wekken tot den dienst van God, en hen aan te sporen, om Hem lief te hebben en alle deugden te betrachten, waardoor zij Hem welbehagelijk kunnen zijn, en om al hunne studiën op dit doel aan te leggen. Om hun dit in herinnering te brengen, moet bij het begin van iedere les door iemand een daartoe bestemd gebed worden uitgesproken, dat de onderwijzer en alle leerlingen met ongedekten hoofde en aandachtig zullen aanhooren.

5. Er worde een *Tuchtmeester* (Corrector) aangesteld (*die niet tot het Genootschap mag behooren*), met het oog op hen, die zondigen, zoowel ten opzichte van den ijver, dien zij bij hunne studiën behoorden aan te wenden, als ten opzichte van hetgeen tot de goede zeden behoort, en bij wie vriendelijke woorden alleen en vermaningen niet genoeg zijn, om de jongens in vrees te houden en hen, voor wie het noodig is, en die voor deze soort van bestraffing vatbaar zijn, te kastijden. En wanneer noch de woorden, noch de handelingen van den tuchtmeester voldoende zullen zijn, en bij iemand op geen verbetering kan worden gehoopt, terwijl hij op anderen een nadeeligen invloed uitoefent, is het beter, hem van de school te verwijderen, dan hem te houden, waar hij zich zelf geen goed doet, en anderen slechts tot schade is. Maar deze beslissing moet worden overgelaten aan den Rector der Universiteit, opdat alle dingen naar behooren mogen geschieden, tot den dienst en de verheerlijking van God.

Inhoud van Tijdschriften.

The Converted Catholic. Afl. 11. De ex-Redemptorist A. H. Lambert, nu pred. bij de Methodisten, heeft te Arecibo (Porto Rico) een hospitaal gesticht. Dr. J. P. Brushingham, pred. bij de Episcopale Methodisten te Chicago, was voorheen roomsch. Op 5 Nov. is „Tammany Hall”, een roomsche konkelclub, die New-York regeerde, geslagen. Portret van Segismundo Pey-Ordeix, den hervormer in Spanje. Hij is geb. 1856 en werd priester 1880. Hij werd afgezet omdat hij het Evangelie predikte. Sinds doet hij dit in de open lucht en door middel van zijn blad. Overgenomen stuk uit „The Christian” over de beweging in Oostenrijk, door Mevr. Cope Morgan, voormalig Roomsche, echtgenoot van de red. „The souls in purgatory and their industrial value” door den ex-Passionist A. Beaumont (A. Baumann) te Parijs, n.l. de geschiedenis te Montligeon — zie Inhoud bladz. 315. Mededeelingen over Crispi door Dr. Robertson, pred. te Venetië. In de Kamer zeide hij eens: „de dag zal komen, waarop het Christendom het Roomsch-Katholicisme zal dooden.” Op zijn sterfbed bracht zijn vrouw hem couranten om daaruit voor te lezen. Zij zeide: „nog meer couranten tegen den godsdienst.” Hij antwoordde: „neen, niet tegen den godsdienst, maar tegen de kerk,” en, wijzend op een crucifix, voegde hij er aan toe: „de godsdienst is Christus.” Hij wilde geen priester bij zich toelaten. De Paulist Harney heeft eerlijk verklaard in de New-York Herald van 7 Mei l.l. dat kettters gedood behooren te worden. „Rome judged by results” door Red. F. Colwell van Chippendale (Australië.) Vervolgstukken. Brief van den ex-priester D.

Le Prêtre Converti. Afl. 12. Portretten van drie nieuwe beschermelingen van het Oeuvre: Charles Cayla, vicaris van St. Christophel (Cantal), Jacques Jolival, vicaris en militair aalmoezenier te Sfax (Tunis), en Louis Bonnet, pastoor van Préchac (Gers), met het verhaal van elke uittrede. De ex-pr. Nardon is 17 Nov. l.l. als pred. ingezegend in de kerk te Passy. Hij was pastoor in een voorstad van Cognac en verliet de R. K. in 1886. Eerst sprak hij in de evangeliesatiezalen te Parijs, later werd hij agent van de Société Centrale, en wel eerst in Puy de Dôme (waar hij te Billoire en te Vertaizon gemeenten stichtte), en vervolgens, sinds 1899 in Malakoff — Montrouge, eene voorstad van Parijs. Twee jaren studeerde hij te Parijs waar hij baccalaureus werd. De ex-pr. Vigier, werkzaam onder de doofstommen, zou 8 Dec. worden ingezegend in de kerk de l'Etoile te Parijs. „L'Opinion publique et les Congrégations” door den ex-pr. Jules Moulett. „Les Prétentions doctrinales de l'Eglise Romaine,” door den Benedictijn P. Renaudin (overgenomen.)

Le Chrétien Français. 11 Juli. „De goede Priester.” Onder dezen titel publiceert de red. een brief van een priester, die beweert, dat een geestelijke, die kalm zijn ambt uitoefent, niet in conflict met de overheid komt. Brief van een uitgetreden priester, waarin hij zijn strijd beschrijft. Conclusie in het proces van Marie Lecoanet tegen het gesticht „De Goede Herder te Nancy.” De uitspraak volgt. De 25 vicarissen hebben hun proces verloren. (Zie vorig nummer). De Jezuleten wonen in particuliere huizen, hoewel sinds lang verdreven! De bisschop van Brunn heeft geëischt dat de cariatiden van een nieuw huis tegenover het seminarie zouden worden weggenomen of bekleed!

18 Juli. De nieuwe wet op de congregaties heeft bepaald, dat de geestelijken, die een klooster verlaten, recht hebben

op de goederen naar de mate, waarin zij aan de verwerving daarvan medewerkten. Velen hebben reeds hunne eischen ingediend. De overste Marie du Sacré-Coeur, de moedige strijdster voor de verbetering van het onderwijs in de kloosterscholen, en daarom verketterd, is overleden ten gevolge van een ongeluk met een rijtuig. Zij was in 1858 geboren als dochter van den heer Laroche, lid van den Algem. Raad van Puy-le-Dôme. Het gerechtshof van Nancy heeft Mej. Lecoanet toegelaten tot het bewijs, dat zij in het gesticht „De Goede Herder” slecht behandeld is en dat haar gezicht en door onbetaald fijn werk zóó bedorven is, dat zij nu broodeloos is geworden. Twee pastoors stonden 26 Juni l.l. voor de correctioneële politierechtbank te Sedan omdat zij een schoenmaker hadden afgeranseld, die een stuk in een courant niet wilde intrekken! Paul Sabatier, de bekende schrijver over Franciscus van Assisi, heeft in een klein klooster in de Abruzzen de regels van de Derde Orde van St. Franciscus, die sinds eeuwen zoek waren, teruggevonden.

25 Juli. Uittreden van den Assomptionist Henri Schaeffer, 22 jaar oud, sinds twee jaar in deze congregatie. Hij zegt, dat de monniken onanisten zijn. Brief uit Santa-Fé, waarin medegedeeld wordt, dat Le Chr. Fr. gelezen wordt in het grootste Jezulietenklooster van Argentinië, een toevluchtsoord voor kloosterlingen uit Cuba enz., en dat deze republiek tegenwoordig geheel in de macht van de R. Kerk is, maar dat de industrie er dan ook kwijnt. (Dit stuk staat vertaald in De Grenswachter van 3 Aug.) Berlijn heeft slechts 55 prot. kerken en 10 kapellen; het veel kleinere Philadelphia heeft er 365.

1 Aug. De overste der Benedictijnen te Parijs, de heer Coutelle de la Tremblaye, heeft zijne orde verlaten en eene op zijn naam staande, en meer dan een millioen francs waard

ijznde, bibliotheek medegenomen. Twee jaar geleden waren er 8000 Oud-Roomschen in Oostenrijk, Dec. 1.1. waren er 17.558, met 13 pastoors en 8 kerken, en eene menigte niet aangesloten kerkgangers.

8 Aug. Toen Frankrijk in 1860 het overwonnen China een contract voorlegde, liet de fr. gezant, die geen Chineesch kende, het document vertalen door den Jezuïet Delamare. Deze vervalschte het stuk door er voor zijne orde gunstige bepalingen in op te nemen, wat eerst bij de uitvoering bemerkt werd. Pierre des Pilliers, ex-Benedictijn, bekend polemicus, is 29 Juli 1.1. te Grandfontaine overleden, oud 81 jaar, eene wed. met twee dochters nalatende. „De prijs van een engeltje” (zie alhier bl. 189 v.v.). Brief uit Lissabon van den expriester J. dos S. Figueiredo: prot. kerken zijn gesloten en prot. godsdienst oefeningen worden verstoord, onder leiding van priesters; sinds de mislukte poging om de dochter van den consul van Brazilië in een klooster te stoppen, hoort men tot in de kleinste dorpen de kreten: „Weg met de Jezuïeten, leve de vrijheid”; de abbé Manuel Guimaraes heeft den moed gehad te preeken over 't onderscheid tusschen de leer der Jezuïeten en die van Christen; zijn bisschop heeft hem den predikstoel ontzegd; sinds spreekt hij in zalen; twee bisschoppen hebben geweigerd een adres van den koning voor 't behoud der Jezuïetenorde te onderteekenen; bij een universiteitsfeest te Coimbra is de bisschop uitgejouwd; in een plattelandskerk sprak de pastoor tegen de liberalen, waarop hij niet verder kon gaan ten gevolge van het tumult; de niet-gesloten prot. kerken worden druk bezocht, en twee nieuwe zijn gebouwd.

15 Aug. Een geval van bisschoppelijke tyrannie: de heer S. Plasse, voorheen militair aalmoezenier en pastoor, richt zich in een open schrijven tot de r. geestelijkheid om mede

te deelen, dat de aartsb. van Lyon hem wil dwingen zijn pensioen te vervangen door inwoning in een huis van afzondering, en dat hij hem, nu hij dit weigerde, verboden heeft het geestelijk gewaad te dragen, in welk willekeurig verbod art. 259 van de strafwet den bisschop steunt. Zoowel te Rome als bij den staatsraad, heeft P. zich beklaagd. In de bibliotheek te Foix berusten kostbare handschriften uit de 16e eeuw. Tijdens de Revolutie werden ze door nonnen bewaard. Deze sneden er de miniaturen uit, welke eene onschatbare waarde hadden, en deelden ze uit, aan gehoorzame leerlingen! (Waarlijk niet het éénige geval van vandalisme bij de Roomschen. En dan krijgen de Protestanten van alles de schuld! Red.M.). De landgravin-weduwe van Hessen, een prinses van Pruisen, is roomsch geworden. Het geboortehuis van Pascal te Clermond-Ferrand wordt door den gemeenteraad afgebroken. Het orgaan van den aartsb. van Parijs protesteert krachtig tegen dit vandalisme. In eene roomsche propagandabrochure wordt een geheel verzonnen verhaal opgedischt om de luiheid van de twee in 1860 te Algiers in functie zijnde predikanten te bewijzen.

22 Aug. Bizonderheden over Pierre des Pilliers, die gedurende vijftig jaar de R. Kerk bestreden heeft. De Dominicanen Brochard uit het klooster te Moulleau heeft met behulp van valsche sleutels uit de brandkas van zijn klooster 40.000 francs ontvreemd en is op den loop gegaan, doch gegrepen. Om hem te verdedigen, heeft zijn overste voor de rechtbank gezegd, dat hij slechts het hem toekomende deel van het gezamenlijke kapitaal had genomen! Berichten over Oostenrijk.

29 Aug. „La Petite Eglise” (Mededeelingen over eene afscheiding van de R. Kerk in Frankrijk door na de Revolutie teruggekeerde geestelijken, die het Concordaat niet wilden erkennen.) Brief van Charles Gumster te Sèvres, die

mededeelt om welke reden hij de R. K. verliet: op zijn 15e jaar, toen hij op het r. gymnasium te Frankfort a. d. Main was, schoot zijn godsdienstleeraar, kanunnik aan de hoofdkerk, en alom als heilige vereerd, zich door het hoofd omdat hij verliefd was op eene gehuwde vrouw; de tweede vicaris ging op den loop met eene oostenr. gravin, en de derde ging met eene gehuwde vrouw naar Zwitserland. Dit alles schokte zijn geloof zoodanig, dat hij van geen godsdienst meer wilde weten. Later woonde hij, als leeraar in Engeland gevestigd, eene prot. kerkbeurt bij, wat het begin van zijne terechtbrenging was. De bisschoppen in België bevreesd voor den toeloop van verdreven congregaties uit Frankrijk, hebben de voorwaarden vastgesteld, waarop zij hunne vestiging in België zouden toelaten: niet bedelen, niet onderwijzen, geen voor het publiek toegankelijke kapel hebben. Een hoogleeraar in de scheikunde uit Montreal heeft de wonderen van Lourdes „wetenschappelijk” vastgesteld. „La Raison” roept uit: dat is een hoogleeraar om op te zetten! (n.l. voor een museum van opgezette dieren). De bekeering tot de R. K. van de landgravin-weduwe van Hessen is te danken aan de herhaalde bezoeken van Franciscanen. Ontmaskering van den leugen aangaande de in het nummer van 15 Aug. bedoelde predikanten van Algiers.

5 Sept. Uittreden van M. S., voorheen Benedictijn in de abdij van Maredsous; brief aan den red., waarin hij zijn uitgang verklaart. Op 28 Aug. ll. hebben te Lourdes twee dames een glas water gevraagd uit het bekken, dat pas door menschen met de walchelijkste ziekten besmet was. Nadere bijzonderheden over de „Petite Eglise”. Uittocht van congregaties. De Trappisten te Aiguebelle hebben reclamekaarten voor hunne chocolade, waarop men een ezel geknield ziet voor eene hostie, en een ketter, die, volgens 't verhaal

door dit tooneel bekeerd werd! De pastoor van Morangis heeft een uitgebreiden handel in een door hem verzonnen nieuw gebak, dat hij „Bouchées de Prélats” noemt. In zijne reclames zegt hij, dat het voorkomt op alle deftige tafels te Parijs. Op Ceijlon is een gemeente van Oud-Roomschen, die 2 kerken en 250 leden heeft te Colombo, 11 kerken en 2000 leden in het noorden van het eiland, en eene zending onder de Hindoes te Calampiore, met 750 leden.

12 Sept. „Het feest der Onschuldige Kinderen bij de Assomptionisten” door Henry Schaeffer, die tot deze orde behoorde. Hij doet hierin vreeselijke onthullingen. Prinses Heinrich XIX van Reuss, geb. prinses van Hohenlohe-Oehringen, oud 52 jaar, is protestantsch geworden. De wekelijksche „galerie ecclésiastique” bevat ditmaal iets over een ongenoemden bisschop, die reeds vele vrouwen heeft verleid. Nieuwe berichten omtrent de plannen van verschillende congregaties. De Dominicanen zullen erkenning vragen. Dit zal de eerste erkenning van een monnikenorde zijn sinds 1825.

19 Sept. Uittreden van den pastoor Conangle te Sergeac. Onder goedkeuring van zijne gemeente was hij eerst gehuwd. Hij is nu in Amerika. Inwijding van den ex-priester F. J. Goerung te Saint-Martin de Boubaux (Lozère). Zijn toespraak over Fil. 3 : 14.

26 Sept. Uittreden van J. Tébla, zendeling in Japan en redactie-secretaris van de „Revue, ancienne Revue des Revues”. In Engeland geldt nog altijd de wet van 1822, waarbij elk Jezufet, die er zich vestigt, en elk Engelschman, die Jezufet wordt, verbannen wordt. En toch zijn er Jezufeten, die nu aan „The Rock” een proces aandoen omdat dit blad hen als buiten de wet geplaatst beschouwde. Biographie van Pierre des Pilliers, ex-Benedictijn, stichter en superieur van

de abdij van Acey, stammende uit eene grafelijke familie in Lotharingen.

3 Oct. Verzekering, dat Gregorius XVI verzot was op de boeken van Paul de Kock. Berichten over de beweging in Oostenrijk.

10 Oct. „De zelfmoordenaar van Livry” (op 7 Jan. 1896) door H. Schaeffer, ex-Assumptionist, die er in beschrijft hoe een zijner collega's tot wanhoop kwam. Op een vraag aan de redactie wordt verzekerd, dat de secretaris van Jaurès wel degelijk een ex-priester is, en wel de heer C. uit de diocese Vanves. Op 3 Oct. hadden 607 congregaties eene wettelijke erkenning aan de regeering gevraagd. De overigen gaan het land uit. Het eiland Jersey verbiedt de vestiging van orden. De priester Duggan in Engeland heeft ontdekt waarom de Protestanten niet in massa tot de R. Kerk overkomen: de R. K. heeft het aantal doodzonden onnoodig vermeerderd. Daarvan schrikken ze terug. Een priester kan door eenige ceremoniën te verzuimen dagelijks acht doodzonden begaan.

17 Oct. Verscheidene stukken over de erkenning, het heengaan enz. van de congregaties in Frankrijk. De Jezuïeten te Troyes hebben vóór hun vertrek de zegels verbroken, waarmede hunne kapel verzegeld was. Het parket onderzoekt deze zaak. In de bibliotheek te Oxford is een handschrift van Luther ontdekt, bevattend 489 uitdrukkingen, die hij uit volksboeken noteerde — een stuk van hooge letterk. waarde voor het Duitsch. Berichten uit Oostenrijk, waarbij de aandacht trekt, dat de pred. van Salzburg de Frans-Josephorde heeft gekregen.

24 Oct. Weer veel over de congregaties. Verder wordt de kwestie behandeld of pater Ollivier al dan niet de R. Kerk heeft verlaten. Een correspondent van de „Gaulois”,

die de zaak aan zijn klooster ging onderzoeken, werd ontvangen met schouderophalen en een uitbarsting van lachen. Men vermoedt, dat hij, evenals pater Didon, in een klooster is opgesloten.

31 Oct. Louise de Ch....., 28 jaar oud, heeft 23 Oct. ll. het klooster te Beaumont (Oise), van de orde der „Dames de Nevers” verlaten om het kloosterkleed af te leggen. Weer mededeelingen over de congregaties, 64 van mannen en 551 van vrouwen hebben erkenning aangevraagd. Menige gemeenteraad laat ze niet toe op zijn gebied. In Oostenrijk is er nog niet één toegelaten. In Portugal moeten ze hunne statuten door de regeering laten goedkeuren. Nògmaals wordt gevraagd waar pater Ollivier gebleven is. Hij was prior der Dominicanen.

7 Nov. Eene dame, die van Lourdes terugkeerde, verdronk. De vicaris-generaal J. B. Carlier zegt daarvan in een brief: „Wij denken, dat mevrouw Dubar onze gebeden niet noodig heeft. Zij heeft den vermoeienden trein van den teruggang verwisseld tegen een snelle exprestrein naar het Paradijs.”

I N H O U D.

Inleidend woord van de Redactie	bl. 3
J. H. Berends, De Oud-Katholieke Kerk van Nederland	bl. 7, 100, 154, 295, 321
M. F. v. Lennep, De Hervorming in Spanje in de negentiende eeuw	bl. 23, 65, 129, 264
H. J. Schouten, De kwestie van den Bartholomëusnacht	bl. 30
J. N. Sanders, De Communie van Maria	" 38
In Memoriam, J. Claveau, ex-priester	" 56
Mkrtitsch I, Opperpatriarch der Armeniërs	" 54
Inhoud van Tijdschriften	bl. 58, 118, 245, 312, 370
Luthers laatste ure	bl. 77
Constitutiones Societatis Jesu	bl. 78, 192, 360
Luther en de Paus	bl. 112
Iets over de vereering van den H. Antonius van Padua	" 116
H. Bettink, Bijbelvertalingen door roomsche priesters	" 144
H. J. Schouten, Het Oeuvre des prêtres convertis, Zesde Jaarverslag	" 172
W. Zuidema, Hoe pastoor Thissen Gury leest. Open brief aan Dr. A. Kuyper.	" 180
Roomsche Zendingspractijken III	" 189
P. Braeunlich, De Los-van-Rome-beweging in Oostenrijk	" 214
H. J. Schouten. In Memoriam A. H. H. Bechger	" 257
De Jezufeten in Spanje.	" 277
F. P. L. C. v. Lingen, De H. Schrift het Schibboleth	" 280
H. J. Schouten, Ultramontaansche Polemie. Mijne correspon- dentie met den Z. Eerw. Heer Th. Bendsdorp, Redemptorist en Pastoor te Amsterdam.	" 344
Inhoudsopgaven	" 379
Lijst der Afbeeldingen	" 380
Lijst der namen van ex-priesters in dezen jaargang.	" 381
Verbeteringen	" 383
Op de omslagen :	
Correspondentie.	
Boekbeoordeeling.	
Het laatste slachtoffer der Inquisitie (op den omslag van afl. 6.)	

AFBEELDINGEN.

De vier Oud-R. bisschoppen G. Gul (Aartsb.) Dr. E. Herzog,	bl. 7
Dr. Th. Weber en A. St. Kozlowski	8
Prof. J. H. Berends v. h. O.-R. Seminarie	30
Gedenkpenning van Karel IX ter eere van den Barth. nacht	35
De Bartholomeusnacht (muurschildering in het Vaticaan)	46
J. Claveau, ex-priester	65
F. Ruet, pred. in Spanje	75
Manuel Matamoros	104
J. Heykamp, in leven O.-R. Aartsb. van Utrecht	108
C. J. Rinkel, O.-R. b. van Haarlem	130
A. Carrasco, pred. in Spanje	133
M. Carrasco, " "	155
N. B. P. Spit, O.-R. b. van Deventer, pastoor te Rotterdam	160
J. J. v. Thiel, pres. v. h. O. R. Seminarie	216
G. Freiherr von Schönerer, prot. lid van den Oostenr. Rijksdag	218
Mr. A. Eisenkolb	221
R. H. Wolf	224
Prot. kerk te Karbitz	227
" " " Grottau	230
" " en pastorie te Langenau	234
" hulpkerk te Turn	237
" kerk te Dux	239
Zaal van de Protestanten te Podersam	259
A. H. H. Bechger, ex-priester	266
J. B. Cabrera, bisschop der Prot. Spaansche Kerk	268
J. Fliedner, in leven pred. te Madrid	273
Gymnasium van Fliedner	298
T. van Santen, O. R. pastoor te Dordrecht	302
C. H. v. Vlooten, voorheen O. R. pastoor te 's Gravenhage	324
E. Wijker, O. R. pastoor te Amsterdam	330
J. A. v. Beek, O. R. pastoor te Rotterdam	

R E G I S T E R.

Op de namen der in dezen Jaargang voorkomende Priesters, Monniken, Seminaristen, Nonnen, enz., die in verschillende eeuwen de R. Kerk verlieten, en van eenigen, die, zonder dit te doen, krachtig de Hervorming steunden.

N.B. Zij, die niet nader zijn aangeduid, waren waarschijnlijk pastoor.

M. Alonso Llalave (Dominicaan) 58.	Conangle (Pastor) 376.
Ardin 126.	Th. Connellan (Pastoor) 178.
C. Arnaud (Pastoor) 61, 2, 127.	J. A. O'Connor (Pastoor) 58, 178, 246, 312.
A. Arnoud (Marist en leeraar) 250.	P. Corby (Pastoor) 316.
A. Barascud 123.	Corneille (Monnik) 63.
A. Bascos y Font (Pastoor) 265.	J. B. Corneloup (Oblaaf van Maria) 53, 9, 62, 123, 74.
A. Baumann of Beaumont (Passionist) 120, 245, 312, 3. 4, 70.	D. 63, 370.
A. H. H. Bechger (Dominicaan) Afl. 1, o. bl. 3; bl. 257, 316.	J. Duell (Rector) 63.
F. Bonhomme (Carmeliet, Zendeling, Pastoor) 59, Afl. 1 o. bl. 3; bl. 124.	Dr. A. Fasanotti 118, 20.
L. Bonnet (Pastoor) 371.	M. Ferrando de Ortollak (Guardiaan der Capucijnen) 120
J. du Bosc (frater-Benedictijn) 64.	J. d. S. Figueiredo (Pastoor) 126, 373.
J. E. C. Th. Bourdery (Pastoor) 248.	A. Fourré (Pastoor) 64.
A. Bourrier (Vicaris) 60, 1, 127, 73, 8, 250.	E. Frapereau 126, 7.
H. Bouvier (Pastoor) 62, 127.	A. Galton 62.
P. Bravais (Vicaris) 246, 315.	F. J. Goerung 62, 127, 376.
P. Brully (Dominicaan) 63.	P. Gohre (Pastoor) 128.
O. Brunfeld (Karthuizer) 63.	J. Goubiès (Pastoor) 250.
C. 377.	P. Graindorge 63.
O. C. 249.	F. Granjon (Vicaris) 62, 253, 5, 6.
P. Caccavale 246.	A. Guendon (Seminarist) 61.
J. Caperonius (Prior der Dominicaan- nen) 63.	P. Graaf von Hoensbroech (Jezuïet) Afl. 1, o. bl. 3.
L. Carré (Zendeling en Pastoor) 61.	J. (Aalmoezenier) 125.
J. Cartus of Cateu (Cordelier) 63.	T. V. Jakimowicz 121.
B. Castelhon (Pastoor) 63.	P. Jolivald (Aalmoezenier) 248, 314, 71.
Ch. Cayla (Vicaris) 371.	Koffinek 127.
V. Charbonnel 63.	
J. Chassevant 63.	
J. Claveau (Pastoor) 46, 59.	

- A. H. Lambert (Redemptorist) 120, 312, 370.
- P. Lamothe (Pastoor) 62.
- R. Lentsch (Carmeliet) 243.
- M. de Longwy-Givry (Abdis) 64.
- Dr. M. Luther (Dominicaan, Hoogleeraar) 77.
- M. Malsang (Jacobijn) 64.
- F. Meillon (Aalmoezenier) 60, 1, 179, 247.
- Th. Meivers (Trappist) 315.
- A. Milanesi (Pastoor) 58.
- Mirabel 248.
- E. Morin (Vicaris) 60, 123, 315.
- J. Moullet (Leeraar) 123, 248, 371.
- Moureaux 62.
- Nardon (Vicaris, Leeraar der Jezulieten) 62, 248, 371.
- Ongenoemden: 62 (ongenoemd aantal), 121 (twee), 125 (een Jezulet), 126 (één in Portugal), 127 (één te Praag), 128 (één te Parijs), 246 (twee), 249 (ongenoemd aantal in Duitschland), 250 (één vicaris), 315, 7 (onbekend aantal).
- M. F. v. Oosterbosch (Br. v. h. H. Hart) Afh. 1. o. bl. 3 en bl. 172.
- S. Pey-Ordeix (Pastoor) 277, 370.
- P. des Pilliers (Abt der Benedictijnen) 314, 73, 4, 7.
- Dr. Renard (Jezulet) 253, 4, 5.
- M. Rouffet (Pastoor) 319.
- M. S. (Benedictijn) 375.
- P. Sala (Pastoor) 266.
- J. N. Sanders (Carmeliet) 38, 172.
- Sansot 62, 125.
- H. Schaeffer (Assomptionist) 72, 6, 7.
- C. Schieler (Leeraar) 249.
- A. Sharkie (Maroniet) 312.
- N. Gonçalves de Sousa (Kanunnik) 126.
- Mgr. Dr. Stephan 128.
- F. T. (te Amiens) 252.
- G. T. (Seminarist) 247.
- J. Tébla (Zendeling) 376.
- C. Tornos (Pastoor) 268.
- J. Ver (Seminarist) 123.
- A. Vidalot (Pastoor) 250.
- A. Vigier (Aalmoezenier) 62, 123, 248, 371.
- J. Vital (Capucijn) 59, 246.
- G. Vogt (Vicaris aan de hofkerk te Dresden) 249.
- N. Zamorra (gegradueerde v. h. Cath. College te Manilla) 58.
- Th. Zotti 246.

VERBETERINGEN.

Blz.	5 r. 10	v.b. lees:	blijve een open oog
"	13 " 11	" "	om haren
"	14 " 4	v.o.	woesten
"	15 " 14 en 13	" "	overlevering
"	15 " 5	" "	toetssteen
"	16 " 9, 6 en 5	" "	des pausen
"	21 " 15	" "	des pausen
"	21 " 2	" "	identificeering
"	22 " 5	v.b.	de broed-rhand
"	23 " 11	" "	antos de fë
"	32 " 6	v.o.	provincies
"	37 " 2	v.b.	indien het
"	41, 42 en 44	" "	Liguori
"	42 r. 7	v.o.	ware zonen
"	43 " 11	" "	Lucas Jolecki, van
"	43 " 10	" "	Jezuïet
"	45 " 2	v.b.	zijn Evangelie
"	46 " 14	" "	XI: 8
"	49 " 4	" "	Hij gaf
"	50 " 1	" "	Protestantisme, om
"	50 " 4	" "	van de eerste
"	50 " 7	" "	antwoordde
"	50 " 4	v.o.	nog eens
"	52 " 17	" "	komen
"	53 " 14	" "	Dat die k. b. hem niet heeft v.
"	56 " 11	" "	patriarch
"	57 " 7	v.b.	dezen
"	60 " 5	" "	Rousseau tot de R. Kerk
"	63 " 14	v.o.	Nîmes
"	64 " 9	" "	Isabeau
Afl. 1 o. bl. 3 r. 10		v.b.	daarvan elke

(N.B. Het groot aantal drukfouten in afl 1 is dáaraan te wijten, dat wij van vel 1—3 geen tweede en van vel 4 geen eerste revisie konden krijgen!)

Blz.	106 r. 11	v.o. lees:	Vosmeer
Afl. 2 o. bl. 3 midden,		" "	in het eerstgenoemde district
Blz.	156 r. 11	" "	gebood hun
"	162 " 14	v.b.	1661
"	163 " 2	" "	1663
"	169 " 16	v.o.	zulke
"	179 " 13	" "	over de

Dr. Z. de historievervalsing van A. B. de B. op den voet en stelt de listige manier, waarop deze schrijver de dingen verdraait en omzet naar zijn welbehagen, in het helderste licht. Het werk verdient de aandacht en den steun van alle Protestanten.

Der Bote der Gesellschaft zur Ausbreitung des Evangeliums. L. Vosz und Cie in Dusseldorf. Van dit nieuwe kleine tijdschriftje liggen 5 afleveringen voor ons met goed geschreven berichten aangaande de uitbreiding des Evangelies, vooral onder de Roomschen. Belangrijke mededeelingen omtrent de Los-van-Rome-beweging in Oostenrijk, in Frankrijk, in Spanje enz. wisselen af met warme, frissche opwekkingswoorden aan Duitschlands Protestanten, om deel te nemen aan het groote, door Rome zoozeer bestreden en gevreesde, evangelisatiewerk ook in het eigen land. Afbeeldingen en portretten strekken tot versiering van de eenvoudige boekjes. Maar vooral de innig vrome, geloovige, liefderijke toon doet goed en trekt aan. Wat is Duitschland op dit gebied ons toch een eind vooruit! Wanneer zal de dag komen, dat men ook hier, door de liefde van Christus gedrongen, het werk ter hand neemt om op zoo degelijke, evangelische wijze, in het besef van eigen onvermogen, maar ook van de almacht des Heeren, het werk der evangelisatie op ruime schaal ter hand te nemen? Deze „Bode” heeft ook ons nog wel iets mede te deelen en ook te leeren. Redacteur is Pastor Frits Fliedner, van het Diaconessenhuis Kaiserswerth.

Het Leven van C. H. Spurgeon, door hemzelven. 3e deel. Rotterdam D. A. Daamen 1901. Dit deel brengt ons weer een aanmerkelijken stap verder in het belangrijk leven van den merkwaardigen prediker, want prediker is hij in alles en overal geweest, deze Spurgeon, in huis en op het college, in den „tabernakel” en in den trein, in Engeland en in den vreemde. Dit boek, hoe uitvoerig het wezen moge, het trekt aan, het boeit, het geeft ons Spurgeon ten voeten uit en brengt ons een overvloed van zijn hartelijke, luimige, diep ernstige, liefdevolle evangelieverkondigingen, geestige wendingen, puntige zetten, rake speeches. Welk een rijk leven! Wat een arbeid! En welk een zegen! Ik zou wel eens willen weten wat Spurgeon nu zeggen zou, en wat hij prediken zou aan het engelsche volk, dat bezig is zijn naam, zijn eer, zijn roem, misschien zijn macht, te verspillen in een goddeloozen oorlog.

Uittreksels uit de door de Pausen Pius IX en Leo XIII ex cathedra als richtsnoer voor de R. K. Kerk gesanctioneerde Moraal-Theologie van den h. Dr. A. M. de Liguori, en het ontzettend gevaar daarvan voor de zedelijkheid der volken, door Robert Grassmann. Uit het Hoogduitsch, naar de 98ste uitgaaf Leiden A. H. Adriani. Dat is een lange titel, die ons reeds vermoeden doet wat wij hier te lezen krijgen. Voor zijn genoegen behoeft niemand het te lezen. Het brengt in aanraking met een stinkenden poel van gemeenheid, een redeneering, zoo geraffineerd vuil en duivelsch slim, dat men gerust zeggen kan, dat de satan zelf de hoogleeraar is geweest van deze pauselijke zedeleer. Het Fariseïsme, waarover de Heiland zijn „wee u!” heeft uitgeroepen, is heilig bij hetgeen hier in naam der H. Kerk wordt geleeraard. Als men leest wat met uitdrukkelijke aanbeveling van Pius IX en Leo XIII alzoo door Liguori geleerd wordt aangaande de verplichtingen van den priester in de oorbiecht, dan kan men niet anders dan diep medelijden gevoelen met die roomsche jongelingen, die uit heilige aandrift het priesterambt begeeren en geroepen worden tot zulk een studie, tot zulke handelingen. God erbarme zich over het arme roomsche volk! Protestanten van invloed, leest dit boekje en gij zult beseffen, dat de strijd tegen Rome een heilige, een van God gewilde, strijd is. Het is 59 bladz. groot en kost 50 cents.

K.